MGR DR JAN O. SMIT
Bisschop van Paralus, kanunnik van Sint-Pieter te Rome

Het eeuwige ROME

UITGEVERIJ FOREHOLTE VOORHOUT

> 1945
cf p 61

СТЕФ-ПЕТРЪ
СТЕФ-ПАВЕЛЪ

HET EEUWIGE ROME

INHOUD

I. HET GESCHIEDBOEK DER WERELD

Rome middelpunt 9
In de grotten van Sint-Pieter 13
De eerstelingen der Martelaren 23
Voor Rome en de Paus 30

II. DE OUDSTE PAUSWONING

Waar Petrus verbleef 36
De wieg der Westerse Kerk 39
Een van Rome's wonderen 42
De Apostel der Eucharistie 45

III. DE SCHENKING VAN CONSTANTIJN

De oude pauselijke residentie 49
De gouden basiliek 56
Sint Jan in de olie 60

IV. DRIEVOUD-BROEDERS

Johannes en Paulus – Paulus en Johannes 68
Wat tijdgenoten getuigden 72

De monumenten spreken 76
De titelkerk van kardinaal Pacelli 80
De Patroons der geneesheren 84

V. STRIJDERS VOOR GOD

De Beschermer van Gods volk 89
Sint Joris in Velabro 95
Een Agnes in onze dagen 100

VI. WAAR DE KERK WORDT BESTUURD

De pauselijke ministeries 107
Hoe het Hoger Onderwijs wordt geleid 111
Bloemen in Christus' tuin 114
De eer der altaren 118
Pius XI kwam zelf 123
De rode Paus 126
Hollands glorie 130
De supernationaliteit van de Kerk 134
Oost en West in Christus één 136
De onverwonnen Worstelaar 139
Met de verkenners naar Castelgandolfo 144

VII. TER ERE VAN GODS MOEDER

De eerste Mis van paus Pius XII 147
Heil van het Romeinse volk 154
Een oudheidkundig onderzoek 157
De Madonna van de vrede 163
Maria bij de Steenovens 167

VIII. GEWIJDE GEWELVEN

Waar Ignatius gehuisvest was 174
Bij het graf van Jan Roothaan 180

De heilige Capucijnen Felix en Crispinus 185
Sterfkamer – Huiskapel 188

IX. WAAR HEILIGEN VERBLEVEN

De kamers van de Heilige Ignatius 192
Bij de tombe van Aloysius 201
Waar de jeugdheilige leefde 208
De huisknecht vertelt 212
Waar Johannes Berchmans en Stanislaus Kostka stierven 217

X. 'S ZOMERS IN DE BERGEN

Naar het oude Tusculum 223
Te gast bij de Capucijnen 227
Kluizenaar Bruno spreekt 232

XI. DE PAUSSTAD VITERBO

Door de Romeinse Campagna 239
Waar het Conclaaf ontstond 243
De Madonna della Quercia 247

XII. OP ETRUSKISCHE BODEM

Urbs Vetus Orviëto 252
Een reliekschrijn in het groot 255
Het Bloedwonder 257

Bij de titelplaat 263

I. HET GESCHIEDBOEK DER WERELD

ROME MIDDELPUNT

ROME.... Nu ik dien naam neerschrijf, is het mij, of mij de kracht tot verder schrijven begeeft. Waren eerbied, liefde en geestdrift hier voldoende, stond het mij vrij te spreken naar 's harten inspraak, hoe zou ik een hymne voor u zingen, o Rome; hoe zou ik trachten al wat de gedachte aan teerheid en stoutheid, de taal aan kracht en welluidendheid bezitten kan, saam te vatten in één lofzang voor u, — u, de Koningin der Geschiedenis. Niet omdat ik u te zeer liefheb, deins ik terug voor het schetsen uwer beeltenis, maar omdat ik weet, dat mijn hand slechts zwak de lijnen zal aangeven die zoo diep gegrift staan in mijn ziel, dat mijn woord slechts flauw den gloed zal vertolken, waarmede uwe aanschouwing vervult."

Met deze woorden gaf Dr H. J. A. M. Schaepman in een Tijd-artikel van 1870 uiting aan zijn hartstochtelijke liefde voor Rome.

Welke Romekenner deelt dit gevoelen niet! Rome kennen is immers Rome liefhebben, Rome, dat lijvige geschiedboek der wereld, waarin de verschillende tijdperken der geschiedenis met grote letters volle bladzijden hebben geschreven; waarop alle geslachten onuitwisbaar hun namen en heldenfeiten hebben gegrift. Rome met de puinhopen uit de tijd der Cesars, de catacomben uit de martelaren-tijd, de oudchristelijke basilieken uit de vroege middeleeuwen, de slanke campaniles en massieve verdedigingstorens uit de latere middeleeuwen, de koepelkerken uit de tijd der Wedergeboorte, de feestelijke kerkzalen

uit de baroktijd; Rome met zijn kleurrijke mozaïeken, meesterlijke schilderstukken en kunstige bouwwerken; Rome met zijn springende fonteinen, oude obelisken en sierlijke paleizen, met zijn forums en musea; Rome vooral met zijn heiligen en vele reliquieën, met het Petrusgraf en de woning van de Paus.
In deze grote liefde voor Rome volgen we Petrus na en Christus.
Petrus beminde Rome reeds vóórdat hij er kwam, in de persoon van Cornelius de honderdman van de legerafdeling die de Italiaanse genoemd werd (Hand. 10, 1). Zijn liefde dreef hem naar de hoofdstad van het Romeinse Rijk, niettegenstaande hij uit de voorspelling van Christus wist, dat een bloedige marteldood hem daar eens wachten zou.
Christus beminde Rome. Want hij verhief Rome en niet een andere stad tot blijvend middelpunt van het onvergankelijke wereldrijk der katholieke Kerk. Daardoor werd de Stad Rome de gehele Wereld — urbs facta est orbs — volgens het gevleugelde woord van Rutilius.
Christus wilde te Rome de zetel vestigen voor zijn Plaatsbekleder op aarde. Daarom zal Rome staan al de tijd, dat de wereld staat, en zal er te Rome steeds een Stedehouder van Christus zetelen. Want zolang er nog een menselijk wezen op aarde in leven is, zal er een herder zijn voor diens ziel, en die herder kan geen andere zijn dan de bisschop van Rome, de Paus. Usque ad consummationem saeculi, tot aan de voleinding der tijden.
De Paus is echter volgens het getuigenis van Johannes Chrysostomus „Christus' mond"; is „Christus zelf op aarde," zegt Catharina van Siëna, „naar wie men luisteren moet, wil men Christus in de hemel niet vertoornen."
Daarom roemen de Romeinen op Christus als hun medeburger. Door de Paus is Christus Romein geworden: Onde Cristo è Romano.

De naam Rome heeft steeds een onweerstaanbare aantrekkingskracht op geest en hart uitgeoefend; vooral sedert de tijd dat de trotse hoofdstad der wereld, door de apostelen Petrus en Paulus met het licht van het Evangelie bestraald en met hun martelbloed gepurperd, bisschopszetel was geworden van Petrus en diens opvolgers. Sinds

die dag was zij, – gelijk paus Leo de Grote verklaart – „in plaats van lerares van dwaling leerling van de waarheid geworden, verhevener en machtiger heerseres over de wereld door de godsdienst, dan zij ooit tevoren door tijdelijk geweld was geweest". En toen de godsdienst van het kruis zich verder en verder uitbreidde en dieper wortel schoot bij de volkeren, hebben alle grote mannen en vrouwen, – om te beginnen bij de kerkvaders Ambrosius, Hieronymus en Augustinus – hun harten en zo mogelijk ook hun schreden naar Rome gericht, hebben apostolische zielen, ook nog in ònze dagen vóórdat zij naar het werkterrein in de missielanden vertrekken, Rome tot hun stad gekozen, Rome zo mogelijk bezocht en in hun hart Chrysostomus' woord herhaald: Rome, U min ik!

Enigen hebben hun warme liefde getoond door in dichterlijke ontboezemingen Rome's providentiële zending, macht en grootheid te bezingen; anderen door in nederige onderwerping van geest bereidwillig de leer te aanvaarden die Rome verkondigde, of door heldhaftig de bevelen uit te voeren die Rome hun gaf. Talrijke scharen van groten en kleinen zijn als pelgrims naar Rome getogen en zagen daardoor een lang gekoesterde wens vervuld; het verlangen om te bidden op de graven der Apostelen, om de heilige plaatsen te bezoeken waar martelaren leden en heiligen leefden en hun reliquieën in groten getale worden bewaard; het verlangen vooral om met vroom gemoed de zegen te ontvangen van hem die op aarde de Vertegenwoordiger is van God, de Stedehouder van Jesus Christus, de Opvolger van de apostel Petrus, het zichtbaar Opperhoofd van Christus' Kerk.

De Heilige Catharina schreef naar Rome: „Romeinen, als ik op uw grond wandel, voel ik, dat die brandt onder mijn voeten; want hij is gedrenkt met martelaarsbloed." En de grote Dante had de stenen van Rome een voor een willen kussen „omdat Rome in Gods Voorzienigheid het bevoorrechte stukje grond is, waarop zich Gods plannen voor de kerstening der wereld hebben afgespeeld".

En nog afspelen, zouden we erbij willen voegen. Want is Rome niet de centrale zon die licht van geloof en warmte van liefde uitstraalt

over het gehele aardrijk? Is Rome niet de altijdvloeiende heilbron waaruit steeds verfrissende en versterkende wateren stromen ten eeuwigen leven? Is Rome niet in de afgelopen eeuwen geweest, zoals nu nog altijd, het middelpunt van eenheid?

Hoort, hoe paus Pius XII, dubbel Romein – door zijn geboorte en door zijn verkiezing tot paus – in de radioboodschap van Kerstmis 1941 alle christenen en niet-christenen in de wereld toespreekt:

„Heden op Kerstmis, dierbare zonen, zien we de God-mens geboren in een grot, om de mens weer op te heffen tot de verheven staat waaruit hij door eigen schuld gevallen was, om de mens weer op de troon van vrijheid, gerechtigheid en eer te plaatsen waarvan hij ten tijde der valse goden verstoten was. Het voetstuk van die troon zal Calvarië zijn, de versiering ervan niet goud en zilver, maar het bloed van Christus, – goddelijk bloed dat reeds twintig eeuwen lang neerstroomt op de wereld en het gelaat purpert van Christus' bruid, de Kerk; bloed dat hemelse reinheid schenkt, door de kinderen der Kerk te zuiveren, te wijden, te heiligen en te verheerlijken.

O christelijk Rome! Dat bloed is uw leven. Door dit bloed zijt gij waarlijk groot en verlicht met uw grootheid ook de puinhopen en bouwvallen van uw vroegere heidense grootheid; en zuivert gij en wijdt gij de rechtsgeleerde geschriften van Pretors en Cesars. Gij zijt de moeder van een veel verhevener, meer menselijke gerechtigheid, die eer geeft aan u en aan uw zetel en aan al degenen die willen luisteren naar u.

Gij zijt een lichtbaken van beschaving. Het beschaafde Europa en de wereld danken aan u al wat als gewijd, heilig, wijs en eerbaar de volkeren verheft en hun geschiedenis veredelt.

Gij zijt een moeder van liefde. Uw geschiedboeken, uw monumenten, uw gestichten, uw kloosters en abdijen, uw helden en heldinnen, uw expedities en uw zendingen, uw tijdvakken en uw eeuwen met hun scholen en universiteiten leggen getuigenis af van de triomfen van uw liefde die alles omvat, alles verdraagt, alles hoopt, alles ten uitvoer brengt om alles voor allen te worden, allen te sterken en allen te troosten, allen te heiligen en allen te roepen tot de vrijheid, door

Christus aan de mensen gebracht, en aan allen de rust te geven van een vrede die de volkeren verbroedert, die van alle mensen onder welke hemel zij ook leven en hoe onderscheiden zij ook mogen zijn in taal en gewoonten, één huisgezin vormt en van de gehele wereld één gemeenschappelijk vaderland.
Uit dit Rome, middelpunt, steenrots en lerares van het christendom, uit deze stad die meer door Christus dan door de Cesars eeuwig is in de tijd, richten wij, bezield met een brandend en allerlevendigst verlangen naar het welzijn van ieder volk en van de gehele mensheid, ons woord tot allen en smeken en bezweren, dat toch de dag niet lang meer moge uitblijven, waarop overal waar nu door de vijandige houding tegenover God en Christus de mensen naar de tijdelijke en eeuwige ondergang worden gesleept, betere godsdienstige begrippen en andere bedoelingen de overhand mogen bekomen; de dag waarop over de wieg van de nieuwe ordening der volkeren de ster van Bethlehem moge stralen als boodschapster van een nieuwe geest die oproept om samen met de engelen de lofzang aan te heffen: Ere aan God in den hoge, en om te verkondigen aan alle volkeren als een gave tenslotte toch door de hemel gegeven: Vrede aan de mensen van goede wil."

Schaepman zong in „Het Lied des Konings":

O Christus, Koning, God en Redder! Ja, de schimmen
Der dwaling sterven weg voor u! Aan de Oosterkimmen
Versmelt de nevel en een gouden purpergloor
Zingt: de eeuwge morgen komt, de groote dag breekt door;
De dag der eenheid en de glorie van den Koning!

IN DE GROTTEN VAN SINT-PIETER

DE Sanpiëtrini waren druk in de weer.
De kunstig bewerkte lichtroosters waren uit de vloer van Sint-Pieter gelicht, en door middel van electrische hefbomen en ijzeren

zandbakken werden aarde en gruis en grote brokken tufsteen en marmer naar boven gehaald, op kipkarren geladen en weggereden naar de Vaticaanse tuinen.
Onze nieuwsgierigheid was sterk geprikkeld en werd nog verhoogd, toen wij hoorden dat in de Grotten van Sint-Pieter uitgravingen plaats vonden en de uitslag volkomen aan de gestelde verwachtingen beantwoordde, deze zelfs verre overtrof.
We gingen daarom op verkenning uit en mochten vele bijzonderheden zien en vernemen omtrent de verrichte werkzaamheden en gedane vondsten.

U weet toch wat de Grotten van Sint-Pieter zijn? Met deze naam bedoelt men gewoonlijk de onderaardse hallen die tot stand kwamen, toen de vloer van de oude Constantijnse basiliek overwelfd werd om het paviment van de nieuwe Sint-Pieterskerk een drie meter hoger te leggen. Ze liggen onder het middenschip der basiliek en strekken zich van de Confessio af tot de Sacraments- en Koorkapel uit. In de zestiende eeuw zijn hierheen de sarcophagen van de pausen, kardinalen en vorsten overgebracht die langs de zijbeuken en in de voorhal van de Constantijnse basiliek geplaatst waren. In de halfcirkel rondom de Sint-Petruskapel, de zogenaamde Nieuwe Grotten, werden tijdens de pausen Clemens VIII (1592–1605) en Paulus V (1605–1621) ook verschillende brokstukken ondergebracht van pausmonumenten en andere kunstwerken die in de oude basiliek stonden, bijvoorbeeld de beroemde sarcophaag van Giuno Basso, de in 359 gestorven Stadsprefekt van Rome, enige Apostelbeelden van het monument van paus Sixtus IV, kunstige hoogreliëfs waarop de kruisiging van Petrus, de genezing van de lamme en het overreiken der sleutels zijn uitgebeeld, en ook het zwaluwenkruis dat eens de gevel der oude kerk van Constantijn sierde.
Wel zijn deze grotten tamelijk ruim; maar toch beslaan zij slechts een klein gedeelte van de onmetelijke oppervlakte van de Sint-Pieter. Verreweg het grootste deel van het terrein onder de kerk is nog onbekend grondgebied. Niet zonder reden wordt verwacht, dat men bij

de uitgravingen nog voor grote verrassingen zal komen te staan, bijvoorbeeld onder het noorderdwarsschip waar vroeger het Baptisteruim of de Doopkapel gelegen heeft, of onder het zuiderdwarsschip, welks ruimte eens door twee ronde gebouwen werd ingenomen, het Andreasheiligdom, later S. Maria de Febribus genoemd, omdat er een wonderdadige Madonna tegen de koorts vereerd werd, en het mausoleum van keizer Theodosius en van de echtgenote van keizer Honorius, Maria, wier sarcophaag van rood Egyptisch graniet hier in 1544 is teruggevonden.

Ongeveer dertig jaar geleden waren deze grotten betrekkelijk moeilijk voor het publiek toegankelijk, al werd wel eens verlof gegeven aan het Petrus-altaar de Heilige Mis te lezen of bij te wonen en de kunstwerken in de nabijheid te bezichtigen.

Eerst na de dood van paus Pius X die in de Grotten wilde begraven zijn, kon het publiek gemakkelijker in de Grotten doordringen om het graf van de „heilige" paus te bezoeken. Altijd brandden er kaarsen, geurden er bloemen en baden er mensen bij de eenvoudige tombe, waarvóór deze treffende woorden gebeiteld staan: „Paus Pius X, arm en rijk, zachtmoedig en ootmoedig van harte, de moedige strijder voor de katholieke zaak, die zich inspande om alles te herstellen in Christus, stierf vroom de 20ste Augustus 1914."

Ook Benedictus XV koos de Grotten als begraafplaats uit, omdat reeds zo vele van zijn voorgangers, honderd drie en veertig, waaronder vijf en dertig heiligen, daar ter ruste waren gelegd. Het scheen dat de Grotten rondom het graf van de Heilige Petrus het meest geschikte en begeerde kerkhof der pausen worden zou. Want paus Pius XI wilde er eveneens begraven zijn en zo dicht mogelijk bij het graf van Pius X, met wie hij zich in grote dankbaarheid nauw verbonden voelde. Ongedacht en ongewild werd deze paus na zijn dood de aanleiding van de oudheidkundige onderzoekingen die thans onder de Sint-Petrusbasiliek plaats vinden.

Want toen onderzocht werd, hoe men het best aan het verzoek van de paus kon voldoen en waar, dicht bij het graf van Pius X, een

waardige begraafplaats kon ingericht worden voor Pius XI, werd een ernaast tegen de wand staande marmeren plaat verwijderd: een gedeelte van de muur stortte in en plotseling stond men voor een ruime nis die uitstekend geschikt bleek om de sarcophaag van paus Pius XI te bevatten. Door onze landgenoot, de Utrechtse Benedictijn Adelbert Gresnigt werden tekeningen voor een passende graftombe vervaardigd en werd de gehele nis met keurig mozaïekwerk versierd. Men vroeg zich daarna natuurlijk af, of soms niet meer van zulke nissen en allicht ook oude graftomben in de vloer van Sint-Pieter zouden verborgen zijn, en welke geschiedkundige en oudheidkundige ontdekkingen nog verwacht konden worden bij een systematisch uitgraven en onderzoeken van de gehele bodem onder de Sint-Pieterskerk.

Deze wens had de pauselijke Academie van Oudheidkunde reeds ongeveer twintig jaar vroeger geuit bij gelegenheid van het eeuwgetij van de dood van Raphaël Sanzio: met het doel om te onderzoeken wat Raphaël en Sangallo van plan geweest waren en gedeeltelijk tot stand hadden gebracht, vóórdat Michelangelo met de onderbouw voor zijn reuzenkoepel begon.

Men toog aan het werk en had geluk. Uit oude tekeningen kon worden afgeleid, dat er onder de Sacramentskapel een gang moest zijn, die aan de noordzijde van Sint-Pieter uitkwam en waarvan paus Clemens VIII zich bediende, wanneer hij uit het Vaticaanse paleis afdaalde om in forma privata bij het graf van de Heilige Petrus te bidden. De onderaardse gang werd gevonden, en daardoor was tegelijk een prachtige uitweg verkregen om aarde en gruis te vervoeren en al het materiaal te verslepen, dat bij de uitgravingen zou worden aangetroffen.

Verschillende gedeelten van de onderbouw van de Constantijnse basiliek werden ontdekt, maar – volgens getuigenis van de bekende archeoloog professor Josi – is tot nu toe geen enkel spoor gevonden van de Via Cornelia die volgens alle oudheidkundigen daar toch moet gelopen hebben en waarvan enige jaren geleden bij de werkzaamheden op het Sint-Pietersplein gedeelten waren blootgelegd;

Pius XII zegent. Na een pauselijke functie terugkerend naar het Vaticaanse paleis, verheft zich de Paus, dragend de tiaar, op de gestatoria en zegent, voor het laatst, staande de toegestroomde menigte.

Monseigneur Carinci leest, in opdracht van Z. H. de Paus, de Jubileumsbulle voor.

noch werden overblijfselen van het Circus van Nero gevonden, waarvan toch de marmeren zitbanken volgens alle beschrijvingen als fundament hebben gediend voor twee zuilenrijen in de Constantijnse kerk.
Wel vonden de werklieden talrijke graven, enige monumentale graftomben uit de eerste en tweede eeuw na Christus, keurig bewerkt en rijk met beeldhouwwerk versierd, en een veelheid van eenvoudige graven, dicht naast en zelfs in verschillende lagen op elkaar liggend: behalve heidense graven waarvan een enkele zelfs Egyptische oorsprong verraadt, vooral christelijke graven die getuigenis afleggen van het algemene verlangen in de vierde eeuw en later om ter ruste te worden gelegd dicht bij het graf van de Prins der Apostelen, de Heilige Petrus.

Van hoe groot belang deze uitgravingen en vondsten zijn, heeft paus Pius XII in een radiorede van 13 Mei 1942 uiteengezet:
„Reeds de werkzaamheden van het afgelopen jaar hadden met een totnutoe ongekende zekerheid onder het middenschip van de Basiliek, in rechte lijn naar de Confessio heen, het bestaan geopenbaard van een groot heidens kerkhof, waar van de eerste eeuwen af bezienswaardige monumenten waren opgericht binnen de afpaling van een terrein, reeds vroeger in gebruik genomen „ter eeuwige begrafenis; area perpetuae sepulturae tradita". Dit vóórchristelijke kerkhof leverde een allerduidelijkst bewijs voor de juistheid der Romeinse overlevering, die binnen de omheining van zulk een begraafplaats het graf heeft gezocht van de Prins der Apostelen.
Bij het voortzetten der werkzaamheden kwamen met steeds grotere duidelijkheid de hoofdlijnen van de Constantijnse basiliek te voorschijn in al haar wezenlijke delen. En allengs bleken ook duidelijk de niet alledaagse moeilijkheden welke de keizerlijke architect zowel uit technisch als uit psychologisch oogpunt te overwinnen had om zijn groots werk op te vatten en ten uitvoer te brengen. Eenieder die naar de plaats der uitgravingen afdaalt en de ontzaglijke bezwaarlijkheden gaat wikken en wegen van het oneffen en onregelmatig Vaticaans

terrein die overwonnen moesten worden bij het leggen van de grondslagen der basiliek, bij het gelijkmaken en soms opruimen van een kerkhof met talrijke en dierbare monumenten, ook eerbiedwaardig voor het heidense Rome en voor vele families, vindt in deze voortreffelijke overblijfselen, zoals ze ons nu voor ogen liggen, het meest overtuigende bewijs, dat de Keizer bij de keuze van de plaats voor zijn basiliek niet geschiktheidsredenen kon en moest volgen, maar dat het bouwplan hem werd opgelegd door de nauwkeurige ligging van het graf van de Apostel.

Op grond van een juiste beoordeling en met behulp van een vergelijkende studie der daarmee verbandhoudende oorkonden is het niet moeilijk geweest de oude halfcirkelvormige Confessio te ontdekken, misschien tot de tijd van Gregorius de Grote (590–604) opklimmend, op wier marmeren wanden een onnoemelijk aantal pelgrims tot het begin der middeleeuwen het teken des kruises ter herinnering hebben ingegrift.

Van September 1941 tot Mei 1942 zijn meer dan duizend vijfhonderd oude en middeleeuwse munten gevonden die het bewijs leveren, dat deze vrome pelgrims voor het overgrote deel volstrekt niet uit Rome en Italië afkomstig waren, maar, kan men zeggen, uit alle delen van de toen bekende wereld: vooral uit Frankrijk dat door munten vertegenwoordigd is van aartsbisschoppen, bisschoppen en abten, van koningen, hertogen, graven, burggraven en heren; doch ook uit Duitsland, de Nederlanden, Zwitserland, Spanje, Engeland, Bohemië, Lijfland, Hongarije, Slavonië en het latijnse Oosten.

In het middengedeelte, waar zich boven elkaar drie altaren uit verschillende tijdperken bevinden, heeft de onvermoeide ijver der onderzoekers tot de ontdekking geleid van een monument, eenvoudig in zijn vorm, maar waaraan de godsvrucht der gelovigen reeds lang vóór de dagen van Constantijn het karakter heeft gegeven van een eerbiedwaardige cultusplaats. Dat bewijzen de opschriften, op de binnenwanden van het monument aangebracht en hetzelfde karakter dragend als die welke op de graven der martelaren in de christelijke begraafplaatsen zijn gevonden. Juist deze graphito's, die

ons naar de tijden der vervolgingen verwijzen, verschaffen ons de geschiedkundige zekerheid, dat we hier de overblijfselen van het „tropaeum" bezitten, waarover de priester Gaius omstreeks het jaar 200 sprak, toen hij de jubelkreet slaakte, ons door Eusebius overgeleverd: „Ik kan u de zegetekenen der Apostelen tonen"; woorden die ons hedentendage nog eens Gaius levend voor ogen stellen als tegenwoordig in de geheimzinnige donkerte der Vaticaanse Grotten. Voegt dan, bij het getuigenis van Eusebius over „de met Petrus' en Paulus' naam getekende monumenten die thans nog op de begraafplaatsen der stad Rome worden getoond", de met zoveel hartstocht uitgesproken vraag van de Kerkleraar Hieronymus aan priester Vigilantius: „Doet de Romeinse opperpriester soms verkeerd, wanneer hij boven het gebeente van de gestorven mannen Petrus en Paulus — volgens ons een eerbiedwaardig gebeente, volgens u slechts verachtelijk stof — de Heer het Heilig Offer opdraagt en hun graftomben tot altaren des Heren bestemt?", en gij ziet, hoe deze en andere getuigenissen nieuwe belichting en bekrachtiging ontvangen uit de totnutoe gedane ontdekkingen en daarop gegronde oordeelvellingen. In harmonische eenheid stemmen al deze getuigenissen overeen en stroken met de taal der hervonden monumenten, wier stenen spreken: saxa loquuntur."

Van archeologisch standpunt uit gezien is het blootleggen van drie heidense familiegraven een zeer belangrijke vondst geweest. Van deze drie is het Mausoleum van de familie Cetenni uit het begin der tweede eeuw verreweg het rijkst met schilderwerk versierd. In de wanden zijn kleine nissen voor de asurnen aangebracht, doch geen graftombe werd er gevonden, behalve één enkele nabij de deur. Deze is echter een pronkstuk van Grieks marmer en stamt uit het einde der derde eeuw. Op de uithoek rechts staat een man die zich wendt tot een vrouw links, terwijl in het midden het opschrift is gebeiteld, dat luidt: „Aan mijn vrouw Ostoria die een onvergelijkbaar voorbeeld was van kuisheid en van liefde voor haar man."

Op de christelijke sarcophagen die hier gevonden werden, staan de van elders reeds bekende afbeeldingen: de biddende Orantefiguur

en het Jonas-tafereel. Maar een waardevolle vondst was het deksel van een marmeren sarcophaag uit de vierde eeuw, waarop twee afbeeldingen voorkomen die van oudheidkundig belang zijn: Joseph uit de put bevrijd en door zijn broeders aan de Ismaëlieten verkocht, en een Aanbidding der Koningen.
Het Joseph-tafereel betekent — evenals de bekende voorstellingen van Daniël in de leeuwenkuil, van Susanna tussen de beide wolven, van de drie Jongelingen in de vuuroven, van Noë in de ark, van Lazarus opstaande uit het graf — een providentiële bevrijding en is een beeld van de bevrijding van de ziel uit de eeuwige dood en van het lichaam uit de tijdelijke dood op de jongste dag. Maar deze voorstelling van de oud-testamentische Joseph was als zodanig nog niet bekend en is dan ook de enigste, die totnutoe is aangetroffen.
De Epiphanie-voorstelling is van niet minder belang. Het Driekoningen-tafereel komt in de Romeinse catacomben en op sarcophagen herhaaldelijk voor en betekent, dat de openbaring van de Verlosser, stella duce, aan de Wijzen van het Oosten, dat is aan de heidenen, als een voorspel moet worden beschouwd van de openbaring Gods van aangezicht tot aangezicht in de hemelse glorie.
Bij het hier gevonden tafereel is evenwel van bijzonder gewicht, dat achter de zetel van Maria een groot kruis is afgebeeld, een „crux immissa". Wel wist men uit een onlangs te Herculanum gedane vondst, dat het kruis reeds zeer vroeg in het huisgezin verering genoot, maar nu staat ook door een archeologisch bewijs vast, dat het kruis in de vierde eeuw reeds openlijk als voorwerp van verering op grafmonumenten werd afgebeeld. Deze openbare verering kwam dus niet eerst in de vijfde eeuw op, toen in sommige Romeinse kerken, o.a. in San Clemente, op goud-mozaïek het zogenaamde Crux gemmata werd aangebracht: een met bloemen en edelstenen rijkelijk versierde kruisvoorstelling als zeker teken van een roemrijke zegepraal.
Zullen bij verdere opgravingen nog andere belangrijke ontdekkingen worden gedaan? Zal bijvoorbeeld het graf van de bouwheer Bramante gevonden worden die onder paus Leo X in Sint-Pieter werd begraven,

maar men weet niet waar? Of het graf van de grootmeester der kerkmuziek, Pierluigi van Palestrina, die als kapelmeester van de Capella Giulia nabij de koorkapel begraven werd, en niet bij het altaar van de apostelen Simon en Judas, zoals in bijna alle Rome-gidsen foutief vermeld staat?
Sommigen hopen zelfs op de volvoering van het plan, tot de graftombe van de Heilige Petrus door te dringen. Het Liber Pontificalis vermeldt bij het leven van paus Silvester, dat keizer Constantijn de sarcophaag van Petrus met een zware bronzen bekleding van vijf voet, dat is 1.50 meter — niet lang, maar dik, en naar alle zijden, zegt de bekende oudheidkundige Wilpert — heeft omgeven en aldus onbeweegbaar voor eeuwig op deze plaats heeft vastgelegd: quod est immobile. Of zou het Liber Pontificalis hierin geen geloof verdienen, zoals professor Belvedere beweert? [1])

Paus Pius XII bezocht reeds een paar maal de onderkerk tijdens de werkzaamheden. Want de uitgravingen hebben niet slechts een wetenschappelijk-archeologisch doel. Door de vloer een halve meter te laten zakken, hoopt het kerkbestuur van Sint-Pieter een waardiger begraafplaats te kunnen inrichten voor de pausen, die hier reeds rusten of in de toekomst nog ter ruste zullen worden gelegd.
Geheel aan het einde der Grotten is een oud altaar opgericht, waarboven de Madonna della Bocciata (van de fles) is aangebracht. Vroeger hing deze Mariabeeltenis in de portiek van de oude Sint-Pieterskerk. Volgens een legende slingerde een dronken man woedend een wijnfles naar deze Madonna, waaruit bloeddroppelen zouden zijn gevloeid op de marmeren stenen, nu achter tralies afgesloten. Dicht erbij is de zittende marmerstatue van de Heilige Petrus, door leeuwen geflankeerd, opgesteld — volgens sommigen oorspronkelijk een beeld van een heidense wijsgeer, waarvan de zegenende rechter-

---

[1]) Volgens hardnekkige geruchten zou bij de verdere opgravingen het gebeente van de Heilige Petrus gevonden zijn. Volledige gegevens hierover zullen in een boekwerk worden verstrekt, dat in 1950 in verschillende talen tegelijk zal worden uitgegeven.

arm en de linkerarm met de sleutels gewijzigd zijn – die vroeger in de voorhal van de oude basiliek boven de hoofdingang stond. Links van het altaar zijn in een eigen kapel de sarcophagen geplaatst van de Duitse paus Gregorius V, Bruno van Karinthië, een afstammeling van Karel de Grote, en van de Duitse keizer Otto II (gestorven in 983), waarvan het porfieren deksel nu als doopvont dient in Sint-Pieter; en rechts langs de wand in eigen nissen de graftomben van de pausen, die totnutoe zonder orde en regelmaat in de Grotten waren neergezet: van de pausen Marcellus II, Innocentius VII, Innocentius X, Nicolaas III, Julius III, Calixtus III, van paus Urbanus VI op wiens sarcophaag aan de voorzijde christelijke taferelen zijn afgebeeld en op de achterzijde heidense, van Bonifacius VIII Gaetani uit Anagni die in 1300 voor het eerst een Jubeljaar afkondigde en in 1302 de bekende bulle „Unam Sanctam" publiceerde, wiens graftombe gebeeldhouwd is door Arnolfo di Cambio, en van Nicolaas V met het metrische opschrift van Aeneas Silvius Piccolomini, de latere paus Pius II.

Een bijzondere plaats krijgen de rood-granieten sarcophaag van de enige Engelse paus Nicolaas Breakspear, Adrianus IV, en het meesterwerk van Antonio Pallaiuolo, de bronzen zerk van Sixtus IV met de symbolische voorstellingen van deugden en wetenschappen en het goed gelijkend portret van de paus.

Een meer geschikte plaats zal ook aan de „koningin van de oudchristelijke graftomben", die met haar tien fijne reliëfs zo duidelijk de overgang toont van heidendom naar Christendom, namelijk aan de indrukwekkende sarcophaag van stadsprefect Giuno Basso worden gegeven, en aan de graftombe van koningin Christina van Zweden, en aan de urn met het hart van paus Pius IX, wiens lichaam rust in de crypte van de kerk van de Heilige Laurentius buiten de Muren.

Tussen de nissen zullen opschriften die voor geschiedenis en oudheidkunde van belang zijn, tegen de wand worden gemetseld, en heilige beeltenissen en brokstukken van beeldhouwwerk uit de zogenaamde „Nieuwe Grotten" worden opgesteld. Ook zullen gedeelten van

enige pauselijke monumenten die thans in het vrijwel onbezochte Museo Petriano zijn ondergebracht, hier een waardiger plaats vinden, bijvoorbeeld het kunstig bewerkte grafmonument van Paulus II, een meesterstuk van Mino da Fiësole en Giovanni Dalmata.

Spoedig zullen de Grotten wederom te bezichtigen zijn. Reeds is op de Largo Braschi een nieuwe ingang gemaakt, tussen de Piazza del Circo di Nerone en de Piazza S. Marta. Wanneer deze Grotten van Sint-Pieter eenmaal voor het publiek toegankelijk zijn gesteld, zullen ze door vele Romeinen en talrijke vrome pelgrims met grote ontroering des harten worden bezocht. Want in deze onderaardse en eerbiedwaardige begraafplaats der pausen zal luide tot hen de duizendjarige geschiedenis spreken van de heilige, katholieke en apostolische Kerk van Rome.

DE EERSTELINGEN DER MARTELAREN

IK wandel op bloed, — op bloed van martelaren. Dat martelbloed kookt, maar geeft ons, nog levenden, kracht in de strijd."
Dit sublieme woord schreef in een van haar laatste brieven uit Rome de Heilige Catharina van Siëna, de hartstochtelijke minnares van de Gekruisigde en de vurige verdedigster van de Kerk en van het pauselijk Rome.
Ook wij liepen op bloed, op aarde door martelbloed gedrenkt.
Op de Zondag na 27 Juni is het Collegium Cultorum Martyrum van Rome gewoon de Protomartyres Romani, de eerstelingen der Romeinse martelaren, met een kerkelijke plechtigheid te gedenken. Een vrome bedegang trekt dan uit en beweegt zich langs de wegen waar vroeger het Circus van Nero lag. Slechts in de laatste paar jaren moest wegens de bijzondere tijdsomstandigheden de processie worden afgelast en vond alleen in de kerk een plechtigheid plaats. Na een toepasselijke preek werden de Litanie van Alleheiligen, het Miserère en het lied der Protomartelaren gezongen en werd door

de kardinaal-protector de drievoudige zegen met het Allerheiligste gegeven.

Tegen het vallen van de avond komt men in de kerk S. Maria in Campo Santo Teutonico bijeen. Wij, Nederlanders, gaan gewoonlijk eerst het stil-besloten kerkhof op, waar volgens de legende de Heilige Helena, moeder van keizer Constantijn, aarde van Calvarië zou hebben uitgestrooid, — vandaar de naam Campo Santo, Heilige Akker. Hier rusten onder hoge palmen en cypressen Duitsers, Nederlanders, Belgen en anderen die onder de naam van Teutones vallen, broederlijk verenigd in de schaduw van Sint-Pieter en verbeiden de opstanding des vleses. Een Nederlander staat dan wel enige ogenblikken weemoedig stil bij het graf van onze grote emancipator prof. Dr H. J. A. M. Schaepman, gestorven in 1903, en van onze reeds na korte diensttijd overleden gezant bij de Heilige Stoel Mr Louis Hubert Willem Regout, gestorven in 1915.

Ondertussen spreekt een bekend redenaar de samengestroomde menigte in de kerk toe en wijst hen op de grote betekenis welke deze eerste christen-martelaren voor de Kerk hebben gehad. Zij waren de Eerstgeroepenen die voor de komende geslachten een voorbeeld zouden zijn, de Voorbeschikten om aan een spoedig volgende heldenphalanx de harde weg van het lijden om geloofswille te tonen, de Voorgangers in de onvergelijkelijk hoge eer maar ook in de afschrikwekkende nieuwigheid van het martelaarschap.

Daarna ging de processie zich opstellen en werden de fakkels en flambouwen en kaarsen en lampions aangestoken.

Op de Piazza dei Protomartiri Romani, nu Piazza del Circo di Nerone, hoopt de dichte menigte zich steeds meer op, ordent zich dan, stelt zich daarna in gelid en volgt langzaam een peleton der Palatijnse Eregarde die de lange stoet opent. Onder de banieren der Katholieke Actie scharen zich sterke afdelingen van jongens en mannen, dan volgen de leden der Romeinse Broederschappen in costuum en van verschillende religieuze Orden en Congregaties in kloosterhabijt, daarna priesterstudenten van Europese, Amerikaanse

en Oosterse colleges in roket, voltallig natuurlijk het Vaticaanse seminarie dat zich op eigen terrein thuis voelt. Onder de begeleiding van de fanfare der Palatijnse Garde wordt herhaalde malen de hymne van de Protomartyres gezongen en worden verschillende eucharistische liederen ingezet. Dan volgt het baldakijn waaronder een kardinaal eerbiedig het Allerheiligste draagt, begeleid door een erewacht van Zwitsers in hun middeleeuwse kledij.

Achter het Heilig Sacrament schemert in het flikkerende fakkellicht het paars van bisschoppen en monsignori en het goud en zilver van enige uniformen. Markies Serafini, de Gouverneur van de Vaticaanse Staat, beweegt zich zonder opzien te baren tussen de biddende en zingende menigte. Van het plein der Eerste-Martelaren en het Circus van Nero trekt men langzaam op naar de Piazza di Santa Marta, gaat dan links de Viale della Stazione in om zich vóór de brede trappen van het gouvernementspaleis in goede orde op te stellen. Onder de kundige leiding van de alomtegenwoordige opperceremoniemeester van de Paus en diens assistenten, schaart zich hier de menigte rondom het altaar, dat op het bordes vóór het paleis is opgeslagen en van wege de kaarsenzee uit de verte duidelijk zichtbaar is.

Het schouwspel is groots, het toneel zelfs ontroerend. Duizenden lichten, in sterkte verschillend, zijn samen met de mensenmenigte langzaam de Vaticaanse heuvel opgekropen en werpen nu hun schijnsels op wegen en pleinen, op grasperken en bloembedden, op de schaduwfiguren der veelkoppige menigte, op de apsis der Petrusbasiliek, zelfs op de koepel van Michelangelo die tegen de heldere sterrenhemel scherp afgetekend staat.

Gezang begeleidt het licht. Met blijde geestdrift wordt na de zegening met het Allerheiligste op deze plaats waar martelaren eens vielen, de zegezang aangeheven: „Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat; Christus verwint, Christus regeert, Christus heerst, Christus zal zijn volk bewaren tegen alle kwaad." Telkens wordt deze zang weer herhaald, als de processie langzaam haar weg vervolgt, eerst naar de Cortile della Zecca waar een piket der Zwitserse

Garde een eregroet brengt, dan door de Via della Fondamenta, om over de Piazza di Santa Marta naar de Piazza dei Protomartiri Romani terug te keren, waar de volksschare zich weer opeenhoopt om nog een tweede zegen te ontvangen.
Slechts weinigen kunnen verder volgen; de kerk van Campo Santo is spoedig gevuld. Daar wordt nog voor de laatste maal de zegen met het Allerheiligste gegeven en de plechtigheid met het Gebed uit de Mis der Protomartelaren besloten: „O Heer, die met veel martelaarsbloed de eerstelingen van het Roomse geloof hebt willen wijden, geef dat wij door de kracht, die zij in hun fiere strijd toonden, in onze geloofsmoed worden gestaald, zodat wij ons eens met hen in een blijde triomf mogen verheugen. Door Christus onze Heer. Amen."
Zo is men te Rome gewoon de geboortedag, de dies natalis voor de hemel te vieren van hen, die de eerste zijn geweest om met hun bloed de stenen en de aarde van Rome te bevochtigen als een krachtig getuigenis van hun alles overtreffende liefde tot Christus.
Het Griekse woord „Martelaar" betekent immers „Getuige". De martelaars zijn getuigen. Zij leggen getuigenis af van een waarheid, die zij als zodanig met het licht van hun verstand erkennen en met de liefde van hun ziel vasthouden. Dit getuigenis bezegelen zij met hun bloed tegenover ongerecht geweld, dat hun die kostbare schat wil ontroven. Bloedvergieten is dus wel een noodzakelijk element in het martelaarschap, maar de ziel ervan is het niet. De ziel van het martelaarschap is de getuigenis van liefde tot Christus, welke de martelaar drijft, de wreedste kwellingen om wille van zijn geloof te verdragen. Daarom is de herinnering aan de door onze geloofshelden doorstane martelingen voor ons zulk een aangrijpende prediking, zulk een bezielende opwekking, waardoor ons geloof opnieuw wordt gesterkt, onze hoop verlevendigd, onze liefde ontbrand.

„Het wonderbare in de uitbreiding van het Christendom is," schrijft Johannes Kardinaal de Jong, in zijn Handboek der Kerkgeschiedenis I[4] 63, „dat het verspreid werd met gebrekkige menschelijke middelen onder tegenwerking van alle wereldlijke en geestelijke machten.

De kerkvervolgingen vormen een der groote episoden uit den strijd tusschen de Stad Gods en de stad der wereld. Zij zijn de vervulling van de woorden van Christus: omdat zij Mij vervolgd hebben, zullen zij ook u vervolgen, en de geschiedenis van Christus zelf, die stierf aan het kruis, doch stervend overwon."

Het zuurdeeg van het Evangelie, het Goede Nieuws te Rome waarschijnlijk het eerst verspreid door enige Joden die met Pinksteren in Jerusalem waren geweest, werd tot gisten gebracht door de apostel Petrus, die in 39 onder keizer Caligula of in 42 onder keizer Claudius naar Rome, het invloedrijke middelpunt van het wereldrijk, kwam. Zijn prediking had grote invloed zowel bij Joden als bij Heidenen, omdat zijn gezag onbetwistbaar vaststond. Was hij niet een persoonlijke leerling, vriend, vertrouweling van Jesus van Nazareth geweest en tot hoofd van de nieuwe godsdienst aangesteld?

Dweepzuchtige Joden, die a priori het Evangelie verwierpen, verdroegen slechts met grote tegenzin de sterke uitbreiding van het christendom onder de Joodse gemeente en begonnen spoedig de werkzaamheid van Petrus te hinderen door levendige polemieken in de synagogen en volksopstootjes in de Jodenbuurt te verwekken. De gisting werd zó sterk, dat de militaire macht moest tussenbeide komen, Claudius persoonlijk met ruwe hand ingreep en in 51 of 52 eenvoudigweg alle Joden zonder onderscheid uit Rome verdreef, „omdat ze op aanstoken van Chrestus voortdurend onrust veroorzaakten" — gelijk Suetonius mededeelt.

Toen echter Paulus in 57 of 58 zijn brief aan de Romeinen schreef (1, 8-12), bestond er te Rome een bloeiende christengemeente, die andere kerken ten voorbeeld kon worden gesteld. Deze nam in aantal en aanzien niet weinig toe, toen Paulus zelf er tijdens zijn gevangenschap preken kon, zoals hij aan de Filippiërs 1, 12 kon schrijven: „Broeders, ik wil u doen weten, dat mijn lotgevallen veel tot de vooruitgang van het Evangelie hebben bijgedragen. Heel de keizerlijke lijfwacht, — onder wier bewaking Paulus stond, — en alle anderen zijn er door te weten gekomen, dat ik om Christus' wil mijn boeien draag; en de meeste broeders zijn door mijn boeien met

vertrouwen vervuld op de Heer en verkondigen het woord Gods met groter durf en zonder vrees."
Met de dag groeide dan ook het aantal christenen aan en niet alleen in de lagere volksgroepen, maar ook bij de hogere standen: slaven en werknemers werden volgelingen van Christus, soldaten ook en kooplieden en werkgevers, zelfs leden van de adellijke geslachten en beambten in het paleis van de Cesar. Het werd tijd, dat de Romeinse christengemeente zich van de voogdijschap der synagoge losmaakte en haar officiële intrede deed in het strijdperk van het openbare leven. Dit zou geschieden door een doopsel des bloeds.

„Maar 't Kristensch Rome moet
Door martelbloed zijn grootheid baren,
En worstelen door veel gevaren.
Ons vaders stichten nu in bloed
Een nieuwe stad, die door hun lijden
Meer wint, dan d'oude door haar strijden",

zegt Joost van den Vondel in „Peter en Pauwels", en beschrijft dan verder de martelingen die in het jaar 64 op keizer Nero's bevel de protomartelaren in de keizerlijke tuinen te verduren hadden:

Hoe menig Kristen zagen wij
Aan 't kruis al levend hangen,
En d'oogen met verlangen
Naar Kristus slaan, getroost en blij!
Hoe menig in een hartevel
Of borstelen gesteken
En bij een wild geleken
Verstrekken voor een guichelspel
Der wreedheid, zoet op Kristenjacht
Met losgelaten honden
Te godloos aangeschonden
Op Gods geduldigste geslacht!

Hoe menig werd in 't diereperk
Den luipert voorgeworpen,
Verhit om bloed te slorpen!
Aldus voltrok de dag zijn werk.
Maar 's avonds gaat het vieren aan
Met menschen, die op staken
Gespit, als fakkels blaken,
En in geteerde rokken braân
Of flakkeren in wassekleên.
Hoe gloeijen 's Vorsten hoven
Van vier, gelijk een oven!
Was 't Heidensch hart toen staal of steen,
Dat het niet smolt in zulk een gloed?
Ons docht, wij zagen Englen
Zich in die vlamme menglen.
Wat schaal vol geuren riekt zo zoet
Voor Jezus, als die bittre smook
Van zijn liefste panden?
O, zalige offeranden!
O, Godbehagelijke rook!

Aan de Christenen van heden worden door paus Pius XII – in de radiorede die Zijne Heiligheid bij gelegenheid van zijn 25-jarig bisschopsjubileum op 13 Mei 1942 tot de wereld richtte – deze geloofshelden ten voorbeeld gesteld:
„In hun hart hielden zij onwankelbaar vast aan het geloof in de verrezen Heiland en in eigen toekomstige verrijzenis; hun oog richtten zij met heilig verlangen naar de verheerlijkte Verlosser, zittend aan de rechterhand van zijn Vader, en naar het hemelse Jerusalem, waar alle tot-het-einde-toe getrouwen eenmaal een eeuwige en gelukkige verblijfplaats zullen vinden; in hun ziel waren zij vastelijk overtuigd van de sterkende tegenwoordigheid van de Heilige Geest, door Jesus hun beloofd en gezonden. Zo werden deze eerste Christenen werkelijk groot in verhevenheid van denken en in kracht-

dadigheid van handelen, in moedige wedijver tot het stellen van heldendaden bij het bekennen van hun geloof, in strijden en in lijden.
De meeslepende kracht van hun voorbeeld heeft zich wijd en zijd alle eeuwen door vertoond, tot op onze dagen toe. Vooral in onze dagen moge hun voorbeeld sterken, nu voor de redding en het behoud van christeneer en christennaam eenzelfde strijd moet worden gestreden en gelijke beproevingen moeten worden doorstaan. Bij het opzien naar de worstelaars, op wier hoofd de lauwerkrans van de christelijke krijgsdienst niet zelden met de martelpalm is doorstrengeld, verdwijne alle wijfeling, verzwinde alle besluiteloosheid. Of is soms de vermaning die hun heldhaftig leven ons zo luide toeroept, voor de hedendaagse Christenen niet sterk genoeg om bij hen de geest te verlichten, het hart te versterken en het hoofd op te beuren, opdat zij zich van hun verheven waardigheid bewust worden en de grote verantwoordelijkheid indachtig zijn, die het christelijk geloof hun oplegt?"

VOOR ROME EN DE PAUS

CAESAR Baronius, coquus perpetuus, de eeuwige kok", stond met houtskool op de schoorsteenmantel geschreven.
Hij schreef het er zelf neer, Caesar Baronius, de geschiedschrijver en latere kardinaal!
Enige jaren geleden — in 1939 is het gehele bouwwerk gesloopt om een nieuwe verkeersweg aan te leggen van de Corso Vittorio Emanuele af, over de Tiber, onder de Propaganda door naar het Noorden — bevonden we ons in het klooster der Oratorianen bij de mooie Renaissancekerk San Giovanni de' Fiorentini.
Paus Leo X (Giovanni de Medici; 1513–21) liet, bij het bouwen van deze kerk voor zijn Florentijnse stadgenoten, de beste architecten van die tijd plannen maken (Sangallo, Peruzzi, Sansovino, Michelangelo en ook Raphaël). Het project van Sansovino werd als het

beste gekozen. Deze begon ook met de bouw, terwijl Sangallo en Della Porta het bouwwerk voleindigden en Galilei er in 1734 de grootse barokgevel vóór zette.
Hier leidden in 1564 tien Florentijnse priesters met pauselijk verlof een soort gemeenschappelijk leven en vroegen de Heilige Filippus Nerius, of hij er niet voor voelde hun zielsbestuurder te worden en het hoofd van hun Confraterniteit. Maar Filippus weigerde en wilde zijn geliefde woonplaats in San Golamo della Carità niet vaarwel zeggen. Op verlangen echter van paus Pius IV stemde hij later toe en stelde enige regels en constituties op. Van toen af gingen de priesters tweemaal daags naar San Girolamo om onder Filippus' leiding geestelijke oefeningen te houden, conferenties van hem te aanhoren, of ook al om bij hem te biechten. De Heilige vond echter zulk een diepe religieuze geest bij deze priesters, dat hij drie van zijn leerlingen (Baronius, Bordino en Fideli) overreedde zich priester te laten wijden en zich met enige andere broeders bij deze Confraterniteit aan te sluiten. Zo dateert Filippus zelf de stichting van zijn Oratorium gewoonlijk op dit jaar 1564.
De broederlijke liefde moet heerlijk onder die eerste leden, de eerste Paters van het Oratorium van San Giovanni, gebloeid hebben: zij waren één hart, één wil, één ziel en op het woord van de Overste tot de nederigste huisdiensten bereid. Ieder had op zijn beurt de keukenwerkzaamheden te verrichten, waarin de latere kardinaal Baronius bijzonder schijnt uitgemunt te hebben. Vandaar dat hij vaker dan de anderen, als kok van de communiteit fungeerde en hem de bijnaam „coquus perpetuus, de eeuwige kok" gegeven werd.
Nadat de Broeders enige tijd minder goed in de gunst van het Kerkelijk Bestuur gestaan hadden, zodat het bedreigde voortbestaan der Confraterniteit slechts door de tussenkomst van de Heilige Carolus Borromeüs kon worden gered, werd de verhouding onder paus Gregorius XIII beter en hartelijker, die in 1575 zelfs aan de Congregatie de officiële pauselijke goedkeuring gaf.
Het Oratorium breidde zich toen gestadig uit, en de Florentijnen bouwden tegenover de kerk in de Via del Consolato een mooie

vergaderzaal — ook gesloopt vanwege de doorbraak aan de Corso Vittorio Emanuele — waar lezingen en vrije voordrachten en dialogen werden gehouden en Baronius jaar in jaar uit verschillende problemen uit de Kerkelijke Geschiedenis behandelde. Hij bereidde deze voordrachten steeds goed voor. Zij hebben het fundament gevormd van zijn beroemd werk „Annales ecclesiastici", waaraan hij van 1558 tot zijn dood op 30 Mei 1607 gewerkt heeft. Het is te Rome in 12 delen van 1588 tot 1607 uitgegeven en later meermalen met uitlatingen en bijvoegsels herdrukt. Johannes Kardinaal de Jong, Kerkgeschiedenis III [4], 234, zegt van dit werk: „begonnen op aansporing van Filippus Nerius als bestrijding der Maagdenburger Centuriatoren berust het op een zeer omvattend en degelijk archivalisch onderzoek". Baronius werd later biechtvader van de Paus, Apostolisch Protonotarius, Kardinaal en Bibliothecaris van het Vaticaan.

Onder het korte maar roemrijke pontificaat van paus Pius V (1566—1572) waren de toestanden voor de Kerk bijzonder moeilijk en zwaar, zowel binnen als buiten de Kerk.
Buiten de Kerk traden de Turken overmoedig op en bedreigden de gehele Christenheid. Zij drongen zelfs in 1566 in de Italiaanse wateren tegenover Ancona door, met het vooropgezet doel, het rijk van de „ongelovigen" — zoals zij zeiden — te vernietigen, waarvan Rome het centrum was en de Paus het hoofd.
En in de Christenheid zelf waren verschillende partijschappen ontstaan. De ketters, tegen wie het Concilie van Trente krachtig en streng was opgetreden, waren nog lang niet overwonnen en wachtten slechts het gunstige ogenblik af om aan de „Antichrist" de genadestoot toe te dienen. Aldus schreef, juist bij het begin van het pontificaat van Pius V, 13 April 1566 een nieuwlichter uit Valtellina: „Wij hebben goede hoop binnen korte tijd groot nieuws te vernemen, namelijk de algehele ruïne van het grote rijk van de Roomse Antichrist". In Italië stookten bovendien sommige dissidenten, die men naar hun aanvoerder Lelio Socinus Socinianen noemde, tegen de

Het graf van de Heilige Petrus.

Het oude Petrusbeeld in de grotten van de Sint-Pieter.

Chiesa de S. Pudenziana - il Campanile

Graf Schaepman

Kerk en verkondigden anti-trinitarische dwalingen en rationalistische meningen. Men oordeelde daar zelfs Socinus gevaarlijker dan Luther en Calvijn, zoals op zijn graftombe te lezen staat: „Luther verwoestte alleen het dak van Babylon, Calvijn de muren, maar Socinus de fundamenten!"
De strijd van de dwaalleer was in die dagen vooral tegen „Babylon" (Rome) en de „Antichrist" (de Paus) gericht. Dit werd niet alleen in kleine propagandageschriften beweerd, maar ook in een groot historisch werk van de Maagdenburger Centuriatoren zogenaamd bewezen, „een zeer tendentieus werk", zegt Kardinaal de Jong, III 4 291, „waarin men trachtte te bewijzen, dat de Katholieke Kerk een afval was van het oorspronkelijke Christendom en het Protestantisme in vroegere eeuwen geen nieuwigheid". Door het verhalen van allerhande fabelen, het bijeenbrengen van onechte en twijfelachtige archiefstukken, het verdraaid voorstellen van geschiedkundige feiten trachtte men de mening ingang te doen vinden, dat de Kerk van Rome niet slechts in metaphorische zin maar in zuivere werkelijkheid het voorspelde Babylon van Joannes' Apocalyps was en de Paus de Antichrist, niet slechts in zijn leer en werken maar ook in zijn physieke persoonlijkheid.
Pius V leed er geweldig onder. Van het begin van zijn pontificaat af had hij getracht deze leugenachtige godslasteraars het zwijgen op te leggen, maar had tot dan toe slechts weinig bereikt. Daarom benoemde hij in 1571 een kardinaalscommissie, een soort oorlogsraad, die de geschikte middelen moest bestuderen en aanwenden om deze leugenachtige schrijvers te bestrijden en de onvervalste geschiedkundige waarheid te belichten en te verspreiden.

In die tijd van grote strijd voor de Roomse Moederkerk zag men iedere dag een wat zonderling en excentriek gekleed persoon uit het klooster naast San Giovanni dei Fiorentini komen, de Tiber bij de Ponte San Angelo oversteken en zich naar de basiliek van Sint-Pieter begeven. Een man, groot van stuk en grof van leden, al had hij dan ook geen enkel lichaamsgebrek: met een breed, diep gerimpeld

voorhoofd, een grote haviksneus, zwarte gekrulde haren en dito baard, gewoonlijk verward en slordig, en zware zwarte wenkbrauwen, die een nog sterker reliëf aan de hemelsblauwe ogen gaven. Hij was gewoonlijk gehuld in een wijde mantel, meer versleten dan oud, met ongemeen lange mouwen, en had onverzorgde rijgschoenen aan zijn grote voeten.

Langzaam, met neergeslagen ogen schreed hij voort, geheel in zich zelf gekeerd en in gepeins verzonken; hij was echter zeker van de weg, die hij ging, gelijk iemand, die door jarenlange gewoonte iedere steen van de straat aanvoelt.

Zijn ongewone figuur moet in die omgeving zeer familiair geweest zijn. Want zo spoedig hij op straat kwam, zag men groepen van kwajongens samenschuilen, elkaar knipoogjes geven en met de elleboog aanstoten. Ze wezen hem met de vinger na en fluisterden dan lachend: „Daar heb je de lange priester weer, il Prete Scarpone, de priester met de grote schoenen, Priester Grootlaars".

Iedere dag ging hij die weg naar Sint-Pieter, 's zomers en 's winters, bij goed en bij slecht weer. Hij ging dan de kerk binnen, recht op het bronzen beeld van de Apostel Petrus aan, kuste de rechtervoet, die wat naar voren springt, legde zijn voorhoofd er tegen aan en zeide zacht: „Pax et Obedientia, Vrede en Volgzaamheid". Dan ging hij neerknielen bij de Confessio en zeide: „Credo in Unam Sanctam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam; ik geloof in de Ene, Heilige, Katholieke en Apostolische Kerk", en bleef lange tijd bij het graf van de Apostel neergeknield in vurig gebed, dat aan zijn gelaat een mystieke uitdrukking gaf. Weggaande uit Sint-Pieter bleef hij achter in de kerk nog een ogenblik bij het Navicella-mozaiek van Giotto (1290) staan, voorstellend, hoe in stormweer Petrus over de wilde baren van het meer van Genesareth tot Christus gaat, en bad dan luid: „Heer, gelijk Gij Petrus uit de wilde golven gered hebt, zo red ook mij uit de golven van de zonde en red uw Kerk uit de golven van vijandschap en laster."

Deze gewoonte hield hij vol gedurende vele jaren. Deze man heette Caesar Baronius, die enige tijd later zijn geschiedkundig werk

„Annales Ecclesiastici" op het altaar in Sint-Pieter kon neerleggen als een offerande en de vervulling van een gelofte, zijn leven lang te zullen strijden voor Rome en de Paus.

Van die tijd af hebben millioenen en millioenen getrouwe Christenen hun hoofd gebogen tegen het bronzen Petrusbeeld en een kus gedrukt op de rechtervoet, die er door afgesleten is. Het is een algemene gewoonte geworden met bijzondere betekenis; niet een nietszeggende ritus, maar een heilige eed van aanhankelijkheid en liefde, van onderworpenheid en trouw aan de opvolger van Petrus, de Paus van Rome.

Op het hoogfeest van Petrus en Paulus, als het beeld met een goudbrocaten koormantel is omhangen en het hoofd met een kostbare tiaar gesierd, staat het Romeinse volk in lange rijen te wachten en gaat niet heen, alvorens het met een kus de belofte van trouwe volgzaamheid aan Petrus en diens opvolger de Paus heeft bezegeld.

II. DE OUDSTE PAUSWONING

WAAR PETRUS VERBLEEF

NOG altijd is de vraag omstreden, waar Petrus te Rome woonde. De meeste oudheidkundigen zijn thans wel de mening toegedaan, dat Petrus in de 25 jaren dat hij bisschop van Rome was, geen vaste woonplaats heeft gehad, maar herhaaldelijk van verblijf verwisseld heeft.

Volgens een oude, alleszins geloofwaardige traditie is Petrus eerst te Jerusalem en daarna te Antiochië enige tijd werkzaam geweest en kwam in het jaar 42 te Rome, waar hij als bisschop en eerste Paus de Kerk Gods bestuurde, totdat hij onder Nero hetzij bij het begin, in 64, hetzij bij het einde der christenvervolging, in 67, de marteldood stierf. Deze had plaats in het Circus van Nero, links van de tegenwoordige Sint-Pieterskerk, en geschiedde door kruisiging, op Petrus' eigen verzoek met het hoofd omlaag, omdat hij zich niet waardig keurde in zijn dood gelijkenis te hebben met de goddelijke Meester.

Waar heeft hij in die 25 jaren gewoond? Archeologische aanduidingen zijn gevonden bij Santa Cecilia in Trastevere; bij Santa Prisca op de Aventijn; in de Priscilla-catacomben aan de Via Salaria, waar een opschrift de plaats aangaf „waar het eerst de Heilige Petrus gezeteld heeft"; in de catacomben van San Sebastiano, waar het vers van paus Damasus nog luidt: „Gij moet weten dat hier eerst heiligen hebben gewoond. Vraagt ge soms namen? Het zijn Petrus en Paulus."

Niet zonder waarschijnlijkheid wordt beweerd, dat in de onrustige vervolgingsperiode de bisschop van Rome herhaaldelijk van woonplaats veranderde en zich in de peripherie veiliger voelde dan in het hartje van de oude stad.
Maar vóór de christenvervolging? Historisch schijnt wel vast te staan, dat Petrus van het tweede tot het negende jaar der regering van keizer Claudius, dat is van de jaren 42–49, dus gedurende zijn eerste zeven verblijfjaren te Rome, in het huis van Senator Pudens heeft gewoond aan de Via Urbana, waar thans de kerk „Santa Pudenziana" ligt.
Als de Heilige Petrus naar Rome kwam, zegt ons een overlevering uit de vierde eeuw, vond de Apostel in de romeinse Senator Pudens een begunstiger en beschermer van hoge voorname stand; die hem zelfs, toen landgenoten uit het Oosten Petrus' werkzaamheid begonnen te bemoeilijken, gastvrij in zijn patriciërspaleis aan de voet van de Viminaalse heuvel opnam en zijn huis ter beschikking stelde als verzamelingsoord van de christenen.
Hier hebben we dus de wieg, de bakermat van het Christendom in Rome te zoeken, de eerste officiële kerk, waar de christenen zich pleegden te verzamelen om de Heilige Geheimen te vieren. Hierop duidt reeds de naam, waaronder deze kerk bekend stond. Andere cultusplaatsen van voorbijgaande aard worden gewoonlijk met de naam „Dominicum, 's Herenhuis" aangeduid; maar Pudens' kerk heet van ouds „ecclesia", verzamelingsoord, welk woord van griekse oorsprong is en ons terugzet in de tijd der Apostelen.
Zo werd het paleis van Pudens niet alleen door Petrus' verblijf en prediking geheiligd, maar bleef ook na Petrus' dood een der voornaamste centra van de christelijke eredienst te Rome. De ontvangstzaal werd spoedig te klein, en de met zuilen omgeven binnenhof werd voor het liturgische gebruik eraan toegevoegd. Tenslotte stelde men het gehele gebouw voor de christenen beschikbaar, niet alleen als godsdienstige verzamelplaats, maar ook als woning voor bisschop en priesters. Het patriciërspaleis was „huiskerk" met pastorie geworden.

Hier woonde Petrus zeven jaren. Hier celebreerde hij het Heilig Misoffer, onderrichtte hij gelovigen, catechumenen en heidenen. Hier nam hij Pudens, diens familie en vele anderen in de katholieke Kerk op. Hier zal – volgens het getuigenis van de Heilige Hieronymus – „Marcus, leerling en tolk van Petrus, op verzoek van de broeders te Rome, volgens wat hij Petrus had horen zeggen in het kort zijn Evangelie hebben opgesteld, dat Petrus, na het gehoord te hebben, goedkeurde en op eigen gezag aan de Kerk ter lezing aanbeval".

Van hieruit bestuurde Petrus als eerste Paus de Kerk van Christus op aarde. Hier wijdde hij priesters en bisschoppen en zond ze ter prediking uit in de wijde wereld: de Heilige Apollinaris naar Ravenna, de Heilige Clemens naar Capua, de Heilige Marcus naar Alexandrië, enz. Van hier uit zond hij zijn eerste herderlijke schrijven aan de leerlingen te Jerusalem, die door de Joden vervolgd en verdreven werden, maar overal waar ze kwamen, een heerlijk voorbeeld van heilig leven gaven en vele volgelingen wonnen voor de zaak van Christus. Hier wijdde hij Linus, Cletus en Clemens tot bisschop die hem achtereenvolgens op de Apostolische Stoel in Rome zouden opvolgen.

Hier schonk Pudens aan Petrus de schone, met ivoor ingelegde bisschopsstoel, waarop de Bisschop gewoonlijk plaats nam, wanneer hij als leraar voor de christengemeente optrad. Deze draagstoel wordt nog steeds in Sint-Pieter bewaard, in de verguld bronzen zetel, een kunstwerk van Bernini, boven het Cathedra-altaar.

Hier hebben we met grote waarschijnlijkheid de oudste kerk van Rome, de eerste kathedraal.

Ongeveer in het jaar 150 – zegt verder de legende – heeft paus Pius I (140–155) op verzoek van de kinderen (of kleinkinderen) van Pudens, namelijk Novatus, Timotheus, Praxedes (en Pudentiana?) in de thermen van Novatus, vlak naast het ouderlijk huis gelegen, een titelkerk ingebouwd, een parochiekerk gesticht die de naam ging voeren van de edele beschermheer Pudens: titulus Pudentis of ecclesia pudentiana. Ook werd ze wel met de naam „titulus Pastoris"

of „de Pastore, van de Herder" aangeduid, ofwel omdat paus Pius' broer Hermas die onder de schuilnaam Pastor schreef, hier zieleherder was, ofwel omdat de bisschop van Rome en opperste herder der Kerk hier zijn vaste zetel had gevestigd.
In de woning ernaast hebben de romeinse bisschoppen in de eerste eeuwen gewoonlijk hun verblijf gehad. Van Petrus af tot Melchiades (Miltiades 311–314) toe, aan wie Constantijn de Grote, na zijn beslissende overwinning op Maxentius in het jaar 312, het Lateraanse paleis als waardige bisschopswoning schonk. Als herinnering aan dit verblijf der eerste pausen waren in de kerk van Santa Pudenziana de borstbeelden geschilderd van de pausen der eerste drie eeuwen. De eerste kathedraal en het eerste „Vaticaan"!

DE WIEG DER WESTERSE KERK

REEDS ongeveer 60 jaren geleden is men begonnen opgravingen te doen onder de kerk van Santa Pudenziana, waar men het paleis veronderstelde van Senator Pudens en van zijn kinderen (of kleinkinderen) Novatus, Timotheus, Praxedes (en Pudentiana?). Hier zouden Petrus en zijn eerste opvolgers hebben gewoond.
Men had geluk. Acht meter onder de tegenwoordige kerk werden in 1894 verschillende gangen en gewelven gevonden, resten van een oude vloerbedekking en gedeelten van oud-romeinse muurschilderingen. Men vond er, vreemd genoeg, ook een schildering uit de negende eeuw, voorstellende Petrus tussen de Heilige Praxedes en Pudentiana; waaruit zou blijken, dat dit sousterrain in de negende eeuw toegankelijk is geweest en verering genoot.
In de laatste jaren heeft architect Petrignani opnieuw opgravingen ondernomen, waarvan een gedeelte in het middenschip der kerk nog open en bloot ligt. Ecliptische muren werden ontdekt, loden waterbuizen, waskuipen, mozaïeken vloerbedekking enz., hetgeen alles op een zogenaamde badgelegenheid wijst, op romeinse thermen. Hierdoor wordt de overlevering sterk bevestigd, dat de kerk oor-

spronkelijk was ingebouwd in de thermen van een zekere Novatus, zoon of kleinzoon van Pudens. Bij kerk en thermen vond men zelfs eenzelfde muurconstructie en gelijk bouwmateriaal gebruikt, namelijk bakstenen met de naam Servilius Pudens en de consulsjaren tussen 127 en 133. Ook muurresten, opgetrokken met blokken tufsteen, zijn blootgelegd, waardoor bewezen is, dat hier reeds woningen moeten hebben gestaan lang vóórdat in de tweede eeuw door paus Pius I een liturgische zaal van het Pudentiaanse paleis tot een titelkerk, dat is een parochiekerk, is omgebouwd.

Door de archeologische onderzoekingen is dus de overlevering bevestigd die beweert, dat Petrus in het huis van Senator Pudens gastvrij is opgenomen en hier de christengemeente van Rome leidde; dat hier de eerste christelijke cultusplaats is geweest, en hier het eerste „Vaticaan" gelegen heeft, het pauselijke verblijf, vanwaaruit de Pausen tot het jaar 312 toe de Kerk van Christus hebben bestuurd. Maar men vraagt zich met verwondering af, waarom deze cultusplaats aan de Heilige Pudentiana werd toegewijd. Heeft de kerk altijd die naam gedragen?

Nog lange tijd na Petrus' verblijf, ja gedurende de eerste zeven eeuwen is de kerk steeds met de naam van Senator Pudens verbonden gebleven. Ze werd de „Pudentiana" genoemd.

Een catacombenopschrift uit het jaar 384 vertelt ons bijvoorbeeld, dat een zekere Leopardus lector was aan de Pudentiana en op de jeugdige leeftijd van 23 jaren als een man van bewonderenswaardige onschuld en buitengewone liefdadigheid stierf. Uit ongeveer diezelfde tijd is het absismozaïek in de kerk. In het geopende boek dat de Heiland op zijn knieën laat rusten, lezen we: De Heer is de behouder van de pudentiaanse kerk (Dominus conservator ecclesiae pudentianae).

Ongeveer tweehonderd jaar later wordt op een concilie in 595 Pudens voor het eerst als heilige betiteld, maar de kerk, naar hem genoemd, heet nog altijd: titulus sancti Pudentis.

Eerst in de achtste eeuw, bij de levensbeschrijving van de Heilige Adrianus in het Liber Pontificalis, wordt, als er sprake is van deze

kerk, het woord pudentiana niet meer als bijvoeglijk naamwoord „van Pudens" gebruikt, maar als zelfstandig naamwoord, als een eigennaam, en wordt de kerk „de titelkerk van Pudens, dat is de kerk van de heilige Pudentiana" genoemd (titulus Pudentis id est ecclesia Sanctae Pudentianae). Van die tijd af wordt ze gewoonlijk als toegewijd aan de heilige Pudentiana beschouwd.

Wie was deze Pudentiana? Niemand kan het met zekerheid zeggen. Men heeft indertijd in de Priscilla-catacomben naast elkaar de graven van de Heilige Prisca, Praxedes en Potentiana gevonden, van welke laatste heilige eigenlijk niets anders bekend is dan dat zij volgens de legende, een romeinse maagd is geweest, die op 16-jarige leeftijd in het jaar 160 gestorven is. Omdat de naam Potentiana verwant schijnt te zijn aan die van Pudens, de vader van de Heilige Praxedes, werd Potentiana in Pudentiana veranderd. En na de overbrenging van de reliquieën van de Heilige Potentiana, Praxedes en Pudens onder paus Paschalis I (817–824) naar de kerk van de Heilige Praxedes ontstond verder de legende, dat Praxedes en Pudentiana gezusters zouden zijn geweest en dochters van Senator Pudens of van diens zoon Pudens junior. Zo kreeg zij er nog als broers Novatus en Timotheus bij.

Met haar zuster Praxedes zou Pudentiana op heldhaftige wijze de deugd van naastenliefde beoefend hebben en in ijver uitgemunt om de lichamen der martelaren voor ontheiliging te vrijwaren. Onvervaard vingen zij in de vervolgingstijd het gestorte martelaarsbloed in doeken op en verzamelden de overblijfselen der heilige geloofsgetuigen om voor een waardige begrafenis zorg te dragen.

In de kerk Santa Pudenziana is bij de derde zuil links nog een vierkante put-opening te zien, waardoor men tot de onderaardse gewelven van de thermen van Novatus kan afdalen. Hier zouden tijdens de christenvervolgingen de lijken van meer dan drieduizend martelaren geborgen zijn.

Wel eerbiedwaardig is de plaats, waar zovele offervaardige geloofshelden hebben gerust.

EEN VAN ROME'S WONDEREN

DE kerk, op de plek gebouwd waar eens Pudens' huis stond, de Apostel Petrus zeven jaren verbleef en de Pausen der eerste drie eeuwen, tot 312 toe, de Christenkerk hebben bestuurd, heeft een bijzondere, ingewikkelde bouwgeschiedenis gehad. Veel van het oude is verloren gegaan of moedwillig gewijzigd, maar niet weinig is nog gebleven als sprekende getuige van de eerste tijd.

Uit een gedenktafel – die in 1850 hier ter plaatse werd gevonden en thans in het Lateraanse museum wordt bewaard; een copie ervan hangt tegen de linkerzijmuur in de kerk – weten wij, dat „salvo Siricio episcopo" onder het bestuur van paus Siricius (384–399) de bouw van de tegenwoordige kerk is tot stand gekomen, waarbij echter van de oude bouw het sousterrain, de buitenmuren van de absis, en enige gedeelten der gebouwen die langs de Via Balbo liggen, behouden zijn gebleven. De koorabsis schijnt, gelijk meer in die tijd gewoonte was, open bogen gehad te hebben, waarachter zich het „matroneüm" bevond, de kerkruimte voor de vrouwen gereserveerd. Dit werd niet veranderd, toen paus Adriaan I (722–795) in de grote, wijde zaalkerk twee rijen van zeven oude kolommen uit grijs marmer plaatste, waardoor de kerk drieschepig werd. Zelfs bij de herstellingen onder paus Gregorius VII die omstreeks 1075 de kerk geheel hernieuwde en de vierkante klokketoren ernaast bouwde, bleef nog het oude cachet behouden.

Eerst toen in 1598 kardinaal Gaëtani volgens het plan van de architect Francesco da Volterra de tempel tot koepelkerk ombouwde, ging het oud-christelijk aspect verloren en zijn pompeuze grafkapel in barokstijl stoort door het veelkleurige marmer en het drukke Driekoningen-reliëf niet weinig in deze rustige omgeving.

Aan de gevel der kerk is nooit veel zorg besteed. Eerst op het einde der negentiende eeuw liet kardinaal Luciaan Bonaparte, die gestorven is in 1895 en in deze kerk begraven werd, de façade met mozaïekschilderwerk opsieren, waarop o.a. de Heilige Petrus, Pudens, Pudentiana, paus Pius I en paus Gregorius VII staan afgebeeld. Door weer

en wind is deze schildering thans danig verweerd en maakt een desolate indruk. Door de hevige slagregens zijn de kleuren half uitgewist, zodat een opfrissing, neen een hernieuwing in werkelijk mozaïek, geen overbodige weelde zou zijn.
Des te meer valt nu de prachtige antieke ingangspoort op, met keurig bewerkte sierranden en oude medaillons, door twee gracieuze kolommen geflankeerd.
De bediening van deze kerk was in de oudheid, zoals vanzelf spreekt, aan de seculiere geestelijkheid toevertrouwd. Maar paus Innocentius II gaf haar in 1130 aan de Reguliere Kanunniken van het Lateraan, paus Pius V in 1568 aan de Poenitentiers van de nabije Maria Maggiore, paus Sixtus V in 1588 aan de paters Cisterciënsers. Nadat de Zusters Kanunnikessen van Sint Augustinus de kerk enige tijd in gebruik hebben gehad, bleef ze tijdens de opgravingen lange tijd voor de openbare eredienst gesloten. En nog is zij niet voor het publiek opengesteld, maar wegens de nog te verrichten opgravingen voor de openbare eredienst gesloten. Men hoopt evenwel op een bespoediging der werkzaamheden, nu „ten eeuwigen dage" het gebruik der kerk van de Reguliere Kanunniken van Premonstreit, aan de Orde der Witheren of Norbertijnen, is toevertrouwd.
Nog vraagt het absismozaïek onze volle aandacht, al is dit kunstwerk dan ook bij de ombouw van de kerk op het einde der zestiende eeuw naar alle kanten versneden: boven ontbreekt de zegenende hand van de almachtige Vader, op zij een gedeelte der Evangelistsymbolen en minstens één Apostel, en onder ontbreken, zoals uit oude tekeningen van dit mozaïek blijkt, de helft van de Apostelfiguren en het naar Christus opziende lam. Toch blijft dit absismozaïek nog een der mooiste en voor de kunstgeschiedenis een der belangrijkste van Rome. De edele figuur van Christus – hier de oudste voorstelling van Christus met een baard – troont in koninklijke majesteit tussen de Apostelen die als romeinse edellieden zijn uitgedost. Achter hen staan twee vrouwen die kransen aanbieden. Zijn het de Heilige Praxedes en de Heilige Pudentiana? Of zijn het symbolische voorstellingen van de joods-christelijke en heidens-christelijke Kerk, die

respectievelijk haar apostelen Petrus en Paulus willen bekransen? Zoals ook op oude sarcophagen somtijds achter een apostelgroep is afgebeeld, loopt als eerste achtergrond achter de Apostelen een met pannen afgedekte zuilenhal, en verheft zich daarboven tussen gebouwen van een stad, Jerusalem of Rome, een met schitterende edelstenen versierd kruis, terwijl de vier Evangelistsymbolen in de wolken zweven.

Dit voortreffelijk stuk werk van antieke mozaïekkunst wordt in zijn samenstelling als geheel klassiek geroemd, zowel wat de rangschikking als de uitbeelding der personen betreft. En de kleurenharmonie van marmer en email is subliem: welk een prachtige doorzichtige atmosfeer scheppen niet de witte en hemelsblauwe strepen in de lucht, terwijl een tikje goud en helrood zich op het grijze ivoor scherp aftekent!

„Een der grootste sieraden van Rome" wordt niet ten onrechte dit mozaïek genoemd, „dat, ondanks enige verliezen en latere herstellingen nog behoorlijk intact, – zoals Mgr Dr Post zegt, Rome II 40, – wel als het mooiste mag geroemd worden van Rome en als voorbeeld schijnt gediend te hebben voor mozaïekversiering op het muurvlak in of rond de absis in vele andere kerken".

Vóór die tijd schijnt mozaïekwerk namelijk bijna alleen gebruikt te zijn voor het decoreren van vloerbedekking. En hierin hebben de romeinse artisten werkelijk uitgemunt. Ook in de kerk Santa Pudenziana ziet men links bij de sacristie nog een gedeelte van de oude mozaïekvloer, maar vooral rechts bij de Sint-Petruskapel, die volgens een opschrift ten tijde van paus Gregorius VII werd hersteld. Giovanni della Porta beeldhouwde hier boven het altaar een kunstige marmergroep, waarop de knielende Petrus uit de handen van Christus de sleutels van het hemelrijk ontvangt.

In dit altaar zijn enige planken ingesloten die van de tafel zouden zijn waarop Petrus in Pudens' huis de Heilige Mis gelezen heeft. De kostbare reliekhouder, in sarcophaagmodel, laat ons door een opening deze herinnering aan het heilig dienstwerk van Petrus zien. Kardinaal Wiseman, de beroemde schrijver van Fabiola, indertijd

titularis van Santa Pudenziana, schonk dit reliekschrijn aan de kerk. Wie zou op deze plek, door Petrus' tegenwoordigheid, werkzaamheid en gebed geheiligd, niet met grote vurigheid een smeekbede ten hemel richten en God de Vader innig vragen de Plaatsbekleder van zijn Zoon op aarde, de opvolger van Petrus op Petrus' Stoel te Rome, in deze benarde tijden op bijzondere wijze bij te staan!

DE APOSTEL DER EUCHARISTIE

PELGRIMS kunnen soms vreselijk lastig zijn. Ze denken, dat een inwoner van Rome alles weet, absoluut alles. Ze zien een oud stuk muur en vragen met een stalen gezicht, van welke Romeinse afgodentempel deze ruïne afkomstig is. Ze zien een mooi fonteintje en vragen u in volle ernst, of Rafaël ofwel Michelangelo de ontwerper ervan is. Ze zien een kerk en vragen u niet alleen, aan welke heilige de kerk is toegewijd, maar ook wie er de bouwmeester van geweest is en welke kunstschatten erin verborgen zijn.

Hebt ge het ongeluk met hen Sint-Pieter te bezoeken, dan nemen ze u letterlijk een examen in verschillende vakken af. Het begint gewoonlijk met meetkunde. Ge moet niet alleen nauwkeurig de hoogte van de koepel weten en van de pijlers, maar ook de grootte van de beelden in de nissen en van de zwarte letters, die in de fries op goudmozaïek zijn aangebracht; zelfs, hoe groot de pen is, die Sint Marcus in zijn hand houdt, de mijter, die de Heilige Augustinus op zijn hoofd draagt. — Dan volgt een examentje in kerkgeschiedenis. Want ge moet hun niet alleen zeggen, welke pausen in Sint-Pieter begraven zijn, maar ook vertellen, wanneer zij geleefd hebben en waardoor zij beroemd geworden zijn en waarom juist dèze voorstellingen op de grafmonumenten zijn uitgebeeld. — Daarna komt de hagiographie aan de beurt, wanneer zij namelijk de vijf meter hoge beelden der grote Ordestichters gewaar worden, die in dubbele rij uit de nissen naar voren schijnen te treden. Dit is soms nog het moeilijkste gedeelte van het examen. Wat de Heilige Ignatius, Franciscus, Benedictus,

Alphonsus voor de Kerk Gods gedaan hebben en wanneer ze geleefd hebben, weten we allen wel zo ongeveer. Maar de vraag wordt moeilijker, als het de Heilige Cajetanus geldt, of de Heilige Juliana Falconieri of Petrus Nolascus.

Zo vroeg me laatst iemand naar de betekenis van het Sint Norbertusbeeld, dat in het zuidelijk dwarsschip van Sint-Pieter staat. Ik vertelde hem, dat het een kunstwerk was van Bracci en Donabelli en in het jaar 1767 door de reguliere Kanunniken van Premonstreit hier geplaatst (dit staat namelijk op het voetstuk). Toen kwam de pijnlijke vraag: waarom in het jaar 1767? Eigenlijk kon ik daarop geen goed antwoord geven en vertelde mijn nieuwsgierige bezoeker, dat naar mijn mening in dat jaar de volgelingen van Sint Norbertus het denkbeeld gekregen hadden om hun grote stichter en vader ook een ereplaats in Sint-Pieter te geven omdat zij toen juist het daarvoor benodigde geld bij elkaar hadden. En ik geloof waarachtig – nu ik rustig op mijn kamer zit en het leven van Sint Norbertus weer eens doorblader – dat ik het juiste antwoord gegeven heb. Want een bijzondere reden voor het jaar 1767 kan moeilijk worden aangegeven: het was geen eeuwfeest van zijn aardse geboorte (omtrent 1080 in Gennep of Xanten), noch eeuwfeest van zijn hemelse geboorte oftewel aardse sterfdag (6 Juni 1134 als Aartsbisschop van Maagdenburg). Zekerder was ik van de verklaring, die ik van de beeltenis zelf gaf. Ik wees de nieuwsgierige bezoeker erop, hoe de forse figuur van de „Strijder Gods" medelijdend neerziet op de verslagen vijand aan zijn voeten, de fanatieke aartsketter Tanchelmus, die in het begin der 12e eeuw het venijn van zijn dwaalleringen – zie die slang daar kronkelend wegkruipen – over Paus en Hiërarchie en Eucharistie in Vlaanderen had verspreid en vele goedgelovende Christenen, vooral in de stad Antwerpen, tot verwerping der Heilige Sacramenten, als overbodig voor het eeuwige heil, had misleid. Bisschop Burchard van Kamerijk riep in 1123 Sint Norbertus te hulp.

Reeds lang had toen Norbertus zijn canonicaat in de collegiale kerk van Xanten opgegeven en zijn rijke prebende weggeschonken; sedert enige jaren had hij het hof van de Aartsbisschop van Keulen en van

de Duitse keizer Hendrik V verlaten om zich geheel te wijden aan het zieleheil van geestelijken en leken en te werken als apostel en reformator. Daarvoor had hij 1120 te Prémontré een huis gesticht, dat tot een grote en roemrijke Orde zou uitgroeien, waarin hij voorbeeldige geestelijken, die als kanunniken in gemeenschap wilden samenleven, opnam om met hem te gaan werken aan de hervorming der kerkelijke organen en te gaan strijden voor de verdediging der katholieke leer. In 1123 was Norbertus reeds om zijn heiligheid van leven, zijn buitengewone godgeleerde kennis en ook om zijn wondermacht alom bekend en geroemd.
Op verzoek van de bisschop van Kamerijk kwam Norbertus naar Vlaanderen; hij kwam met twaalf van zijn blanke soldaten; hij predikte en schreef, weerlegde de ketterij en roeide haar uit en redde binnen weinige jaren het gehele land, vooral de stad Antwerpen, uit het dreigende geloofsgevaar. Niet ten onrechte gaf men hem toen de eretitel „Apostel van Antwerpen" en zong men:

Quod Eligius plantaverat,	Wat Eligius heeft geplant,
Willibrordus irrigaverat,	Willibrordus besproeid,
Tanchelmus devastaverat,	Tanchelmus verwoest,
Norbertus restituit.	heeft Norbertus weer hersteld.

„Maar de kelk met de hostie, die de heilige in de hand houdt? Heeft die ook haar bijzondere betekenis?" vroeg mijn weetgierige gast.
Waarop mijn antwoord luidde: „Zo juist noemde ik Norbertus met zijn bijnaam „Apostel van Antwerpen". Nog meer bekend is hij onder de bijnaam „Apostel der Heilige Eucharistie", een eretitel, die tijdgenoten hem reeds gaven om wille van zijn groot geloof en vurige ijver voor de verering van het Heilig Sacrament des Altaars. Men vindt hem dan ook gewoonlijk met de monstrans afgebeeld. Hier in Sint Pieter houdt hij in de rechterhand de kelk met hostie hoog opgeheven als een zegeteken tegenover de verslagen Tanchelmus. De Heilige Eucharistie was voor hem het middelpunt van elk christelijk leven, vooral van het ware priesterlijke leven. Dit bleek duidelijk uit

de bijzondere zorg, waarmede hij zich steeds voor de Heilige Mis voorbereidde; uit het levendige geloof, dat zichtbaar van hem uitstraalde bij het opdragen van het Heilig Misoffer; uit de vele wonderen, die plaats grepen juist terwijl Norbertus de Heilige Mis las; uit de diepe Eucharistische geest, die hij in zijn Orde heeft neergelegd.

Deze Eucharistische geest leeft nog steeds voort in de Orde van Premonstreit. Staan de Norbertijnen niet naast het Apostolaat des Gebeds in de strijd om de Eucharistische Kruistocht te voeren over geheel de wereld?

t beeld van Sint Norber-
, de Apostel der Eucha-
ie, in de Sint-Pieter te
me.

Sint Jan van Lateranen „Hoofd en Moeder van alle Kerken".

Het Monument van S. Franciscus vóór de Sint Jan Van Lateranen.

III. DE SCHENKING VAN CONSTANTIJN

DE OUDE PAUSELIJKE RESIDENTIE

IS het nog niet betaald!

Neen; er blijft een klein meningsverschil. Franciscanen, Capucijnen en Conventuelen, die in 1926 bij gelegenheid van het zevende eeuwfeest van Sint Franciscus' zalig afsterven te zamen dit grootse monument hebben opgericht, strijden er nog steeds over, hoeveel ieder in de kosten bijspijkeren moet en wie van hen het strengst vader Franciscus in het beoefenen der heilige armoede heeft nagevolgd.

Dit onwaarschijnlijk verhaal vertelde ons een gids op het wijde plein vóór San Giovanni in Laterano, waar we belangstellend naar het mooie Franciscusmonument stonden te kijken, dat de Arme van Assisië uitbeeldt, die met enige gezellen voor de eerste maal naar Rome was gekomen en met uitgestrekte armen vol bewondering en heilige eerbied de kerk van Sint Jan in Lateranen begroet. Zijn reisgenoten schijnen niet minder aangedaan: ze vallen neer op de grond en kussen de weg, die hen naar de hoofdkerk der wereld heeft gevoerd en naar Christus' plaatsbekleder, de Paus, die destijds naast de kerk woonde in het Lateraanse paleis.

De eerste ontmoeting van Franciscus met paus Innocentius III in 1210 was echter niet zo hartelijk, als Franciscus zich zal gedacht hebben. De Paus ontving de armoedig geklede jongeman uit Assisië tamelijk koel; hij dacht een van die geëxalteerde zogenaamde armen van de ketterij der Waldenzen uit Zuid-Frankrijk voor zich te hebben,

die in die dagen heel wat last aan de Kerk bezorgden, en wees de aandringende smekeling tamelijk onhoffelijk af, zonder verder naar hem te luisteren. Maar toen hij de volgende dag in een droomgezicht zag, hoe die arme jongen de instortende kerk van Lateranen met zijn schouders ondersteunde, zond hij haastig boden uit om Franciscus op te sporen, die na lang zoeken tussen de zieken in het Sint Antoniushospitaal bij S. Maria Maggiore gevonden werd en terstond voor de paus geleid. Deze was nu gunstiger gestemd, liet zich in bijzonderheden inlichten omtrent leven en werken, dat de Minderbroeders van plan waren op zich te nemen en gaf aan de nieuwe beweging en de te stichten kloostergemeenschap zijn volle goedkeuring en pauselijke zegen. De Regels der Orde werden eerst in 1216 door paus Honorius III goedgekeurd.

Enige jaren later ontmoette Franciscus hier in Sint-Jan de Heilige Dominicus, die in 1215 naar het pauselijk paleis voor eenzelfde aangelegenheid gekomen was als Franciscus in 1210. Dominicus bracht de nacht in gebed door in de Lateraanse basiliek en zag in een visioen, hoe God, vertoornd op de mensheid drie pijlen in zijn hand hield, waarmede Hij de zondige wereld wilde treffen en tuchtigen vanwege haar grote verdorvenheid, maar hoe de Heilige Maagd tussenbeide kwam, die zich in diepe ootmoed voor zijn goddelijke Majesteit neerwierp en Hem twee mannen voorstelde, door wier heilig leven en opofferende zielenijver menige zondaar zou worden bekeerd en niet weinig eerherstel aan de gesmade gerechtigheid Gods gegeven. Dominicus herkende zichzelf als een van beiden; maar wie zou die andere zijn? Toen hij echter de volgende morgen Franciscus in de kerk ontmoette, herkende hij in die man terstond de vreemdeling van zijn visioen en omhelsde hem innig als krachtig medewerker voor het herstel van de geschonden eer van God en van de Kerk.

Te zamen zijn zij dan ook door hun eigen werk en dat hunner volgelingen inderdaad stevige steunpilaren en onvermoeide opbouwers van de Kerk geweest, en hebben zij meer dan eens in moeilijke en gevaarlijke tijden het geestelijk verval der Kerk wonderbaar verhoed. Gelijk

van Petrus en Paulus, zingt ook van Franciscus en Dominicus de Kerk in haar liturgisch gebed: „Ipsi nos docuerunt legem tuam, Domine; zij hebben ons, o Heer, uw wet onderwezen."

De plaats, waar Franciscus en zijn gezellen zo vol bewondering en eerbied hun ontroering niet meer meester waren, verdiende werkelijk en verdient nog steeds de hoge verering van alle goede Christenen. Hier lag de eerste schenking van de Christen geworden keizer Constantijn aan de Kerk, toen hij namelijk het vroeger geconfiskeerde paleis van de Romeinse patriciërfamilie der Laterani als waardige pauswoning aan de Bisschop van Rome ten geschenke gaf. Deze had tot nu toe ofwel in de verborgenheid der catacomben buiten Rome ofwel in teruggetrokkenheid in Pudens' huis of in de buitenwijken der stad geleefd. En dit Lateraanse paleis, Patriarchium geheten, bleef van die tijd af steeds de officiële residentie van de Paus, totdat paus Clemens V in 1305 te Avignon ging wonen.
Hier in het Lateraan hebben 161 pausen, waarvan 47 als heiligen worden vereerd, de Kerk bestuurd en liggen 23 pausen begraven; van hier uit zijn met de zegen van de Paus de eerste missionarissen naar Engeland, Duitsland en Nederland uitgezonden; hier kwamen de grote Ordestichters, behalve Franciscus en Dominicus, ook Norbertus, Johannes di Matha en Felix de Valois, bij de Paus de goedkeuring vragen van de religieuze kloostergemeenschap, die zij hadden gesticht; hier zijn verschillende Kerkvergaderingen gehouden, reeds in 313 tegen de Donatisten, die de geldige toediening van de Sacramenten afhankelijk van de innerlijke gesteltenis van de bedienaar verklaarden. Dit geschiedde onder paus Melchiadis. Zijn opvolger paus Silvester consacreerde op 9 November 324 de kerk en wijdde haar aan Christo Salvatori, aan de Allerheiligste Verlosser toe. In 905 werd ze door paus Sergius III ook aan Johannes de Doper en Johannes de Evangelist toegewijd.
De kerk is de kathedraal van Rome, altijd geweest en is het nog. In deze kerk wijdt de Kardinaal-Vicaris van de Paus op Witte Donderdag de Heilige Oliën en dient hij meermalen per jaar Heilige

Wijdingen toe. Zo ontving bijvoorbeeld de Heilige Aloysius in deze kerk in Maart 1588 de Mindere Orden.
Van deze kerk als van zijn kathedraal neemt de Paus als Bisschop van Rome officieel bezit; zoals Pius XI op de 50ste gedenkdag van zijn priesterwijding 20 December 1929 deed, toen voor de eerste maal na 1870 de Paus weer het Vaticaan verliet. Meer plechtig deed het Pius XII op Hemelvaartsdag 18 Mei 1939. In een open auto reed hij van het Vaticaan weg, werd overal in de stad door het volk toegejuicht en in de Salone Sistino van het Patriarchium door alle te Rome vertoevende kardinalen en de vice-gouverneur van Rome opgewacht. Op zijn draagstoel gezeten werd toen de Paus in een wijde cirkel over het Sint-Jansplein naar het hoofdportaal van de kerk gedragen, waar het kapittel zijn bisschop welkom heette. Na de plechtige inbezitneming der kathedraal, het feestelijk zingen van een Te Deum en een pontificale Heilige Mis, door de Paus zelf gecelebreerd, werd Zijne Heiligheid naar de wijde open loggia gedragen, vanwaar hij met breed gebaar de zegen gaf aan de ontzaglijke op het ruime plein verzamelde menigte, en niet slechts aan hen, maar aan Stad en Wereld, Urbi et Orbi.
De Paus is immers juist Paus, omdat hij bisschop van Rome is. En zijn kathedrale kerk te Rome is niet de Sint-Pieterskerk, die eerder de pauselijke residentiekerk moet genoemd worden, maar Sint-Jan van Lateranen.

In vroegere dagen ging de inbezitneming van deze kathedraal met grote pracht en praal gepaard. In gouden koets of draagstoel gezeten, ofwel rijdend te paard legde de Paus, omgeven door kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, Romeinse prinsen en gezagvoerders en buitenlandse koninklijke gasten, de lange weg af, die van het Vaticaan over de Kapitolijnse heuvel langs het Colosseum heen naar het Patriarchium bij het Lateraan voert, het officiële verblijf van de Patriarch van het Westen. Op sommige oude prenten ziet men al die luister en schittering en staatsie duidelijk afgebeeld.
De geschiedenis verhaalt ons meerdere grootse ogenblikken tijdens

deze plechtigheid, ook sommige eigenaardige bijzonderheden en vermakelijke voorvallen.
Paus Leo X bereed bijvoorbeeld in 1513 bij deze gelegenheid hetzelfde strijdros, waarop hij een jaar te voren in de slag van Ravenna als pauselijk legaat in de handen der Fransen was gevallen. Aan zijn zijde reed als banierdrager van de Ridders van Rhodus zijn neef Giulio de' Medici, die na het korte bestuur van de Utrechtse paus Adrianus VI zijn opvolger zou zijn op de pauselijke troon, onder de naam van Clemens VI.
De heilige paus Pius V liet in 1566 de dragers van de draagkoets stilhouden bij de kerk del Gesù en onderhield zich daar lange tijd met een andere heilige, de Heilige Franciskus Borgia, tweede opvolger van de Heilige Ignatius als generaal der Sociëteit van Jesus. In 1655 had paus Alexander VII in een opwelling van nederigheid en wat overdreven ascetisme order gegeven, dat de inbezitneming zou geschieden in de grootst mogelijke eenvoud zonder enige uiterlijke praal, en dat de tocht naar de kathedrale kerk een boete- en bedeprocessie moest worden, waaraan door paus en kardinalen blootvoets zou worden deelgenomen. Slechts de overweging, dat door het wegvallen van elk uiterlijk vertoon vele arbeiders en kleine luiden van hun extra werkzaamheden en verhoopte buitengewone verdiensten verstoken zouden blijven, deed de Paus van dit zo goed bedoelde plan afzien.
De plechtige zegetocht van paus Clemens XIV in 1769 had bijna een droevig einde genomen. Bij de ereboog van Septinius Severus op het Romeinse Forum werd door het luide gejuich en handgeklap der dicht samengepakte menigte het paard waarop de Paus reed, schichtig, stijgerde en wierp de doorluchtige berijder ter aarde. Een kreet van ontzetting steeg op uit het volk dat zich opdrong rondom de onfortuinlijke ruiter. Maar de Paus was spoedig weer ter been en zeide schertsend tegen de beangstigde omstanders: „Niets gekregen, alleen sterk verlegen; nessuna contusione, soltanto molta confusione"; en voegde er bij: „Toen ik het Kapitool voorbijreed, voelde ik me een tweede Petrus; nu ik van het paard gevallen ben, zal ik trachten

een tweede Paulus te worden". Het Romeinse volk zag echter in deze val een zeer slecht voorteken. Toen de Paus later op aandringen van de vorsten de Sociëteit van Jesus ophief, zeide men: „Een ongeluk komt nooit alleen. De val van de Paus voorspelde, dat er in de Kerk iets groots zou vallen. Ziehier!"
De laatste Paus die op plechtige wijze bezit heeft genomen van zijn kathedraal is Pius IX geweest, op 8 November 1846. De volgende pausen Leo XIII, Pius X, Benedictus XV en Pius XI waren tijdens de hangende Romeinse Kwestie feitelijk in het Vaticaanse paleis opgesloten. Daarom herdacht paus Pius XII in zijn rede aan de Kardinalen op Hemelvaartsdag 1939 in dankbaarheid het moeilijke werk van zijn voorganger Pius XI, die in 1929 het netelige vraagstuk omtrent het wereldlijk grondbezit van de Paus op bevredigende wijze had opgelost en wederom de mogelijkheid geschapen, dat ook de Paus als bisschop van Rome op plechtige wijze bezit kon nemen van de kerk die sedert zestien eeuwen, sedert de schenking van Constantijn, steeds de kathedrale kerk van Rome is geweest en, volgens het woord van kardinaal Marefoschi bij de inbezitneming door paus Pius VI in 1775, „niet alleen getuigt, dat de Paus bisschop is van de Romeinse Zetel, maar ook primaat van alle bisschoppen". Daarom wordt ze ook van ouds Aartsbasiliek genoemd, heet op de voorgevel „Moeder en hoofd van alle kerken der wereld", en was volgens een inschrift uit de twaalfde eeuw, waarvan enige gedeelten bij de vloervernieuwing in 1924 zijn teruggevonden „het eerste grootse monument door paus Silvester en keizer Constantijn opgericht, tot glorie van Hem, die de wereld redde en de Kerk stichtte, opdat het heil aan de volkeren zou worden gegeven tot het einde der tijden".

Het Patriarchium was vroeger echter veel groter dan het tegenwoordige Lateraanse paleis en omvatte kapellen en ontvangstzalen, scholen en kloostergebouwen. Nog bestaat van het Triclinium, van de grote hal, waar paus Leo III (795–816) omstreeks 800 keizer Karel de Grote zou ontvangen hebben, het schelpvormige gewelf van de absis met een der mooiste mozaïeken van Rome, onlangs gerestaureerd, waar-

van de felle kleuren en het vele goud schitteren in de morgenzon. Deze pauswoning had in de loop van de tijd herhaaldelijk herstel nodig. Maar tijdens het verblijf der pausen te Avignon (1305–1377) kwamen de grote dagen der verwoesting, brand in 1308, aardbeving in 1349, wederom brand in 1361, zodat toen paus Gregorius XI in 1377 naar Rome terugkeerde, het Lateraan op een onbewoonbare ruïne geleek, en de Paus zich voor goed in het paleis van het Vaticaan bij Sint-Pieter ging vestigen. Toch was het Lateraan in 1512 weer zover hersteld, dat er het vijfde Lateraanse Concilie kon worden gehouden. Maar de Sacco di Roma, de ruwe plundering van Rome in 1527, verwoestte wederom ontzaglijk veel. Sixtus V (1585–1590) bouwde daarom een nieuw paleis, dat rechts naast de kerk gelegen is.

Het werd voor verschillende doeleinden gebruikt, totdat Gregorius XVI in 1843 er het „Museum van oude profane kunst" opende, waarin vooral oude opschriften, reliëfs en beelden, in Terracina, Ostia en Rome gevonden, verzameld werden. Pius IX richtte er in 1854 met behulp van de Jezuïet pater Marchi en de bekende archeoloog G. B. de Rossi een „Christelijk archeologisch museum" in, van groot belang voor kunst- en dogmageschiedenis. Bij een bezoek aan dit museum worden we in onze overtuiging gesterkt, dat ons heilige Roomse geloof werkelijk apostolisch is, dat de gedachten van de eerste christenen, die ze onmiddellijk van de Apostelen ontvingen en in beelden en reliëfs en schilderingen hebben vastgelegd, over dood en oordeel, over gemeenschap der heiligen en verering van de gezaligden in de hemel, over de goddelijke stichting van het primaat van de Paus en over vele andere punten van het geloof, geen andere waren dan die wij heden als leden der katholieke Kerk belijden. Na de Vaticaanse Missietentoonstelling in het jubeljaar 1925 stichtte hier paus Pius XI een „Ethnographisch Missiemuseum" waar niet alleen een duidelijk beeld van zeden, gebruiken, beschaving en godsdienst gegeven wordt der volkeren, waaronder onze missionarissen werken, maar aan de bezoeker ook het moeizame en offerrijke missionarisleven duidelijk wordt voorgesteld en tevens een overzicht ge-

geven van de vooruitgang van het bekeringswerk in de laatste jaren. In het Lateraanse paleis en wel in de Salone Sistino werd op 11 Februari 1929 door de pauselijke staatssecretaris kardinaal Pietro Gasparri en de Italiaanse regeringspresident Benito Mussolini een Overeenkomst, Tractaat en Concordaat gesloten en ondertekend, waardoor de sedert 1870 hangende Romeinse Kwestie definitief werd opgelost en aan de Paus als onafhankelijk vorst een eigen grondgebied gegeven, de Stato della Città del Vaticano. Ter blijvende herinnering heeft men er tafel en stoelen in ongewijzigde vorm laten staan.

– „S'accommodi, Signori; neemt plaats, Heren!" luidde de hartelijke uitnodiging van de suppoost, aan wie de bewaking van deze in meerdere opzichten kostbare meubelen zijn toevertrouwd.

Eerst keken we hem ongelovig aan; maar toen hij ten tweede male ons uitnodigde en het verzoek met een vriendelijke handbeweging onderstreepte om ons een ogenblik in de zetels neer te vleien, die bij de historische bijeenkomst door Kardinaal en Duce waren gebruikt, wilden we ons de prachtige gelegenheid niet laten ontglippen, ook op deze manier in ons leven een historisch gebeuren in herinnering te roepen. De dikke suppoost lachte genoeglijk – en dankbaar, toen hem stilletjes enige lires in de hand werden gedrukt.

DE GOUDEN BASILIEK

OP Sint-Jansavond, 23 Juli, is er steeds groot feest op het wijde plein vóór Sint-Jan van Lateranen; en de straten die erheen leiden, zijn vol leven en vol volk, grotendeels uit de kleine burger- en werkmansstand. In blijde stemming luiden zij de feestdag in.

Vraagt men aan een te Rome geboren en getogen Romein, waarin het karakteristieke van het Sint-Jansfeest bestaat, dan antwoordt hij u, tien tegen één: in kramen met gebraden varkensvlees, kruidnageltakken, lavendel, anjelieren en bellen, schellen, klokken, of hoe u het noemen wilt, van gebakken klei. Kruidnagels worden zelfs 's middags

vóór de Vespers door de Aartspriester of diens plaatsvervanger officieel gezegend en aan de leden van het Lateraanse kapittel uitgedeeld. Men gebruikt ze om gedurende de warme zomermaanden de motten uit het wollen goed te houden, waartegen ook de lavendel een uitstekend verweermiddel schijnt te zijn, al krijgt deze niet het voorrecht van een bijzondere zegening. Met de anjelieren versiert men zit- en slaapkamer, in de herbergen, spijshuizen en wijnkroegen de tafels en banken, waaraan gegeten en gedronken wordt. Met de lemen schapenbellen vermaken zich de kleine en grote kinderen, die van veel lawaai houden. Van het aan het spit gebraden ontbeende varken worden dikke plakken afgesneden en tussen de beide helften van een broodje gelegd, dat gretig verdwijnt in de hongerige magen, tegelijk met enige kroesen van de heerlijk zoete landwijn, die de stemming verhoogt. 's Nachts van 10.30–12 uur wordt de feestelijke straatverlichting en het vuurwerk bij de Porta di San Giovanni ontstoken, een werkelijk groot vuurwerk, zoals men zelfs in Scheveningen niet ziet en waarvan heel Rome van de platte daken af geniet in de heldere midzomernacht.

Deze rumoerige feestviering in de kortste nacht van het jaar zal wel een „gekerstende" herinnering zijn aan de vroeger overal op volkse wijze gevierde zomerwende, waarvan men in alle landen, ook bijvoorbeeld in Overijsel, nog sporen aantreft. Toch vertelde mij een Romein in volle ernst, dat het wereldse gedeelte van de Johannesviering een herinnering zou zijn aan de bacchanalia, die Herodes Antipas in zijn vesting en zomervilla te Machaerus aanlegde, waar hij o.a. ook Johannes de Doper in de gevangenis had opgesloten, omdat die strenge boeteprediker zo scherp zijn verhouding met Herodias, zijn broers vrouw, gehekeld en bloedschande genoemd had. Door de intriges van Herodias, die haar dansende dochter tegen Johannes de Doper uitspeelde, verloor de boetgezant bij die gelegenheid zijn hoofd en zijn leven.

De volgende dag, op de feestdag zelf van de heilige Johannes de Doper, wordt het feest op meer kerkelijke wijze gevierd.

Al vroeg waren we bij de Heilige Trap, welke tegenover het Late-

raanse paleis ligt, en zagen hoe in dit vroege morgenuur reeds veel volk zich daar verdrong om de trap, niet te voet maar geknield op te gaan. Ook wij bekropen de 28 marmeren treden, die volgens een overlevering bij het pretorium van Pilatus te Jerusalem hoorden en door de gegeselde Christus heten betreden; door glasopeningen in de houtbedekking zouden zelfs bloedsporen van de Heiland zichtbaar zijn. Wie zou zich hier niet het door Christus doorstane lijden herinneren en het voorbeeld volgen van pausen, kardinalen, bisschoppen en millioenen gelovigen, die tussen de marmergroepen van Judas' verraad en het Ecce-Homo-tafereel door, geknield deze trap beklommen hebben! Pius IX bezocht de Scala Santa nog daags vóór de verovering van Rome in 1870; het was de laatste maal, dat hij het Vaticaan verliet.

Boven aangekomen knielden we een ogenblik neer bij de oude kapel Sancta Sanctorum, door paus Nicolaas III in 1276 als huiskapel van de Paus gebouwd en de Heilige Laurentius toegewijd; vandaar dat de priesters na de Heilige Mis een gebed tot de Heilige Laurentius bidden. De naam „Heilige der Heiligen" duidt reeds aan, dat hier kostbare reliquieën worden bewaard o.a. een gedeelte van het Heilig Kruishout. Door het traliewerk heen ziet men een oude Christusbeeltenis — Acherotipa genaamd, dat is: niet door mensenhanden geschilderd — die steeds grote verering genoten heeft en ten tijde van de strijd der Iconoclasten, vijanden der beeldenverering, door paus Gregorius II (715–731) uit Constantinopel naar Rome in veiligheid werd gebracht.

„En nu naar Sint-Jan, de Gouden Basiliek van Constantijn," zeide mijn ongeduldige reisgezel, wiens warme geestdrift echter wel enigszins werd afgekoeld, toen ik hem vertelde, dat van die gouden basiliek, de 9e November 324 door paus Silvester geconsacreerd, na de herhaalde plunderingen en herstellingen, branden en verbouwingen niet veel meer over was gebleven. Zelfs is ze geheel van bouwstijl veranderd, toen in de 17e eeuw de beroemde architect Borromini haar in barokstijl ombouwde. Nog slechts met behulp van oude tekeningen en de jongste uitgravingen, in 1937 onder leiding van

professor Josi gedaan, kan men zich een enigszins juist beeld vormen van het bouwwerk van Constantijn, dat veel gelijkenis met de tegenwoordige Sint-Paulus buiten de muren heeft gehad.
De machtige gevel, onder paus Clemens XII in 1735 door Alexander Galilei in twee verdiepingen harmonisch opgetrokken, met de zes meter hoge standbeelden van Christus en van de Apostelen op de tinne, imponeert toch steeds, evenals de brede en diepe loggia, waarin men zich de Paus met groot gevolg moet voorstellen, als hij op Hemelvaartsdag daar plechtig de zegen geeft Urbi et Orbi, aan Stad en Wereld.
Daarom valt het inwendige van deze vijf-beukige kerk, waarin de bezoeker terstond het gemis aan eenheid van stijl opvalt, des te meer tegen. Toch staat iedere pelgrim bewonderend te kijken naar het mooi gekleurde en zwaar vergulde plafond, volgens tekening van Michelangelo, en de kunstig getekende mozaïekvloer, onder paus Martinus V in 1429 gelegd, naar de zwierige apostelfiguren in de pilaarnissen uit de school van Bernini en het sierlijke, gotische tabernakel boven het pauselijk altaar, dat een gedeelte van het houten altaar omsluit, waarop Petrus de Heilige Mis zou hebben gelezen. Dit is het enige altaar in de wereld dat geen altaarsteen heeft en nooit is geconsacreerd; de Paus leest de Heilige Mis onmiddellijk op het houten altaar van Petrus. Het ciborium boven het altaar omvat in zilveren borstbeelden gedeelten van de hoofden van de apostelen Petrus en Paulus, door paus Urbanus V in 1360 genomen uit de reliquieschat van de Sancta Sanctorum.
Niet minder vragen dwarsschip en absis onze aandacht. Het transept is tijdens paus Clemens VIII (1592–1605) aan de kerk aangebouwd. Paus Leo XIII heeft het koor vergroot, door, tussen transept en absis in, een koorruimte te schuiven, met verplaatsing van de absis naar achteren. Te bewonderen vallen: de kunstig uitgevoerde grafmonumenten van Paus Innocentius III, door paus Leo opgericht, en van de werkmansvriend en grote bevorderaar van het rozenkransgebed paus Leo XIII, bekostigd door de kardinalen door hem gecreëerd; de rijke zoldering, waarbij echter de bonte wandbeschildering, waarop

bekende feiten uit het leven van Constantijn zijn voorgesteld, niet al te best schijnt te passen; maar vooral het kostelijke, kleurrijke mozaïek in de absis, hetzelfde oude mozaïek dat paus Nicolaas IV in 1290 door Jacobus Turriti liet vernieuwen: boven, een door Engelen omgeven borstbeeld van Christus, die ernstig uit de wolken naar de aarde neerblikt: zo zou Constantijn Christus hebben gezien; beneden, een met edelstenen versierd kruis, aan welks voet de stad Jerusalem ligt en herten en lammeren van de vier paradijsstromen komen drinken, terwijl Moeder Maria met de kleine figuur van paus Nicolaas IV, en Petrus en Paulus, en Johannes de Doper en Johannes de Evangelist, en Franciscus en Antonius (in 1290 tussengevoegd) zich ernstig groeperen om het zegevierende kruis.
Bij het prachtige Sacramentsaltaar dat, door vier gekanaleerde verguld-bronzen zuilen geflankeerd, tegen de linker zijwand staat, knielden we een ogenblik op de communiebank neer. De knielbanken zijn doorlopend met biddende gelovigen bezet. In de voormiddag wordt hier namelijk volgens vast rooster ieder uur, gewoonlijk zelfs om het half uur, de Heilige Mis opgedragen. Want iedere priester, die enige tijd in Rome verblijft, wil aan dit altaar hebben gecelebreerd. Boven het rijke en sierlijke tabernakel en het verguld-bronzen reliëf, waarop het Laatste Avondmaal van Leonardo da Vinci is afgebeeld, wordt immers achter een rood gordijn een gedeelte van de Heilige Tafel bewaard, waarop onze Zaligmaker daags voor Zijn lijden de Heilige Eucharistie zou hebben ingesteld. Aan dit altaar las ook de Heilige Ignatius de Heilige Mis – zoals ooggetuigen geconstateerd hebben, met extatische vurigheid en onder een vloed van tranen.

SINT JAN IN DE OLIE

DE eer was gewroken! Een obelisk uit de heilige stad Axum stond in de Via dei Triomfi bij de ingang van de Passeggiata Archeologica, en de gouden leeuw van Juda, uit Addis Abeba hierheen gevoerd, waakte bij het monument van de 500 helden, die in 1887 bij

Dógali vielen. Fier kon de Italiaan het hoofd weer heffen en zich burger voelen van een keizerrijk.
Zo schreven eensluidend de dagbladen, toen de Europese mogendheden de een na de ander het recht van Italië in Ethiopië als een „voldongen feit" erkenden en hun diplomatieke betrekkingen, die enige jaren ofwel verbroken ofwel gehalveerd waren, met de koning van Italië en keizer van Ethiopië hernieuwden.
De oorlog heeft veel gewijzigd. Italië is geen keizerrijk meer, heeft zijn bezittingen in Afrika verloren, en de gouden leeuw van Juda is van het monument verdwenen op het Plein van de 500 helden, de Piazza dei Cinquecento nabij het station. De obelisk van Axum verheft zich evenwel nog hoog ten hemel nabij de Piazza di Porta Capena.
Wij hebben een ogenblik meer verwonderd dan bewonderend stil gestaan bij de hoge obelisk, die zo vreemd afsteekt tegen de Egyptische obelisken van Rome, maar zo prachtig staat tegenover het oude Circus Maximus en bij het begin van de nieuwe verkeersweg, die vandaaruit naar Ostia lopen zal. Spoedig zetten we echter onze wandeling voort; want we hadden een ander doel.
We sloegen rechts even een blik op de reusachtige ruïnen der Caracallathermen en eveneens op het oude kerkje van de Heiligen Nereus en Achilleus. Flavia Domitilla liet de beide soldatenmartelaren omstreeks het jaar 100 hier op haar landgoed begraven. De Heilige Achilleus was de patroonheilige van paus Pius XI en zo nam het kerkje in belangrijkheid toe. Het trok, sinds Achilleus Ratti Paus was geworden, veel meer bezoekers dan weleer, toen alleen op het patroonfeest en op de Statie-dag de kerk geopend was; evenals op de Zondag in Mei wanneer pelgrims, die te voet de zeven hoofdkerken van Rome bezochten, hier wat kwamen uitrusten. De kerk heette vroeger „Titelkerk della fasciola, van het verband", omdat Petrus hier het verband zou verloren hebben, dat hij in de Mamertijnse gevangenis om zijn door de ketenen gewonde voet had gebonden. Deze titelkerk van de Amerikaanse kardinaal-aartsbisschop van Philadelphia, Dionysius Dougherty, heeft nog enigszins het oude

cachet bewaard: onder het hoofdaltaar rusten de lichamen van de twee bloedgetuigen en in de absis staat een marmeren bisschopstroon, waarop men begin en einde van de preek gebeiteld vindt die paus Gregorius de Grote op het feest der beide martelaren in hun basiliek bij de Domitillacatacomben gehouden heeft.
Zelfs lieten we ook, in letterlijke zin, de oude titelkerk San Sisto links liggen (titularis is de Franse kardinaal-aartsbisschop van Rijssel, Achilleus Liénart), waarheen het lichaam van de paus-martelaar Sixtus II, die in de catacomben vermoord werd en begraven, later is overgebracht. Hier is namelijk de plaats waar Sixtus aan Laurentius moet hebben voorspeld, dat de diaken na twee dagen de bisschop in de marteldood zou volgen. En ik wees mijn wandelgezel op het huis ernaast, dat voor de paters Dominicanen van groot belang is, omdat de Heilige Dominicus in dat huis de eerste Dominicaanse kloostergemeenschap stichtte. Spoedig verhuisde echter Dominicus naar Santa Sabina op de Aventijn, waar nu opnieuw het generalaatshuis van de Orde der Predikheren gevestigd is.
Bij een tweesprong bogen we links de Via di Porta Latina in en kwamen bij een achthoekig kapelletje in Bramante's stijl ten tijde van Paus Julius II (1503–1513) opgetrokken, waar een marmeren gedenksteen is ingemetseld met een inscriptie uit de dertiende eeuw, zoals kenners uit het lettertype afleiden, welke de volgende inhoud heeft: „Hier dronk Joannes, die waardig bevonden werd aan het Woord des Heren de voorkeur te geven, de kelk van het martelaarschap; daarom liet hem op deze plek de proconsul met roeden geselen, en met een schaar het hoofdhaar afknippen; hier gaf kokende olie hem nieuwe kracht in plaats van hem te schaden; en hier worden de ketel en zijn haren en zijn bloed bewaard, dat hij aan U toewijdde, o roemrijk Rome". – Is dat alles waar?
– Waar en waar zijn twee. Dat de apostel Johannes hier in de kokende olie is geworpen, kan, dunkt me, niet betwijfeld worden. In het Romeinse martyrologium, het officiële heiligenboek, waaruit de Kerk iedere dag bij openbaar Breviergebed een gedeelte laat voorlezen, vinden we op 6 Mei: „Te Rome het feest van de Heilige Johannes,

Apostel en Evangelist, vóór de Latijnse Poort; die op bevel van Domitianus geboeid van Ephese naar Rome werd gevoerd en op bevel van de Senaat vóór die poort in een ketel kokende olie werd geworpen, waar hij echter ongedeerd en welvarender uitkwam dan hij er in geworpen was", woorden van de kerkelijke schrijver Tertulliaan (160–245), nauwelijks een eeuw na de dood van de Apostel neergeschreven en door de kerkleraar de Heilige Hieronymus herhaald. Ook de traditie, die deze plek als martelplaats aangeeft, is zeer oud en kan moeilijk anders op aanneembare wijze worden verklaard. Men plaatst dit onbloedig martelaarschap van Johannes gewoonlijk vóór zijn verbanning naar het eiland Patmos. U kent toch de levensloop van de apostel Johannes? Men hoort zijn naam zo dikwijls van de preekstoel rollen. Hij schreef het vierde Evangelie.

Johannes was de zoon van de Galilese visser Zebedeüs en diens vrouw Salome; de jongere broer van Jacobus de Meerdere; maagdelijk rein en de beminde leerling des Heren. Met Andreas was hij eerst leerling van Johannes de Doper geweest, totdat Jesus hen riep om Hem te volgen. Met Petrus en zijn broer Jacobus was hij getuige van de gedaanteverandering des Heren op de berg Tabor. Hij mocht bij het Laatste Avondmaal op de borst des Heren rusten en volgde de Meester tot in het paleis van de hogepriester Caïphas. Hij was de enige van de twaalf, die de Heer in zijn smartelijk lijden niet verliet; waarom de stervende Jesus ook aan hem zijn geliefde Moeder toevertrouwde. Johannes was een der getuigen, dat het graf des Heren ledig was, getuige ook van de verschijningen des Heren aan zijn Apostelen. Hij was een van de „Zuilen der Kerk", zoals Paulus zegt en werkte met Petrus te Samaria en te Jerusalem, minstens tot het jaar, dat daar het Apostelconcilie werd gehouden. Volgens een kerkelijke traditie ging hij toen naar Klein-Azië, waar hij de kerk van Ephese en omliggende gemeenten bestuurde. Tertulliaan deelt mede, dat hij onder Domitianus naar Rome werd vervoerd en in een ketel met kokende olie geworpen, waaruit hij echter ongedeerd te voorschijn kwam. Toen werd hij verbannen naar het Griekse eiland Patmos in de Egeïsche Zee, waar hij het Boek der Openbaringen heeft

geschreven. Na zijn terugkeer te Ephese schreef hij zijn Evangelie en zijn Brieven en preekte veel over de onderlinge liefde, telkens herhalend: „Kinderen, bemint elkander". Hij overleefde al zijn medeapostelen en stierf in hoge ouderdom onder de regering van Keizer Trajanus, omstreeks 101.

Op deze plek zou hij dus gekookt zijn; of liever niet gekookt!

– Ja, hier; en ik zal u zeggen, waarom juist hier. Oude schrijvers beweren, dat hier ergens in de buurt een tempel gestaan heeft, toegewijd aan de jachtgodin Diana, die in de Romeinse campagna en in de bossen van Nemi, – op het meer van Nemi liet Caracalla haar zelfs een tempel bouwen op de beide schepen, die Mussolini voor enige jaren heeft opgevist en de Duitsers in hun verdelgingswoede verbrandden – maar vooral in Klein-Azië, in de stad Ephese bijzonder werd vereerd. Ze had daar een tempel, die als een van de zeven wereldwonderen gold. Johannes, daar bisschop, trad scherp tegen deze Dianaverering op. Daarom begonnen allen, die op deze bedevaartsplaats van Diana een winstgevende zaak hadden, tegen Johannes te ageren en hem bij de Romeinse overheid als rustverstoorder en dienaar van valse goden aan te klagen. Zo herhaalde zich, wat zich enige jaren vroeger aldaar met Paulus had afgespeeld. In het Boek der Handelingen der Apostelen 19, 23–40 lezen we:

„Juist in deze tijd brak er (te Ephese) een geweldige opschudding los over de Weg (des heils). Er was namelijk een zekere zilversmid, Demetrius genaamd, die zilveren tempeltjes van Diana vervaardigde en de kunstenaars veel geld liet verdienen. Deze mannen en ook de werklieden in dat bedrijf riep hij bijeen en zeide: „Mannen, ge weet dat we aan dit bedrijf onze welstand hebben te danken. Nu ziet ge en hoort ge, hoe deze Paulus niet alleen te Ephese maar in bijna gans Azië heel wat mensen door zijn redeneren er afkerig van maakt. Want hij beweert: wat met de hand wordt gemaakt, zijn geen goden. We lopen dus gevaar, dat niet alleen ons bedrijf in miscrediet komt, maar dat ook de tempel van Diana, de grote godin, in minachting geraakt; ja, dat zij zelf, die door heel Azië en heel de wereld vereerd wordt, van haar majesteit zal worden beroofd."

Vestibule en klokketoren vóór de kerk van de Heilige Johannes en Paulus.

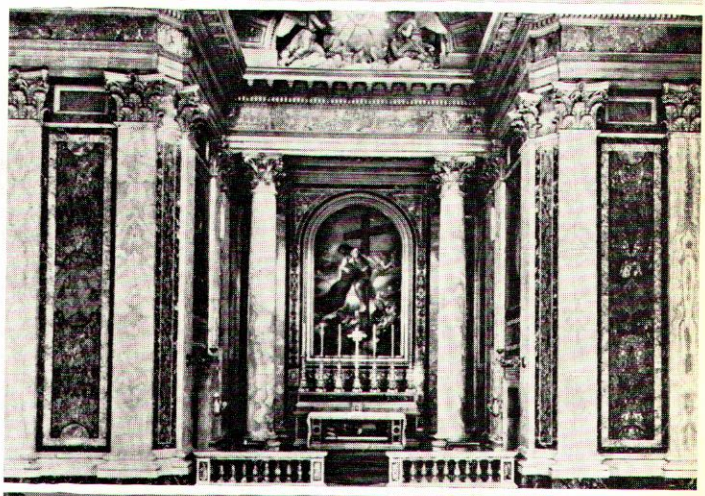

De met kostbare marmerplaten versierde grafkapel van de Heilige Paulus van het Kruis.

De apsis met Lombardische Arcadengalerij van de kerk San Giovanni e Paolo.

Het zogenaamde venstertje boven de martelplaats van de Heilige Johannes en Paulus.

Toen ze dit hoorden, werden ze woedend en schreeuwden het uit: Groot is de Diana der Ephesiërs. En de hele stad kwam in rep en roer. Als één man stormden allen naar het theater en sleepten ook de Macedoniërs Cajus en Aristarchus, de reisgenoten van Paulus, daar heen. Paulus wilde zich onder het volk begeven, maar de leerlingen hielden hem tegen; en ook enige der Asiarchen, die hem genegen waren, lieten hem dringend verzoeken, zich niet in het theater te wagen.

De vergadering zelf was in de grootste verwarring; de een riep dit, de ander dat; de meesten wisten niet eens, waarvoor ze saamgekomen waren. Nu drongen de Joden een zekere Alexander uit de menigte naar voren om uitleg te geven. Alexander dan wenkte met de hand om stilte en wilde een pleidooi tot het volk beginnen. Maar zodra ze bespeurden, dat hij een Jood was, begonnen ze allemaal te loeien en schreeuwden bijna twee uren lang: Groot is de Diana der Ephesiërs. De stadssecretaris bracht eindelijk de menigte tot bedaren en sprak: Ephesiërs, wie ter wereld zou niet weten, dat de stad der Ephesiërs de grote Diana vereert en haar beeld, dat uit de hemel gevallen is? Daar dit vast staat, moet ge u rustig houden en niet onberaden te werk gaan. Want ge hebt deze mannen hier gebracht, die geen heiligschenners zijn en geen lasteraars van uw godin. Wanneer Demetrius en zijn vakgenoten klachten tegen iemand hebben, welnu er worden rechtszittingen gehouden en er zijn proconsuls; laten ze hen voor het gerecht dagen. En zo ge nog iets anders verlangt, dan zal het in een wettige vergadering worden behandeld. Want we lopen gevaar, van oproer aangeklaagd te worden om wat vandaag is gebeurd; er bestaat immers geen enkele reden waarmee we deze oploop verantwoorden kunnen. Met deze woorden ontbond hij de vergadering."

Om zijn apostolisch ijveren tegen deze Dianaverering werd Johannes door de Ephesiërs bij het Romeinse gezag aangeklaagd, veroordeeld, en evenals de Heilige Ignatius van Antiochië, naar Rome gezonden om hier in de nabijheid van de Dianatempel de marteldood te sterven, waaraan hij echter wonderbaar ontkwam.

De reliquieën, bloed en haren en ketel, waarvan de inscriptie spreekt, zijn zeker niet in dit tempeltje. Enige reliquieën die met het onbloedig martelaarschap van Johannes in verband staan, worden op de herdenkingsdag, 6 Mei, en op de Statiedag, daags voor Palmzondag, door het kapittel van Sint-Jan van Lateranen op plechtige wijze hierheen gebracht en in de nabije basiliek van Sint-Jan vóór de Latijnse Poort ter verering uitgesteld: de ketting, waarmede de Apostel vastgeklonken zat, een kistje met kleren door hem gedragen en een kelk, waaruit hij dronk. Een legende uit latere tijd verhaalt namelijk, dat men Johannes een kelk met vergif zou hebben aangeboden, dat hem echter niet deerde. Kunstenaars hebben dit legendarisch verhaal in het portaal van Notre Dame te Parijs en de gebroeders van Eyck op het bekende doek van Gent zó voorgesteld, dat Johannes over de kelk het kruisteken maakt.en er een giftige adder kronkelend uit te voorschijn komt.

Deze Johannesbasiliek is echter niet dit kleine ronde kerkje, dat „Sint Jan in de olie" heet, maar ligt aan de andere zijde van de weg. Ten tijde van paus Gelasius I (492–496) moet daar reeds, waarschijnlijk op de fundamenten van een oude Dianatempel, een kerk gebouwd zijn, die in de achtste eeuw zo vervallen was, dat paus Adrianus I (792–795) haar van de grond af weer geheel opbouwde, zoals Duchesne mededeelt in zijn uitgave van het Liber Pontificalis. Meermalen, het laatst in 1940, werd de kerk nog hersteld. Echter niet altijd met evenveel kunstzin en talent. Dit blijkt genoegzaam uit de tot kalkpijlers omgebouwde marmeren zuilen. Van de oorspronkelijke basiliek zal wel niet veel meer dan de vorm en de open dakstoel over zijn. Misschien ook een gedeelte van de mooie klokketoren in vijf verdiepingen, waarvan de onderste drie drie galmgaten hebben, de daaropvolgende twee en de bovenste één: een zeldzaam, en naar kunstkenners beweren, zeer zuiver gebouwd en best behouden exemplaar van de Romeinse torenbouwstijl uit het einde der tiende of het begin der elfde eeuw. Thans is door architect Terenzio zo goed mogelijk het vroeg-middeleeuwse aspect aan de kerk teruggegeven. Paus Lucius II (1144–1145), die Regulier Kanunnik van Sint-Jan van

Lateranen geweest was, gaf de kerk aan het kapittel van Sint-Jan van Lateranen, en paus Bonifacius VIII (1293–1303) vertrouwde de bediening ervan toe aan de Reguliere Kanunniken van Sint-Jan van Lateranen. Zij bouwden naast de kerk een klooster, dat later door Benedictinessen werd bewoond, toen door Franciscanen, daarna door missiezusters. Kort geleden is het convent door de paters Rosminianen overgenomen, die er hun internationaal missiecollege gevestigd hebben en het hoofdbestuur van hun Congregatie.
Er schijnt wat meer leven te komen in deze oude, eerbiedwaardige kerk, door paus Leo X (1513–1522) tot titelkerk van een kardinaal verheven en waarvan de titel thans door de kardinaal-aartsbisschop van Keulen, Joseph Frings, gevoerd wordt. De bewoners van het nieuwe stadskwartier aan de andere zijde van de poort worden nu vaker dan vroeger door het kleppen van de klokken uit de oude toren ter godsdienstoefening opgeroepen.
En zij kunnen er komen ook. Want de Porta Latina, de grote militaire verkeersweg, waardoor de Romeinse legioenen ter wereldverovering uittrokken naar het Zuiden, is weer opengebroken. In 1655 werd zij dichtgemetseld, omdat in haar nabijheid een haard van pestbaccillen gevonden was; en zij bleef practisch gesloten tot op onze dagen. De hygiënische toestand in de Campagna Romana is thans evenwel veel verbeterd, en van Rome uit waren meerdere toegangen wenselijk naar de verschillende volkswijken, die buiten de stadsmuur in de laatste jaren zijn gebouwd.
Ook wij gaan de poort door. Een bescheiden marmeren tafel trekt onze aandacht, waarop wij niet zonder aandoening lezen:

O voi devoti che da qui passate
Un Pater ed un Ave Maria diciate
Per le anime che sono da questo mondo passate.

Gij, vromen, die hier binnenschrijdt,
Een „Pater, Ave" fluks gezeid
Voor wie verscheidden uit de tijd.

IV. DRIEVOUD-BROEDERS

JOHANNES EN PAULUS – PAULUS EN JOHANNES

AAN Johannes, de broer van de stichter van de Congregatie der paters Passionisten, van de Heilige Paulus van het Kruis, zal spoedig ook de eer der altaren worden gegeven.
Maar is Johannes van het Kruis dan nog niet heilig verklaard?
Johannes van het Kruis is een andere heilige. Door de onvermoeide werkzaamheid van wijlen prof. Dr Titus Brandsma O. Carm. heeft deze diepzinnige leraar der mystieke godgeleerdheid ook in Nederland grote bekendheid verworven. Hij was in de zestiende eeuw de zegenrijke hervormer der Carmelietenorde en de wijze biechtvader van de grote Heilige Theresia van Avila.
Nu bedoel ik de Italiaan Jan Baptist Daneï, die op 3 Juni 1727 tegelijk met zijn wat oudere broer Paul door paus Benedictus XIII in de Vaticaanse Basiliek werd priester gewijd. Reeds twee jaren tevoren hadden zij, bij gelegenheid van een pelgrimsreis naar Rome in het jubeljaar 1725, van diezelfde Paus mondeling – vivae vocis oraculo – verlof ontvangen om met enige gezellen een nieuwe Congregatie te stichten, welke bijzonder aan de overweging en de navolging van het lijden van Onze Heer Jesus Christus zou zijn toegewijd. Paul nam toen de bijnaam aan van „pater Paulus van het Kruis" en zijn broer Jan de naam van „pater Johannes van de Aartsengel Michaël". Zij werkten en leden broederlijk samen, en Johannes was de grote hulp van Paulus bij de stichting van de nieuwe Passionistencongregatie.

In 1743 wandelde pater Paulus eens met Don Thomas Struzzieri – later Passionist geworden en bisschop – de Clivus Scauri nabij het Colosseum op en vroeg aan zijn begeleider wat voor kerk en klooster daar boven op de heuvel Coelius naast San Gregorio lagen. Waarop het antwood luidde: dat het huis aan de Missieheren of paters Lazaristen behoorde die er hun Noviciaat hadden, en dat de kerk aan de Romeinse martelaren de gebroeders Johannes en Paulus was toegewijd.

„Aan Johannes en Paulus?", riep pater Paulus in vervoering uit. „Aan Johannes en Paulus! O God, mijn huis, mijn huis! Daar zullen wij eens komen te wonen."

Dertig jaren later ging deze profetie in vervulling. Paus Clemens XIV die de Congregatie der Passionisten officieel had goedgekeurd en er over dacht aan de paters een Romeinse kerk ter bediening toe te vertrouwen, vroeg bij gelegenheid ener audiëntie in 1773 toevalligerwijze aan de Algemene Procurator der Passionisten, pater Candidus van de Wonden van Jesus, of het waar was dat pater Paulus in den beginne bij de stichting der Congregatie als ijverige medehelper een gezel had gehad die Johannes heette? Toen de Paus hoorde dat Johannes juist de naam van pater Paulus' bloedeigen broer geweest was, diens allereerste volgeling en allergetrouwste medewerker tot zijn dood in 1765, mijmerde de Paus als voor zich zelve: „Johannes en Paulus, Paulus en Johannes; we zullen zien". Enige dagen later sprak de Paus als zijn verlangen uit dat het noviciaat der paters Lazaristen naar San Andrea in Montecavallo zou worden overgebracht. De kerk San Giovanni en Paolo met aangrenzende woning en uitgestrekte tuin werd ter bediening aan pater Paulus van het Kruis en zijn kloosterlingen toegewezen.

Nog in datzelfde jaar 1773 namen de Passionisten op plechtige wijze bezit van kerk en klooster en beschouwden het als een door de Paus hun opgedragen bijzondere zending, bij het Romeinse volk de verering der beide martelaren Johannes en Paulus te bevorderen, de hun toevertrouwde basiliek met de allergrootste zorg te bedienen en het daaronder liggende huis, waar deze heiligen uit de eerste

eeuwen eens woonden en de marteldood stierven, als een kostbaar overblijfsel uit de oude christelijke tijd trouw te bewaren.
In dit klooster stierf op 18 October 1775 de Heilige Paulus van het Kruis. Zijn lichaam rust in de ruime en rijke kapel die de vroomheid en vrijgevigheid van het Romeinse volk hem bouwde en de edelmoedigheid van prins Alexander Torlonia met kostbare marmerplaten en steensoorten tooide. Ook paus Pius IX droeg persoonlijk daartoe bij; hij had op 1 Mei 1853 pater Paulus van het Kruis zalig verklaard en hem op 29 Juni 1867 plechtig in Sint-Pieter gecanoniseerd.
Nabij dit lichaam van Paulus zal nu spoedig een altaar aan zijn broer Johannes worden gewijd. Bij de Ritencongregatie is het proces tot zaligverklaring van pater Johannes van de Aartsengel Michaël bijna ten einde gevoerd. Op 7 Augustus 1940 werd in tegenwoordigheid van paus Pius XII het Decreet voorgelezen waarbij het heldhaftig deugdleven van pater Johannes als historisch zeker bewezen werd vastgesteld. Vooral werd zijn bijzonder beleid en hoge wijsheid geprezen om anderen tot de hoogste trappen der christelijke volmaaktheid op te voeren. De Heilige Paulus van het Kruis koos zijn eigen broer Johannes tot geestelijke leidsman en biechtvader en leerde van hem heroïeke deugdbeoefening en zelfverloochenende navolging van de lijdende Christus.
Zo zal zich in deze kerk, aan de verering der heilige gebroeders Johannes en Paulus martelaren in de vierde eeuw, spoedig de verering paren van de beide heilige gebroeders Paulus en Johannes, belijders in de achttiende eeuw.

Het Romeinse Martelarenboek vertelt ons op 26 Juni: „Te Rome op de berg Coelius de heilige martelaren Johannes en Paulus, gebroeders, waarvan de eerste majordomus en de andere hofchef was bij de maagd Constantia, dochter van keizer Constantijn; beiden zijn later onder Juliaan de Afvallige door het zwaard omgekomen en de martelaarspalm deelachtig geworden".
De Martelaarsacten uit de zesde eeuw vertellen natuurlijk veel meer:

dat zij behoorden tot de lijfwacht van de keizer, dienst deden als hoge officieren in het keizerlijke leger en bovendien betaalde ambtenaren aan het keizerlijke hof waren; dat zij Romeinen waren en gebroeders door geboorte, geloof en marteldood; dat zij met de Romeinse veldheer Gallicanus, de roemrijke overwinnaar der Perzen, de ongelukkige veldtocht tegen de Scythen in Thracië medemaakten, welke op zulk een wonderbare wijze in een zegetocht veranderde, toen Gallicanus op aandringen van Johannes en Paulus de God der Christenen beloofd had de nieuwe godsdienst te zullen omhelzen; hoe zij echter later, toen Juliaan de Afvallige (361–363) keizer was geworden, in ongenade vielen en liever aan alle eer en genoegens van het hofleven verzaakten dan aan hun christelijk geloof.
Het Romeinse Brevier verhaalt dan verder: „Terwijl zij met de goederen, hun nagelaten door de dochter van Constantijn Constantia die zij met toewijding en trouw gediend hadden, de armen te hulp kwamen, nodigde Juliaan de Afvallige hen uit, de dienst aan het hof weer op te nemen; hetgeen zij echter beslist weigerden, omdat zij niet bij iemand in dienst wilden treden die van Jesus Christus afvallig was geworden. Toen gaf Juliaan hun tien dagen bedenktijd, waarna hun zonder meer de dood zou wachten, indien zij niet aan het hof waren teruggekeerd en aan Jupiter hadden geofferd. Johannes en Paulus beëindigden onderwijl de verdeling van al hun goederen onder de armen om des te vrijer naar de Heer te kunnen gaan en door een des te groter aantal zaligen in de eeuwige woningen te worden opgenomen. Op de tiende dag werd Terentianus, de commandant der keizerlijke lijfwacht, met een afgodsbeeldje van Jupiter naar hen toegezonden. Ernstig spoorde hij hen aan dat beeldje te aanbidden, omdat hij anders genoodzaakt zou zijn hen wegens ongehoorzaamheid aan een keizerlijk bevel te bestraffen. Verzonken in gebed antwoordden echter Johannes en Paulus, dat zij voor het geloof in Christus, die zij met mond en ziel als God vereerden, bereid waren hun bloed te vergieten. Zo zou dan geschieden. Maar omdat Terentianus vreesde, dat er wel eens een volksoproer kon uitbreken, als hij hen in het openbaar ter dood zou brengen,

liet hij hen heimelijk op 26 Juni in hun eigen huis onthoofden en daar ook begraven, en het gerucht verspreiden, dat Johannes en Paulus wegens betoonde ongehoorzaamheid aan keizerlijke bevelen in ballingschap waren gezonden."
Aanvankelijk geloofde men deze officiële bekendmaking; niet alleen omdat de beide martelaren van hoge Romeinse afkomst waren en bij velen, ook in de hoogste hof- en legerkringen, in grote achting en verering stonden, maar ook omdat geen enkel spoor meer van de beide moedige geloofshelden gevonden werd.
Doch al is de leugen nog zo snel, de waarheid achterhaalt haar wel! Na de dood van keizer Juliaan de Afvallige kwam het feitelijk verloop der gebeurtenissen spoedig aan het licht. En de opgravingen, gedurende de laatste jaren in het woonhuis onder de kerk San Giovanni e Paolo verricht, hebben de betrouwbaarheid van het martelarenverhaal, wat de hoofdfeiten betreft, onomstotelijk bewezen.

WAT TIJDGENOTEN GETUIGDEN

VOLGENS de stadsverdeling van keizer Augustus vormde de heuvel Coelius de tweede stadswijk. Hier hadden de voornaamste families van Rome hun weelderige paleizen gebouwd.
De Coelius besloeg toen het terrein dat zich van het Oosten naar het Westen tussen Esquilijn en Palatijn, de kleine Aventijn – waarop het Nederlandse Priestercollege ligt – en de stadsmuur uitstrekt. Twee hoofdwegen liepen er door, die heden nog bestaan, al is het met andere namen: de Via S. Giovanni e Paolo die verderop Via S. Paolo della Croce heet en zich achter de Dolabellaboog in de Via di San Stefano Rotondo voortzet, en de Via dei Quattro Coronati. De beide wegen ontmoetten elkaar bij de Porta Coelimontana in de nabijheid van Sint Jan van Lateranen.
Het sterk stijgende gedeelte van de Via S. Giovanni e Paolo ten Zuiden van de kerk droeg en draagt nog de naam van Clivus Scauri, de helling van Scaurus, zo genoemd naar Aemilius Scaurus,

gestorven in 87 vóór Christus, praetor van de Stad Rome, wiens weldadigheid en welsprekendheid door Cicero en Tacitus worden geroemd. Hij had daar een schitterend paleis en liet op eigen kosten de weg aanleggen.

Te midden van deze rijke behuizingen, badgelegenheden, feestterreinen enz. stonden ook enige tempels, o.a. de tempel van Claudius, die door Vespasianus gebouwd is en als een der grootste en fraaiste van het heidense Rome gold. Men kan onder het huis en in de tuin der paters Passionisten tussen oude muurresten nog een prachtige porticus en een grootse boog van deze uitgestrekte tempelbouw bewonderen.

In de nabijheid hiervan, tegen de Clivus Scauri aan, lag het huis dat door de officieren-martelaren Johannes en Paulus bewoond werd.

— U gelooft dat martelverhaal?

— Ten volle. Tenminste wat de hoofdzaak betreft.

— Anderen betwijfelen het.

— Bijvoorbeeld?

— Bijvoorbeeld de Bollandist pater Delehaye S.J. en Mgr Lanzoni, die menen dat de martelaren Johannes en Paulus nooit bestaan hebben. Het heiligdom bij de Clivus Scauri zou oorspronkelijk aan Johannes de Doper en aan de Apostel Paulus, die op het einde der vierde eeuw in Italië grote verering genoten, zijn toegewijd geweest. Eerst in de zesde eeuw zou door de gefingeerde martelaarsacten de legende van de officieren-martelaren zijn ontstaan.

Wil men niet zo ver gaan, dan zou men de mening kunnen volgen van Mgr Franchi dei Cavalieri, Dufourcq, Kirsch e.a. die veronderstellen, dat Johannes en Paulus deel uitmaakten van een martelarengroep, onder een vroegere vervolging, bijvoorbeeld tijdens keizer Diocletiaan (285–305), terechtgesteld en vereerd op 26 Juni; terwijl het Romeinse vertelsel zou gevormd zijn naar een Oosters verhaal over het martelaarschap van Juventus en Maximinus die, zoals de Heilige Johannes Chrysostomus mededeelt, werkelijk in het Oosten slachtoffers geweest zijn van de geloofshaat van keizer Juliaan de Afvallige (361–363).

Wat zegt u van deze tegenargumenten?
— U noemt klinkende namen, maar geeft geen bewijzen. Bovendien zijn de beweringen van deze geleerde mannen sterk verouderd. We leven vlug tegenwoordig, ook op wetenschappelijk terrein; en vooral op geschiedkundig-archeologisch gebied moet men „bij" zijn om geen flaters te begaan. De jongste wetenschappelijke onderzoekingen, zowel op geschiedkundig als op oudheidkundig terrein spreken vóór de historiciteit van het verhaal over de marteldood van Johannes en Paulus.
— Laat eens horen!
Autoriteit zou ik tegenover autoriteit kunnen plaatsen en het gezag aanhalen van de beroemde archeologen Mazzocchi, de Rossi, Marucchi, of van de Bollandist pater Sollier S.J. en van Z. Em. kardinaal Schuster O.S.B., aartsbisschop van Milaan en bekend oudheidkundige, die allen de geschiedkundige betrouwbaarheid van het martelarenverhaal verdedigen. Maar liever wil ik op vijf persoonlijkheden wijzen, de een nog beroemder dan de ander, en allen tijdgenoten van Johannes en Paulus.
Te beginnen met de geleerde en heilige paus Damasus (366—384) die nauwelijks vier jaren na de marteldood van Johannes en Paulus Petrus' Stoel te Rome beklom en de martelaren zeker persoonlijk heeft gekend. Hij schreef een gedicht op hen, dat in prachtige Damasiaanse lettertekens nog uitgebeiteld staat in de onderkerk van San Giovanni e Paolo. Het luidt aldus:

HANC ARAM DOMINI SERVANT PAULUSQUE JOANNES
MARTYRIUM CHRISTI PARITER PRO NOMINE PASSI
SANGUINE PURPUREO MERCANTES PRAEMIA VITAE

Hetgeen we aldus zouden kunnen vertalen:

Dit 's Heren altaar schutten Paulus en Johannes
Die saâm voor Christus' naam het martelaarschap zochten
En met hun purperen bloed de prijs des levens kochten.

Marucchi noemt dit getuigenis een eerste-klas argument: documento di primissimo ordine.

Diezelfde paus en tijdgenoot Damasus heeft in het Romeinse Calendarium een eigen Officie ter ere van Johannes en Paulus doen opnemen dat, zoals algemeen aangenomen wordt, door de secretaris van de Paus de Heilige Hieronymus (342–420) is vervaardigd.

Deze Romeinse liturgie is door de Heilige Ambrosius (340–397) te Milaan ingevoerd en daar onveranderd in gebruik gebleven, zoals de prefekt van de Ambrosiaanse bibliotheek Achilles Ratti (later paus Pius XI) eens schreef in de Voorrede tot het Ambrosiaanse Missaal. De Heilige Ambrosius is echter evenals paus Damasus tijdgenoot van Johannes en Paulus, werd geboren in 333 of 340, studeerde te Rome toen Johannes en Paulus daar gemarteld werden, en nam, later aartsbisschop van Milaan geworden, het Officie en de feestdag van 26 Juni in de liturgie van het Milaanse bisdom op. Hij noemt hen „broeders van geboorte, geloof en martelaarschap" [1]), welke woorden niet alleen door paus Gregorius de Grote (590–604) in de Mis van deze heiligen zijn overgenomen, maar ook reeds in het Sacramentarium van paus Leo de Grote (440–461) worden aangetroffen. Deze heilige Paus hield een feestrede op onze beide martelaren en prijst en dankt God, dat Hij niet alleen Rome met martelarengraven als bolwerken heeft omringd (in de catacomben), maar aan de lichamen van Johannes en Paulus een ereplaats heeft gegund in het centrum van de stad zelf (in ipsis visceribus Civitatis, namelijk op de Coelius). Volgens kardinaal Schuster is dit, met uitzondering natuurlijk van de apostelen Petrus en Paulus, het uitsluitend voorrecht geweest van de martelaren Johannes en Paulus. Maar laten we terugkeren tot de tijdgenoten. De opvolger van paus Damasus was de Heilige Syricius (384–399), Romein, die

---

[1]) „Nascendi lege consortes, fidei societate conjuncti, passionis aequalitate consimiles", heet het in de Praefatie der Mis. Bijzonder bemerkenswaard is ook, dat het Alleluja-vers van die Mis: „Dit is de ware broederlijkheid die de boosheden der wereld overwint, Christus daarbij volgt en het roemvolle hemelrijk deelachtig wordt", oorspronkelijk ter ere van Johannes en Paulus is gedicht en door de Kerk alleen wordt toegepast op de heiligen, die ook lichamelijk werkelijk broers van elkaar zijn.

onder de andere heiligen, het meest in Rome vereerd, ook de namen van de martelaren Johannes en Paulus in de Canon van de Mis inlaste. Van die dag af – en niet eerst van het ontstaan af der legende in de zesde eeuw – zijn gedurende ongeveer zestien eeuwen de namen der Heilige Martelaren Johannes en Paulus iedere dag in iedere Heilige Mis genoemd, die door welke priester ook in naam van de Kerk wordt opgedragen, en wel op het allerplechtigste ogenblik van het Heilige Misoffer: „opdat zij met hun verdiensten en gebeden ons genadig mogen zijn bij de Heer".

Nog een tijdgenoot kan als getuige worden opgeroepen, de beroemde bisschop van Poitiers, de Heilige Hilarius (320–367), de onvervaarde verdediger van het katholieke geloof tegen de Ariaanse keizer Constantius. Bij zijn terugkeer uit de ballingschap bezocht hij Rome, waar hem de bijzondere verering opviel die Johannes en Paulus er toen reeds genoten. In Poitiers teruggekeerd bouwde hij ter hunner ere een kerk, waar hij zelf wilde begraven worden.

Te Rome nam de verering van Johannes en Paulus een nog hogere vlucht, toen door Byzantius en Pammachius het huis op de Coelius in een kerk werd omgebouwd. Van dat ogenblik af begonnen ook de stenen te spreken. En die spreken thans nog, en luide. Sedert 1887 zijn onder de kerk San Giovanni e Paolo opgravingen verricht, waarbij het huis werd blootgelegd waar Johannes en Paulus eens woonden, de marteldood stierven en heimelijk werden begraven.

Alle twijfel is verdwenen, sedert dat de jongste ontdekking der monumenten de juistheid bevestigt der oude documenten.

DE MONUMENTEN SPREKEN

DE muren van dit woonhuis werden in 1887 blootgelegd", staat op een marmeren tafel te lezen die tegen de buitenzijmuur van de kerk is aangehecht.

Wij waren op de Clivus Scauri – de enigste weg in Rome die nog in dezelfde staat is en dezelfde naam draagt zoals vroeger – onder de

bogen doorgegaan die over de straat heen eens de huizen van weerszijden in verschillende verdiepingen met elkaar verbonden.
Duidelijk kan men zien, hoe deze zijmuur van de basiliek San Giovanni e Paolo eens een oude huisgevel is geweest, met zes brede openingen aan de benedenverdieping en twee rijen van vensters boven, welke later alle zijn dichtgemetseld. Duidelijk blijkt eveneens, dat men bij de bouw van de kerk aan deze zijde de buitenmuur van het huis liet staan en als zijmuur van de kerk gebruikte; op de tweede verdieping werden opnieuw enige vensters ingebracht om licht te krijgen in de zijschepen; vandaaraf werd de muur verder opgebouwd en het dak gelegd, waarvoor evenwel de oude dakbedekking gebruikt werd, zodat de kerk nu gedeeltelijk nog bedekt is met pannen die een fabrieksmerk uit de tweede en derde eeuw dragen. Zo iets komt meer voor in Rome, bijvoorbeeld bij de kerk Santa Pudenziana.
Hier op de Clivus Scauri was de zijingang van het huis. Tot in de twaalfde eeuw kon men in het heiligdom der ondergewelven door deze poort doordringen, in wier nabijheid Byzantijnse fresco's werden aangebracht, waarop o.a. Christus is voorgesteld, omringd door de aartsengelen Michaël en Gabriël, de martelaar Paulus en nog een vierde persoon die wel Johannes zal geweest zijn.
Thans daalt men vóór in de kerk rechts een steile trap af en komt eerst in een ruimte met een oude mozaïekvloer en heidense schilderingen uit de tweede eeuw, het zogenaamde Triclinium of de eetzaal waar bijvoorbeeld god Bachus en godin Proserpina zijn afgebeeld, evenals in een volgende zaal tussen bloemguirlandes, vogels en vruchten verschillende cupido's of liefdegodjes zijn geschilderd. Over deze heidense muurschilderingen in een christelijk huis uit de vierde eeuw moeten we ons niet te zeer verwonderen. Ze waren niet als voorwerp van eredienst bedoeld maar slechts ter versiering aangebracht, zoals men in de catacomben zulke fresco's aantreft en ook thans nog wel in overigens goed katholieke woningen, bijvoorbeeld het Vaticaan!
Hier staat ook de sarcophaag waarin de lichamen der beide heiligen tot 1575 gerust hebben, en een grote kruik met Christusmonogram.

Na enige kleine kamers doorlopen te hebben komt men in het Tablinum, de grote ontvangstkamer van het huis, waar men vele christelijke voorstellingen aantreft: behalve het vissymbool (Christus), de duif (ziel van de christen), een vaatwerk (Eucharistie) waarnaast twee schapen (de gelovigen), een geit bij een boom (de gelovigen bij Christus, de boom des levens) o.a. ook een edele Orante-figuur, een met uitgestrekte armen biddende vrouw, geheel gelijkend op de Orante-voorstellingen van de catacomben. Daarom menen sommige geleerden, dat op het einde der derde eeuw deze zaal voor liturgisch gebruik is beschikbaar gesteld.

Men gaat dan een trap op en komt in een kleine vierkante ruimte met half vergane schilderingen, juist liggend onder de plek die in het schip van de kerk als martelplaats is aangegeven. In de muur ziet men een groot gat, het zogenaamde venstertje (fenestella Confessionis) waardoor op bepaalde feestdagen de priesters de martelplaats konden bewieroken en waardoor boven het graf waslichtjes en wierookschaaltjes werden opgehangen. Ook liet men met behulp van een koord op het graf enige ogenblikken linten en doeken en andere voorwerpen rusten, die dan door de Christenen als „reliquieën van aanraking" devoot werden bewaard en vereerd. Men doet dit nog wel. Welke katholiek wil in Sint-Pieter niet gaarne zijn rozenkrans aan het graf van paus Pius X „aanstrijken"; en wie zou niet met grote verering de rozenkrans bewaren die te Jerusalem enige ogenblikken op het graf van Jesus is neergelegd?

De plaats die daaronder ligt, bereikt men door enige nauwe gangen die langs voorraadkelders lopen. Daar kan men zich overtuigen, dat twee als beide delen van een L naast elkander liggende graven in alle haast zijn uitgehouwen. Hier in deze graven zijn na de onthoofding de in doeken gewikkelde lijken der martelaren neergelegd.

Het schijnt, dat deze plaats vroeger te vochtig was om als cultusplaats te dienen. Daarom werd in de vierde eeuw wat hogerop aan de trap een klein heiligdom ingericht; daar, waar het venstertje is en half-vergane fresco's thans nog onze belangstelling vragen. Vooral deze: Twee mannen en een vrouw, geblinddoekt en met op de rug

vastgebonden handen, zijn neergehurkt op de grond; daarnaast staan de voeten van een persoon die geen andere dan de beul kan geweest zijn. Wat zou dit anders kunnen voorstellen dan de terechtstelling van de Heiligen Crispus, Crispinianus en Benedicta waarvan de martelaarsacten verhalen dat zij hier in gebed werden aangetroffen en deze vroomheid met hun leven moesten boeten! Samen met de Achilleus-onthoofding in de Domitilla-catacomben is dit de enigste afbeelding van een martelaarstafereel uit de oud-christelijke tijd. Zo hebben de opgravingen onder de kerk van San Giovanni e Paolo wel tot een goed gevolg geleid.

De Passionist pater Germano begon ermede in 1887, bijgestaan door de bekende oudheidkundigen de Rossi en Marucchi. Zijn werk werd voortgezet door broeder Lambertus. In de laatste jaren zijn echter de uitgravingen meer in bijzonderheden bestudeerd en beschreven door Vincenzo Eduardo Gasdia die er een lijvig boek van 800 bladzijden en 150 platen over uitgaf. [1])

Ook hij komt tot het gewettigde besluit, dat het getuigenis der monumenten het verhaal der documenten bevestigt en het martelaarsverhaal, wat de hoofdzaak betreft, volstrekt waar moet zijn; een slotsom die volgens pater Grossi Gondi S.J. „ook niet door de meest eisende kritiek kan worden ontkend, als zij zich tenminste niet door vooroordelen leiden laat".

In 1575 werd het gebeente van Johannes en Paulus uit de onderaardse Confessio naar de bovenkerk overgebracht en in twee altaren neergelegd, waarvan er één juist boven de martelplaats stond. In 1677 werden de relieken der gebroeders in één sarcophaag samen onder het hoofdaltaar geplaatst die in het begin der achttiende eeuw tegen een kostbare porfieren sarcophaag verwisseld werd. Bij deze gelegenheid werd de authenticiteit der reliquieën nog eens vastgesteld en werden ze in plechtige processie rondgedragen. Paus Clemens XI droeg zelf met vijf aartsbisschoppen de reliekschrijn op zijn schou-

---

[1]) Titulus Byzantis sive Pammachii, La Casa pagana-cristiana del Celio, 8⁰, XLVII - 736, met 150 illustraties en een driekleurendruk, uitgegeven door Pustet te Rome.

ders, hield een lofrede op de martelaren en schonk „voor alle tijd" een Volle Aflaat aan hen die op de herinneringsdag van deze reliquieverheffing (27 Januari) naar de kerk van Johannes en Paulus zouden pelgrimeren om de martelaren te herdenken en bij hun graf te bidden voor het heil van de Kerk volgens de mening van de Paus.

DE TITELKERK VAN KARDINAAL PACELLI

ONDER de vele herinneringen die bij de pauskeuze van Pius XII uit het rijke leven van Eugenio Pacelli als student, priester, diplomaat, nuntius en kardinaal opgediept werden, neemt de inbezitneming van de titelkerk San Giovanni e Paolo een bijzondere plaats in. Het was 12 Januari 1930, ongeveer een maand na de verheffing van Eugenio Pacelli tot het kardinalaat, dat de nieuwe titularis op de drempel van de basiliek werd opgewacht door de Nederlandse Generaal-Overste der paters Passionisten, pater Leo van het Heilig Hart – thans Z. H. Exc. Leo Petrus Kierkels C.Pass., Titulair Aartsbisschop van Salamis, Apostolisch Nuntius in Indië.
De kardinaal knielde eerbiedig neer en kuste het kruis dat pater Leo hem voorhield. Daarna nam de toekomstige paus op de bisschopstroon plaats te midden van een schilderachtige groep van bisschoppen, gezanten, prelaten en edellieden en luisterde met neergeslagen ogen aandachtig toe naar de voorlezing der pauselijke bulle waardoor hem deze oude basiliek als titelkerk werd aangewezen, en naar het hartelijke welkomstwoord dat pater Leo hem toesprak en met de wens besloot: dat door deze nieuwe titularis nieuwe glorie aan de Coelimontaanse basiliek mocht worden toegevoegd; onder de merkwaardige en roemrijke voorgangers van de kardinaal bevonden zich immers niet alleen mannen die in de kerkgeschiedenis met ere worden genoemd, maar ook verschillende heiligen en reeds acht pausen. Van de 91 kardinalen die in de loop der tijden de titel van San Giovanni e Paolo werden, is paus Pius XII de negende die de Stoel van Petrus beklom.

t interieur met hoofdaltaar, waaronder in een porfieren sarcophaag de lichamen
vaard worden van de Heilige Martelaren Johannes en Paulus.

voorgevel met porticus van de kerk San Giovanni e Paolo

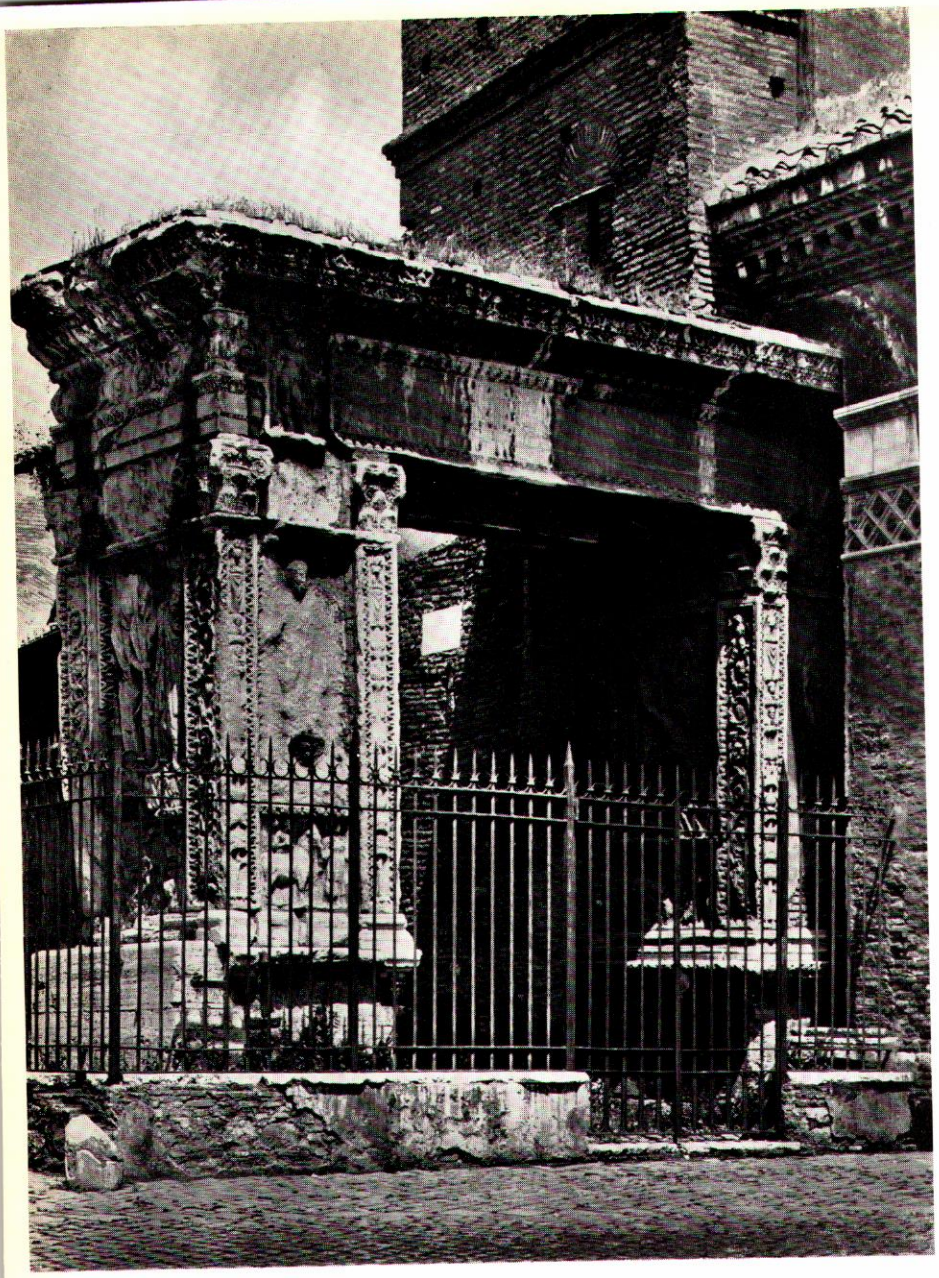

Arco eretto dagli Argentieri in onore di Settimio Severo.

De eerste was de Heilige Johannes I (523–526); de tweede, spoedig er na, de Heilige Agapitus I (535–536); de derde, eveneens een door de Kerk als heilig vereerde Paus, Adeodatus I (615–619); de vierde in de dertiende eeuw, paus Honorius III (1216–1227); de vijfde een honderd jaar later, paus Clemens VI (1342–1352); de zesde, onze Nederlandse paus Adrianus VI [1]) (1521–1523); de zevende paus Leo XI (1605) die slechts 27 dagen regeerde, waarom op zijn grafmonument in Sint-Pieter een bloeiende roos staat afgebeeld met het opschrift: „Sic florui; zó kortstondig bloeide ik"; en de achtste was diens opvolger, de grote Borghese-paus Paulus V (1605–1621), Romein, evenals de negende, Eugenio Pacelli die na een tussenruimte van ongeveer drie eeuwen als kardinaal-priester van San Giovanni e Paolo tot paus Pius XII gekozen werd.

Op het huldeadres van pater Generaal antwoordde Zijne Eminentie met een verheven redevoering, geheel doordrongen van zijn mystieke geest. Hij prees zich gelukkig als titel een kerk gekregen te hebben die de verbindingsschakel vormt tussen de catacomben en de grote Romeinse basilieken, die in haar fundamenten met het martelbloed van de roemrijke huiseigenaren bevochtigd is, en die zulke kostbare reliquieën van grote heiligen bezit, van wie wij allen kunnen leren Christus edelmoedig te volgen en Die gekruist, zoals van de grote Apostel van de Gekruisigde, de Heilige Paulus van het Kruis, en van de lieve jonge heilige die Christus' lijden in zich zelf wilde uitbeelden, de offervaardige Gabriël van de smartvolle Moeder.

---

[1]) Adriaan Floriszoon Boeyens werd 2 Maart 1459 te Utrecht geboren, later professor der theologie te Leuven, in 1507 leermeester en vertrouweling van Karel V, in 1516 bisschop van Tortosa in Spanje, in 1517 kardinaal-priester van St. Johannes en Paulus en was van 9 Januari 1522 tot 14 September 1523 paus, de laatste niet-Italiaanse op de Stoel van de H. Petrus. Johannes Kardinaal de Jong, Kerkgeschiedenis III[4] 114 zegt van hem: «Zijn edel streven te midden van bijna bovenmenschelijke moeilijkheden, de groote verdienste van het eerst de principen aangegeven te hebben, volgens welke later een werkelijke hervorming der Kerk zou worden doorgevoerd, verzekeren hem een eereplaats onder de Pausen.» Door Paus Adriaan werd 10 September 1523 Willem van Enckevoirt, in 1464 te Mierlo in Noord-Brabant geboren, die te Leuven leerling van Adriaan geweest was, tot kardinaal gecreëerd, eveneens met de titel van St. Johannes en Paulus.

Toen kardinaal Pacelli op de feestdag van Johannes en Paulus, 26 Juni 1933 een pontificale Hoogmis in deze kerk celebreerde, kon hij bemerken, dat een nieuwe kruisminnares in zijn titelkerk een bijzondere verering gekregen had, de gestigmatiseerde Gemma Galgani. Als aartspriester van Sint-Pieter had hij nog slechts een maand te voren, 14 Mei 1933, verlof gegeven dat in de Vaticaanse basiliek de pauselijke Breve werd voorgelezen, waarbij deze seraphijnse bloem der Passionisten zalig werd verklaard.

Mogen we hier niet een verband zoeken met het feit dat de heiligverklaring van Gemma Galgani, op 2 Mei 1940, de eerste is geweest die Eugenio Pacelli als paus Pius XII in Sint-Pieter uitsprak? Moge de Heilige Gemma 's Pausen leidster zijn, zoals de Heilige Theresia het was voor Pius XI.

„Gij hebt overwonnen, Galileër", zou de stervende Juliaan de Afvallige hebben uitgeroepen, toen hij in een veldslag tegen de Perzen gewond werd en zijn eigen bloed ten hemel slingerde. Inderdaad; Christus had overwonnen. Niet op de ruïnen van het Christendom zou het heidendom herleven, – zoals Juliaan gehoopt en voorspeld had – maar integendeel op de puinhopen van het heidendom het Christendom hoger opbloeien.

Met Juliaan was het geslacht van Constantijn uitgestorven. Door het leger werd in het jaar 363 de veldheer Jovianus tot keizer uitgeroepen, die een ijverig katholiek was. Hij kon de kunstmatig verspreide geruchten omtrent een haastige verbanning van de christen-officieren Johannes en Paulus niet geloven en spoorde daarom de vrome senator Byzantius aan, het huis bij de Clivus Scauri waar zij gewoond hadden en ondervraagd waren, eens nauwkeurig te onderzoeken. Spoedig vond men daar de lijken der onthoofde hofofficieren. Byzantius bouwde op die plaats een „basilicula, een basiliekje"; dat is: hij zal een gedeelte van het huis in de nabijheid van de graven der martelaren in een voor godsdienstige samenkomsten geschikt kerkje hebben omgebouwd.

Zijn zoon Pammachius ging na de dood van zijn vader en zijn vrouw Paolina – dochter van de Heilige Paolo, bekend uit de geschriften

van de Heilige Hieronymus – verder en bouwde, met behoud van de putopening boven de Confessio der martelaren, het gehele huis tot kerk om. Eerst werden sterke fundamenten gelegd om het wijde kerkschip te kunnen dragen; de buitenmuren van het huis liet hij staan, maar sloopte alle binnenmuren en vulde met het steenmateriaal de gehele benedenverdieping op. Boven op dit stevig fundament zou de vloer van de basiliek rusten, die in drie schepen gebouwd werd. Het hoofdaltaar plaatste hij – zonder met symmetrie enige rekening te houden – boven de Confessio-opening, boven het graf der martelaren.

Deze basiliek werd een der eerste priester-titelkerken en ten tijde van paus Innocentius I (401–417) Titulus Byzantis geheten, zoals een opschrift getuigt dat in het Lateraans Museum van christelijke archeologie bewaard wordt; later kreeg de kerk de naam van Titulus Pammachii. Paus Gregorius de Grote (590–604) bepaalde als Statiedag voor deze kerk de eerste Vrijdag in de Vastentijd.

De kerk was stevig gebouwd en zeer fraai, zoals oude reisboeken mededelen, bijvoorbeeld het Itinerarium Salisburgense: Magna et formosa valde. Toch moest zij herhaaldelijk worden omgebouwd, zoals onder paus Adriaan I en Leo III, en werd na de verwoesting door de Noormannen geheel door paus Paschalis II (1099–1118) gerestaureerd. In 1158 bouwde paus Adriaan IV de tegenwoordige vestibule vòòr de kerk en zette er de sierlijke, vierkante, thans bijna geheel ingebouwde klokketoren naast, die oprijzend uit de machtige ruïnen van de Claudiustempel in zes verdiepingen zich hoog ten hemel verheft. Uit die tijd zal ook wel de mozaïeke vloerbedekking stammen en de smaakvolle absis, die van buiten met een Lombardische arcadenrij is uitgedost – het enige voorbeeld hiervan te Rome. In het klooster ernaast, dat Pammachius reeds vergrootte, hebben monniken en nonnen van verschillende kleur en snit gewoond uit Westen en Oosten. In de veertiende eeuw kwamen Jesuaten (niet Jezuïeten) het huis bewonen, een orde door de Zalige Johannes Colombini in 1367 gesticht en door paus Clemens IX in 1668 opgeheven. Het waren lekebroeders, totdat paus Paulus V (1605–1621)

toestond, aan enige leden ook de Heilige Wijdingen toe te dienen. Zij hielden zich vooral met ziekenverpleging bezig, meer nog met het houden van een drukke apotheek, deelden kosteloos aan de armen medicijnen uit en – zoals het in een Vaticaans archiefstuk luidt – „bereidden uit onderscheidene bloemen en kruiden allerhande vloeistoffen, zowel voor medicijn als voor parfumerie."
Na hen kwamen in 1671 Ierse Dominicanen, die ten tijde der katholieken-vervolging uit Ierland waren verdreven, het klooster bewonen en verhuisden later naar San Clemente; in 1697 richtten er de Lazaristen hun noviciaat in, en in 1773 onder paus Clemens XIV de paters Passionisten. Onder de leiding van de beide Nederlandse broeders Aloysius en Tiberius wordt de kerk steeds keurig verzorgd, op een wijze die met de godsdienstige en geschiedkundige belangrijkheid van deze oude Romeinse basiliek geheel overeenstemt.
Dat geen Romebezoeker nalate op het feest van de Martelaren Johannes en Paulus of op de feestdag van de Belijder Paulus van het Kruis of op de Statiedag in de Vastentijd deze kerk te bezoeken! Hij zal zich in latere dagen dankbaar het uurtje van stichting herinneren dat hij hier bij de paters Passionisten heeft doorgebracht. Want bij het graf der edelmoedige martelaren voelt hij zich gesterkt in zijn christelijk geloof en bekrachtigd in zijn vertrouwen op de uiteindelijke zegepraal van het Kruis, onderpand van verlossing en heil.

DE PATROONS DER GENEESHEREN

VERLAAG de godsdienst niet! laat godsdienst dienst van God blijven en onze zielsverhouding regelen met God! houd het lichaam er buiten, en verneder de godsdienst niet, door hem op het lage peil van aardse instincten te plaatsen!" [1])
Zo bromde mijn vriend, toen we samen over de Heiligen Cosmas en

---

[1]) Bij decreet van 23 Maart 1942 veroordeelde het H. Officie het boek „Gebet, Vorschung, Wunder" van Otto Karrer, waarin deze valse leer wordt uiteengezet.

Damianus spraken, twee martelaren uit Aegea in Arabië, tweelingbroeders, die, na hun artsexamen met gunstig gevolg te hebben afgelegd, vurige christenen waren geworden en vele zieken genazen, door Gods genade ook op wonderdadige wijze. Op het einde der Diocletiaanse kerkvervolging in het jaar 303 schreef proconsul Lysias hun geneeskracht aan de tussenkomst van de duivel toe en wilde hen dwingen aan de afgoden te offeren, die door de moedige christenen zelf als duivelen werden bestempeld. Na veel kwellingen en torturen doorstaan te hebben, stierven zij eindelijk door onthoofding de marteldood. De Romeinen roepen niet zelden in tijden van ziekte de voorspraak van deze heilige dokters in en, zoals zij zeggen, niet zonder goed gevolg.

Mijn vriend vond dit belachelijk. Ik wees hem op onze goddelijke Meester Jesus Christus zelf, die een onnoemelijk aantal weldaden aan de mensen van Palestina bewezen heeft, waaronder niet weinig tijdelijke gunsten. Vele heiligen hebben door Gods goedheid hetzelfde kunnen doen, zoals uit de zaligverklaringsprocessen blijkt. Wie heeft bovendien aan onze biddende christenen ooit durven verbieden Gods goedertierenheid in te roepen bij de moeilijkheden van dit aardse leven? Is God niet schepper en bestuurder van het heelal? Vragen we niet om het dagelijks brood in het „Onze Vader", dat Christus zelf ons leerde? En geeft de kerkelijke liturgie ons niet voorbeelden in overvloed van gebeden om tijdelijke en aardse zegening? God is onze Vader in alles, zowel wat de natuurlijke als de bovennatuurlijke goederen betreft, van ons lichamelijk leven en van het zieleleven in ons. Ons lichaam is zijn schepsel, evengoed als onze ziel, en het aardse leven zijn we Hem even zeer verschuldigd als ons hemels leven. Waarom zouden we ons moeten schamen te bidden voor het welzijn van het aardse leven, terwijl we wel zouden mogen vragen het heil van ons geestelijk leven? Indien we ons aan de orde houden, door Hem gewild, het tijdelijke aan het eeuwige onderwerpen en onze wil aan zijn heilige wil, dan mogen we Hem verder smeken om alles wat we zouden wensen.

Paus Pius XII heeft dit 29 Juni 1943 duidelijk gezegd in zijn ency-

cliek over het Mystieke Lichaam van Jesus Christus: „Het is de afzonderlijke mensen, omdat zij leden van het Mystieke Lichaam van Christus zijn, geenszins verboden voor zich zelf bijzondere, ook tijdelijke gunsten te vragen, als ze daarbij de aan de goddelijke wil verschuldigde onderwerping in acht nemen; zij blijven altijd zelfstandige personen, ieder met zijn eigen behoeften".

Zo is steeds de practijk van twintig eeuwen christendom geweest, ook bij de verering van de Heiligen en bij de verbreiding van het christendom. Zo is de practijk nu nog! Hebt U nooit over „Medische missie" gehoord? of dat er ieder jaar te Rotterdam voor de missionarissen een medische cursus wordt georganiseerd? en dat er eigen missiecongregaties gesticht zijn voor dokteressen en apothekeressen, waarvan ook reeds verschillende Nederlandse meisjes lid zijn geworden? Door de zorg voor het lichaam willen zij de ziel winnen. En wij moeten door en met ons lichaam onze eigen ziel zalig zien te maken. Waarom zouden we dan de heilige dokters Cosmas en Damianus niet bijzonder mogen vereren en hen aanroepen, dat zij bij God een goede gezondheid van het lichaam voor ons verkrijgen — als het ons zalig is?

Met opzet sloeg ik met mijn vriend in de Via dei Fori Imperiali nabij de ingang tot het Forum Romanum rechts af, een klein straatje, de oude Via in Miranda in, ging een brede huispoort met een kardinaalswapen binnen, doorliep een lange donkere gang, waar we ternauwernood enige schilderingen aan de muurvlakken konden onderscheiden, en leidde hem binnen in een rond tempeltje, dat de laatste heidense keizer Maxentius voor zijn jong gestorven zoon Romulus gebouwd had en door paus Felix IV (526—530) met de ernaast liggende stadsprefectuur, il tempio della Sacra Urbe, verbonden en omgebouwd werd tot een christenkerk, toegewijd aan de beide Oosterse martelaren-wonderdokters, Cosmas en Damianus, wier reliquieën naar Rome waren gebracht en hier in de crypte onder het altaar werden bijgezet. [1]) Deze Paus liet ook de absis van het priester-

---

[1]) Thans is een waardiger ingang tot de kerk gemaakt in de Via dei Fori Imperiali.

koor met het grote mozaïek versieren, dat reeds spoedig de aandacht van mijn vriend getrokken had en hem geheel scheen te boeien.
— Wie had hier zo'n kerk verwacht! Een kerk ingebouwd in de ruïnen van het Romeinse Forum; een heidense tempel omgebouwd tot een katholieke kerk! Is dit mozaïek oud?
— Paus Felix liet het in de eerste helft van de zesde eeuw uitvoeren en hier aanbrengen. Dus niet zo heel oud.
— Me dunkt!
— Er zijn oudere mozaïeken, ook christelijke, in Rome: bijvoorbeeld in de kerken van de Heilige Costanza, van de Heilige Pudentiana en van Maria de Meerdere. Op dit mozaïek ziet men reeds duidelijk de byzantijnse invloed.
— Hoe zo?
— U weet toch wat mozaïek is? het plaatsen van verschillende stukjes gekleurd marmer, goudglas en email in een bed van cement. De techniek van deze kunst konden de christelijke artisten uitstekend leren van hun heidense tijdgenoten en voorgangers, die werkelijk meesterstukken van mozaïekkunst hebben gewrocht, maar hun kracht bijna uitsluitend voor het decoreren der vloerbedekking besteedden en hun kunstvaardigheid te veel in de verscheidenheid van kleuren en de kleinheid der steentjes zochten, zodat zij er groot op gingen in steen alle kleurschakeringen te kunnen weergeven en de schilderkunst sterk te benaderen. Daardoor werd echter tegen de aard van het materiaal gezondigd en werd voor dit werk zoveel vaardigheid en geduld vereist, dat de grote meesters er een afkeer van kregen en de kunst aldus in verval geraakte.
De christelijke kunstenaars van de vierde en de vijfde eeuw trachtten deze fout te ontgaan door de mozaïekkunst wederom in overeenstemming met de grove aard van het steenmateriaal te beoefenen, zochten bovendien nieuwe versieringsmotieven uit de Heilige Schrift en de levens der Heiligen en brachten hun mozaïekversieringen niet zozeer op de vloeren als wel tegen de muurvlakken in de kerken aan. Ze hebben schitterend werk afgeleverd, bijvoorbeeld in Maria Maggiore.

Maar door de val van het West-Romeinse Rijk en de overplaatsing van het keizerlijk hof naar Constantinopel was Italië tot een provincie van Byzantium vernederd en dreigde Rome geheel door Ravenna, waar de Griekse stadhouders of exarchen zetelden en waarheen met het hof ook de grootste kunstenaars, vooral mozaïekbewerkers trokken, overvleugeld te worden. De invloed van Byzantium werd groot en deed zich sterk ook in de kunst van Rome gevoelen. Terwijl de Romeinse kunsttraditie meer realistisch was, meer gebouwd op zuivere observatie van de natuur, is bij de producten, onder Byzantijnse invloed ontstaan, de natuurlijkheid verdwenen, ziet men er behalve schoonheid van lijn en pracht van uitvoering ook een hiëratische Oosterse stijfheid in de figuren, welke de Romeinen vroeger niet kenden.

Zo ook bij het hoofdwerk der Romeinse mozaïekkunst uit de zesde eeuw, hier in deze basiliek van Sint Cosmas en Damianus: de Heilige Petrus en Paulus geleiden Cosmas en Damianus, die hun kronen als verdiend loon reeds in de de handen dragen, tot Christus, terwijl Sint Theodorus rechts eveneens zijn kroon en paus Felix IV, de edelmoedige stichter, links een model van de kerk in de hand houdt. Verhoudingen, kledij, zelfs lichaamshouding mogen nog zuiver Romeins zijn, maar het begin van het hiëratische is aanwezig in de groepering, beter gezegd in de niet-groepering; want er wordt geen natuurlijke groep gevormd, iedere persoon staat op zich zelf en staart met grote ogen recht voor zich uit.

Toch heeft ook dit mozaïek zijn imponerende schoonheid: het geeft zo juist de verheven ernst weer van het eerste christendom. Niet ten onrechte wordt het als een der schoonste mozaïeken van Rome geroemd, vooral als de in 1945 aangelegde sterke electrische booglampen er hun stralenbundels op werpen of in de morgenuren het volle zonlicht op het machtige kunstwerk valt en het goud schittert en de diepe kleuren glanzen. Alles leeft dan en is een tekenend symbool van de altijd nog levende katholieke Kerk naast de dode ruïnen van het heidendom op het Romeinse Forum.

V. STRIJDERS VOOR GOD

DE BESCHERMER VAN GODS VOLK

AAN dichters en schilders schijnt dikwijls het lot beschoren in armoede en ellende te moeten sterven. Was het voor onze grote dichter Vondel geen krenkende vernedering, toen de grijsaard zich gedwongen zag om wille van het dagelijks brood eenvoudig schrijver te worden bij de Bank van lening? En zo is het menige kunstenaar van het woord of van het penseel gegaan, die bij zijn leven nog niet naar waarde werd begrepen en geschat.

Niet zelden is het ook eigen schuld geweest van de gevierde meesters. Ze waren niet opgewassen tegen de bedwelming van de roem en konden de weelde niet verdragen; zij verkwistten of verspeelden het met moeite of gemak gewonnen werkloon. Om dan uit de gemaakte schulden te raken, werkten zij veel, dat wil zeggen, leverden veel producten van hun kunst af, maar slordig en onverzorgd. De schuldeisers wisten echter uit de gevestigde naam van de kunstenaar goede winsten te trekken.

Het is nooit tot me doorgedrongen dat het met de schilder Guido Reni, wiens Kruisiging in de Vaticaanse Pinacotheek me herhaalde malen zo diep bewogen heeft en voor wiens S. Michael in Sint-Pieter men steeds met groter vurigheid het gebed na de Mis leest (mozaïekcopie van het schilderstuk in S. Maria della Concezione), ook zo is gesteld geweest. Toevallig vertelde me het een alwetende vriend; hetgeen aanleiding werd, dat ik wat meer over Guido Reni ging lezen en zijn kunstwerken bestuderen.

Guido werd te Calvenzano bij Bologna in 1575 geboren als zoon van de muzikale fluitspeler Daniel Reni, die niets liever zag, dan dat zijn zoon ook de muzikale weg zou opgaan. Maar bij de zoon openbaarde zich eerder een neiging en talent voor de schilderkunst; waarom de vader hem toevertrouwde aan de Antwerpse kunstschilder, de Vlaming Dionisius Calvaert, die in Bologna een soort teken- en schilderschool geopend had. Daar kreeg Guido zijn eerste lessen. Maar niet lang daarna liep hij naar de school van de meer bekende meesters Carracci over, waaruit reeds verschillende met ere genoemde schilders waren voortgekomen. Guido Reni werd daar als de beste leerling beschouwd, en het duurde niet lang, of zijn werk werd door sommigen zelfs boven het werk van de meester gesteld. Dit wekte ijverzucht; waarom Ludovico Carracci een andere leerling Francesco Barbierri (Guercino bijgenaamd) op alle mogelijke wijzen begon voor te trekken en Annibale Carracci de leerling Domenico Zampieri (Domenichino) sterk begon te bevoordelen en naar voren te schuiven. Dit verdroot Reni, die Bologna verliet en naar Rome kwam, waar de kunstwerken der grote meesters hem in verrukking brachten, en hij vooral door de studie van Caravaggio's schilderstukken zijn eigen kunst vervolmaakte. Ook leerde hij veel van Raphael, Correggio en vooral van Paolo Veronese, over wie hij placht te zeggen: „Als ik een van die schilders mocht uitkiezen, zou ik Paolo willen zijn; in de andere ziet men kunst, bij hem natuur". Hier in Rome kreeg hij spoedig prachtige opdrachten, schilderde portretten van paus Sixtus V, van kardinaal Spada, van de Heilige Filippus Nerius, affresco's in San Gregorio al Coelia en in de Capella Paolina van het Quirinaal en van Maria Maggiore, en daarna zijn beroemde Aurora in het paleis Pallavicini-Rospigliosi.

Als volleerd meester met grote naam keerde hij naar Bologna terug, waar het volk tezamen liep om zijn kunstwerken te bewonderen, en de oude meester Calvaert wenend hem kwam begroeten en de gezegende handen van de oud-leerling kussen.

Als gunsteling van paus en koning begaf hij zich toen naar Napels om de kapel van de Heilige Januarius te gaan beschilderen. Maar

aan zijn bediende werd daar door een paar onbekende mannen (men zegt: concurrerende schilders, die zelf gehoopt hadden de eervolle opdracht te krijgen) op klaarlichte dag een flink pak slaag toegediend en de boodschap meegegeven aan zijn patroon te zeggen, dat als hij niet zeer spoedig uit Napels verdween, hij zich op zijn dood moest voorbereiden.
Reni vertrok weer naar Bologna en werkte daar nog lange tijd, onvermoeid en met groot succes. Maar de laatste jaren van zijn leven werden door een dwaze hartstocht tot hazard-spel vergald. Hierbij verloor hij beduidende sommen gelds, waardoor hij zich in schulden stak, die niet konden betaald worden dan door het verkopen van vele schilderstukken, haastig en slordig afgewerkt. Arm en ellendig stierf hij 18 Augustus 1642.
Tragisch slot van een beroemd kunstenaarsleven. Eigenlijk geen slot; want grote kunstenaars zijn onsterfelijk; en Reni leeft nog voort in de prachtvolle kunstwerken, die hij te Rome en elders wrochtte.

Welke Rome-bezoeker heeft niet vol bewondering voor Reni's schilderstuk gestaan achter in de kerk van S. Maria della Concezione, gewoonlijk de Capucijnerkerk genoemd, in de Via Vittorio Veneto? Daar hangt het origineel van Reni's Sint Michiel.
Door het open hekwerk wordt vol licht op de schone gestalte van de Aartsengel geworpen, waarlijk een Mi-ka-El, Wie als God. De jeugdige krachtige heldenfiguur, wiens lichaamsvormen plastisch door de kleren heen schijnen, spreidt de vleugelen wijd uit tegen een achtergrond van donkere wolken, die in verschillende toonaarden geleidelijk tot grijs-blauw afnemen. Zijn schoon gelaat, door gouden haarlokken omkranst, schijnt doorstraald met goddelijk licht. De ogen zijn neergeslagen op de vijand, die ter aarde terneergeworpen ligt. Zijn rechtervuist omknelt het getrokken zwaard, waarmede hij op het punt staat de duivel te treffen; en de linker houdt stevig de ketenen vast, waarmede de Satan is geboeid. De Strijder Gods rijst als het ware op uit een bleekrode wijde mantel, die wegfladdert in de sterke wind. Zijn lijf zelf is met een hemelsblauwe maliënkolder

als met een pantser omhuld, waaraan bij de lendenen een soort broekrokje is vastgehecht. De gespierde benen zijn naakt, maar vanaf het midden van het scheenbeen geeft een stalen netwerk, als een soort toneelschoen vastgebonden, sterkte aan de voet, die de kop van de Satan dwingt en met kracht tegen de aarde gedrukt houdt. Tussen een groen-rossige gloed van helse dampen schieten uit de bodem overal vurige tongen op, die de Engel echter niet deren. De duivel ligt plat op de grond neergesmakt met naakte rug en blote armen tussen de vlammen. Zijn gelaatstrekken zijn verwrongen. Krampachtige pogingen stelt hij in het werk om zich weer op te heffen, maar het gelukt hem niet, met hoeveel kracht hij ook zijn grote handen als klauwen zet tegen de helse vloer.
Hier is Michaël waarlijk Strijder Gods, de overwinnaar van Gods tegenstander, de Vorst der Engelen, over wie Daniël (10, 12. 21; 12, 1) reeds sprak als over de hemelse Beschermer van Gods volk.
Michaël, die Johannes ons zo levendig schildert in zijn apocalyptisch visioen (12, 7–12): „Toen barstte een strijd in de hemel los: Michaël met zijn engelen streed tegen de Draak; ook vochten de Draak en zijn engelen. Maar de laatsten legden het af, en er was geen plaats meer voor hen in de hemel. De grote Draak werd neergesmakt, de oude slang, die Duivel en Satan heet en de ganse aarde verleidt; neergesmakt op de aarde, neergesmakt zijn engelen met hem. En ik hoorde een machtige stem in de hemel, die zeide: Thans is gekomen het heil en de macht, het koningschap van onze God, de heerschappij van zijn Gezalfde".
Michaël, die Vondel bezingt in zijn Lucifer:

Gezegend zij de Held
Die 't goddeloos geweld
En zijn macht en zijn kracht en zijn standert
Ter neder heeft geveld.

Michaël, wiens verering al dateert uit de eerste tijden van het Christendom. Want heel vroeg was hem reeds te Rome in de Via Salaria

een kerk toegewijd, waarvan we nog telken jare de Dedicatie op 28 September herdenken (als Duplex II classis, in Rome zelfs als Duplex I classis) alhoewel het kerkje reeds ongeveer duizend jaar geleden is gesloopt. En hebben niet reeds in de zevende eeuw de Friezen in Rome hun kerkje bij Sint-Pieter, aan de Aartsengel Michaël toegewijd: San Michele dei Frisoni (Ave Roma I 229)?
Michaël, aan wie in Rome het Mausoleum van keizer Hadrianus zijn naam moest afstaan en Arx Sancti Angeli, Engelenburcht werd genoemd, sedert Sint Michiel er in 590 aan paus Gregorius de Grote verscheen. Met het Romeinse volk hield de Paus een plechtige Ommegang om God bevrijding te vragen van de vreselijke besmettelijke ziekte, de Zwarte Dood, die op het einde van de zesde eeuw te Rome woedde. In de nabijheid van het Grafmonument van Hadrianus bij de Tiber gekomen zag de Paus eensklaps een ontzagwekkende engelengestalte verschijnen, die een bloedig zwaard afwiste en weer in de schede stak. Paus Gregorius herkende de aartsengel Michaël en begreep hoe deze Godsgezant hem aankondigde, dat de Heer de smekingen en boetedoeningen van het biddende volk had verhoord.
Ongeveer honderd jaren vroeger was onder paus Gelasius I (492–496) Sint Michaël reeds op de berg Gargano in Apulië (Zuid-Italië) verschenen, en deze verschijning wordt nog steeds door de gehele Kerk op 8 Mei herdacht. Aanleiding hiertoe gaf, dat een der stieren van een kudde afgedwaald was, die Garganus uit Manfredonia tegen de berghelling te weiden had gedreven. Hij ging met enige knechten op zoek en zag in een rotsspelonk het woedende beest, dat op het punt stond op hem toe te springen. In zijn angst schoot Garganus een vergiftige pijl af, die echter teruggekaatst werd en de meester zelf verwondde. Men liep met het wonderbaarlijke geval naar de Bisschop, die drie dagen bidden en vasten voorschreef. Toen verscheen aan de Kerkvorst een ridder in stralend harnas met schild en lans, die zich Michaël de Aartsengel noemde en de top van de berg uitsluitend voor zijn verering opeiste. Met grote plechtigheid werd de grot hem toegewijd, en de Heilige Michaël heeft vandaar

herhaaldelijk aan de inwoners van Manfredonia zijn bijzondere bijstand betoond als ziekte of oorlog of hongersnood hen ten zeerste benauwde. Een brok van het marmer waarop Sint Michaël's voeten hadden gestaan, werd enige eeuwen later naar de Noord-Westkust van Frankrijk overgebracht.

Want ook daar was Sint Michaël in het begin der achtste eeuw verschenen op de Mons Tumbae, nu Mont Sint Michel geheten, tussen de schiereilanden Normandië en Bretagne (bij Tombelanie, op 6 kilometer afstand van de stad Avranche; feestdag 16 October). De Aartsengel gebood aan de Bisschop, om hem en alle engelen ter ere een kerk te bouwen op een steile rotsberg, die bij vloed aan alle zijden door de zee werd omspoeld. De bisschop gehoorzaamde terstond en Sint Michaël hielp wonderbaar bij de kerkbouw. In de weg staande rotsblokken werden gemakkelijk verplaatst en uit de barre stenen grond welde een rijk vloeiende bron op ter lafenis van de arbeiders, die dorstten bij het zware werk. Op de hoogste torenspits der kerk op de rotsberg staat als waker en schutspatroon van Bretagne het beeld van de „Vorst van de hemelse legermacht, wiens verering een bron van zegening is voor de volkeren en wiens voorspraak in het Rijk der hemelen binnenleidt" (Officie van 8 Mei). De Nederlander Piet Verschaffelt vervaardigde het bronzen standbeeld van Sint Michiel, dat de Engelenburcht bekroont.

Het schijnt passend in deze tijden van kommer en zorg voor de Kerk en voor alle volkeren van Europa en daarbuiten onze nederige smekingen weer tot Sint Michaël te richten en hem met aandrang te vragen, ook thans de machtige Beschermer te willen zijn van Gods volk:

„Heilige Aartsengel Michaël, verdedig ons in de strijd; wees onze bescherming tegen de boosheid en de listen van de duivel. Dat God hem gebiede, smeken wij ootmoedig. En gij, Vorst van de hemelse legerscharen, drijf Satan en de andere boze geesten, die tot verderf van de zielen over de wereld rondgaan, door de goddelijke kracht in de hel terug. Amen."

SINT JORIS IN VELABRO

DE Heilige, aan wie deze kerk is toegewijd, is de patroon van Engeland en van de padvinders.

– Hoe is dan zijn naam, als ik vragen mag?

– San Giorgio, of de Heilige Georgius, Georg of George, en in goed Nederlands Sint Joris.

– Dan is het zeker een Engelse kerk?

– De Engelsen kwamen juist te laat. Toen zij een verzoekschrift indienden om deze door Munnoz thans zo keurig gerestaureerde kerk, die aan hun voornaamste landspatroon was toegewijd en waarvan eens de beroemde Engelse kardinaal Newman de titel gevoerd had, te mogen bedienen, hoorden zij tot hun grote verbazing, dat de Hollanders hen vóór waren geweest. De Nederlandse Kruisheren, wier klooster onlangs in verband met de voorgenomen stadsverfraaiing en blootlegging van de Tarpeïsche rots door de gemeente Rome was onteigend, hadden reeds van de toenmalige titularis kardinaal Luigi Sincero de toezegging gekregen de kerk na de voleinde restauratie te kunnen bedienen en het ernaast liggende gebouw, dat slechts door een portier bewoond werd en zo nu en dan als vergaderlokaal gebruikt, te mogen betrekken en als college voor theologie-studenten in te richten; wanneer tenminste de technische schoonheidscommissie van Rome daartegen geen bezwaren zou opperen. Want in krantenartikelen hadden enige fanatieke archeologen, om wille van het aspect der gehele oud-Romeinse en middeleeuwse omgeving, reeds de algehele sloping van dit gebouw uit de nieuwere tijd ten zeerste aangeraden.

De tegenwoordige kardinaal-titularis Z. Em. Giovanni Mercati heeft het besluit van zijn voorganger volgaarne bekrachtigd, zodat sedert Februari 1939 de zorg van deze kerk aan de Hoogeerwaarde Procurator der Kruisheren te Rome is toevertrouwd.

Het gebouw naast de kerk bleek echter gedeeltelijk onbewoonbaar en voor een college te klein. Doch daarin kon voorzien worden. Een bekwaam architect heeft tekeningen gemaakt en het gebouw tot een

dragelijk woonhuis voor een vijftien studenten of priesters ingericht. Een moeilijkheid was, dat men er geen verdieping boven op mocht zetten, omdat daardoor het prachtig gezicht op de oude kerk San Giorgio in Velabro met zijn fraaie Romaanse klokketoren uit het begin der twaalfde eeuw ten zeerste zou worden geschaad.
We bevonden ons op het Forum Boarium, de grote markt van het oude Rome, waar niet alleen koeien werden verkocht – Boarium zou van Boumductor, ossengeleider afgeleid zijn – maar verder alles werd verhandeld, wat tot onderhoud of tot vermeerdering van levensvreugde voor de bevolking van een wereldstad nodig was.
In de onmiddellijke nabijheid staat een zwaar vierkant bouwwerk, bekend als Janus Quadrifons, in de volksmond ook wel de Boog van Janus genoemd. Ten onrechte; want het massale gebouw wordt niet Janus Quadrifons genoemd omdat het een ereboog is ter ere van de Lichtgod Janus, die naar alle kanten heenblikt; maar omdat het een „giano", een overdekte galerij op een viersprong is en daarom vier bogen heeft, die hier alle vier even groot zijn en juist naar Noord en Zuid, West en Oost gekeerd.
Deze „galerij op de kruisweg", al bestaat ze dan ook geheel uit marmer en al heeft ze acht en veertig nissen, waarin vroeger beeldjes of vazen of kolommetjes hebben gestaan, blijkt bij nader onderzoek een grof stuk werk te zijn uit de vervaltijd der vierde eeuw en waarschijnlijk uit fragmenten van andere monumenten samengesteld. Ze zal voor de kooplui op het Forum tot verzamelplaats gediend hebben, zoals ook op andere marktpleinen overdekte galerijen waren opgericht voor het gemak van de handelslui, schrijvers, geldschieters en geldwisselaars.
Deze geldwisselaars, Argentari, schijnen daar goede winsten gemaakt te hebben. Want ter blijvende dankbare herinnering hebben ze in de nabijheid een ereboog opgericht ter ere van keizer Septimius Severus en Guilia Domna, die erop afgebeeld staan, terwijl ze verschillende offers opdragen.
Deze boog is wel kleiner van omvang, maar veel zwieriger van vorm en kunstiger van uitvoering dan de Quadrifons. De buitengewoon

uster Marie Adolphine of Kaatje Dierkx uit ssendrecht, die 9 Juli 1900 in China werd ermoord en 24 November 1946 te Rome zalig erklaard.

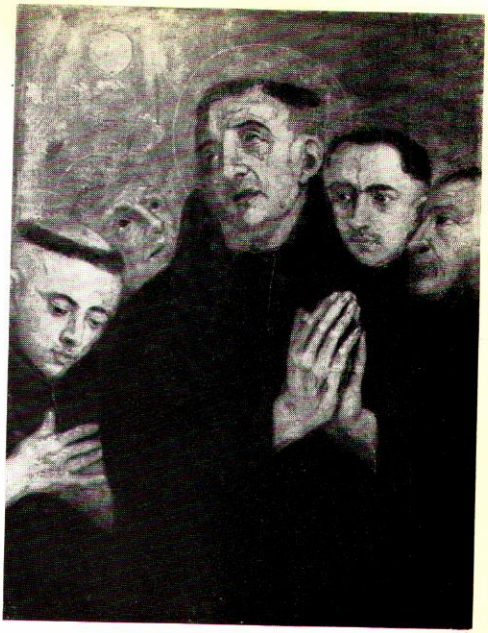

Daniël van Arendonck en de Franciskaanse Martelaren van Alkmaar. 25 Juni 1572.

gr Ferdinand Hamer, Bisschop-Martelaar. eboren te Nijmegen 1840. Levend verbrand China 24 Juli 1900.

Kardinaal van Rossum-monument. Kloosterkerk, Wittem (L.).

De kristallen reliekschrijn in de kerk Nostra Signora delle Grazia te Nettuno met het lichaam van Maria Goretti, die 27 April 1947 werd zalig verklaard.

De moeder van Maria Goretti en haar zuster bij de Relieken van de Zalige.

rijke ornamentering en de uitgehouwen reliëfs van godheden en cultustonelen enz. zijn archeologisch van groot belang voor onze kennis van de levensgewoonten en de kunstuitingen in het begin der derde eeuw te Rome. In de middeleeuwen ging het volkspraatje, dat in deze boog een grote schat was ingemetseld: „Tra la vacca e il toro, troverai un bel tesoro; tussen koe en tussen stier, zult gij schatten vinden hier." Aan de pogingen om deze kostbare schat op te sporen moet het grote gat te danken zijn, dat links boven het stierenreliëf nog duidelijk te zien is.

De ereboog van de geldwisselaars is nu tegen de kerk aangebouwd, tegen de kerk San Giorgio, zo schilderachtig neergehurkt op de bodem van het oude „Velabrum".

De Velabro is eigenlijk een moeras, gelegen tussen Kapitool en Palatijn en veroorzaakt door herhaaldelijke overstromingen van de Tiber. Marcus Agrippa en keizer Aurelianus maakten hieraan een einde door als bedijking een sterke afsluitkade op de Tiberoever te bouwen. De fijnvoelende middeleeuwers hebben zeer hoofs over deze oudtijds moerassige landstreek een gouden sluier gespreid: in velum aureum. Anderen menen, dat Velabrum een afkorting is van Vehelabrum (a vehendo, zegt Varro), de verkeersweg. De kerk zou dus eigenlijk heten: Sint Joris aan de Verkeersweg, omdat juist bij de galerij op de viersprong zulk een druk verkeer was tussen de groente- en beestenmarkt van het Boarium.

De Heilige Georgius of Sint Joris was een soldaat-martelaar, uit Cappadocië in Klein-Azië allerwaarschijnlijkst afkomstig, die de marteldood stierf onder keizer Diocletianus, ongeveer in het jaar 303. De Grieken hadden zeer grote verering voor hem en noemden hem „Aartsmartelaar, Megalomartyr". Veel weten we echter niet van hem, wat historisch zeker is; maar de legende heeft op verschillende wijze de nodige levensbijzonderheden erbij gefantaseerd.

Hij zou geboren zijn uit adellijke christelijke ouders in Cappadocië (anderen zeggen in Lydda bij Jaffa in Palestina); werd soldaat en maakte spoedig promotie door zijn in oorlogsgevaren betoonde heldenmoed; daarom nam keizer Diocletianus hem onder zijn persoon-

lijke lijfwacht op. Toen de keizer hem echter het bevel gaf de Christenen te vervolgen, weigerde Georgius beslist en keurde zelfs sterk deze keizerlijke maatregelen als onrechtvaardig af. Onmiddellijk werd hij in boeien geslagen; en toen beloften geen invloed op hem hadden, werd hij wreedaardig gemarteld, waarbij God hem echter op wonderdadige wijze zou hebben bijgestaan. Eindelijk werd hij buiten de stad Diopolis (in Palestina) gesleept en daar onthoofd.
Latere legenden hebben daar nog aan toegevoegd, dat hij de dochter van de koning uit de macht van een draak zou hebben bevrijd (vandaar in de twaalfde eeuw de voorstelling van Sint Joris met de draak) en keizerin Alexandra tot het christendom bekeerd, die op dezelfde dag als hij te Lydda in Palestina werd onthoofd.
Zijn verering is in het Oosten overal verbreid geweest, en veel kerken waren hem toegewijd, ook in Griekenland, Zuid-Italië en Sicilië. In het Westen kwam zijn verering vooral tijdens de kruistochten op. Richard Leeuwenhart stelde zijn leger onder de bescherming van Sint Joris. In de dertiende eeuw werd hij tot beschermheilige van Engeland verkozen, waar op de nationale Synode van Oxford in 1222 zijn feestdag, 23 April, tot verplichte rustdag in Engeland werd verklaard (afgeschaft in 1778). Relieken van deze heilige martelaar zijn over de gehele wereld verspreid, zijn hoofd wordt echter te Rome bewaard en wel onder het hoofdaltaar van de kerk: San Giorgio in Velabro, waarheen telken jare op 23 April de Romeinse Senaat in processie optrok om na de Heilige Mis als feestgave een gouden kelk aan te bieden (later tot 1870 drie goudstukken).
Heel vroeger heette deze kerk Basilica Sempronia, omdat zij nabij of op de ruïnen zou zijn gebouwd van het huis van Titus Sempronius en Scipio Africanus. In de zesde eeuw wordt ze reeds vermeld onder de kardinaalsdiakonieën – als daarmede tenminste niet, zoals sommigen beweren, Santa Anastasia bedoeld is, in de onmiddellijke nabijheid gelegen – en ten tijde van Gregorius de Grote (590–604) was herstel al dringend nodig.
Paus Leo II (682–683) wijdde haar aan de Heilige Sebastianus toe, ook een soldaat-martelaar. Paus Zacharias (741–752), een Cappado-

ciër, voegde er als tweede patroon de Heilige Georgius aan toe, omdat deze kerk in de stadswijk gelegen was, waar vooral de Griekse kolonie woonde; en de Paus bracht het hoofd van deze soldaat-martelaar uit het Vaticaan naar deze kerk over.
Herhaaldelijk werd natuurlijk de kerk hersteld en verfraaid; in de twaalfde eeuw werd er een hal vóór gebouwd en spoedig daarna een prachtige klokketoren naast de kerk. De jongste omvormingen hebben onder aanmoediging van kardinaal Sincero in het jaar 1926 en onder leiding van de kundige Antonio Munnoz plaats gehad. Deze liet boven het altaar een baldakijn-overhuiving bouwen, gelijk meer in oude kerken wordt aangetroffen in de vorm, zoals de Italianen zeggen, van een vogelkooi. Dit heeft aan de kerk een sterk antiek stempel gegeven, waartoe ook de twee en twintig oude zuilen van graniet en gedeeltelijk van marmer bijdragen, en niet weinig ook de mooie en sobere decoratie in de absis, waar Christus, omgeven door Maria, Sint Joris op zijn schimmel, Petrus en Sebastianus aan de aardbol zijn zegen geeft (stijl van Giotto of van Pietro Cavallini) Hier staan op één fresco de beide soldaat-martelaren van Oosten en Westen tezamen afgebeeld, evenals beider namen gegrift stonden op de Appische poort, ook wel Porta di San Sebastiano genoemd. Deze heilige Sebastianus, aan wie de kerk eerst toegewijd was, was vroeger ook afgebeeld op een fresco achter in de kerk, waarop voorgesteld werd, hoe het lichaam van de met knotsen doodgeslagen Sebastiaan door de beulen in de tegenover deze kerk liggende Cloaca Maxima geworpen werd.
Ook daarheen hebben we toen nog onze schreden gericht. Een oude vrouw, die zich custode noemde, omdat ze de sleutel had, opende een ijzeren hekwerk, en we daalden langzaam tussen hoog-opgeschoten groen, verschillende glibberige trappen af, tot we bij een wijde arcade kwamen, waar ons reukorgaan ons de vaste overtuiging opdrong, dat deze boog de overwelving was van het beroemde Romeinse riool, dat Cloaca Maxima heet. Oorspronkelijk was het een riviertje, dat over het Forum liep, van verschillende kanten water opving en uitmondde in de Tiber. De indijking en overwelving zou reeds in

het tijdperk der Koningen geschied zijn, waartegen echter de grote blokken tufsteen pleiten, die spreken voor een systematische riolering in de tweede eeuw vóór Christus.
We zagen daar ook een zeer helder watertje in de Cloaca Maxima uitlopen, en men vertelde ons, dat het Aqua Argentina was, in de Romeinse oudheid als het beste water van Rome bekend. Het was een soort „Heilbron" en werd ook voor religieus gebruik aangewend. Scipio Africanus had de eigenlijke bron van dit heilzame water in zijn huis. En omdat de kerk San Giorgio op de ruïnen van dit huis is opgebouwd, vindt men thans in de kerk nog een diepe put, waarin zeer helder water zichtbaar is. We wilden gaarne dit heldere water proeven en de heilzame kracht van het Aqua Argentina ondervinden. Maar men lachte ons uit: Wie drinkt er nu water in de wijnstad Rome!

EEN AGNES IN ONZE DAGEN

HET was een tocht van 60 kilometer geweest, vóór we te Anzio aankwamen. Van Rome uit waren we de Via Appia opgegaan tot ongeveer Genzano en toen rechts de Via Anziata ingeslagen, waar we geen wijnbergen meer zagen, maar het uitzicht zich rechts in de dode Romeinse Campagna verloor en links in de Agro Pontino. Wel doemden uit de vroegere Pontijnse moerassen alleenstaande boerderijen op en waren ook kerktorens van een paar nieuwe steden zichtbaar; maar het bleek ons spoedig, dat op de weg naar Anzio het broekland nog lang niet is drooggelegd en geëffend; het dubbele gaaswerk voor de ramen der huizen was een afdoend bewijs, dat de muggenplaag nog geheel niet is uitgeroeid en de malaria er nog volop schijnt te heersen. Na enige jaren zullen we echter ook hier door malse weilanden en vruchtbare tarwevelden rijden. Want Italië wil bij deze drooglegging niet voor de Zuiderzeewerken in Nederland onderdoen.
Anzio, het oude Antium, is een oeroude Latijnse havenstad, welke volgens de sage door Ascanius of door de zoon van Odysseus zou zijn

gesticht. In 468 vóór Christus werd de zeeplunderende stad door de Romeinen onderworpen en moest als schatting haar oorlogsschepen uitleveren waarmede de Romeinen niets beters wisten te doen dan het spreekgestoelte op het Forum te versieren. Ongeveer honderd jaar later maakte Anzio samen met alle Latijnse steden opstand tegen Rome, maar werd wederom overwonnen en kreeg een blijvende Romeinse bezetting. Daardoor werden de voordelen van het zeestadje in Rome meer bekend. Cicero bouwde er een zomervilla en roemde de mooie ligging der stad (Ad Atticum IV 8). Caligula werd er geboren en woonde er gedurende de zomermaanden, en ook Nero stelde het verblijf aldaar op zulk een hoge prijs, dat hij er, gedeeltelijk in zee, een uitgestrekte villa bouwde en een haven aanlegde die spoedig echter verzandde. Een Fortuna-tempel was als bouwwerk en orakelplaats beroemd (Horatius' Oden I 35). In de derde eeuw raakte de stad evenwel in vergetelheid, waaruit ze eerst in de zestiende eeuw oprees, toen onder paus Julius II hier allerhande prachtige kunstwerken werden gevonden o.a. de Apollo del Belvedere (nu in het Vaticaan) en de Gladiator Borghese (nu in het Louvre te Parijs). Paus Innocentius XII liet in 1698 de nieuwe havenaanleg bouwen, waarvan thans nog druk gebruik wordt gemaakt.
We maakten een korte wandeling langs de haven en langs het langgerekte strand – dat echter op verre na niet met het prachtige zandstrand van onze Nederlandse kust kan worden vergeleken – en stonden verbaasd over de uitgestrektheid van de onderbouw van Nero's paleis, waarvan hier en daar nog resten uit zee opstaken. De keizer had zich wel een prachtig punt gekozen, juist op het hoekpunt tussen twee baaien. Toen we onze blik naar het Zuiden wendden, hadden we een prachtig uitzicht op het nabije stadje Nettuno met zijn op last van Alexander VI in 1496 door Sangallo gebouwde sterke vesting, de Fortezza.
Dààr wilden we eigenlijk heen. Over Nettuno hadden we in de laatste tijd zo dikwijls horen spreken, vooral sedert de Zaligverklaring van een meisje uit Nettuno, Maria Goretti. Ze wordt de moderne Agnes genoemd en is enige tientallen jaren geleden aldaar door een

jongeman vermoord, die het meisje lastig viel, terwijl het kind nauwelijks 12 jaren oud was. Op 5 Juli 1902 trachtte hij haar geweld aan te doen, en daar zij niet van zijn verleidingen wilde weten, bedreigde hij haar en verwondde haar zodanig met zijn dolk, dat zij de volgende dag aan de bekomen kwetsuren overleed. [1])

We bezochten haar christallen reliekschrijn in de wat buiten Nettuno gelegen bedevaartskerk, Nostra Signora delle Grazie, die door de paters Passionisten bediend wordt. De kerk als bouwwerk is nieuw, maar de bedevaartsplaats al ongeveer 400 jaar oud en dateert uit het jaar 1550, toen enige Engelse kooplui een hun dierbaar Mariabeeld uit Engeland, waar de Kerk vervolgd werd, naar Italië in veiligheid wilden brengen, in de Middellandse Zee door storm overvallen werden en tussen Torre Astura en Anzio op de kust geslagen. Ze brachten het Mariaschilderij naar de nabijliggende kerk van de Heilige Rochus, zodat de mooie Madonna eerst „Madonna di San Rocco" genoemd werd, maar wegens de vele wonderbare gebedsverhoringen spoedig de naam kreeg van „Nostra Signora delle Grazie". Nu echter stroomt van alle kanten het volk naar Nettuno om tevens hulde te brengen aan Maria Goretti, de Martelares der Zuiverheid, Agnes van de twintigste eeuw. Spoedig na haar heldenmoedige marteldood kreeg zij er reeds een monument, dat links achter in de kerk staat. De wit-marmeren figuur van Mariëtta — gelijk het kind thuis genoemd werd — ligt als een Cecilia van Maderna op de grond uitgestrekt, terwijl een opstaand marmerreliëf de ziel van de martelares uitbeeldt, als een engel zegevierend ten hemel opstijgend.

Tegen de muur staan op een marmeren plaat de woorden gegrift: „Gegroet, onverwonnen maagd Maria Goretti, sieraad van de katholieke jeugd, nu omstraald van hemelse luister. Het christen-volk huldigt u en roemt uw dood als de bezegeling van uw liefde en trouw aan Jesus-Christus".

Maria Goretti werd 16 October 1890 te Corinaldo nabij Ancona

---

[1]) Zeer lezenswaardig is het bij de uitgeverij Foreholte te Voorhout verschenen leven van Maria Goretti, boeiend geschreven door pater Xaverius C.P.

geboren als derde kind van Luigi Goretti en Assunta Carlini. Zij was het eerste meisje en werd de lieveling van papa.
De Goretti's waren echter arm en verhuisden daarom naar Ferriëre di Conca, ongeveer twee uren ten Zuiden van Nettuno gelegen, omdat vader daar bij de drooglegging van de Pontijnse moerassen vast werk kon vinden. Hij stierf er reeds na een jaar aan de gevreesde malariakoorts.
– Moed houden, mamma; – zei Mariëtta aan de wanhopige moeder die met vijf kleine kinderen achterbleef – langzaamaan worden wij groot, en God zal ons wel helpen. Is Hij niet de vader van de armen?
„Het was een echt gezeglijk kind," herinnerde zich de 82-jarige moeder, die bij gelegenheid van de zaligverklaring van haar dochter in het pelgrimshuis Santa Marta woonde naast de Canonica Vaticana, en met wie ik een onderhoud mocht hebben. Zij had het portret van Mariëtta in de hand: een boerenmeisje met glad naar achteren gestreken haar, eerder blond dan kastanjebruin, met heldere, wat dromerige ogen en fijne gelaatstrekken.
„Het was een echt gezeglijk kind, dat volstrekt geen nukken had. Ik geloof dan ook, dat ik nooit kwaad op haar geworden ben. Ze was wat schuchter uitgevallen. Haar Eerste Communie deed ze, toen ze bijna 9 jaar oud was, op Sacramentsdag. Dat was vroeg in die dagen; maar de pastoor zei: het mocht; want Mariëtta kende de hele katechismus van buiten, ofschoon ze niet lezen of schrijven kon. We konden haar niet naar school sturen; want ze was thuis onmisbaar, vooral na de dood van mijn man."
Ook paus Pius XII herinnerde hieraan in een rede die Zijne Heiligheid daags na de zaligverklaring voor ongeveer 3000 pelgrims hield. „Zij kon niet lezen of schrijven; armoede en afstand verhinderden dat zij de school bezocht. Maar de liefde van Mariëtta kende geen bezwaren of verre afstanden. Met grotere ijver verrichtte zij de huiselijke bezigheden en ging te voet naar het dorp om de katechismus te leren, die zij dan ook van buiten kende. Om Jesus in de Eucharistie te kunnen ontvangen, zag zij er niet tegen op om, nuchter, een lange stoffige weg van meer dan twee uren gaans af te leggen, midden in de warme

zomertijd onder de brandende zonnestralen. „Wie weet, of ik morgen wel gelegenheid heb om te Communie te gaan," zeide zij op de dag, waarop zij 's middags haar bloed zou vergieten om getrouw te blijven aan de Bruidegom der Maagden."
— Ik zal altijd braaf blijven, — had zij op haar Eerste-Communiedag aan moeder gezegd; en om het steeds te kunnen zijn, bleef zij getrouw iedere dag haar drie Wees Gegroetjes bidden; want haar vaste voornemen was: Purezza ad ogni costo; kuis blijven tot elke prijs.
In Ferrière di Conca deelden de Goretti's de woning samen met de Serenelli's, vader en zoon.
Op een warme zomerse middag in Juli 1902 waren moeder Goretti en haar beide jongens Angelo en Mariano op het land werkzaam, ongeveer 40 meter van huis af, samen met Alessandro Serenelli, een opgeschoten ruwe jongen van 19 jaar, die op Mariëtta verliefd was geworden en reeds een paar malen gepoogd had haar tot zonde te verleiden.
— Neen; had ze geantwoord; zulke dingen doe je niet, Alessandro; dat is zonde!
Hij herhaalde zijn oneerbare voorstellen onder bedreiging van geweld, en met de woorden: „Als je iets aan je moeder vertelt, vermoord ik jullie allebei".
Moeder had haar al eens gewaarschuwd; en zacht had zij het hoofd tegen haar moeder aangevlijd en gesmeekt: „Moeder, la me niet alleen!"

Op die 5de Juli sloop Alessandro heimelijk naar huis, ging langs Maria heen, die op de buitentrap te naaien zat, haalde tussen oude rommel een 24 cm lang mes te voorschijn, legde dit onder zijn bereik en riep:
— Mariëtta, kom eens hier!
— Wat is er?
— Kom hier, zeg ik je.
— Eerst zeggen wat je wilt; anders kom ik niet. Zij wist maar al te goed wat hij wilde. Als antwoord grijpt hij haar woest vast, sleurt

het kind naar binnen en sluit de deur. Hij probeert haar op een soort sofa te leggen, trekt haar een paar stukken kleren van het lijf en bedreigt haar met de dood, als ze niet toegeeft.

— Neen, neen, neen! roept zij en verdedigt zich met alle kracht, die in haar is. Als zij eindelijk niet meer kan, zegt zij bijna smekend:

— Wat doe je toch, Alessandro; zo ga je naar de hel; ja, naar de hel!

De jonge booswicht dreigt met zijn moordtuig. Maar Mariëtta antwoordt met haar energiek: no, no, no!

Nu is het met haar gedaan. De bruut begint haar met zijn mes te bewerken.

— Maar heb je dan niet geschreeuwd? vroeg de moeder haar de volgende dag.

— Ik heb wel geschreeuwd; maar zolang ik schreeuwde, ging hij door met steken; toen ik niet meer kon, heeft hij mij aan mijn lot overgelaten; daarna is hij nog eens teruggekomen.

Dat was, toen zij zich tot aan de borstwering van de buitentrap gesleept had en met zwakke stem om de vader van de moordenaar riep, die beneden in de schaduw te slapen lag. De beul keerde toen terug en gaf haar nog een paar steken in de richting van het hart. Later constateerden de dokters achttien verwondingen, waarvan negen zware; vier hadden het hart geraakt; één had het doorboord.

Toen de moeder kwam, had men het meisje reeds op een bed gelegd. Het scheen dood.

— Mariëtta mia, Mariëtta mia! roept de moeder schreiend en buigt zich over het kind heen om het te kussen. Mariëtta schijnt tot bewustzijn te komen.

— Maar wat is er in 's hemels naam gebeurd?

— Alessandro is het geweest. Kijk eens wat hij mij gedaan heeft.

— Maar, waarom?

— Hij wilde mij kwaad laten doen; maar ik heb niet gewild.

Op een wagen werd de martelares naar het ziekenhuis van Nettuno vervoerd, waar de doktoren te vergeefs poogden haar in het leven te houden: de wonden waren te talrijk en te diep, en het bloedverlies was te hevig geweest. Toch leefde zij nog tot de volgende dag.

Op haar sterfbed schonk Maria de moordenaar van harte vergiffenis en wenste hem zelfs een hoge plaats in de hemel toe.
Als het einde nadert, begint zij te ijlen. Instinctmatig verdedigt zij zich tegen een aanvaller. Plots grijpt zij angstvallig haar peettante die naast het bed stond, bij de arm, roept om hulp, en valt dan dood terug in de kussens.
Het was kwart voor vier in de namiddag van de 6de Juli 1902, feest van het Kostbaar Bloed.
Volgens Alessandro die zijn straf in de gevangenis voorbeeldig uitgezeten heeft en nu een dienstbetrekking heeft in het Capucijnenklooster van Ancona, is Mariëtta hem meermalen in een droomgezicht verschenen, wandelend tussen de lelies. Hij heeft voor de Ritencongregatie de loffelijkste getuigenissen omtrent zijn slachtoffer afgelegd.
Op 27 April 1947 werd op grootse wijze de Zaligverklaring gevierd. Men beweert, dat sedert de heiligverklaring van de Kleine Theresia en van Don Bosco Sint-Pieter nooit zó vol is geweest. Uit alle streken van Italië waren afgezanten van de meisjes-afdelingen der Katholieke Actie gekomen om bij de verheerlijking van de nieuwe patrones tegenwoordig te zijn. Uit Nettuno en omstreken was de halve bevolking, gedeeltelijk te voet, naar Rome gepelgrimeerd. 's Avonds stonden nog ongeveer 30.000 mensen op het Sint-Pietersplein, die de overvolle basiliek niet meer binnen konden.
Op de voorste tribune bij het Cathedra-altaar zat de gelukkige oude moeder die God dankte voor deze heerlijke dag en na de avonddienst persoonlijk door de Paus werd gelukgewenst. Naast haar zaten de beide broers en de zwager en de beide zusters, waarvan er één religieuze is bij de Zusters Franciscanessen Missionarissen van Maria.
Alessandro heeft ambtshalve geen uitnodiging ontvangen. Hij zou te sterk de blikken van de aanwezigen op zich trekken en de fototoestellen der persfotografen. Maar zou hij niet heimelijk een bescheiden plaatsje in de Basiliek bemachtigd hebben?
En mogen we hopen, dat in het Heilig Jaar de moeder zelf van deze „Agnes van onze dagen" uit 's Pausen mond de onfeilbare uitspraak zal horen, dat haar dochter in het bezit is van de hemelse glorie?

VI. WAAR DE KERK WORDT BESTUURD

DE PAUSELIJKE MINISTERIES

DIT is nu het nieuwe gebouw, waarin de Romeinse Congregaties zijn ondergebracht.

— Zijn dat zoveel als de Mariacongregaties van Rome?

— Oh neen, geheel iets anders. De Mariacongregatie, vooral door de paters Jezuïeten gepropageerd, is een vrome vereniging van leken, die onder leiding van een daartoe gemachtigd priester hun persoonlijk geestelijk leven, hun Godsliefde en naastenliefde en ijver voor de zaak der Kerk trachten te vervolmaken. Maar de Romeinse Congregaties zijn bestuurslichamen van de Kerk zelf, zijn blijvende organen, die de Paus in het geregelde bestuur der Kerk behulpzaam zijn.

Vroeger, dat is vóór de zestiende eeuw, geschiedde dit gewoonlijk in de Algemene Raadszitting van Paus en Kardinalen (het Consistorie), die dikwijls te zamen kwamen om zaken van geloof en tucht en pauselijke politiek te behandelen. Maar langzamerhand werden enige gewichtige arbeidsgebieden hiervan afgezonderd, vooral toen de Paus na het Concilie van Trente de kerkelijke hervorming overal met kracht wilde doorvoeren. En zo heeft zich mettertijd de Kroonraad der Kardinalen tot een serie van pauselijke ministeries omgevormd en ontwikkeld, die wij nu Congregaties noemen.

Pius X, een heilige Paus zoals u weet, maar ook een man van dappere, krachtige bestuursdaden, zoals u misschien niet weet, heeft die Romeinse Congregaties ingrijpend gereorganiseerd en een scherpe

scheiding gemaakt tussen wetgevende, rechterlijke en administratieve functies: de wetgevende en disciplinaire macht werd aan de Congregaties voorbehouden, de rechterlijke macht aan de Gerechtshoven toegewezen en de administratieve functies over verschillende bureaux, als Kanselarij, Staatssecretarie enz. verdeeld. In dit gebouw zijn nu de kantoren der Romeinse Congregaties.
Hoeveel er van die Congregaties bestaan?
Eigenlijk elf; maar die hebben niet alle haar zetel hier. Het Heilig Officie, aan wie als hoogste instantie het oordeel toekomt over alles wat op enigerlei wijze met geloofs- en zedenleer samenhangt, heeft zijn eigen paleis bij de linker kolonnade van het Sint-Pietersplein; de Congregaties voor het Vaticaanse Ceremonieel en voor Buitengewone Kerkelijke Aangelegenheden zetelen in het Vaticaanse paleis zelf; de Congregatie tot Voortplanting des Geloofs in het Propagandagebouw aan de Piazza di Spagna, en de Congregatie voor de Oosterse Kerk in het Palazzo dei Convertendi, voor bekeerlingen, dat nabij Sint-Pieter op de Piazza Scossacavalli tussen de Borgo Nuovo en de Borgo Vecchio lag.
— Heeft men daar niet alle huizen gesloopt om een nieuwe brede verkeersweg aan te leggen naar de hoofdkerk der christenheid, die men ter herinnering aan de Lateraanse Verdragen van 1929 de Via della Conciliazione, van de Verzoening, heeft genoemd?
— Juist. Maar het Palazzo dei Convertendi, dat Bramante voor Raphaël bouwde, die daar dan ook op Goede Vrijdag 1520 gestorven is, werd zorgvuldig weer opgebouwd links naast het andere Bramantepaleis, het Palazzo Torlonia.

Dit gesprek had ik met een ontwikkelde Nederlandse Romepelgrim, toen we samen een wandeling in de oude stadswijk Trastevere, over de Tiber, maakten en bewonderend stonden voor het waarlijk grandioze paleis, het Palazzo delle Congregazioni, of zoals de Trasteveranen zeggen, het Palazzo dei Cardinali — al woont er ook geen enkele kardinaal. Paus Pius XI liet dit gebouw oprichten naast de bekende, door de Heilige Calixtus in de derde eeuw ge-

stichte Mariabasiliek, die waarschijnlijk de eerste officiële openbare kerk van Rome is geweest en zeker de oudste Romeinse Mariakerk. Vroeger waren die Congregaties in het paleis der Apostolische Kanselarij gehuisvest. Hoewel uitermate fraai in zijn architectonische vormen — in vroeg-renaissancestijl gebouwd volgens tekening van Bramante en met materiaal, grotendeels uit het Colosseum genomen — was dit gebouw toch minder geschikt voor talrijke bureaux, die ook voor het publiek toegankelijk zijn. Men had in mooie zalen tussenmuren moeten optrekken en verbindingsgangen aanleggen om ruimte genoeg te krijgen, toen Pius X in 1908 en later opnieuw Benedictus XV in 1915 aan de Romeinse Curie een meer moderne organisatie hadden gegeven.

In dit nieuwe gebouw zijn de Heilige Congregatie van het Consistorie, van het Concilie, van de Riten, van de Sacramenten, van het Kloosterwezen en van de Studies ondergebracht.
— U zegt Consistorie? Is dat niet de kerkeraad? In ons dorp hebben we naast de protestantse kerk een consistoriekamer, waar de kerkeraad der Ouderlingen zo nu en dan vergadert om over de kerkelijke aangelegenheden van het dorp te beraadslagen.
— Zo is het hier bij de Paus. Maar het onderwerp van de besprekingen strekt zich dan over de gehele wereld uit. Gelijk de Paus als Opperste L e r a a r in geloof en zeden bij het bestuur der Kerk door de kerkeraad van het Heilig Officie wordt bijgestaan, zo wordt hij als Opperste H e r d e r geholpen door de kerkeraad van het Consistorie, bijvoorbeeld bij het indelen der wereldkerk in verschillende bisdommen, bij het benoemen van bisschoppen en bij het oppertoezicht houden over het bestuur in alle bisdommen der wereld.
— Dus we zouden deze Congregatie van het Consistorie zo ongeveer met ons „Ministerie van Binnenlandse Zaken" kunnen vergelijken, waarvan de Provincies afhankelijk zijn en waaraan de Gouverneurs verantwoording hebben af te leggen?
— In zekere zin, ja; maar er is toch ook een groot verschil. Want Gouverneurs zijn Gedelegeerden van de landsregering, terwijl de

Bisschoppen eigen juridische macht hebben. Zij besturen een gedeelte van het gebied der universele Kerk, het hun toevertrouwde bisdom, in eigen naam, als ware herders hun eigen kudde, met wetgevende, rechterlijke en desnoods straffende macht, – binnen de grenzen van het algemeen geldende kerkelijke recht. Hieruit volgt, dat zij als gezagdragers geen absolute vrijheid en algehele onafhankelijkheid van gezag hebben. Bij de uitoefening van hun bisschoppelijk gezag zijn zij wel degelijk aan de voorschriften van het Kerkelijk Recht gebonden en moeten hun particuliere kerk besturen onder het oppergezag van de Paus van Rome. De katholieke Kerk heeft namelijk volstrekte eenheid van hoofdbestuur: het allerhoogste en over de gehele Kerk en al haar leden zich uitstrekkende oppergezag van de Paus. Aan de opvolger van de Heilige Petrus op de bisschopsstoel van Rome komt het recht toe de grenzen van de verschillende bisdommen in de wereld vast te stellen of te wijzigen, de bisschoppen te benoemen of hun de rechtsmacht te ontnemen, aan hen de noodzakelijke of gewenste directieven te geven en op hun bestuur toezicht te houden. Om dit gedeelte van zijn herdersambt goed te kunnen vervullen, bedient zich de Paus van de Congregatio Consistorialis.

– Maar ik dacht, dat de Propaganda daarin ook meepraatte. In de Hollandse kranten lezen we zo dikwijls met trots, dat wederom een zoon van Nederlands ras door de Propaganda tot missiebisschop is benoemd. Door de Propaganda zeg ik, niet door de Consistorialis.

– U hebt gelijk; dat wil zeggen: dat iemand op voorstel van de Propaganda tot missiebisschop is benoemd. Want het rechtsgebied van de Congregatio Consistorialis strekt zich alleen uit over de landen waar de Latijnse Kerk goed georganiseerd is. Voor de missielanden en de kerkgebieden waar de kerkelijke hiërarchie nog niet geheel en op definitieve wijze is opgericht of doorgevoerd, komt de Propaganda de Paus te hulp. En voor de Oosterlingen wordt de Paus door de Congregatie voor de Oosterse Kerk ter zijde gestaan.

Maar deze beide ministeries hebben hun kantoren niet in dit „Kardinalenpaleis".

HOE HET HOGER ONDERWIJS WORDT GELEID

GEDURENDE enige jaren werd het schilderachtige panorama van Trastevere op de plaats, waar de rood-bruine klokketoren van S. Maria zich scherp tegen het donkergroen van de Janiculus aftekent, sterk door een breed en hoog steigerwerk ontsierd en door een paar geweldige kranen, waarop hier en daar de pauselijke vlag wapperde. Eerst verdwenen de kranen, toen langzamerhand de steigers en stellages. Ondertussen had het traditionele aanzien van Trastevere een grote wijziging ondergaan.

Het oude paleis van Sint Calixtus, naast de Mariabasiliek gelegen, dat weleer aan de Benedictijnen van San Paolo toebehoorde en later de zetel werd van de pauselijke commissie voor de herziening van de Vulgaat – thans in de Sint Hieronymus-abdij achter Sint-Pieter – was indertijd door kardinaal Gasquet, voorzitter van genoemde commissie, aan de Heilige Stoel verkocht. Naast het paleis lag een uitgestrekt terrein, dat deels als groentetuin werd gebruikt en deels door oude vervallen gebouwen met een kerk werd ingenomen. Daar dit terrein aan het pauselijk paleis grensde, kon het bij het Verdrag van Lateranen, dat 11 Februari 1929 tussen Italië en de Heilige Stoel gesloten werd, gemakkelijk onder de pauselijke eigendommen worden opgenomen, die het recht van exterritorialiteit genieten. Dit stuk grond nu werd door de Paus uitgekozen, om er in zware en toch sierlijke Bramantische stijl het „Palazzo delle Sacre Congregazioni Romane" te doen verrijzen.

Bij het bouwen zijn niet alleen kundige architecten en bouwheren werkzaam geweest, maar hebben ook geleerde archeologen het terrein doorsnuffeld, die niet ten onrechte hier de plaats zochten en menen gevonden te hebben, waarop de geschiedschrijver Lampridius zinspeelt in zijn Leven van Keizer Septimius Severus (193–211). Om de rechtvaardigheid en grootmoedigheid van de heerser in een helder daglicht te stellen verhaalt deze hofhistoricus een voorval uit het leven van deze keizer, waaraan hij voorzeker niet zoveel waarde heeft gehecht als wij het nu doen: dat n.l. tussen de christenen en de direc-

teur van een nachtkroeg een twist, ja zelfs een rechtzaak ontstaan was over het eigendom van een in Trastevere liggend gebouw, dat de christenen aan God als kerk wilden toewijden en de ander wilde uitbuiten voor zijn minder eerzaam bedrijf. De zaak werd voor de Keizer gebracht, die besliste dat het gebouw aan de christenen moest worden overgelaten, omdat het toch altijd beter was, dat men er, onder welke vorm dan ook, een godheid vereerde, dan dat de mens er aan zijn meest liederlijke hartstochten de teugel vierde. Men meent resten van een oude herberg, de Taberna Meritoria, ook van elders bekend als asyl van gebrekkige oud-strijders, bij de nu herstelde kerk van Sint Calixtus gevonden te hebben, zodat het Congregatiegebouw thans op de plek staat, waar reeds in vóór-Constantijnse dagen, tijdens een rustperiode tussen de vervolgingen in, een Godshuis moet hebben gestaan. De Calixtus-traditie leeft in het Palazzo di San Callisto nog voort, waarmede door een smalle zijvleugel het nieuwe Congregatiepaleis verbonden is.

Het Calixtus-paleis zelf werd reeds in 1915 zetel van de Studiecongregatie, wier eigenlijke naam is: Congregatie voor de Seminaries en Universiteitsstudiën. Ze heeft in de laatste jaren aanmerkelijk aan belangrijkheid gewonnen. In vroegere jaren liet zij zich maar zelden horen en bemoeide zich weinig met de studiën op de Seminaries en aan de Universiteiten buiten Italië.

Geen wereldinvloed ging tenminste uit van de Studiecongregatie die door Leo XII in 1824 werd opgericht en aan wie het oppertoezicht en de leiding van geheel het Hoger, Middelbaar en Lager Onderwijs in het gebied van de Kerkelijke Staat gegeven werd. Ze was het Onderwijsministerie van de Paus, aan wie bij het opgaan van de pauselijke Staat in het koninkrijk Italië eigenlijk het rechtsgebied ontnomen werd, maar die daarna haar invloedssfeer langzamerhand over het Hoger Kerkelijk Onderwijs in de gehele wereld wist uit te strekken, toen de praktijk ingang begon te vinden, dat Rome de statuten van Hoger Kerkelijk Onderwijs goedkeurde, over dat onderwijs contrôle uitoefende, zich het studieprogram en de regels van examina liet voorleggen en mee wilde spreken bij benoemingen van

Het paleis der Propaganda op de Piazza di Spagna, met Mariazuil.

Zijgevel aan de Via di Propaganda, waar zich het Kardinaalsverblijf bevindt.

Propaganda-fide. De grote leszaal.

rectoren en professoren, opdat de orthodoxie van het onderwijs aan geen enkele twijfel onderhevig zou zijn.
Pius X heeft in 1908 deze Romeinse invloed op het katholieke Hoger Onderwijs willen sanctionneren en bepaald dat „de Congregatie der Studiën het oppertoezicht en de leiding over de studiën aan de hogere Athenea zou hebben, zowel Universiteiten als Faculteiten, die van het kerkelijk gezag afhankelijk zijn, ook al worden ze door Religieuzen bediend; dat zij nieuwe stichtingen zou onderzoeken en goedkeuren, en dat zij volmacht kon geven tot het verlenen van academische graden".
Benedictus XV in 1915 en het Kerkelijk Wetboek van 1918 betrokken ook de priesterseminaries in het rechtsgebied der Studiecongregatie en gaven aan haar de speciale opdracht een waakzaam oog op bestuur, tucht, administratie, maar vooral op de studiën in de seminaries te houden, waarvan de bisschoppen om de drie jaar een uitvoerig rapport naar Rome moeten uitbrengen.
Pius XI heeft door de Constitutie Deus scientiarum Dominus van Pinksteren, 24 Mei 1931, voor het onderwijs op de meer dan vijftig katholieke universiteiten doel en werkwijze scherper omlijnd en grotere eenheid aan haar inrichting gegeven. [1])
Eveneens staan de nationale colleges te Rome onder bijzonder toezicht van deze Congregatie. Verschillende landen hebben te Rome een college gesticht, waar priestercandidaten en jeugdige priesters die aan de Romeinse inrichtingen van hoger onderwijs hun studiën voortzetten — in Wijsbegeerte, Godgeleerdheid, Kerkelijk recht, Bijbelwetenschappen, Oudheidkunde, Kerkelijke Geschiedenis, Gewijde muziek, Missiewetenschap, Oosterse studiën — een wetenschappelijk milieu en aangenaam tehuis vinden.

---

[1]) Zie Acta Apostolische Sedis 23 (1931) 241-84 en de magistrale artikelen van prof. Dr C. Damen C.s.s.R. in de Nederlandse Katholieke Stemmen 31 (1931) 293-8. 325-31. 359-68. Volgens het Annuario Pontificio 1949 zijn er door de H. Stoel canoniek buiten Rome opgericht: 22 katholieke universiteiten, 6 Athenea voor wijsbegeerte, godgeleerdheid en kerkelijk recht en 9 faculteiten voor godgeleerdheid, kerkmuziek en oudheidkunde.

Sedert enige jaren heeft ook Nederland te Rome zulk een priestercollege gekregen, — Quartiere di San Saba, Via Ercole Rosa I — waarvan de oprichtingsbulle is gedateerd op 26 October 1930, feest van Christus' Koningschap. [1]) Vele priesters zijn reeds paus, bisschoppen, bouwheer en medestichters grote dank schuldig voor dit prachtige Nederlandse huis in de Eeuwige Stad. Zij konden er rustig studeren in de gezonde lucht van de Aventijn, heerlijk bidden in de devote, door Adalbert Gresnigt O.S.B. meesterlijk beschilderde kapel. En de Eerwaarde Zusters van J.M.J. uit 's Hertogenbosch verzorgen er uitstekend de huishouding. En dat is ook wat waard in den vreemde.

BLOEMEN IN CHRISTUS' TUIN

BEWONDEREND stonden we voor het indrukwekkende gebouw der Romeinse Congregaties in Trastevere.
Uit de bouwstijl meenden we te kunnen besluiten, dat architect Giuseppe Momo zich door de klassieke bouwwerken van Bramante had laten beïnvloeden, zoals uit het zware voetstuk van travertijnsteen te besluiten viel en uit de brede zandsteenomlijsting rondom de vensters. Van de portier hoorden we, dat de bouwonderneming Pietro Castelli en Zonen vijf en een half millioen bakstenen voor de bouw van dit paleis had gebruikt en een ontzaglijke hoeveelheid ijzer en cement, en dat een menigte vrachtauto's waren komen aanrollen vol geladen met gekleurde marmerplaten, waarmede ingangshallen en ontvangstzalen en trapmuren gesierd werden.
We zagen de voorbeelden rondom ons bij de hoofdingang op de Piazza di San Callisto en bij de zij-ingangen, die in de straten Manara en Venezian uitkomen. Het gebouw is verder ook door het Calixtuspaleis op de Piazza Santa Maria di Trastevere te bereiken.
Het voorschrift van paus Pius XI, dat het gebouw ruim en groots

---

[1]) Zie Ave Roma (Voorhout 1940) 231–240

moest zijn, met overvloed van licht is wel in alle gestrengheid opgevolgd. „Want de werkers hier moet het gewicht van hun hoge roeping altijd voor ogen staan, de verhevenheid en uitgestrektheid van hun ambt. De stenen moeten hun toespreken en luide verkondigen, dat hun werk voor de gehele katholieke wereld bestemd is, voor het ganse aardrijk, waarvan de grenzen samenvallen met de oneindige verlossingsdaad van Jesus Christus."

De portier vertelde ons verder, dat naast de zeven trappenhuizen overal gemakkelijke liften lopen. Door vijf ervan bereikt men de kantoren der Congregaties, welke met hun ruime, lichte werkzalen drie verdiepingen in beslag nemen; de muren zijn er met linnen bespannen en de betonnen vloeren met linoleum belegd. Twee liften lopen naar de vierde verdieping, waar de ambtswoningen voor de Secretarissen zijn ingericht, bijvoorbeeld voor Z. H. Exc. Mgr Alfonso Carinci, die in vroegere dagen pauselijk ceremoniaris was van de Nederlandse kardinaal W. M. van Rossum C.s.s.R. en thans als Secretaris der Ritencongregatie de openbare eredienst regelt en de processen van de zalig- en heiligverklaringen leidt.

Wat hiermede bedoeld wordt, is misschien het best met enige voorbeelden te verduidelijken. De Ritencongregatie moet de officiële tekst van kerkelijke gebeden goedkeuren, moet de handelingen voorschrijven van de officiant en van de assistenten bij het opdragen van de Heilige Mis en het toedienen der Sacramenten, moet regels geven voor kerkmuziek en kerkelijke kunst, haar oordeel uitspreken over de vorm der kerkelijke gewaden en van kerkmeubelen, moet voorschriften geven omtrent ligging, verlichting en versiering der kerken enz. Zij bereidt ook de officiële nieuwe uitgaven van liturgische boeken voor, maakt formulieren voor nieuwe inzegeningen, bijvoorbeeld van automobielen en vliegtuigen, vervaardigt officies voor nieuwe heiligen enz. De Kerk gaat immers met haar tijd mee, is altijd jong en altijd oud. Zo heeft ze in de laatste tijd, vooral onder paus Pius XI, op de lijst waarop vele „oude" heiligen stonden, ook verschillende namen van „nieuwe" heiligen geplaatst, zoals Don Bosco, Moeder Cabrini en de in Nederland allicht meer bekende

Theresia van het Kindje Jesus, Gemma Galgani, Grignion de Montfort en Kaatje Dierkx uit Ossendrecht, oftewel Zuster Marie Adolphine, die 9 Juli 1900 in China werd vermoord en 24 November 1946 in Sint-Pieter zalig verklaard. [1])

Deze aanduiding was voor mijn begeleider een prachtgelegenheid om verschillende vragen te stellen omtrent een zalig- en heiligverklaring en het aantal processen dat op het ogenblik in Rome aanhangig is. Ongeveer vijf honderd, meende ik. Twintig jaar geleden waren het niet meer dan twee honderd. Dat het getal zo is toegenomen komt niet alleen hier vandaan, dat van vele vrome mannen en vrouwen en jeugdige personen het proces in de allerlaatste tijd te Rome is ingeleid, maar vindt ten dele ook zijn oorzaak in het feit, dat vele oude gevallen die sedert kortere of langere tijd geschorst waren, weer zijn opgenomen. Dit komt herhaaldelijk voor. Het proces van de Heilige Robertus Bellarminus heeft van 1757 tot 1920 „geslapen". Gewoonlijk ontbreken de vereiste wonderen om tot een zalig- of heiligverklaring over te gaan, zoals bijvoorbeeld bij de Eerbiedwaardige pater De Ponte S.J., van wie het decreet over de heiligheid van het leven reeds in 1759 is uitgevaardigd. Dan staakt Rome de werkzaamheden omtrent dit proces en wacht de tijd af, die God in zijn wijsheid bepaald heeft om de Kerk met de verheerlijking van een nieuwe Dienaar Gods te verblijden. Is de Dominicaan Albertus de Grote niet in 1280 gestorven en eerst in 1932 heilig verklaard?

De Ritencongregatie heeft in 1941 een cataloog uitgegeven, waarin nauwkeurig alle zalig- en heiligverklaringsprocessen worden opgesomd, die op Pasen 1941 te Rome in behandeling waren. Ongeveer vijfhonderd!

Maar dit wil niet zeggen, dat de processen slechts over vijfhonderd personen gevoerd worden. Soms zijn hele groepen van personen in één zaligverklaringsproces betrokken, bijvoorbeeld in het proces van de Martelaren van Alkmaar. Een proces van de beide Apostolische

---

[1]) Over de personen die tijdens het pausschap van Pius XII zalig of heilig verklaard zijn, zie Mgr Dr Jan O. Smit, Pastor Angelicus Paus Pius XII (Roermond 1949) 328–333.

Vicarissen van Tonkong strekt zich over 1743 personen uit; een Chinees proces omvat 2420 namen; de acten over de marteldood van vijf Franse Jezuïeten gedurende de Boxeropstand in 1900 spreken over 2072 andere slachtoffers die de eer der altaren waardig zouden zijn.

Voor Nederland staan acht gevallen vermeld. Bovenaan staat de Redemptorist, de Eerbiedwaardige Petrus Donders, gestorven in Suriname in 1887, waarvan op 25 Maart 1945 de heldhaftigheid in het beoefenen van de deugden reeds is verklaard. Dan volgen de Passionist Karel Houben, gestorven te Dublin in 1893; de stichter van de Missionarissen van het Goddelijk Woord Arnold Janssen, gestorven te Steil in 1909; de Generaal der Jezuïeten, de Amsterdammer Jan Roothaan, gestorven te Rome in 1853; de Scheutist Mgr Ferdinand Hamer en gezellen, de marteldood gestorven in Mongolië in 1900; de Franciscaan Daniël van Arendonck en gezellen, gemarteld te Alkmaar in 1572; de stichter van de Sint Josephs-Congregatie Mgr Petrus Josephus Savelberg, gestorven te Heerlen in 1907; en de stichteres van de Zusters van het arme Kind Jesus Moeder Clara Feij, gestorven te Simpelveld in 1894.

De lijst telt de namen van drie Pausen: Benedictus XIII, gestorven in 1730; Pius IX, gestorven in 1878 en Pius X, gestorven in 1914; van vier Kardinalen en Patriarchen; van drie Koninginnen: Cunegonde van Polen, Maria Clotilde van Sardinië, Maria Christina van Savoije; van de universiteitsprofessor Frederik Ozanam, gestorven in 1853; van de fabrikant Philibert Vran, gestorven in 1905 en van diens zwager, de arts Camillus Feron, gestorven in 1908; van de Turijnse spoorwegbeambte Paul Pius Perrazo, gestorven in 1911; van de portier Joh. Bapt. Jossa; van de smidsleerling Nunzio Sulprizio en van de novice Galileo Nicolini, gestorven in 1897. Naast dames uit de hoge adel als barones Emilie van Houghvorst, gestorven in 1878, en gravin Droste zu Vischering, gestorven in 1899, treffen we een gewone werkvrouw aan, de Zalige Anna Maria Taïgi, en een eenvoudige boerenweduwe Elisabeth Sanna, en de huisvrouw van een Romeinse advocaat Elisabeth Canuori–Mora, en

de vrouw van een dokter Carmen Sojo, gestorven in 1890, alsook de onvermoeide missiezelatrice en stichteres van het Genootschap tot Voortplanting des Geloofs Pauline Jaricot, gestorven in 1862.
Zijn het niet allen wonderbare bloemen in de tuin van Gods Kerk, verschillend in grootte en gestalte, in kleurenpracht en geur, maar allen geplant en besproeid door de hemelse tuinier Jesus Christus?

DE EER DER ALTAREN

OM alle processen te beëindigen die op het ogenblik te Rome aanhangig zijn, zou de Ritencongregatie nog tweehonderd jaren druk werk hebben," stond onlangs in een krantenartikel te lezen. „Want een proces tot zalig- of heiligverklaring, zowel een gewoon proces met het nauwkeurige onderzoek naar de heiligheid van leven en de bovennatuurlijkheid der wonderen, als ook een buitengewoon proces, waarbij de Kerk officieel haar goedkeuring hecht aan de verering reeds sedert lange tijd aan een persoon gegeven, vraagt veel werk en tijd (en geld) zowel in het vaderland als te Rome. Daarom duurt het gewoonlijk zeer lang, voordat een zaligverklaringsproces tot een gelukkig einde is gebracht."
Dit is niet altijd zo geweest. Vroeger was een zaligverklaring niet aan zoveel formaliteiten gebonden.
De verering der martelaren kwam in de eerste tijden van het christendom als van zelf op en werd algemeen door de verspreiding der martelaarsacten. Heiligen, die geen martelaar waren, ging men vereren, omdat men hoge achting voor hen koesterde, hetzij om hun boetvaardig en verstorven leven hetzij wegens de betoonde ijver om door prediking en geschrift de christelijke leer te verspreiden of te verdedigen.
Langzamerhand ging echter het Kerkelijk gezag, de plaatselijke Bisschop of de Synode van een landstreek, zich met de publieke verering bemoeien, bekrachtigde het volksgeloof en keurde de verering van sommige personen als heiligen goed. Misbruiken bleven

niet uit en eisten bij tijd en wijle dat de Paus persoonlijk ingreep en tenslotte het recht van zaligverklaring aan de Apostolische Stoel van Rome voorbehield.
Paus Urbanus VIII verbood met beslistheid in 1634, dat voortaan nog publieke verering gegeven werd aan een persoon die niet door de Heilige Stoel zalig of heilig gesproken was. Door een der Curierechters moest omtrent diens heilig leven en werken en omtrent gewrochte wonderen advies worden uitgebracht en door een der Kardinalen een uitvoerig rapport worden geschreven, dat nader bestudeerd werd door een commissie van drie Kardinalen van de orde der bisschoppen, der priesters en der diakens. Daarna werd de zaak in een Consistorie behandeld, aan welks beraadslagingen alle bisschoppen moesten deelnemen die te Rome tegenwoordig waren.
Thans worden in naam van de Paus de processen door de Ritencongregatie te Rome gevoerd, waarin paus Pius X in 1914 een eigen afdeling voor zalig- en heiligverklaringen oprichtte en waaraan paus Pius XI in 1930 nog een bijzondere commissie toevoegde om de historische vraagstukken aan een grondig onderzoek te onderwerpen.
Voordat te Rome echter de zaak aanhangig wordt, is ze reeds lang en breed voor een rechtbank behandeld in het bisdom waar de dienaar Gods gestorven is of wonderen heeft gewrocht. De geschriften zijn daar verzameld en onderzocht, en een dubbel proces is er gevoerd over de heldhaftigheid der deugdbeoefening en de bovennatuurlijkheid der wonderen, alsook over het ontbreken van iedere publieke verering.
De geschriften moeten naar Rome worden opgezonden en daar door twee keurmeesters nauwkeurig worden nagelezen. Ook het bisschoppelijk proces wordt er met ernst bestudeerd en herzien.
Als de Paus dan persoonlijk aan dit bisschoppelijk proces zijn goedkeuring heeft gehecht, kan de zaak officieel te Rome worden ingeleid en het Apostolisch Proces begonnen. Ook dit proces wordt gedeeltelijk vóór de kerkelijke diocesane rechtbank volgens een bepaalde vragenlijst door van Rome uit benoemde rechters gevoerd, gedeeltelijk te Rome zelf vóór de Ritencongregatie. Na alle voor-

bereidende werkzaamheden hebben dan te Rome drie officiële zittingen plaats: de „antipraeparatoria", waarbij de kardinaal-ponens, de hoogste onderzoekingsrechter, en de ambtenaren en raadgevers van de afdeling Zaligverklaringen tegenwoordig zijn en hun stem uitbrengen; de „praeparatoria", waaraan alleen de kardinalen der Ritencongregatie deelnemen; en de „generalis" onder voorzitterschap van de Paus zelf die beslist, of het decreet over de heiligheid van leven van deze Dienaar Gods kan worden voorbereid. Dit decreet wordt dan later in tegenwoordigheid van de Paus voorgelezen en in het officiële orgaan van de Heilige Stoel, de Acta Apostolicae Sedis, gepubliceerd. Van die dag af mag de Dienaar Gods „Eerbiedwaardig" worden genoemd.

Op dezelfde wijze worden de wonderen onderzocht, minstens twee, die als bewijs moeten gelden, dat de Eerbiedwaardige Dienaar Gods werkelijk bij God in de hemel is. Deskundigen die als specialisten van het vak bekend staan, worden van Rome uit aangewezen en hun rapporten worden in de vergaderingen der Consultoren van de Ritencongregatie uitvoerig besproken. Niet zelden worden nieuwe experts benoemd, wanneer bij sommigen enige twijfel mocht opkomen omtrent de bovennatuurlijkheid der genezing, die als wonderdadig wordt aangezien.

In tegenwoordigheid van de Paus wordt dan nog beraadslaagd over de vraag, of men „veilig" tot de zaligverklaring kan overgaan. Indien bevestigend geantwoord wordt, kan het decreet „De Tuto" worden gepubliceerd en is de zaligverklaring beslist, die dan in de Sint-Pieterskerk te Rome plechtig wordt afgekondigd en met een pontificale Hoogmis en een pauselijk Lof wordt gevierd.

Dit is nog geen heiligverklaring. Er is namelijk een groot verschil tussen een zalig- en een heiligverklaring. Bij een zaligverklaring staat de Paus toe, dat een bepaalde persoon als zalig in de hemel wordt vereerd. Bij een heiligverklaring verzekert de Paus met beslistheid, zelfs met onfeilbaar gezag, dat deze persoon het bezit heeft van de hemelse glorie. Na een zaligverklaring is de openbare verering van de Zalige slechts in een bepaalde landstreek of aan een

beperkte kring van personen toegestaan; een Zalige mag niet zonder bijzonder verlof van de Ritencongregatie tot landspatroon of kerkpatroon worden verkozen, noch mag diens gebeente als altaarreliquie worden gebruikt. Wel na een heiligverklaring. Dan wordt zelfs de verering van die persoon voor de gehele katholieke Kerk verplichtend.

Geen wonder dat voor een heiligverklaring nog hogere eisen worden gesteld dan voor een zaligverklaring. Nieuwe wonderen worden gevraagd, en wel wonderen die op voorspraak van de Zalige na diens zaligverklaring zijn geschied. En het onderzoek is zeer streng. Want het belang der Kerk verlangt, dat iedere twijfel geheel en al zij uitgesloten.

De laatste zitting wordt in de Consistoriezaal van het Vaticaan gehouden. Kardinalen en bisschoppen die te Rome of in de nabijheid van Rome wonen, moeten hun mening openlijk uitspreken omtrent de wenselijkheid der heiligverklaring. Indien het „Placet" algemeen is, wordt door de Paus gewoonlijk ook de datum vastgelegd voor de feestelijke viering der heiligverklaring in Sint-Pieter. Deze feestviering is veel grootser dan bij een zaligverklaring, wanneer slechts een kanunnik-bisschop na de voorlezing van het Decreet der zaligverklaring op pontificale wijze de Heilige Mis van de nieuwe Zalige celebreert, en de Paus 's avonds een korte plechtigheid komt meevieren in Sint-Pieter. Bij een heiligverklaring is de Paus zelf hoofdcelebrant.

In plechtige stoet, voorafgegaan door de gehele pauselijke hofhouding in groot tenue, door vertegenwoordigers van alle religieuze Orden, door talrijke gemijterde abten, bisschoppen, aartsbisschoppen, patriarchen en kardinalen met hun gevolg, – bij de laatste heiligverklaring waren meer dan driehonderd gemijterde hoogwaardigheidsbekleders tegenwoordig – wordt de Paus, die met de tiaar gekroond is, op de Sedes gestatoria, de vergulde draagzetel, de Sint-Pieterskerk binnengedragen onder het schetteren van de zilveren bazuinen en het blijde gejuich en handgeklap van de duizenden gelukkigen die een toegangsbewijs zijn machtig geworden.

Op het pauselijk altaar boven het graf van de Heilige Petrus pontificeert dan de Paus onder groot-ceremonieel de Heilige Mis. Epistel en Evangelie worden in het Latijn en in het Grieks gezongen, waarna de Paus zelf de Bulle der heiligverklaring voorleest. Maar niet dan na een driemaal herhaald verzoek van een kardinaal „dringend, dringender, allerdringendst" om tot de heiligverklaring over te gaan, en na een driemaal herhaalde uitnodiging van de Paus tot de aanwezigen om in een vurig gebed de goddelijke bijstand af te smeken.

Dan eerst spreekt de Romeinse opperpriester het hoge woord uit: „Sanctum esse definimus; Wij doen plechtig uitspraak, dat deze eerbiedwaardige Dienaar Gods in de hemel is bij God, daar onze smeekbeden hoort en bij God ten beste kan spreken voor ons".
Bij de Offerande onder de Heilige Mis worden waskaarsen, brood en wijn, tortelduiven en kleine zangvogels in feestelijke omgang als dankbare gave der gelovigen voor de troon van de Paus gedragen. En onder de Consecratie worden de zilveren bazuinen gestoken, wier zuivere klanken luid weergalmen langs de mozaïekwanden van Michelangelo's machtige koepel. [1])
Na de Heilige Mis breidt de Paus zijn handen uit, strekt de armen ten hemel en zingt, terwijl hij driemaal het Kruisteken maakt: „Dat de zegen van de almachtige God, Vader, Zoon en Heilige Geest neerdale op u en steeds bij u verwijle".
De pauselijke stoet wordt dan wederom opgesteld. De Paus neemt plaats op de draagstoel en wordt langzaam langs de dichte rijen der ontroerde menigte teruggedragen naar het Vaticaan.

Dr Schaepman die zulk een pauselijke zegetocht herhaaldelijk heeft medegemaakt, schildert met huivering en ontroering zijn eigen bevinden:

---

[1]) De Romeinse Congregaties zijn uitvoerig beschreven in Het Vaticaan door Dr R. R. Post en Dr J. O. Smit (Zutphen 1932); over de Ritencongregatie blz. 266–276. Zie eveneens Mag. Dr Lud. Bender, De Heilig- en Zaligverklaringen (Utrecht 1948).

Ik heb gezien, gezien! maar of ik weende, of bad
Of jubelde, of wel knielde, of bevend nadertrad,
Wie spreekt het? maar bij 't slaan, bij 't bonzen van mijn ader,
Ontbruiste 't aan mijn ziel: mijn Koning en mijn Vader!

PIUS XI KWAM ZELF

VIENE il Papa! De Paus komt zelf.

Geen boodschap kon bijna zo ongelooflijk klinken als deze; maar ook geen bericht grotere vreugde wekken. Kardinalen en bisschoppen en andere hoogwaardigheidsbeklederS werden met de blijde groet verwelkomd. „De Paus komt zelf het college inwijden". Men wilde het eerst niet geloven. Maar spoedig kwamen enige pauselijke officieren en gendarmen in de naaste omgeving van het college het verkeer regelen en de orde handhaven. En precies elf uur kwamen de pauselijke auto's in zicht en werden met een storm van geestdriftig applaus begroet.

Het was eigenlijk de eerste maal na 1870, dat de Paus het Vaticaan verliet, om zich eens vertrouwelijk met zijn meest geliefde kinderen, de studenten van het Propagandacollege, te onderhouden en enige ogenblikken te genieten van zijn rijke vadervreugde.

Het was Vrijdag, 24 April 1931, feestdag van de eerste martelaar der Propaganda, de Heilige Fidelis van Sigmaringen. De kapel van het nieuwe Propagandagebouw op de Janiculus was reeds enige dagen te voren door Z. Em. kardinaal van Rossum geconsacreerd. Vandaag zou de inwijding van het college zelf geschieden, en wel door de Staatssecretaris, Z. Em. kardinaal Eugenio Pacelli, en om elf uur aanvangen. Maar tegen half elf verbreidde zich plotseling de bijna niet te geloven tijding, dat de Paus besloten had zelf naar de Janiculus te komen en de inwijding van het college te verrichten. En nu was hij er.

Met zijn typerend breed armgezwaai zegent de Paus de uitgelezen schaar der genodigden en gaat langzaam voortschrijdend en vrien-

delijk lachend door de rijen der enthousiaste studenten naar de kerk, waar een krachtig „Tu es Petrus" hem begroet en de Prefekt der Propaganda diep bewogen zegt, geen dankwoorden te kunnen vinden voor deze hoge eer en dit groot bewijs van de bijzondere voorliefde van de Paus voor zijn missionarisfamilie.

— „De monumenten spreken hier luider dan woorden," antwoordt de Paus. „Ik, ik heb allen te danken die in Gods hand werktuigen zijn geweest om dit schitterende werk te volvoeren, een werk op zich zelf reeds groots en schoon, maar dat als met een glans van oneindige schoonheid en grootsheid wordt omstraald, wanneer men bedenkt, dat het in de handen van de almachtige en barmhartige God zal dienen als een middel om Gods plannen ten uitvoer te brengen voor de prediking van het Evangelie over de gehele wereld en voor de zaligmaking van alle geslachten der aarde."

De Paus ging daarna zegenend het gehele huis rond, sprak in de grote recreatiezaal een bemoedigend woord tot iedere student afzonderlijk, gaf in de leszaal een eervolle vermelding aan de professoren der universiteit en genoot op het hoogliggende terras van het heerlijke uitzicht over het „Roma immortalis, het onsterfelijke Rome".

Een schonere bouwplaats was voor deze missiecentrale in Rome moeilijk te vinden geweest. Het witte gebouwencomplex ligt als een vesting op de uithoek van de Janiculus rechts van de machtige koepel van Michelangelo, vormt een waardige tegenhanger van de Città del Vaticano, die achter en links van Sint-Pieter gelegen is. Het is dan ook een roemrijke daad van Z. Em. kardinaal van Rossum geweest de universiteit en het studentencollege der Propaganda uit de benauwende laaggelegen Piazza di Spagna over te plaatsen naar de wijde en frisse Janiculushoogte. Zon en licht verhoogt daar de weerstandskracht der studenten, sterkt hun jong lichaam tegen schadelijke invloeden van een vreemd klimaat, terwijl de omgeving hun ziel vervult met grootse katholieke idealen. Want naast zich hebben zij Sint-Pieter en de woning van de Paus; onder hen ligt Rome, de martelarenstad, die als katholiek middelpunt de

hoofdstad der wereld is, Caputmundi, en boven hun hoofden welft zich de blauwe hemel die aan de gezichtseinder zich verbindt met de bergen en de zee en de hele wijde wereld.

Een paar maanden later, 30 Juni 1931, hadden kardinaal, professoren en studenten een bijzondere audiëntie aangevraagd, om de Paus nog eens hartelijk te danken voor het aangename bezoek en de grote eer van persoonlijk het college te komen inwijden. „De zoete herinnering aan die plechtige inwijding," zeide kardinaal van Rossum, „zal voor altijd gegrift blijven in de gevoelige harten van onze jonge studenten, die nooit in hun leven zullen kunnen vergeten de grote vreugde van die gezegende dag."

„Ja; dat was een heerlijke dag," antwoordde de Paus; „dat was een heerlijke dag, ook voor mij. Grote vreugde en rijke troost heb ik mogen smaken bij de inwijding van dat fraaie en prachtige, grootse studentenverblijf, zo volkomen passend voor het eerste en voornaamste seminarie der wereld, het seminarie waar de inheemse clerus van de gehele missiewereld wordt opgeleid.

Nu ik u hier voor mij zie, schijnt het mij toe, opnieuw daarboven op de Janiculus bij mijn dierbare missiekinderen te zijn, daar te wandelen door de ruime hallen en brede gangen, de devote kapel te bezoeken en de verschillende leszalen en studiekamers en hooggelegen terrassen, overal waar zich uw rijk leven afspeelt in diepe vroomheid en ernstige studie en in de blijde vreugde der jonkheid. Moet ik u eigenlijk niet danken, dat ge mij die troost hebt willen bereiden, en dat ge mij nu wederom gelukkig maakt door bij me te willen komen en de zegen te vragen over uw toekomstig apostolisch werk?

Hoogverheven is dat werk, goddelijk is dat werk, omdat het de meerdere uitstraling over de wereld beoogt van Gods waarheid en van Gods goedheid.

Het moge dan ook al verbonden zijn met enige moeilijkheden en wat lijden. Wat geeft dit, als gij weet, dat God met u is en gij verenigd zijt met God! Voor Hem en met Hem moeten we werken, zo nodig offers brengen en lijden. Maar in die smart en in dat lijden

zal ons steeds een grote troost zijn te kunnen zeggen: Goddelijke Koning van vreugde en van smart, mijn werken en mijn lijden is voor U, is met U."

DE RODE PAUS

ZIJN met het grote missieseminarie, het ons wel bekende Propagandacollege, ook de Heilige Congregatie der Propaganda en de kardinaalswoning en het kantoor van de Centrale Genootschappen naar de Janiculus verhuisd?" – vroegen enige pelgrims die links van het Sint-Pietersplein het machtige collegegebouw zagen liggen achter de brede kruinen van altijd groene pijnbomen.
Hun werd geantwoord, dat er een groot onderscheid is tussen College, Universiteit en Congregatie. College en universiteit zijn naar de Janiculus overgebracht, de Congregatie is nog steeds gevestigd in het oude palazzo Ferratini op de Piazza di Spagna.
Dit paleis werd ongeveer driehonderd jaar geleden door de Spaanse prelaat Johannes Baptista Vives ter beschikking gesteld van de toen juist opgerichte Congregatio de Propaganda Fide; en paus Urbanus VIII richtte 1 Augustus 1627 hierin een college op voor priesterstudenten komend uit de missielanden zelf. Dit eerste internationale inlandse seminarie kwam spoedig tot grote bloei, vooral onder de leiding van kardinaal Antonius Barbarini, die van 1632 tot 1672 de Congregatie der Propaganda bestuurde en persoonlijk niet minder dan 25 studiebeurzen stichtte.
Uit alle landen die onder het rechtsgebied van de Propaganda vallen, kwamen in de loop der tijden jongelingen naar Rome om in het centrum der katholieke Kerk de zuiver katholieke geest in te ademen, om in Rome te genieten van het rijke liturgische leven, om er tegelijk met een degelijke karaktervorming een hogere wijsgerige en godgeleerde opleiding te ontvangen. De algemeenheid der katholieke Kerk toont nergens zo duidelijk haar eenheid in rijke verscheidenheid als bij de studenten der Propaganda: van alle ras en

stand en kleur en land; ongeveer tweehonderd studenten uit veertig verschillende landen: Chinezen, Japannezen, Indiërs, Siamezen en Annamieten, Afrikanen, Australiërs, Canadezen, Turken, Grieken, Roemenen en Albanezen, en ook Engelsen, Duitsers, Hollanders, Ieren, Denen, Zweden en Noren. Een ware volkerenbond – zonder partijschappen. Hier zijn reeds meer dan zes duizend priesters opgeleid, waarvan er ongeveer driehonderd de bisschoppelijke Wijding hebben ontvangen. Ook uit Nederland waren er bijna altijd studenten in de Propaganda; thans om daarna als priester te gaan naar de „vreemde" missiën, maar vroeger om als priester te werken in de missie van Nederland. Het vaderland herdenkt nog dankbaar een Theodorus de Kock, die in de Propaganda te Rome was opgeleid en in moeilijke tijden de heldhaftige Provicaris is geweest van de Hollandse Zending. Aan deze leerlingen der Propaganda werd thuis les gegeven in wijsbegeerte en godgeleerdheid en aanverwante vakken, gelijk op een priesterseminarie gebruikelijk is. Paus Urbanus VIII gaf aan deze hogeschool het recht, om de academische graden te kunnen verlenen. Toen voor enige jaren het college verhuisde naar de Janiculus, werd ook het Atheneüm daarheen verplaatst. Naast het seminarie, waar altijd nog les gegeven wordt in liturgie en enige bijvakken, werd een eigen universiteitsgebouw opgericht, een statig bouwwerk dat geheel voldoet aan de hoge eisen, die in onze tijd aan een philosophisch-theologische hogeschool worden gesteld: in de grote aula lopen ongeveer duizend zitplaatsen amphitheatergewijze rondom de katheder omhoog, en de leszalen zijn ruim en fris en van Amerikaanse schrijfbanken voorzien. Hier volgen, behalve de Propagandisten, ook andere priesterstudenten van Rome de lessen in wijsbegeerte, godgeleerdheid en missiologie, zowel wereldheren als ordegeestelijken. Meen echter niet, dat het nu stil en doods geworden is op de Piazza di Spagna!

Stiller dan vroeger; ongeveer honderd en meer jonge mannen tussen twintig en dertig jaar brengen leven in huis. Maar het Propagandapaleis kan men bezwaarlijk uitgestorven noemen. Het is nog altijd de zetel van de Congregatie der Propaganda, de grote missiecentrale,

van waaruit zowel de geloofsverkondiging in de missielanden als de missieactie in Europa en Amerika wordt geleid.
Hier hebben de Kardinaal-prefekt en de Secretaris der Propaganda hun ambtswoning, door een Nederlandse maecenas thans geriefelijk ingericht. Hier zijn de bureaux der Congregatie, op welker kantoren ongeveer dertig beambten de gehele dag werkzaam zijn. Hier zijn de archieven ondergebracht en de bibliotheek, en is sedert enige jaren ook de centrale gevestigd van de Priestermissiebond, van het Genootschap tot Voortplanting des Geloofs en van het Sint-Petrus' Liefdewerk. Ook de Agentia Fides, het missie-nieuwsbureau, heeft hier haar werkkamers en archieven.
Zo is dit ministeriegebouw, zelfs na de verhuizing van college en universiteit, geenszins te groot te noemen. Nog altijd immers is er werk in overvloed voor de Congregatie der Propaganda, ook nadat in 1908, 1917, 1929 en 1938 uitgestrekte gebieden aan haar rechtsmacht zijn onttrokken.
— Onttrokken? Is dan de kadinaal der Propaganda niet meer „de rode paus" die ongeveer over de halve wereld regeert?
Over meer dan de halve wereld! Toch gingen vele gebieden naar andere Congregaties over. In 1908 werden de Verenigde Staten, Canada, alsook Engeland, Schotland, Ierland, Nederland en Luxemburg onder het gewone bestuur der Kerk gesteld. In de meeste van die landen had de Hervorming grote verwoestingen aangericht en moest onder leiding van de Propaganda opnieuw met de opbouw der katholieke Kerk worden begonnen. Onder Gods zegen is dit gelukt en zijn daar weer geordende kerkelijke toestanden geschapen, zodat die gebieden met eigen personeel en hulpmiddelen in alle kerkelijke behoeften kunnen voorzien. — In 1929 werden door het Concordaat van de Heilige Stoel met Pruisen de diasporagebieden in Noord- en Midden-Duitsland ofwel tot bisdom en onafhankelijke prelatuur verheven ofwel in een naburig bisdom ingelijfd. — In 1917 kwamen alle Oosterse Kerken die vroeger onder de Propaganda stonden, onder een eigen Congregatie te staan, die niet alleen moet zorgen voor de geuniëerde Oosterse Kerken maar ook moet ijveren

In de Consistoriezaal van het Pauselijk Zomerverblijf te Castelgandolfo werd 12 October 1946 „in forma privata" door Z. H. Paus Pius XII de plechtigheden verricht van zegening en overreiking van kardinaalshoed en kardinaalsring aan Z. Em. Johannes Kardinaal de Jong.

Het Openbare Consistorie van 21 Februari 1946 in de Sint-Pieter, waarbij aan Kardinalen van verschillende nationaliteiten de kardinaalshoed werd opgezet.

De plechtige Hoogdienst volgens de Armeense ritus, door kardinaal Agagian opgedragen in de Sixtijnse Kapel bij gelegenheid van de 7de jaarherdenking 's Pausen Kroning, 12 Maart 1946.

voor het Apostolaat der Hereniging, om alle afgescheiden christenbroeders weer met de Stoel van Petrus te Rome te verbinden. — Onder deze Congregatie voor de Oosterse Kerk werden in 1938 ook die landen in het nabije Oosten geplaatst, waar katholieken zowel van de Latijnse als van de Oosterse ritus wonen.

Toch blijft aan de Propaganda nog een uitgestrekt gebied ter bewerking over. In Europa niet zoveel meer: behalve geheel Scandinavië een deel van Albanië, het bisdom Gibraltar in Spanje en de abdij Sint Maurice in Zwitserland. Maar Afrika geheel, uitgezonderd Egypte met het schiereiland van de Sinaï en de bisdommen Algiers en Tunis. Oceanië geheel, daarbij inbegrepen Australië, maar met uitzondering van de Philippijnen. Azië geheel, maar niet het oude aartsbisdom Goa en thans ook niet meer Iran en Irak, Syrië en de Libanon, Palestina, Transjordanië en het eiland Cyprus. In Amerika staan enige apostolische vicariaten, prefekturen of missies onder de Propaganda: in Noord-Amerika de Poolgebieden; in Midden-Amerika o.a. Curaçao waar de Nederlandse paters Dominicanen apostolisch werkzaam zijn; in Zuid-Amerika verschillende districten waar de katholieke Kerk nog maar weinig georganiseerd is of de Europese beschaving nog niet is doorgedrongen, bijvoorbeeld in het Nederlandse Suriname waar de paters Redemptoristen het moeizame missiewerk van de Eerbiedwaardige Petrus Donders met grote opoffering blijven voortzetten. Is dit geen reuzengebied?

Sedert enige jaren is bij al dat werk nog de leiding gekomen van de opbloeiende missieactie in Europa en Amerika. De Propaganda benoemt niet alleen de presidenten van de nationale afdelingen van de Priestermissiebond en van de Centrale Genootschappen, maar wekt ook op en vuurt aan en geeft leiding bij de te voeren missieactie.

Is hiervan het houden van nationale en internationale missiecongressen, het verspreiden van gedegen literatuur, het verzorgen van de Vaticaanse radio-uitzendingen, — iedere week naar de zwoegers in de missielanden, bij gelegenheid van de missiezondag in October naar de medewerkers in de christenlanden, — niet een schitterend bewijs?

HOLLANDS GLORIE

WE kwamen zo graag bij hem, omdat we beter van hem weggingen. Niet alleen door de zegen die hij ons zo devotelijk gaf, maar vooral omdat we ons gesterkt voelden door zijn woord en door zijn persoonlijkheid.

— „Wilt u niet plaats nemen?" zeide hij minzaam en zacht, wees met de rechterhand op de sofa en zette zich zelf in de leuningstoel tegenover u.

Men voelde zich terstond op zijn gemak en werd geheel ingenomen door zijn hartelijke tegemoetkoming, door zijn welluidende stem en vriendelijke oogopslag, door zijn fijne, beschaafde manieren, door zijn edel en vroom gemoed, door zijn scherpte van geest en zijn verlichte wijsheid, door zijn steeds jeugdige, vurige geestdrift, door zijn voorzichtig en tactisch optreden en door zijn echt hollandse ondernemingsgeest. Maar men begreep ook spoedig, dat die beminnelijke persoonlijkheid een krachtige bestuurder moest zijn, die doortastend zou optreden en met ijzeren drang voortgaan, die van een eenmaal na veel studie en gebed genomen besluit moeilijk meer was af te brengen, die sterk en resoluut en onverstoorbaar doorzette, als hij meende op deze wijze de zaak van God en Kerk te moeten dienen.

Dit moedige, rustige doorzettingsvermogen was bij hem een gevolg van de ascetische kalmte en bezadigdheid, die deze hogepriester eigen waren geworden. De geur van een diepe vroomheid omgaf hem, en het kardinaalsappartement in het Propagandapaleis was onder hem een soort heiligdom geworden waar steeds een gebedssfeer hing.

Bekend is, hoe kardinaal van Rossum in voortdurend contact met God leefde; hoe hij met grote godsvrucht diep-gebogen zich voorbereidde voor de Heilige Mis die hij reeds 's morgens om vijf uur met zoveel waardigheid las; dat hij de gewone dagelijkse vroomheidsoefeningen nooit oversloeg, van gewetensonderzoek tot bezoek aan het Heilig Altaarsacrament, van rozenkrans tot overweging die hij te zamen met zijn huisgenoten verrichtte, van de maandelijkse

recollectie tot de jaarlijkse tiendaagse retraite, waarin hij volstrekt niet gestoord wenste te worden, tenzij in uiterste noodzakelijkheid. Kardinaal Salotti die als Secretaris der Propaganda in hetzelfde paleis met de kardinaal woonde, vergelijkt hem met de reuzenfiguur van kardinaal Bellarminus, die door zijn vroomheid niet alleen zich zelf maar ook zijn hofhouding heiligde.

Kinderlijk vroom en gevoelig kon de kardinaal zijn. Kwamen hem niet een paar dagen vóór zijn dood de tranen in de ogen, toen in de tuin van het aartsbisschoppelijk paleis te Utrecht enige Jonge Werkmannen en Katholieke Jonge Vrouwen de banieren zwaaiden en de handen omhoog hieven en de belofte „wij zweren trouw" met mond en hart krachtig herhaalden? De edelmoedige geestesgesteldheid van deze jongens en meisjes en het vaste besluit een godsdienstig, rein en opofferend leven te zullen voeren om wille van Christus trof de kardinaal tot in het diepst van zijn ziel, omdat het zo juist zijn eigen, streng doorgevoerd levensbeginsel weergaf. De reeds afgematte grijsaard nam al zijn krachten samen en riep met luide stem hun toe: „Voor Christus, onze Koning!", dat met een geestdriftig „God wil het, Amen!" bezegeld werd.

Zijn werkzaamheid te Rome is van grote en blijvende invloed op de Kerk geweest.

Paus Pius XI heeft niet ten onrechte de eretitel van „missiepaus" verworven, omdat hij met woord en daad aan de missionarissen leiding en hulp gaf, en omdat tijdens zijn pontificaat wel het grootste missiesucces bereikt is, dat totnutoe werd geboekt. Maar deze missiepaus had geen kundiger en getrouwer en energieker medewerker kunnen vinden dan kardinaal van Rossum.

Dan moge niet zozeer op de uitbreiding van het missiewerk gewezen worden, — al spreekt het boekdelen, dat in de veertien jaren van het prefectschap van Zijne Eminentie niet minder dan 151 nieuwe zelfstandige missiedistricten zijn opgericht; dat het missiepersoneel toenam met ongeveer 4000 priesters, 2500 broeders en 13000 zusters; dat ongeveer 30.000 scholen werden opgericht met een leerlingenaantal van 2,5 millioen; en dat het aantal christenen in de missielanden met

een derde is vermeerderd. Maar dan zij vooral de nadruk gelegd op het feit, dat door de werkzaamheid van de Kardinaal een eeuwenlange ontwikkeling in de missiebeweging werd afgesloten en een nieuwe ontwikkeling ingeleid. Afgesloten werd de centralisatie van het missiewerk en wel in dubbel opzicht.

Vroeger was het missieleger versplinterd in steeds kleiner wordende regimenten waarvan ieder op eigen gelegenheid zijn veroveringsactie voerde. Deze zijn nu samengevoegd tot één groot en goed geordend missieheir, zodat thans in de verschillende gebieden van een missieland samenwerking mogelijk is geworden tussen de onderscheidene groepen van missionarissen en een doelbewuste, eenvormige bekeringsactie kan worden gevoerd. Dit heeft de Kardinaal verkregen door de oprichting van verschillende Apostolische Delegaties in de missielanden.

Vóór 1918 bestonden er slechts drie Delegaties: van Egypte en Arabië waarbij later nog Abessinië en Eritrea werden gevoegd, van Vóór-Azië en van Australië met Nieuw-Zeeland. Kardinaal van Rossum richtte Delegaties op voor Japan, China, de Zuid-Afrikaanse Unie, de Antillen, Achter-Indië, Belgisch Congo, Midden-Afrika; zodat thans over het gehele gebied der Propaganda het oppertoezicht door Apostolische Delegaten wordt gevoerd.

Centralisatie ook van de missiesteunactie in Europa en Amerika. De Priestermissiebond werd opgericht en daardoor een meer levendige, meer algemene, beter georganiseerde belangstelling gewekt voor het wereldapostolaat. De centrale missiegenootschappen van Voortplanting des Geloofs, Heilige Kindsheid en Sint Petrus' Liefdewerk werden „pauselijke" missieverenigingen met hoofdbestuur te Rome en aldus tot officiële hulporganen verheven van de Kerk bij de verbreiding van het Rijk Gods op aarde.

Door deze centralisatie werd een eeuwenoude ontwikkeling afgesloten. Tegelijk werd een nieuwe ontwikkeling ingeleid: aan de inlandse geestelijkheid werd meer medezeggingskracht in het bekeringswerk gegeven en aan inheemse priesters werden verantwoordelijke posten toevertrouwd.

Eerst moest het aantal der inlandse geestelijkheid worden vermeerderd en gedeeltelijk ook het gehalte verbeterd. Dit zocht de Kardinaal te bereiken door een algemene verbreiding en goede organisatie van het Sint-Petrus' Liefdewerk, dat de missielanden van inheemse priesters moest voorzien. En de gevolgen van deze werkzaamheid zijn schitterend geweest, zoals de Nederlandse Vlugschriften van het Liefdewerk duidelijk genoeg bewijzen. De bekroning was wel, toen inlandse bisschoppen zelf het bestuur van een missiedistrict overnamen, iets wat eenvoudig niet bestond en onmogelijk werd geacht, vóórdat kardinaal van Rossum de leiding der Propaganda op zich nam.
Paus Pius XI steunde de Kardinaal krachtig in zijn heerlijk streven, consacreerde zelf zes Chinese bisschoppen en één Japanse bisschop, terwijl kardinaal van Rossum later ook de voldoening mocht smaken, persoonlijk aan een Chinese priester de Heilige Bisschopswijding toe te dienen.
Nog veel zou over deze eminente kerkvorst kunnen worden gezegd. Slechts zij nog gewezen op het feit, dat de Kardinaal te midden van een werkzaamheid, die hem dwong te leven en in aanraking te komen met zovele geestelijken en leken, steeds zeer hoog hield de waardigheid van het purper dat hij met ere droeg. Uit zijn beschaafd optreden, zijn met zorg afgewogen woorden, zijn sobere gebaren bleek ten allen tijde, dat hij nooit vergat kardinaal te zijn. Dat levendige bewustzijn van zijn hoge waardigheid legde hem niet zelden verplichtingen op van terughoudendheid en zware offers. Maar hij bracht deze gaarne om wille van zijn heerlijke taak, medewerker van de Paus te mogen zijn in het bestuur van Christus' Kerk.
In dat bewustzijn werkte hij onvermoeid met het uithoudingsvermogen van een dagloner, streed hij onversaagd met de kracht van een soldaat, leed hij kalm-berustend met het geduld van een heilige, en stierf hij, op de bres, nog geen vier en twintig uren nadat de kardinaal-bisschop met de uiterste, in letterlijke zin de laatste, krachtsinspanning de volheid van het priesterschap aan de Nederlandse missiebisschop Frans Joosten, apostolisch vicaris van Tatung (nu bisschop) had medegedeeld.

DE SUPERNATIONALITEIT VAN DE KERK

DE kardinaalsfeesten waren niet van de lucht. Sedert dat op Kerstmis 1945 de Paus de lijst bekend gemaakt had van de twee en dertig hoogwaardigheidsbekleders, die hij op 18 Februari 1946 tot het kardinalaat dacht te verheffen, heeft Rome meer dan drie maanden gestaan in het teken van het Consistorie.

De drukke werkzaamheden in de Sint-Pieterskerk, de opvallende, rode kardinaalskleding in de winkelramen bij kleermakers en hoedenmakers, de suggestieve krantenberichten over afreis en aankomst van aanstaande gepurperden, deden aller gedachten gericht zijn op deze grootse plechtigheid van blijvende internationale betekenis.

In diepe bewogenheid, die zich bij enigen in betraande ogen uitte, bij anderen in blijde of zenuwachtige glimlach openbaarde, hebben de neo-kardinalen 18 Februari de voorlezing aangehoord van hun benoemingsbrief die begon met „Excellentie" en eindigde met „Eminentie"; hebben zij, zichtbaar ontroerd, bij de „Visite di Calore" de vele hartelijke, warme gelukwensen van collega's, gezanten, familieleden en vrienden in ontvangst genomen, alsook van de Burgemeester der Stad Rome die hen van toen af tot haar burgers rekende; zijn zij Woensdag 20 Februari door de Paus met de mozzetta (een kort manteltje) over de manteletta omhangen en met de rode kardinaalsbonnet gesierd; hebben zij Donderdag 21 Februari manhaftig de bezwaarlijkheden van het publieke Consistorie in de hel verlichte Sint-Pieter doorstaan, waar hun de kardinaalshoed op het hoofd werd gezet met de vermaning, dat zij de rechten van Paus en Kerk te verdedigen hadden „usque ad sanguinis effusionem inclusive; tot bloedvergietens toe, inclusief" en waar over hen, plat ter aarde neerliggend, door de Deken van het Kardinaalscollege een zegeningsgebed werd uitgesproken; hebben zij Vrijdag 22 Februari rustig een kort noviciaat van een half uur doorlopen, waarna de Paus hun „de mond opende om bij Consistories en Congregaties en andere bijeenkomsten van Kardinalen vrijelijk hun mening te kunnen zeggen", met andere woorden, hun het recht verleend deel te nemen aan het

bestuur der Kerk. Toen schoof de Paus hun de kardinaalsring aan de vinger en wees hun een der oude parochiekerken van Rome als titelkerk aan, zodat zij thans ook in de Romeinse clerus als pastoors zijn opgenomen. Door een brief van de Staatssecretarie werd hun 's avonds medegedeeld, aan welke Romeinse Congregaties zij voortaan hun medewerking zouden verlenen. Dat waren voor de nieuwgecreëerden zware dagen.

Daarna werden ze druk befeest: en petit comité met familieleden en uitgelezen vrienden, in nationale bijeenkomsten door trotse landgenoten, op internationale feestvergaderingen met vele bekenden en belangstellenden. Vooral in deze meer algemene feestelijke samenkomsten trad het supernationaal karakter der Kerk en van het huidige Kardinaalscollege helder in het licht.

Deze internationaliteit, beter supernationaliteit of anationaliteit der Kerk, viel bijzonder op, toen Vrijdag 22 Februari in de Gregoriaanse Universiteit een feestvergadering was belegd, waarin ieder der nieuwe kardinalen door een landgenoot in de eigen moedertaal werd begroet.

Als een der tien oud-leerlingen der Gregoriana werd ook de kardinaal van Utrecht Johannes de Jong als aanwezig beschouwd, zoals rector p. Dezza S.J. in de inleidingsrede zeide: „Batavus ille, invictus Christi athleta, Roma proh dolor corpore absens, at spiritu praesens; de Nederlander, die onverwonnen worstelaar voor Christus, lichamelijk, helaas! wel afwezig, maar in de geest tegenwoordig". Vóórdat de toejuichingen „vita et felicitas; leven en geluk!" door een studentenkoor blijde werden aangeheven, zong p. Huising S.J. de Nederlandse Kardinaal ongeveer op de melodie van het Wilhelmus deze woorden toe: „God spare U, opvolger van Sint Willibrord, verdediger van Kerk en Vaderland! God behoede U, Kardinaal der Roomse Kerk, roem en eer van Nederland". [1])

---

[1]) Over de kardinaalsbenoemingen in het Consistorie van Februari 1946 en de Supernationaliteit der Kerk, zie Pastor Angelicus (Roermond 1949) 322–328.

OOST EN WEST IN CHRISTUS EEN

ONDER de twee en dertig tot het kardinalaat verheven prelaten bevond zich ook een Oosterling, de patriarch der Armeniërs, Gregorius Petrus Agagianian.

Als patriarch opende hij tijdens de plechtigheden van het Consistorie steeds de rij der nieuwe kardinalen en trok door zijn Oosterse kleding sterk aller aandacht. Ook werd hij uitverkoren om op de herdenkingsdag van de kroning van de Paus, 12 Maart 1946, de pontificale hoogdienst op te dragen in de Sixtijnse kapel. Oost en West hebben daar elkander ontmoet in een grootse liturgische viering, die op alle aanwezigen een diepe indruk heeft gemaakt. Het Openbare Consistorie in Sint-Pieter, waarbij aan de nieuwe kardinalen de rode hoed werd overhandigd, was ongetwijfeld een schitterende manifestatie geweest en moet welgeslaagd worden genoemd wat opzet, belichting, entourage aangaat; maar een religieuze plechtigheid was het niet, veeleer een grootse vertoning in een prachtige theaterzaal, waarbij het godsdienstige element bijna geheel ontbrak.

In de Sixtijnse kapel hebben we gebeden, innig gebeden, samen met de Paus en de celebrerende patriarch. Het werd ons door een handboekje vergemakkelijkt, waarin de tekst der liturgische gebeden stond afgedrukt.

Alle pracht en praal werd tentoongespreid, die aan de Oosterse liturgie eigen is. Ook de Westerlingen werden geleidelijk door de verhevenheid der rituele handelingen medegesleept en kwamen onder diepe indruk. Ook zij waanden zich in de hemel, zoals de Oosterlingen gewoon zijn te bidden: „Heer, als wij in uw tempel staan, dan is het ons, als zijn wij in het Paradijs". Bij de verheven luister van deze pakkende liturgie werden alle aanwezigen van een wonderbare en weldadige troost vervuld, waarbij het hart stil wordt en het verdriet wegsmelt en geen levenseenzaamheid meer wordt gevoeld bij de zoetvloeiendheid van het gemeenschappelijke geluk. Welk een grote aantrekkingskracht moest deze liturgie dan niet bezitten op de ziel van de Oosterse christen!

Niet weinig droeg daartoe de weemoedig klagende, innig smekende, maar soms ook blijde juichende zang bij, door een koor van Armeense levieten met zorg en kunde uitgevoerd, en de klankvolle, hoge stem van de Kardinaal-officiant, die op ontroerende wijze de verheven gezangen deed opklinken langs de steile wand, met Michelangelo's Laatste Oordeel beschilderd.
Aangrijpende ogenblikken ontbraken bij deze liturgische viering niet. Bijvoorbeeld, toen de Paus van zijn troon afdaalde en ootmoedig neerknielde midden vóór het altaar, en de kardinaal-celebrant luid-op de woorden van de Consecratie zong: „Dit is mijn lichaam; Dit is de kelk van mijn Bloed". En later bij de Opheffing, toen wederom met de Paus allen waren neergeknield en de celebrant lange tijd Hostie en Kelk opgeheven hield en zong: „Het heilige voor de heiligen!" Waarop het koor antwoordde: „Er is geen Heilige, dan de Heer Jesus Christus alleen, in de glorie van God de Vader". De diaken: „Zegen, Heer". De celebrant: „Gezegend zij de Heilige Zoon, waarlijk God!" De diaken: „Zegen, Heer". De celebrant: „Gezegend zij de Heilige Geest, waarlijk God". De diaken: „Zegen, Heer". De celebrant: „Zegening en glorie aan de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, nu en altijd en in de eeuwen der eeuwen! Amen".

Het hoogtepunt was echter wel toen op het einde der plechtigheid Zijne Heiligheid de Paus zelf ingreep in deze Armeense liturgische viering en „Vrede aan allen" zong in het Armeens, en daarna – terwijl de kardinaal-celebrant, de assisterende bisschoppen, diakenen en geestelijken zich in een halve cirkel rondom de Paus schaarden, – plechtig tot besluit de Latijnse zegen gaf.
Oosten en Westen voelden zich toen werkelijk één in Christus.
Daags daarop ontving de Paus kardinaal Agagianian in bijzondere audiëntie, tegelijk met de beide Armeense aartsbisschoppen, de Generaal-abt en vele Mechitaristische monniken van Venetië, Armeense priesters en priesterstudenten, en een groot aantal leken die van alle kanten van Italië naar Rome gekomen waren om de verheffing van hun patriarch tot het kardinalaat mede te vieren.

De Paus sprak hun deze gedenkwaardige woorden toe:
„Toen Wij de eminente patriarch van Cilicië der Armeniërs tot het kardinalaat verhieven, wilden Wij voorzeker de bijzondere verdiensten van deze zeer waardige en getrouwe prelaat belonen. Maar door hem te roepen om deel uit te maken van de Senaat der Romeinse Kerk en door hem uit te kiezen als degene die gisteren, in al de luister van zijn heerlijke ritus, de Pontificale Hoogdienst zou opdragen in de Sixtijnse kapel, hebben Wij tegelijkertijd willen beduiden en, om zo te zeggen, met een plechtige verklaring de bewijzen van zorgzame liefde willen bekronen die, van de oudste tijden van het christendom af, de Stoel van Petrus in de loop der eeuwen nooit opgehouden heeft aan Armenië te geven en aan het Armeense volk. Wij durven wel beweren, dat deze edele Natie in de Romeinse Opperpriester bij al haar tegenspoeden en beproevingen steeds een verdediger en voorspreker heeft gevonden.
Waarlijk, tegenspoed en beproeving hebben in uw geschiedenis niet ontbroken. Rijk is zij aan grote daden en roemrijke feiten in vrede en in oorlog, op het gebied van de profane cultuur zowel als in de dienst van het geloof; maar zij biedt een niet minder overvloedige oogst van tragische gebeurtenissen.
Een bijzondere karaktertrek evenwel tekent haar. Deze loopt door haar geschiedenis als de draad, wier heen en weer geloop door de gehele inslag aan het weefsel een bijzondere tekening geeft: wij bedoelen, uw moed in de belijdenis en de verdediging van het christelijke geloof.
Zo is het Ons een reden van intense vreugde, dat Wij Onszelve en U hiermede geluk mogen wensen. Maar tegelijk met deze Onze heuglijke voldoening over uw getrouwheid in het verleden, willen Wij, in deze tijden van zo diepe geestelijke beroeringen, tot u een warme aanbeveling richten voor het heden en voor de toekomst: Blijft pal staan in uw geloof, in uw vol, ongerept, onkreukbaar geloof aan alle geopenbaarde waarheden die de Kerk te geloven voorstelt, en aan alle genademysteriën waarvan zij de uitdeelster is, zonder u ooit door stromingen te laten verleiden of te doen mee-

slepen, die ten laatste slechts in een oppervlakkig rationalisme uitlopen, in een louter menselijke en aardse moraal, dikwijls ook in volslagen ongeloof.
In de liturgie die Wij gisteren met u vierden, sprak de diaken dit schone gebed uit: „De Heilige Moeder Gods en alle Heiligen mogen onze voorsprekers zijn bij de Vader die in de hemel is, opdat Hij zich verwaardige ons barmhartig te zijn en aan zijn schepselen in erbarming heil verlene. Almachtige Heer God, red ons en heb medelijden met ons!" Waarop het koor antwoordde: „O Christus, door de bemiddeling van uw Moeder, de Koningin des hemels, bescherm te allen tijde en maak onwankelbaar de Stoel van Armenië".
Dit is onze hartewens voor u. En opdat dit ons verlangen in vervulling moge gaan, en de vrede, de liefde en de genade van de Verlosser u overvloediglijk wordt verleend, geven Wij aan u die hier tegenwoordig zijt en aan geheel Ons zo geliefde volk van Armenië met de grootste aandrang van het hart onze Apostolische Zegen."

DE ONVERWONNEN WORSTELAAR

IN het pauselijk zomerverblijf te Castelgandolfo namen we Zaterdag 12 October 1946 in de Consistoriezaal plaats op met groene kleden bedekte banken aan weerskanten van de middengang.
De naam beantwoordde heden aan de zaak. Er zou een plechtigheid plaats vinden, die gewoonlijk slechts in een Consistorie, een samenkomst van Paus en Kardinalen, geschiedt: de Kardinaal-aartsbisschop van Nederland, aan wie terstond na de benoeming reeds door de pauselijke Internuntius, aartsbisschop Dr Paul Giobbe, de kardinaalsbonnet te Utrecht was overhandigd, zou nu uit de handen van paus Pius XII de rode kardinaalshoed ontvangen.
Ongeveer honderd leden van de Nederlandse kolonie hadden zich met auto's en autobussen naar Castelgandolfo begeven; de vertegenwoordigers van Nederland bij de Heilige Stoel en bij Italië, de directeur van het Historische Instituut en van de Vaticaanse Sterre-

wacht, prelaten, reguliere en seculiere priesters, en zeer vele leken, ook niet-katholieken. Zij wilden allen gaarne bij deze hoge verheffing van hun beroemde landgenoot tegenwoordig zijn.
We moesten even wachten. Want Zijne Eminentie werd eerst door de Paus in particuliere audiëntie ontvangen. Over deze ontmoeting werd in O m h o o g geschreven: „Tegenover de rijzige, bijna tengere gestalte van Pius XII bevindt zich de stoere figuur van de Nederlandse kerkvorst, die de Paus op de dag dat hij hem tot kardinaal uitkoos tekende als een held. Lichamelijk contrast, maar gelijkenis van inborst. Eén grote gedachte, één ideaal groter dan de wereld, vervult beider ziel. Eén streven, sterk en onverzettelijk, spreekt er uit deze twee wilskrachtige gelaatsuitdrukkingen. Zij stellen hun taak, de zware en verantwoordelijke levenstaak die God hun heeft toevertrouwd, boven alle persoonlijke belangen. Hier is éénheid van inzicht, éénheid van oriëntering. De richtlijnen die de aartsbisschop tijdens de oorlog gaf aan ontredderde geesten en nog geeft in onze dagen zijn zuivere verlengstukken van die welke hij zelf ontving van de Paus van Rome".
Ondertussen konden we de zaal wat nauwkeuriger opnemen: een gladgepolijste vloer van veelkleurig marmer; de wanden met rood zijden behang bekleed, waarin het wapen van Pius XI geweven is (zijn broer was zijde-fabrikant in Desio), terwijl twee grote gobelins van kunstzinnige uitvoering de twee zijwanden halverwege bedekken; de pauselijke troon staat vóór in de zaal, waarnaast twee gehelmde officieren van de pauselijke edelwacht zich onbewegelijk hebben opgesteld; achter in de zaal waar de deur rechts toegang geeft tot de particuliere vertrekken van Zijne Heiligheid houdt de pauselijke opperceremoniemeester Z. Ex. Mgr Carlo Respighi de wacht.
Dan klinkt opeens het sein: Il Santo Padre, en allen knielen neer. De witte figuur van Pius XII, in superplie en schoudermanteltje, waarover een rode stool breed afhangt, schrijdt vlug met zegenend gebaar langs de knielende aanwezigen. Zodra de Paus op zijn troon heeft plaats genomen, komt Zijne Eminentie de Jong, in vlammend scharlaken-rode kardinaalstoog gekleed, de zaal binnen en gaat lang-

zaam naar voren, driemaal de Paus met een hoofdbuiging begroetend. Op de trede van de troon knielt hij neer en kust rechterhand en voet van de Heilige Vader.
De Paus zegent dan de kardinaalshoed, waarvan de verouderde vorm sterk aan een middeleeuwse mode doet terugdenken: een kleine platte bol met brede vlakke randen, geheel uit rood laken vervaardigd, waarvan rood-zijden snoeren met dertig kwasten afhangen. Paus Innocentius IV gaf in 1245 op het Concilie van Lyon aan de kardinalen deze rode hoofdbedekking, waarvan de zinnebeeldige betekenis duidelijk door de Paus aan de nieuwe kardinaal wordt medegedeeld, wanneer op het hoofd van de kardinaal, met de kap van de mantel bedekt, de hoed gezet wordt met de woorden: „Ontvang de rode hoed als een bijzonder symbool van de kardinaalswaardigheid, waardoor te kennen gegeven wordt, dat gij tot bloedvergietens toe u onvervaard moet tonen voor de verheerlijking van het heilig Geloof, voor de vrede en eendracht onder het christenvolk en voor de uitbreiding en het behoud van de Heilige Roomse Kerk". Daarna werd de kardinaalsring gezegend en kardinaal de Jong aan de ringvinger geschoven, en werd hem medegedeeld, bij welke Romeinse Congregaties hij voortaan in het bestuur der Kerk werkzaam zou zijn.
Toen knielde de Paus neer bij de eerste woorden van het Te Deum en vervolgde staande dit dankgebed om beurten met de aanwezigen. Wie heeft toen niet uit de grond van zijn hart God innerlijk gedankt voor deze hoge uitverkiezing van onze geliefde landgenoot.
Een Nederlander Kardinaal in Nederland! Reeds enige Nederlanders waren vroeger kardinaal geweest: Adriaan Floriszoon Boeyens uit Utrecht, Willem van Enckevoirt uit Mierlo, Marinus Willem van Rossum uit Zwolle. Maar aartsbisschop de Jong is de eerste Nederlander die als kardinaal in Nederland resideert.
En welk een Nederlander! Een die „met kop en schouder boven heel het volk uitsteekt", zoals Saul in Israël (1 Sam. 9, 2), en niet alleen in lichamelijk opzicht, maar ook door geestesgaven, zielegrootheid en vastheid van karakter.

Hij werd 10 September 1885 in Nes op Ameland geboren en 15 Augustus 1908 gewijd, de eerste priester van dit eiland sedert de Hervorming. Hij volmaakte zijn wijsgerige en godgeleerde studiën te Rome, werd in 1914 hoogleraar op het seminarie „Rijsenburg" te Driebergen, waarvan hij in 1931 tot president werd benoemd. Als professor leefde, werkte, doceerde en schreef hij als een andere kardinaal Baronius, publiceerde, behalve geschiedkundige artikelen in verschillende tijdschriften, een reeds in Nederland en België beroemd geworden Handboek der Kerkgeschiedenis in vier delen, waarvan in 1947 de vierde uitgave verschenen is; redigeerde het Maandschrift voor Theologie en Zielzorg, de Nederlandse Katholieke Stemmen en was tegelijk voor honderden priestercandidaten niet alleen een kundig leraar met phenominaal geheugen en enorme eruditie, maar ook een hooggeschat leidsman en een wijze vader met evenwichtig oordeel en diep begrip van alle zielenood.
In 1935 werd hij Coadjutor en in 1936 opvolger van Mgr Jansen op de aartsbisschoppelijke zetel van Sint-Willibrord. Van dat ogenblik af schreef hij geen geschiedenis meer, maar maakte zelf geschiedenis, vooral als de krachtige aanvoerder van de Katholieken tijdens de moeilijke oorlogsjaren van 1939 tot 1945.

Scherp doorzag hij het gevaar, dat de katholieke Kerk bedreigde, toen het Nationaal-Socialisme zich van het gehele terrein van de geest zich wilde meester maken. Beginselvast en onbevreesd weerstond hij de bezettende macht met onverbiddelijke consequentie.
De Katholieken volgden grootmoedig en eendrachtig de vaste leiding, door de bisschoppen hun gegeven, en de niet-Katholieken sloten zich gaarne bij hen aan. Na de bevrijding werd de Aartsbisschop dan ook algemeen als Christen en vaderlander gevierd, zelfs door de hoogste gezagdragers in Nederland. Alle goede vaderlanders hebben zich eveneens over zijn verheffing tot het kardinalaat verheugd; want in een van de meest kritieke tijden van het katholiek geloof en het nationaal bestaan had aartsbisschop de Jong zich „heldenmoedig" een onvervaard verdediger van de onverbiddelijke rechten der mens-

heid getoond en van de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland. [1]) Rooms-Katholiek is kardinaal de Jong meer dan enig ander Nederlander geworden, toen hij op 13 October 1946 als kardinaal-priester bezit nam van zijn titelkerk San Clemente. De kardinaal getuigde het zelf:

„Mijn zwakke gezondheid belette mij, om in Februari van dit jaar naar het Eeuwige Rome te komen, maar des te meer verheugd ben ik nu, dat ik mij bevind te midden van u, die er getuige van zijt, hoe ons aller moeder de Heilige Kerk tegelijk Katholiek is en Rooms, Katholiek, omdat de titularis van deze kerk van verre is gekomen, aldus bewijzende, dat de Kerk supernationaal is; Rooms, omdat naar Rome als naar het centrum en het hoofd der Kerk allen toestromen die aan het bestuur der Kerk deelnemen."

Niet zonder reden sprak de Kardinaal zijn grote vreugde uit over het feit, dat de Sint-Clemenskerk hem als titelkerk was toegewezen; niet alleen „omdat deze kerk zo eerbiedwaardig is door haar historie, zo beroemd om haar kunstwerken"; maar ook „omdat de Heilige Clemens de patroon is van de parochiekerk, waar ik door het heilig Doopsel werd herboren. Nog nader ligt ze mij aan het hart, omdat het de Heilige Clemens was wiens naam aan Sint Willibrord werd gegeven, de apostel der Friezen en eerste bisschop van Utrecht, wiens onwaardige opvolger ik ben. Vervolgens, wie weet niet, dat de heilige paus Clemens in zijn brief aan de Corinthiërs reeds het primaat van de bisschop van Rome veronderstelt en in feite benadrukt? En nu kan ik zonder enige aarzeling getuigen, dat de Katholieken van Nederland zich allernauwst aan de Heilige Stoel verknocht voelen en altijd

---

[1]) Lees Het Verzet van de Nederlandse Bisschoppen tegen Nationaal-Socialisme en Duitse tyrannie. (Utrecht 1945), waarin 88 documenten van de Bisschoppen uit die tijd zijn opgenomen en een kort maar duidelijk overzicht wordt gegeven van alles wat het Episcopaat gedaan heeft, om het volk voor het binnendringen van de Nationaal-Socialistische beginselen te vrijwaren, om de rechten van godsdienst, Kerk en elke mens te verdedigen, en om stoffelijke en geestelijke hulp te bieden aan alle slachtoffers van ongerechtigheid en ontaarding.

en overal bereid zijn dit primaatschap van de Paus te verkondigen en te verdedigen".

Roomsen dat zijn wij met ziel en harte,
Roomsen dat zijn wij met woord en met daad.
Roomsen wat onspoed of leed ons tarte,
Roomsen tot eenmaal het stervensuur slaat.
Roomsen in huis, Rooms ook daar buiten,
Schamen we ons nimmer de eervolle keus;
Lafheid noch vrees zal de lippen ons sluiten;
Roomsen dat zijn wij, dat is onze leus!

MET DE VERKENNERS NAAR CASTELGANDOLFO

EEN aangename opdracht uit Nederland zou ons spoedig weer in Castelgandolfo tezamen brengen.
Toen in het middernachtelijk uur twaalf doffe slagen over het Sint-Pietersplein gegonsd hadden, bracht een groepje Italiaanse „exploratori" de bekende verkennersgroep aan de heilige Petrus en ging welgemoed op stap.
Het was fris, zo midden in de nacht, en vrij donker onder de bewolkte hemel; maar in blijde stemming begonnen zij de laatste etappe van 25 kilometer af te leggen, die nog overbleef van de lange tocht Nederland–Rome. Zij droegen een verzegelde metalen cylinder, die op de feestdag van Sint Petrus en Paulus, de 29e Juni 1946, uit Nederland vertrokken was en door verkenners-renboden te voet door België, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland, Italië naar Rome gebracht. De volgende morgen, Donderdag 31 October, tegen negen uur zou de ingesloten oorkonde aan de Paus ter hand worden gesteld.
De groep bestond uit de Assistent der Italiaanse verkenners, Monsignor Pignedoli, door de jongens amicaal Don Sergio genoemd, zes verkenners en de secretaris van de Katholieke Actie in Italië.
In flinke pas trokken zij vrolijk door de eenzame Romeinse Cam-

De Paus pontificeert in de Sint-Pieter.

Bij de pauselijke troon. Naast Paus Pius XII de Kardinalen Caccia Dominioni en Canali en de troonassistent Prins Marcantonio Colonna.

pagna, zongen zo nu en dan een verkennerslied of baden gezamenlijk de Rozenkrans, en kwamen met enige rustperioden – ook al veroorzaakt door sterke regenbuien, waartegen een schuilplaats moest worden gezocht – tegen zes uur te Castelgandolfo aan. Hier las Don Sergio voor de jongens de Heilige Mis, werd wat uitgerust en de nodige verfrissing en versterking genomen.
Hiermede was de laatste bladzijde gevuld van het hooginteressante Diarium, dat door vele foto's, schetsen, verzen, stempels en ondertekeningen verlucht is en een levendig beeld geeft van de moeilijke en langdurige reis, die dit document gemaakt heeft over bergen en dalen (bijvoorbeeld de Sint-Gothart), langs rivieren en meren en de uitgestrekte kust van de Middellandse Zee. Vooral de Italiaanse Verkenners, nu reeds een 40.000 in getal, hebben zich kranig gedragen, zodat in het Diarium zelfs niet de aanbevelingen en zegeningen ontbreken van verschillende Bisschoppen en Kardinalen.
Ondertussen waren in Castelgandolfo schrijver dezes aangekomen, – die als kanunnik van Sint-Pieter de zorg voor de oorkonde te Rome op zich had genomen en het waardevolle schriftstuk tijdelijk op het graf van de Heilige Petrus had gedeponeerd, – de gezant van Nederland bij de Heilige Stoel, Jonkheer Marc Willem van Weede met zijn zoon Rudolf in padvinderskostuum, de Nederlandse leider Jan Engelsman, die ook bij het vertrek van de oorkonde uit Nederland was tegenwoordig geweest, een paar journalisten, die te Rome overal aanwezig zijn waar wat te doen is, en nog enige leden en bestuursleden van de Italiaanse Verkennersbeweging.
In een halve cirkel werden we opgesteld in de Sala del Concistoro, in dezelfde zaal waar de Paus onze Kardinaal-aartsbisschop de rode kardinaalshoed had opgezet. Door de vensters hadden we een wijd uitzicht op de Albaanse bergen met het stadje Rocca di Papa en de hoge Monte Cavo, en beneden op het sterk bewogen Albanomeer, waar bij het slechte weer van heden witte pluimen op de golven dansten en bij de kust zelfs een soort branding ontstond.
Kwart over negen kwam de Paus de zaal binnen en begon terstond te spreken. Hij begroette eerst de Gezant bij de Heilige Stoel, ver-

tegenwoordiger van het heldhaftige land, „eroico paese", dat de naam van Nederland draagt, en dankte de katholieke verkenners voor de sympathieke idee, een hulde- en trouwbetuiging per estafette naar Rome te laten brengen. Zó brachten eens de Grieken het heilig vuur naar Athene; zó pelgrimeerden in vroegere dagen de Katholieken uit de noordelijke landstreken naar de graven der Apostelen in de Eeuwige Stad; zó werd nu door verkenners uit verschillende landen — een waar beeld van internationale samenwerking — een akte van aanhankelijkheid aan Petrus' Stoel, van Nederland uit, gebracht aan de Paus. Van harte dankte en zegende hij allen, die op enigerlei wijze aan dit huldebetoon hun medewerking hadden verleend.

Daarop werd aan de Paus door een Italiaanse verkenner de cylinder met de oorkonde overhandigd, die met goedkeuring van de Kardinaal-aartsbisschop door de Katholieke Nederlandse verkenners in het zomerkamp te Lunteren was opgesteld. De Paus nam ze dankbaar in ontvangst, en gaf aan ieder der aanwezigen een medaille, die geheel het leven als kostbare herinnering aan deze merkwaardige audiëntie zal worden bewaard.

VII. TER ERE VAN GODS MOEDER

DE EERSTE MIS VAN PAUS PIUS XII

DE basiliek van S. Maria Maggiore, schitterend van het electrische licht, dat in de gouden mozaïeken weerkaatst, ziet telken jare met Kerstmis een grote menigte van gelovigen tussen haar marmeren zuilen. Zo was het reeds eeuwen geleden en in lang vervlogen tijden: in de Kerstnacht is zij de verzamelplaats der Romeinen, die, hoe verschillend ook in rang en stand, allen toch bezield zijn met eenzelfde liefde en gedreven worden door eenzelfde geloof.

Tijdens de Romeinse republiek werd de Esquilijnse heuvel behoedzaam vermeden en gold als zeer ongezond wegens het slavenkerkhof, dat daar was aangelegd. Maar ten tijde van het keizerrijk werd de heuvel door enige Maecenassen tot een gezonde verblijfplaats omgeschapen en met weelderige villa's bebouwd. In enige woningen drong spoedig de christelijke geest door, bijvoorbeeld in het huis van Senator Pudentius, volgens een traditie leerling van de Heilige Apostelen Petrus en Paulus. In de vierde eeuw werd de kruin met de grootste Mariakerk van Rome bekroond, die de naam van Maria Maggiore tot op heden behouden heeft.

Enige pelgrims vroegen mij hun het ontstaan van deze Mariabasiliek te vertellen; en ik liet de bezoekers eerst een verguld bronzen reliëf in de Capella Paolina zien en daarna een dertiende-eeuwse mozaïek in de later aan de voorgevel der kerk aangebouwde pauselijke loggia. Van hier placht de Paus in vroeger dagen op 15 Augustus, feest van

Maria-ten-hemel-opneming, de zegen te geven Urbi et Orbi, aan Stad en Wereld; welke oude traditie paus Pius XI weer opgehaald heeft, tot grote vreugde van de Romeinse bevolking.
De legende verhaalt het ontstaan van de kerk aldus: de vrome senator Johannes Pratitius kreeg op 5 Augustus, als te Rome de grootste hitte pleegt te heersen, van Maria in een droomgezicht de opdracht te harer ere een kerk te bouwen op de plaats, waar de volgende morgen vers gevallen sneeuw zou liggen. Paus Liberius (352–366) had die nacht eenzelfde droom, zodat men besloot daar een kerk op te richten (Maria-ter-Sneeuw genaamd, of ook wel Basilica Liberiana). Men heeft er ofwel een geheel nieuw bouwwerk neergezet, ofwel een grote daar reeds bestaande vergaderzaal tot kerk omgebouwd, waaraan Liberius een absis en zijbeuken toevoegde. De kerk werd met rijk schilderwerk en schone mozaïeken in de absis versierd. In dit mozaïek veranderde ongeveer honderd jaar later paus Sixtus III het stralende Kruis in een Mariabeeltenis, — Maria door haar Zoon gekroond; later meermalen gerestaureerd, vooral door Jac. Toritti in 1295 —, en ter herinnering aan het Concilie van Ephese (431) werd ook de kerk aan Maria „Moeder Gods", toegewijd en werden op de triumfboog, die absis en kerk verbindt, mozaïektaferelen aangebracht, die er nu weer uitzien als nieuw. Want paus Pius XI liet ze bij gelegenheid van het 1500-jarig herdenkingsfeest in 1931 zorgvuldig en met niet geringe kosten restaureren. Op de oude inscriptie van paus Sixtus leest men nog duidelijk de woorden: „Gij moeder zonder menselijke tussenkomst, bracht maagd blijvend de Gever van alle leven voort".
De kerk draagt nog een andere naam, die ons meer aan Kerstmis herinnert: S. Maria ad praesepe, Maria bij de Kribbe.
— „Waarom en sedert wanneer?" vroeg men mij.
En het antwoord luidde: Sommigen menen omdat paus Sixtus in de eerste helft der vijfde eeuw er een Grot inrichtte, een kapel gelijkend op de Grot van Bethlehem, maar groter en mooier dan de Grot van Gregorius IV in S. Maria in Trastevere.
Maar waarschijnlijker is, dat deze naam eerst in de zevende eeuw

voorkomt. Toen trokken de Muzelmannen door het heilige land Palestina te vuur en te zwaard en werd voor het behoud der Heilige Reliquieën daar ter plaatse zeer gevreesd. Daarom oordeelde keizer Heraclius het veiliger het Heilig Kruishout naar Constantinopel over te brengen, en nam paus Theodorus (642–649) dankbaar de Bethlehem-reliquieën van Bisschop Stephanus in ontvangst, die de Patriarch van Jeruzalem, de Heilige Sophronius, kort vóór zijn dood op Calvarië zelf een heilige eed had laten zweren, dat hij de reliquieën van Christus' geboorte – hout van de kribbe, wat doeken waarin het Goddelijk Kind zou gewikkeld zijn geweest en enige stukken steen uit de Geboortegrot – zou overbrengen naar Rome. Paus Stephanus schonk ze aan de grote Mariakerk, die sedertdien ook de naam „Maria bij de Kribbe" draagt.

– „Zouden die Kribbereliquieën wel echt zijn?" twijfelde een ongelovige Thomas.

Het zijn vijf stukken hout, die samengevoegd een soort wieg vormen. Kardinaal Hohenlohe heeft in 1893 in tegenwoordigheid van het gehele Lateraanse Kapittel de reliquieën onderzocht, waarbij ook de geleerde bibliothecaris van de Ritencongregatie Cozza-Luzzi en de Oratoriaan pater Laïs aanwezig waren. Zij kwamen tot het resultaat, dat de stukken hout te zamen werkelijk een wieg vormden, zoals die nu nog in Palestina in gebruik is en zoals ze bijvoorbeeld ook op de oudste kribbeafbeeldingen van een reliëf te Arles in Frankrijk voorkomt en op de sarcophaag van de Heilige Gregorius te Ancona.

– „En waar worden ze bewaard?"

Deze reliquieën zijn vele eeuwen lang in de „crypte van de Heilige Grot" in een zijkapel bewaard, nu de Sacramentskapel of Cappella Sistina. De paus las hier met Kerstmis ieder jaar de eerste Heilige Mis – Statie bij de Kribbe – en werd dan volgens een bijzonder ritueel ingehaald: hem werd o.a. een rietstok aangeboden, waarop een brandende kaars was aangebracht; hiermede werd een bosje vlas in brand gestoken, dat spoedig was verteerd; waarop de caeremoniaris ernstig zeide: „Sancte Pater, sic transit gloria mundi; Heilige Vader, zo vergaat alle aardse glorie". Deze ceremonie vindt nog plaats, als

de nieuwgekozen Paus onder uitbundig gejubel der samengestroomde menigte feestelijk Sint-Pieter wordt binnengeleid.

Bij deze pausmissen in Maria Maggiore hebben zich verschillende tonelen afgespeeld. Het Liber Pontificalis vertelt van een wonder, dat hier op Kerstmis 653 moet hebben plaats gegrepen. Door de keizer van Constantinopel was een officier Olympius naar Rome gezonden om paus Sint Martinus I, die tegen de zin van de keizer een Concilie gehouden had, gevankelijk of anderszins naar Constantinopel te voeren. Maar deze man bereikte op vredelievende wijze zijn doel niet. Toen besloot hij de Paus te laten doden en wel in de Kerstnacht zelf, als de Paus in S. Maria Maggiore de Heilige Mis opdroeg. De sluipmoordenaar echter, die daarvoor door Olympius gehuurd was, kon zijn rampzalig voornemen niet ten uitvoer brengen, omdat hij plotseling, toen hij met zijn dolk het altaar wilde naderen, met blindheid geslagen werd.
Een ander boos opzet had, tenminste tijdelijk, wel gevolgen. Paus Gregorius VII werd in de Kerstnacht van 1075, terwijl hij hier de Heilige Mis celebreerde, door de soldaten van Cenci overvallen, met geweld en onder bloedige slagen van het altaar weggesleept en opgesloten in de gevangenis der Cenci nabij de Tiber. Het volk wist eerst niet, wat er gebeurde; maar toen het zich bewust werd, dat de Paus gevangen was genomen, liep het in drommen naar de vesting van de Cenci en slaagde er tenslotte in, de Paus te bevrijden en triomfantelijk terug te voeren naar de Liberiaanse basiliek.

Vele heiligen knielden hier in gebed. De Heilige Cajetanus, de stichter van de Teatijnenorde, las hier in 1516 zijn eerste Heilige Mis en werd zulk een grote vereerder van de Kribbe, dat hij zich telkens weer naar Maria Maggiore spoedde en gewoon was de gehele Kerstnacht hier in gebed door te brengen. In de Kerstnacht van 1517 geraakte hij in geestverrukking en zag, hoe de Heilige Maria het Kindje Jesus uit de Kribbe nam en in zijn uitgebreide armen neerlegde, zoals hij zelf 28 Januari 1518 aan Zuster Laura Munano

te Brescia schreef en Bernini hem beeldhouwde onder aan de trap der Confessio.
Thans worden de reliquieën in het hypogeum, een onderaardse bewaarplaats, midden in de kerk onder het hoofdaltaar bewaard. Daar staat in een nis, met verguld bronzen deuren afgesloten, een kristallen urn, met zilver beslagen. Gedurende de dagen van Kerstmis en iedere 25e van de maand is de kostbare reliquie van acht uur tot twaalf uur ter verering uitgesteld. Paus Pius IX, die deze crypte liet aanleggen en met kostbaar marmer versieren ligt gebeiteld devoot voor de Kribbe neergeknield. Hij had eerst deze plaats uitgekozen om er begraven te worden; maar na de inval van de Garibaldisten te Rome in 1870 veranderde hij zijn testament en bepaalde, dat hij in een eenvoudig grafmonument tussen de armen wilde rusten in de kerk van de heilige Martelaar Laurentius.
Hij had een bijzondere voorliefde voor S. Maria Maggiore en kwam op de dag zelf van zijn pauskeuze, 18 Juni 1846, de kerk 's avonds om half elf nog bezoeken. Geruime tijd bleef de Paus in gebed neergeknield zowel voor het Allerheiligste Sacrament in de Cappella Sistina als bij het Maria-altaar in de Cappella Borghesiana.
De Heilige Ignatius koos uit alle kerken van Rome de Maria Maggiore uit, om na lange voorbereiding er op Kerstmis 1538 zijn eerste Heilige Mis te lezen.
Ook paus Pius XII heeft als don Eugenio Pacelli hier op 3 April 1899 voor de eerste maal het Heilig Misoffer opgedragen. Daags te voren, Pasen 2 April, was hij door de Vicegerente van Rome, Z. H. Exc. Patriarch Cassetta in de kapel van het ouderlijk huis tot priester gewijd. De neomist las de Heilige Mis onder assistentie van Z. Em. kardinaal Vincenzo Vannutelli in de Cappella Paolina of Borghesiana vóór de beeltenis van Maria „Hulp van het Romeinse volk", op wie hij als geboren Romein al zijn vertrouwen had gesteld.
Tijdens zijn veertigste priesterjaar wenste Eugenio Pacelli als paus Pius XII deze kerk nog eens te bezoeken en daar de Heilige Mis te celebreren. Hij koos daarvoor 8 December 1939 uit, de feestdag van Maria Onbevlekt Ontvangen.

Na de begroeting van het Kapittel sprak de Paus, door het gehele Kardinaalscollege omringd, zijn hartgrondige dank uit en gaf in een heerlijke rede een uitvoerige verklaring, waarom hij juist deze dag en deze kerk voor de plechtigheid van heden, de viering van zijn veertigjarig priesterjubileum, had uitgekozen. Hij zeide o.a.:

„De dag, aan de Onbevlekte Ontvangenis van Gods Moeder gewijd, heeft steeds voor ons in een blij licht gestraald, omdat we in het wonderbare geheim, op deze dag herdacht, het morgengloren zien lichten van de Verlossing der mensheid. Bijgevolg liggen er de eerstelingen in besloten van de vreugde, gedurende vele eeuwen verbeid, aan wier deelneming alle mensen geroepen zijn.
Maar deze feestdag vervult ons dit jaar met nog grotere blijdschap omdat wij hier met u heden willen herdenken de veertigste verjaardag van onze priesterwijding.
Deze Maria Maggiore, grootste Maria-basiliek van Rome, is ons van onze jeugd af altijd bijzonder dierbaar geweest. Ze is ons lief, omdat ze in onze geboortestad op de Esquilijnse heuvel gelegen is als een koninklijk paleis, waar de verheven Vorstin van hemel en aarde vol barmhartigheid heerst en vol liefde regeert; waar zij zondaars met God verzoent en krachtige hulp geeft aan de christenen. Deze kerk is ons bijzonder lief, omdat hier de kribbe bewaard wordt, waarin volgens een vrome overlevering de Zaligmaker als klein kind zou hebben geschreid; omdat ze de eerbiedwaardige overblijfselen omvat van een heilige Paus, de vijfde in de rij van de uitstekende mannen van onze naam; en omdat ze werkelijk ook boven andere kerken uitmunt in stichting, grootsheid, schoonheid en bekoorlijkheid.
Daarom kozen we deze tempel uit, toen we, in het keurkorps der priesters opgenomen, voor de eerste maal het altaar zouden bestijgen. In de Borghesekapel hebben wij, terwijl ouders, verwanten en vrienden er met een vreugdevol hart bij tegenwoordig waren, voor het eerst de heilige Geheimen gevierd. Die dag, welke ons zoveel geluk voorspelde, is ons altijd in zoete herinnering gebleven.
Met blijdschap en in waarheid kunnen we voor u getuigen, dat ons

priesterschap, bij Maria begonnen, onder haar moederlijke bescherming zijn verder verloop heeft gehad. Want als er iets goeds, iets gerechts, iets nuttigs voor het katholiek geloof door ons is tot stand gebracht in onze reeds tamelijk lange levensloop, dan roemen wij hierop, niet in ons, maar in God en moeder Maria, en vinden hierin ook alleen de rechtvaardiging van de feestelijkheden van heden. Onder Maria's bescherming en schutse gesteld, hebben wij bij twijfel en bezorgdheid, waarin wij niet zelden hebben verkeerd, steeds tot die zoete Moeder onze toevlucht genomen; en ons vast vertrouwen op haar is nooit ijdel gebleken. Want van hier kregen wij dan licht en hulp en troost.

Moge de allergetrouwste beschermster haar beschermeling blijven bijstaan, vooral nu thans op zijn schouders de last drukt van het apostelambt, en hij meer dan ooit haar daadwerkelijke hulp van node heeft. Dat de verhevene Moeder van God, – op wier altaar hij het eerste Misoffer opdroeg aan de onsterfelijke God en aan wie hij thans lofzingend grote dank betuigt voor de overvloedige weldaden door haar bemiddeling ontvangen – ook voortaan zijn nederige smekingen genadig moge aanhoren. Geve zij aan de haar toegewijde beschermeling, tot meerdere eer van God en van haar zelf en ter bevordering van het heil der Kerk: wijsheid in de beraadslagingen, ijver bij de werkzaamheden en een liefde jegens God en de mensen die door geen tegenslag wordt verkleind, tegelijk met een onverwinbaar geloof dat in de strijd niet wankelt en bij de overwinning niet verzwakt.

En dat zij, die zich gaarne „Heil van het Romeinse volk" laat noemen, welwillend moge neerzien, smeken wij deemoedig, op deze geliefde stad Rome, waaraan zij zoveel roem en luister gegeven heeft. Dat onder haar hoede de zielen der levenslustige kinderen glanzen van reinheid en onschuld, als de sneeuw die volgens een overlevering in het hart der stad neervlokte, om de plaats voor haar heiligdom aan te wijzen.

Dat onder haar leiding de goede voornemens der Romeinen sterk,

lichtend en zuiver mogen zijn, gelijk de marmeren zuilen van deze tempel. Dat hun liefde steeds voorbeeldig uitschittere, zoals het fijn bewerkte mozaïek dat de fraaie absis en het gewelf versiert.
En mogen tenslotte al hun aangelegenheden, zowel huiselijke als openbare, een voorspoedige bloei beleven door de hulp van Maria: Heil van het Romeinse volk."

HEIL VAN HET ROMEINSE VOLK

EENS dat de Heilige Stanislaus Kostka als novice de basiliek van Maria Maggiore verliet, zag zijn compagnon, pater Emmanuel Sa, hoe Stanislaus' gelaat geheel rood was van heilige geestdrift, en zeide hem:
— Stanislaus, ge schijnt heel veel van Maria te houden.
— O ja, antwoordde de jonge heilige met een hemelse glimlach; zij is mijn moeder; de moeder van God is ook mijn moeder.
Iedere avond, alvorens zich te ruste te begeven, knielde hij neer met het gezicht in de richting van Maria Maggiore gewend en bad zijn drie Wees Gegroeten als een teken van grote liefde tot haar, die hij beminde als zijn moeder. Hij ging dikwijls op zijn vrije middagen naar deze kerk en wel naar de Cappella Paolina, door paus Paulus V Borghese gebouwd (1605—1621), die daar ook in een rijk marmeren grafmonument begraven ligt, evenals zijn voorganger paus Clemens VIII Aldobrandini (1592—1605). Stanislaus knielde dan in vurig gebed neer voor de beeltenis van Maria, Salus populi Romani: Maria, Heil van het Romeinse volk. Men zegt, dat het de oudste Maria-afbeelding te Rome is, naar het heet door de Heilige Evangelist Lucas zelf geschilderd.
In de middeleeuwen had deze Madonna een wezenlijke wereldvermaardheid gekregen. Dikwijls werd ze in processie door de straten van Rome gedragen of op een zegewagen rondgereden. De laatste maal geschiedde dit in 1931 bij de viering van het 15e eeuwfeest van het Concilie van Ephese: op een praalwagen door acht schimmels

getrokken werd de Madonna naar de basiliek van Sint-Jan van Lateranen gebracht.
Tijdens een cholera-epidemie in 1837, toen duizenden door de besmettelijke ziekte werden aangetast en gehele families ten grave gedragen, werd deze beeltenis door paus Gregorius XVI in plechtige optocht door Rome gevoerd en bleef enige dagen ter verering in de Jezuïetenkerk Gesù uitgesteld. De Paus volgde het voorbeeld van zijn grote voorganger Gregorius I de Grote, die in 590, toen de bevolking ook door een besmettelijke pestziekte was aangetast, beval, dat er een algemene boetprocessie zou worden gehouden, die in zeven verschillende groepen zou optrekken naar Maria Maggiore, om daar Gods barmhartigheid door de voorbede van Onze Lieve Vrouw in te roepen: de wereldgeestelijken zouden uittrekken uit de kerk Sint Cosmas en Damianus, de ordegeestelijken uit Sint Gervasius en Protasius, de vrouwelijke religieuzen uit Sint Marcellinus en Petrus, de mannen uit Sint Stephanus, de weduwen uit Sint Euphemia, de andere vrouwen uit Sint Clemens en de kinderen uit Sint Vitalis. Ze zouden afzonderlijk hun weg nemen door de straten van de stad onder het bidden van boetpsalmen, terwijl de reliquieën van vele heiligen zouden worden medegedragen en ook Sint Lucas' schilderij van de Moeder Gods. Een middeleeuwse traditie wil, dat toen de processie de kerk Ara Coeli voorbij trok, de Heilige Gregorius hoorde, hoe Engelen de Paashymne „Koningin des Hemels, verheugt U, Alleluja" zongen; waarop de Paus zou hebben geantwoord: „Bid God voor ons, Alleluja".
De Heilige Filippus Nerius, de Heilige Carolus Borromeus, de Heilige Johannes Berchmans knielden dikwijls in extatische devotie neer voor deze Mariabeeltenis, en niet zelden werd Filippus Nerius in het vroege morgenuur, nog vóór de kerkdeuren werden geopend, in gebed voor de kerkpoort aangetroffen.
De Heilige Franciscus Borgia, de derde Generaal van de Sociëteit van Jesus had een zeer grote devotie tot „Maria, heil van het Romeinse volk". Hij verkreeg zelfs van paus Pius V verlof, hetgeen nooit tevoren gegeven was, om van deze Madonna een authentieke

copie te laten schilderen, waarvan wederom andere copies in de huizen der Sociëteit verspreid zijn.
Kardinaal Franciscus Toledo S.J., een der grootste godgeleerden van de Kerk (de bekende Toletus), kwam iedere Zaterdagmorgen te voet van het Vaticaan om de Heilige Mis te lezen in Maria Maggiore. Bij zijn dood vermaakte hij alles wat hij bezat aan deze basiliek en werd ook hier begraven, op het einde van het linkerzijschip dicht bij de Porta Santa, waar de Kanunniken van deze basiliek een grafmonument voor hem oprichtten.

Nog vele andere herinneringen zijn aan de Maria Maggiore verbonden, en vele kunstwerken en monumenten kunnen er worden bewonderd.
Het is niet nodig te wijzen op de prachtige marmeren zuilenrij noch op de kostbare mozaïekvloer uit de twaalfde eeuw, noch op het goud, het eerste goud, dat Columbus uit Amerika naar Europa medebracht en door koning Ferdinand de Katholieke van Spanje en door Isabella van Castilië aan de Paus ten geschenke werd gegeven. Hiermede is de zoldering van deze Mariabasiliek versierd; nog altijd fonkelt de zware goudbelegging als nieuw.
We willen slechts de Sacramentskapel binnengaan, waar vroeger de Kribbe bewaard werd en de Heilige Hieronymus begraven ligt, de grote minnaar van het land waar Jesus heeft geleefd en gestorven is. U weet wel, dat hij na de dood van paus Damasus Rome verliet en zich te Bethlehem vestigde, waar hij de Heilige Schrift uit het Grieks en Hebreeuws vertaalde en 34 jaren lang verbleef tot zijn dood in 420. Zijn lichaam werd naar Rome gebracht om te rusten in de nabijheid van de Kribbe tussen stenen van de grot van Bethlehem. De Franciscaanse paus Sixtus V (1585–1590) liet deze kapel met slanke koepel door zijn architect Domenico Fontana herbouwen en er het sierlijke, zeer oorspronkelijke tabernakel oprichten, een rond tempeltje door vier bronzen engelenfiguren gedragen. Hier rust Sixtus uit van zijn moeizaam leven en is op het grafmonument, tussen Franciscus en Antonius, in knielende houding voorgesteld.

Tegenover hem rust de Dominicaan, paus H. Pius V (1566–1572), die in zittende houding op zijn grafmonument tussen Dominicus en Petrus de martelaar is uitgebeeld, de Paus, die de gehele wereld opriep tot het ijverig bidden van de Rozenkrans, door Maria's hulp de zeeslag van Lepanto won en Europa bevrijdde van de macht der Turken. Men ziet op het reliëf voorgesteld, hoe de bevelhebber van de pauselijke vloot Marcantonio Colonna aan de Paus de op de Turken veroverde vlag overreikt. Deze vlag wordt nog in de sacristie bewaard, waar de Nederlander Paulus Bril enige goede fresco's schilderde.

Bij het verlaten van de kerk groeten we nog de Regina pacis, de Koningin van de vrede, een marmergroep van Guido Galli, die Maria afbeeldde met het kind Jesus staande op haar schoot, aan de strijdende wereld de olijftak van de vrede aanbiedend. Paus Benedictus XV, die in de Marialitanie de aanroeping „Koningin van de Vrede, bid voor ons" invoegde, gaf de kunstenaar opdracht deze voorstelling in marmer uit te houwen, liet het beeld in de grootste Mariakerk van Rome opstellen en hield niet op in nederig gebed, – zoals hij devotelijk op zijn grafmonument in Sint-Pieter is voorgesteld – de Hemelkoningin om hulp te smeken, tot eindelijk de vurig verlangde vrede in 1918 gesloten werd. Nog steeds schijnt, zelfs na de tweede wereldoorlog, een gebed om blijvende wereldvrede niet overbodig te zijn. Dona nobis pacem. Heer, geef ons de vrede!

EEN OUDHEIDKUNDIG ONDERZOEK

De grote feestzaal der pauselijke Cancellarie was geheel gevuld met een uitgelezen publiek. Op erezetels hadden enige Kardinalen der Heilige Roomse Kerk plaats genomen, geflankeerd door Aartsbisschoppen en Bisschoppen.

Nadat een „Oremus pro Pontifice" van Maestro Refici gezongen was, besteeg de grijze prelaat, Apost. Protonotaar Joseph Wilpert het spreekgestoelte om het illustre gezelschap te spreken over de oude

mozaïeken, die in de grote Mariakerk, S. Maria Maggiore, steeds de herinnering levendig houden aan het roemrijke Concilie van Ephese in 431, waarvan op het vurig verlangen van de Paus de gehele katholieke wereld het 15e eeuwfeest plechtig zou herdenken.
Wie was niet begerig, de 74-jarige oudheidkundige Joseph Wilpert te horen spreken over het moeizame werk, dat hem in de laatste levensjaren geheel in beslag had genomen! Men zag hem in de laatste tijd zo weinig, die stoere Duitse geleerde, die zo eenzaam in de Anima op een eenvoudige kamer woonde, zich alleen 's Zondags een paar uur recreatie gunde, maar overigens de gehele dag op zijn kamer ploeterde om het tezamen gezochte wetenschappelijke materiaal in geleerde boeken en doorwrochte tijdschriftartikelen grondig te verwerken. We wisten allen wel, onder hoe grote moeilijkheden het herstel van de oude mozaïeken in de Liberiaanse Basiliek door hem persoonlijk was geleid, ja, hoe de reiniging en vervolmaking dikwijls met eigen handen was verricht; hoe hij op hoge stellages had moeten klauteren om met spons en water het eeuwenoude stof te verwijderen; hoe hij in gedeelten nauwkeurige fotografische opnamen dezer mozaïeken had laten maken om latere toevoegsels of verbeteringen van het oorspronkelijke kunstwerk duidelijk te kunnen onderscheiden; hoe onder zijn voortdurend persoonlijk toezicht op de „brug" zelf copieën waren vervaardigd van het geheel, opdat de gewenste restauratie toch maar geen ongewilde vernieuwing zou worden, maar een werkelijk herstellen van de kunststukken in hun oorspronkelijke vorm.
Geen wonder, dat door Wilpert geheel nieuwe gezichtspunten werden geopend. Met degelijke argumenten bestreed hij o.a. de onder de archeologen thans heersende mening, waardoor ofwel de gehele bouw van de Basiliek van Maria de Meerdere aan paus Sixtus wordt toegeschreven (als een herinnerings-monument aan het Concilie van Ephese, dat Maria's goddelijk moederschap plechtig had verkondigd), ofwel aan deze Paus minstens de gehele versiering der kerk wordt toegedicht, vooral het aanbrengen van de heerlijke mozaïeken. Paus Sixtus zou deze hebben laten vervaardigen als een dankbare hulde

aan de Moeder van God, met wier machtige hulp te Ephese de orthodoxe kerkleer een glansrijke overwinning had behaald op de ketterse lering van Nestorius. (Vgl. Johannes Kardinaal de Jong, Kerkgeschiedenis I, 4 255.)

Neen, zegt Wilpert, het gebouw als een grote vergaderzaal, rustend op kolommen bestond reeds veel vroeger, was zelfs reeds sedert het begin der vierde eeuw eigendom der Christenen. Paus Liberius (352–366) herschiep deze vergaderzaal tot een kerk, bouwde er de absis en zijbeuken aan en versierde de kerk met schilderwerk en mozaïeken: de grote mozaïek in de absis en de 42 mozaïek-voorstellingen uit het Oude Testament boven de kolommen. Van toen af heette die Basiliek, zoals ze nu nog zeer dikwijls genoemd wordt „Basilica Liberiana" (nooit: Basiliek van Sixtus). Paus Sixtus III wijdde in 432, een jaar na het Concilie van Ephese, deze Basiliek aan Gods Moeder toe, veranderde enigszins de mozaïeken der absis, door in plaats van het stralende kruis een mozaïekbeeld van Gods Moeder, door haar Zoon gekroond, aan te brengen, en versierde de triomphboog, welke de absis met het langschip der kerk verbindt, met mozaïek-taferelen. Hierop verschijnt steeds Maria in rijke klederdracht als een vorstelijke vrouwe, edel, liefelijk en schoon.

Met scherpe lichtbeelden liet ons Wilpert van nabij deze mozaïeken zien: de Boodschap van de Engel, de Opoffering in de Tempel, de Aanbidding der Wijzen, de Vlucht naar Egypte. Een oude legende staat op deze laatste mozaïek uitgebeeld: hoe namelijk de Heilige Familie bij haar aankomst in Egypte door de Koning zelf met talrijk gevolg wordt begroet en welkom geheten, terwijl op dat ogenblik de afgodsbeelden van de voetstukken vallen en tot duizenden stukken worden verbrijzeld.

Ook een opschrift werd ons getoond, waarin paus Sixtus o.a. zegt: „Gij, moeder zonder menselijke tussenkomst, bracht, maagd blijvend, de Gever van het leven voort".

Voor een zorgvuldige restauratie was echter meer nodig dan goede leiding en nauwkeurige uitvoering. Het werk, dat verschillende jaren geduurd heeft, bracht niet geringe kosten mede. Alle onkosten en

uitgaven zijn door de Maecenas, paus Pius XI, gedragen, aan wie Mgr Wilpert zijn hartgrondige dank bracht en eerbiedige gelukwens. „Ja, ook gelukwens. Want de restauratie van Maria Maggiore zal een der schitterendste glories blijven van het roemrijke pontificaat van paus Pius XI".

Op een feestdag in 429 stroomde het volk van Constantinopel zoals gewoonlijk naar de hoofdbasiliek, om daar in het katholiek geloof gesterkt te worden door het geestdriftige woord van zijn Bisschop, bekend als machtig redenaar. Nog altijd waren er volgelingen van de Ariaanse ketterij in de keizerstad Constantinopel, en verspreidden er vele andere ketters, Pelagianen en Manicheeën, die uit Afrika waren overgekomen, heimelijk en listig hun gevaarlijke en verderfelijke leerstellingen.

Maar welk een bittere ontgoocheling moesten zij die dag ondervinden! De metropoliet Nestorius gaf in zijn predicatie vaste voet aan de vreselijke beschuldiging, die reeds lang in het geheim tegen hem werd ingebracht. Hij beweerde van af de hoogte van de preekstoel, dat degenen niet het ware Christengeloof bezaten, die een persoonlijke vereniging der beide naturen in Christus aannamen, en over Maria's moederschap anders oordeelden dan hij.

De ontgoocheling der toegestroomde menigte was ontzettend groot, waaraan een dof gemompel uiting gaf. Een moedige stem (Eusebius van Dorileo) vroeg toen onder applaus der talrijke hoorders: hoe dan zijn mening was over de moeder van Christus, en of hij zijn leer kon en wilde bewijzen. Maar Nestorius antwoordde niet met argumenten, doch slechts met beledigingen jegens de moedige ondervrager.

Hierdoor werd de menigte niet tot rust gebracht. Zij bleven een duidelijke uitspraak eisen, zij wilden zelf horen, hoe hij oordeelde over Maria's hoge waardigheid.

Nestorius zweeg. Maar één van zijn volgelingen riep toen luide: Maria kan niet „Moeder van God" worden genoemd.

Dát was te veel. Verontwaardigd wendde het volk zich van de preekstoel af en ging heen. Het verliet het kerkgebouw om er geen voet

Basilica di Santa Maria Maggiore. La Facciata.

Basilica di Santa Maria Maggiore. Interno.

Maria, Heil van het Romeinse volk.
De Madonna van de Capella Paolina in S. Maria Maggiore.

meer in te zetten, vóórdat de ketterse Patriarch van zijn bisschoppelijk ambt zou zijn ontzet.
De vele pogingen, vooral door Cyrillus van Alexandrië aangewend, om Nestorius terug te brengen tot de katholieke waarheid, mislukten. Er bleef niets anders over, dan een ingrijpen van Rome.
Op een Romeins Concilie in 430 veroordeelde paus Coelestinus de onware leer van Nestorius, en dreigde hem met ontzetting uit zijn herderlijk ambt als hij niet binnen tien dagen zijn heilloze dwaalleer herriep. Cyrillus moest het decreet van het Romeinse Concilie ten uitvoer brengen en aan Nestorius de excommunicatie aankondigen, indien deze hardnekkig bleef vasthouden aan zijn ketterse leer.
Nestorius wilde zich, helaas! niet onderwerpen. Hij beriep zich op de Keizer, die, hierin gesteund door Cyrillus en door de Paus, tegen Pinksteren 431 een Algemeen Concilie te Ephese beriep. In Ephese was volgens een oude traditie Maria gestorven en ten hemel opgenomen. Ongeveer 200 bisschoppen verschenen ter plaatse. Ook Nestorius kwam, maar met gewapend gevolg.
De Paus zond drie legaten, die „moeten bekend maken, wat door ons besloten is". Maar toen de pauselijke gezanten wat lang op zich lieten wachten, opende Cyrillus „als plaatsvervanger van de Bisschop van Rome" de vergadering, waarin de ware leer werd vastgesteld en de „goddeloze" Nestorius, die niet ter vergadering verschenen was, wegens zijn „godlasterende leerstellingen" afgezet.
Niettegenstaande de zomerhitte wachtte buiten de vergaderzaal het volk van Ephese de ganse dag op de beslissing der Vaders van het Concilie. Het hoopte en verwachtte, dat deze geheel in overeenstemming zou zijn met zijn heilige verlangens; in geloof en liefde jegens Gods Moeder wilde het niet in het minst onderdoen voor de gelovigen van Constantinopel.
Toen dan ook tegen het vallen van de avond aan de verzamelde menigte de overwinning van het orthodoxe geloof werd medegedeeld, steeg een luid gejuich op, werden de Kerkvaders met levendige toejuichingen begroet en duizenden fakkels ontstoken. Onder het zingen

van Maria-liederen werden de 200 bisschoppen, elk door een lichtstoet vergezeld, naar hun woningen begeleid.
Ephese is zich zelf altijd gelijk gebleven. Maar terwijl in Paulus' tijd het volk eens in verwarring had uitgeroepen: „Groot is Diana, de godin van Ephese", werd nu een lofzang aangeheven ter ere van Maria, de Moeder van God.
De 10e Juli waren op de vergadering van het Concilie ook de pauselijke gezanten tegenwoordig, de bisschoppen Arcadius en Projectus en de priester Philippus. Zij legden hun geloofsbrieven aan het Concilie voor en keurden van hun kant goed, wat door het Concilie was beslist. Toen het pauselijk schrijven eerst in het latijn, daarna in griekse vertaling voorgelezen was, stonden de Vaders van hun zetels op en riepen uit: „Rechtvaardig oordeel! Coelestinus, behouder van het Geloof! Aan Coelestinus brengt geheel het Concilie zijn dank!"
Na 1500 jaren stemt de gehele Katholieke wereld nog steeds in met deze lofprijzing: Dank aan paus Coelestinus en de Vaders van het Concilie van Ephese, die niet hebben gedoogd, dat uit de kroon der Moedermaagd de schitterendste en kostbaarste parel zou worden geroofd; maar die te Ephese voor Maria krachtig de eretitel hebben opgeëist van „Moeder van God".
Het was geen nieuwe titel. In de tweede en derde eeuw hebben Tertulliaan, Origenes en paus Felix reeds gesproken van de Zoon van God, geboren uit Maria; de Zoon van God, vlees geworden in Maria; de Zoon van God, gedragen in de schoot van Maria; de Zoon van God, gebaard door Maria. In de vierde eeuw werd de titel Moeder van God zelfs algemeen in de Kerk aan de Heilige Maagd toegekend. De Heilige Augustinus gebruikte gelijkluidende termen: Moeder van de Zoon van de Allerhoogste; Moeder van de Schepper; Moeder van de almachtige Zoon.
Maar toen in de vijfde eeuw sommigen Maria wel Moeder van Jesus, Moeder van Christus wilden noemen, maar weigerden haar als Moeder van God te betitelen, ofwel beweerden dat Maria alleen Moeder van de mens Jesus was geweest, in wie later bij het doopsel

God zijn intrek zou hebben genomen, moest de Kerk tegen deze dwaalleer optreden en de eer van Gods Moeder met kracht hoog houden. Daarom sloot zij uit de kerkgemeenschap allen uit, die Maria niet wilden erkennen als Theotokos, Deipara, Dei Genitrix, Moeder van God. Dit geschiedde op het Concilie van Ephese.
Daarom heeft de Kerk het vijftiende eeuwfeest van dit Concilie plechtig willen herdenken, niet alleen te Rome, maar volgens uitdrukkelijk verlangen van de Paus in de gehele katholieke wereld. Kardinaal Pompili, toen Vicaris van Z.H. de Paus voor het bisdom Rome, besloot zijn geestdriftige oproep tot deelneming aan de Ephesiaanse jubelfeesten met deze schone bede uit een oude Maria-hymne:

Uw Onbevlekte Ontvangenis zij onze genezing,
Uw Geboorte begin van ons leven;
Uw Opdracht in de tempel onze toewijding aan God,
En de Boodschap van de Engel onze blijvende redding;
Uw Baren zij onze verlossing,
En uw Zuivering onze reiniging;
En de Tenhemelopneming na uw dood
Zij ons de weg die leidt tot de hemelse woon.

DE MADONNA VAN DE VREDE

ONDER de portiek van het oude onaanzienlijke kerkje San Andrea degli Acquaricciari — Sint Andries van de Waterdragers — in de stadswijk Parione was een kleine Mariabeeltenis op niet onverdienstelijke wijze geschilderd.
„Hier waren," zo wordt verteld, „eens enige mannen uit het volk aan het dobbelen, toen een van hen wegens het geleden verlies in hevige toorn ontstak. Hij vervloekte de Madonna daar, slingerde de dobbelstenen tegen de beeltenis aan en hakte daarna, in werkelijke duivelse woede ontstoken, met zijn hakmes op borst en hals en kin en wang van Maria los — waaruit bloed vloeide, zoals nu nog de sporen daarvan bewijzen."

Rome schrok hevig bij het horen van dit goddeloos misdrijf. In grote menigte kwamen de gelovigen toegestroomd om met hun eerbetoon de belediging te herstellen, die de Moeder Gods was aangedaan. De portiek en het kerkje werden daardoor een echt genade-oord; en de vrijgevigheid van de Hemelkoningin jegens de vrome smekelingen was zo overvloedig groot, dat het volk haar ging betitelen als: de Madonna der mirakelen.

Dit alles moet zich onder het pontificaat van paus Sixtus IV (1471–1484) hebben afgespeeld, toen tijdens de voortdurende oorlogen tussen de verschillende staten Italië's bodem met mensenbloed werd gedrenkt. Paus Sixtus ging zelf bij deze Mariabeeltenis neerknielen en vroeg Maria dringend, dat door haar voorbede toch de vrede tussen de volkeren zou mogen worden hersteld; en hij legde de belofte af, dat hij dan te harer ere op deze plaats een nieuwe kerk bouwen zou.

Het gebed van de Paus werd verhoord – en 's Pausen belofte terstond in vervulling gebracht. In 1482 werd tussen de Paus, Milaan, Florence en Napels vrede gesloten, en in 1484 was, waarschijnlijk door architect Baccio Pontelli, reeds de bouw van de nieuwe kerk voltooid, die de naam van „Maria della Pace, Maria van de Vrede" kreeg. Paus Alexander VII (1655–1667) restaureerde haar (vandaar de karakteristieke barokgevel) als dank voor de vrede onder zijn pontificaat aan de wereld gegeven, terwijl architect Pietro da Cortona (1596–1669) vóór de kerk de mooie halfcirkelvormige portiek met Dorische zuilen bouwde. In 1634 werd het wonderdadige genadebeeld door het Vaticaanse kapittel met een gouden diadeem gekroond.

De kerk is altijd druk bezocht geweest, maar wordt het vooral in de tegenwoordige tijd. Niet alleen omdat, ongeveer in 1825, van San Teodoro aan de voet van de Palatijn naar deze kerk de centrale van de Aartsbroederschap van het Heilig Hart van Jesus is overgeplaatst, maar ook, omdat het Romeinse volksgewoonte is, dat jonggehuwden hun eerste Heilige Mis te Rome in deze kerk bijwonen om bij de Madonna della Pace voortdurende vrede in de nieuw gestichte familie

af te smeken. In latere dagen van hun huwelijk, is me verteld, wordt op hartelijke of minder hartelijke wijze door een der partijen nog wel eens aan deze eerste Heilige Mis bij de Vredeskoningin herinnerd.

Wanneer oorlogsbedreigingen in de Italiaanse lucht hangen, neemt het volk vanzelf in grotere getale zijn toevlucht tot de Madonna, die het land meermalen uit de oorlogsellende redde en daarom de titel van Maria van de Vrede draagt. Vandaar dat ook in deze dagen de kerk steeds met vrome bezoekers is gevuld.

De koster schoof terstond achter in de kerk de gordijnen op zij, die het beroemde Sibyllenfresco van Raphaël verhullen. Wij wilden echter gaarne eerst onze devotie verrichten en liepen, de koster alleen latend, recht door naar het rijke hoofdaltaar (van Carlo Maderno), waar de Madonna van de Vrede ter verering is uitgesteld. Het was een echte bidstond. Soldaten en burgermannen, vrouwen en meisjes, kinderen en ouden van dagen lagen naast ons op de grond neergeknield of hingen of zaten op de ongemakkelijke rieten kerkstoelen; zuchtende moeders kwamen ons spoedig vertellen, dat hun zonen ook onder de wapenen waren geroepen en in groot gevaar, en of wij ze eens aan de bescherming van Maria wilden aanbevelen. Na enige tijd in gebed verzonken te zijn geweest waren we eigenlijk niet meer in stemming om de kunstschatten te bewonderen, waaraan deze kerk zo rijk is. En toch kwamen we er toe: een bewijs, dat ware kunst de ziel niet neerhaalt ter aarde, maar ten hemel verheft. De gebeeldhouwde en geschilderde onderwerpen werkten daartoe ook wel mede, zoals in de eerste kapel links het prachtige tabernakel, in 1490 door paus Innocentius VIII aan de kerk geschonken en toegeschreven aan Caravaggio; in de tweede kapel het kleurenrijke schilderwerk van Sermoneto, dat de Geboorte van Christus voorstelt; onder de koepel de opdracht van Maria in de tempel, door Balthasar Peruzzi geschilderd; verder in het langschip rechts de Cesi-kapel, volgens tekening van Michelangelo gebouwd, met kunstige marmerversiering van Simòne Mosca; daar schuin tegenover de bevallige en harmonische Ponzettikapel met de fraaie schildering van Peruzzi:

Maria tussen de heilige Brigitta en Catharina en de edelmoedige schenker kardinaal Ponzetti.
Zich omkerend staat men dan voor de rijke grafkapel van de bankier Agostino Chigi, de grote Maecenas van Raphaël. In opdracht van Chigi schilderde hier Raphaël in 1514 het beroemde fresco met de Sibyllen.
— Zijn dat geen heidense waarzegsters?
In zekere zin ja, maar toch ook neen. Ook Michelangelo schilderde Sibyllen tussen de propheten op het plafond van de Sixtijnse kapel. De Heilige Augustinus, in de Civitate Dei (boek 18, hoofdstuk 23) de voorzegging van de Cumese Sibylle besprekend over de komst van de Verlosser, verklaart, dat in haar uitspraken geen spoor van afgodisch bijgeloof te vinden is; dat zij integendeel alle heidense goden en de heidense eredienst geheel afkeurt en dus tot hen, die deel van de Stad Gods uitmaken, moet gerekend worden. En Clemens van Alexandrië en Lactantius spreken met niet minder waardering over het voorbereidende werk der heidense Sibyllen. Ze zijn vertegenwoordigers van het inwendige licht, dat God vóór de menswording van zijn Zoon ook liet schijnen in de geest van bevoorrechte heidenen, die daardoor beter en helderder dan hun tijdgenoten waarheden erkenden, welke de menselijke geest reeds uit eigen kracht kan begrijpen (zoals de onsterfelijkheid van de menselijke ziel) en die ook de spoedige komst van een Verlosser schenen te vermoeden. Op dit prachtige schilderstuk boven de grafkapel van Agostino Chigi — waarvan men niet weet wat meer te bewonderen is, of de symmetrie van de samenstelling, of de juistheid van houding en gebaar, of de blijde verwachting die uit de vier hoofdpersonen uitstraalt — heeft Raphaël vooral dit bovennatuurlijk element in de Sibyllen-prophetie sterk laten uitkomen: met verwondering en vreugde schijnen ze uit Engelenmond het grote toekomstige feit der Verlossing te vernemen en de opstanding uit de doden.
De Cumese Sibylle, meest links, grijpt naar een schriftrol, die een Engel laat afrollen en waarop de woorden te lezen staan: „Na de dood de opstanding". De Perzische Sibylle naast haar schrijft op de

meest natuurgetrouwe wijze op een bord, dat een Engel vasthoudt: „Hem behoort de dood". Tussen beiden in blikt een Engel van zeldzame schoonheid in zalig schouwen opwaarts, gesteund op een opschrift: „Naar het licht".

De groep er tegenover is meer in beschouwende rust voorgesteld. De Phrygische Sibylle, tegen de boog geleund, keert zich om naar een tafel met opschrift, dat een Engel aanwijst. Daarheen wendt zich ook de blik van de Tiburtijnse Sibylle, een oudere vrouw met scherpe gelaatstrekken, wier hoofd geheel met een sluier is omhuld en wier beide handen steunen op de armleuning van de zitbank. Zij slaat geen acht op het boek op haar knieën, maar leest met spanning diezelfde woorden: „De hemel omsluit het omhulsel der aarde".

Een in de lucht zwevende Engel draagt een banderol, waarvan het opschrift de verrijzenis aankondigt uit de doden; en de Engel tussen de beide ziensters staat geleund op een tafel, waarop Virgilius' woorden te lezen zijn: „Een nieuw geslacht daalt uit de hemel neer".

Het genie van Raphaël heeft hier zich zelf overtroffen. De kunstzinnige bewonderaar weet niet, of hij de schitterende vinding van compositie meer prijzen moet dan de volmaaktheid der uitvoering. Heidense Sibyllen, door Engelen geïnspireerd, spreken hier de hoop uit op betere tijden.

Zouden wij niet eenzelfde verwachting mogen koesteren door bemiddeling van Maria, Koningin van de Vrede?

MARIA BIJ DE STEENOVENS

WILLEN we vier passen maken? – Dit betekent in gewoon Nederlands: willen we een wandelingetje gaan doen?

Zo vroeg eens de Calabrese priester Don Giuseppe Faraldi, die in de kerk van S. Salvatore in Lauro met heilig dienstwerk behulpzaam was, aan enige jongere en oudere parochianen of ze geen zin hadden met hem vier passen te maken naar Sint-Pieter en dan verder door de Porta Cavallegeri, de Poort van de lichte ruiterij, naar buiten.

Daar hadden ze wel oren naar, en het groepje wandelde naar een krijtberg in de nabijheid der stad, waar Don Giuseppe een opwekkend woordje sprak en een stuk uit een heiligenleven voorlas. De hoorders hadden er plezier in; het preekje kwam recht uit het hart en het was er zo rustig en mooi bij die Steenovens, alle Fornaci. Zo moest vroeger ook de Heilige Filippus Neri gedaan hebben: hij was ook gaan wandelen met zijn penitenten in de Campagna Romana of gaan spelen met de kinderen op de Gianicolo. Faraldi's volgende excursie, op de Vigiliedag van Pinksteren 1683, slaagde uitstekend en wel zo goed, dat sommigen vroegen: Morgen weer, Don Giuseppe? – Mij best; – antwoordde de ijverige priester; – maar dan moeten jullie allemaal komen en ook nog een paar familieleden of kennissen meebrengen.

Hetgeen geschiedde. Het kamperen daar op de Krijtberg viel zó in de smaak, dat men die zelfde Pinksterdag besloot op alle Zon- en Feestdagen dit geestelijk uitstapje te herhalen. Don Faraldi stelde zich gaarne beschikbaar om een korte conferentie te houden. Veiligheidshalve vroeg hij toch eerst verlof van de Kardinaal-Vicaris van Rome, Z. Em. kardinaal Carpegna, die het werk begreep en prees en er zijn bijzondere zegen aan gaf.

Het duurde niet lang, of er kwamen zoveel deelnemers opdagen, dat de plaats, waar men tot nu toe „vergaderde", onmogelijk de steeds groeiende schare kon omvatten. Gelukkig nodigde toen Marcantonio Pugnalone hen uit naar een nabijliggend terrein in de steenfabrieken, dat meer geschikt leek, ruimer was en in natuurschoon niet onderdeed. Men bouwde daar zelfs een soort podium, vanwaar de spreker beter kon gezien worden en gehoord.

Marcantonio Pugnalone was echter niet de eigenaar, maar slechts de huurder van dit terrein, zoals Don Faraldi tot zijn grote verwondering en schrik later hoorde. Want de eigenaren begonnen zich tegen deze onrechtmatige en ongevraagde uitbuiting van hun terrein te verzetten, en dreigden zelfs met een proces.

In een ootmoedig schrijven bood Don Faraldi zijn verontschuldiging aan en bewees zijn algehele goede trouw, vond tevens gelegenheid op

de vele goede vruchten te wijzen, die deze ongedwongen samenkomsten voor het geestelijk heil der deelnemers hadden opgeleverd. Zo bedaarde de opkomende storm. Zelfs werd een jaar later aan Don Faraldi gaarne verlof gegeven om op dat terrein een kamer te bouwen, waar de priester personen kon ontvangen, die hem alleen wensten te spreken, en waar hij zich rustig voor zijn preekjes kon voorbereiden. Een weldoener stelde gratis stenen en kalk beschikbaar, zodat spoedig een vierkant zaaltje met ingangspoort en drie ramen aan beide zijden gebouwd was. Voor eigen devotie en inspiratie wilde Don Faraldi er een beeld van een Heilige hebben, aan wie het terrein moest worden toegewijd; hij vroeg zijn hoorders, wat zij ervan dachten; en spoedig was men overeengekomen, dat het een Mariabeeltenis met het Kindje Jesus moest zijn. Het moest er ongeveer aldus uitzien:

Maria zou als liefdevolle Moeder haar goddelijk Kind op de schoot dragen en Het met de linkerhand tegen haar hart aandrukken als om de grote liefde te tonen die zij voor Hem had; ze moest het hoofd wat vooroverbuigen, geneigd naar degenen, die haar hulp inroepen; Jesus moest naar zijn Moeder luisteren met een uitdrukking op zijn gelaat, waardoor vertrouwen en liefde worden gewekt; met haar rechterhand moest Maria het Kind als het ware dwingen om te zegenen; en het Kind moest ook werkelijk met zijn rechterhand de zegen geven en in zijn linkerhand de aardbol dragen als teken van zijn almacht. Haar betiteling zou zijn: Middelares van genaden.

Men zocht een geschikt kunstschilder, bekwaam en vroom genoeg om dit lastige probleem op te lossen en een Maria met Kind volgens de aangegeven détails te schilderen. De in die dagen te Rome naam makende Vlaamse schilder Jan Alet wilde het wel eens proberen. En de proef slaagde uitstekend: hij wist alle hem verstrekte gegevens in de schilderij te verwerken en tegelijk zulk een bewegelijkheid en levendigheid in lijn en kleur aan te brengen en zulk een diepe vroomheid, dat de beeltenis aller goedkeuring en bewondering wegdroeg. Met grote plechtigheid werd ze in de kamer van Don Faraldi opgesteld, die echter van dat ogenblik af zijn rust-, werk- en spreek-

kamer verloren had, omdat iedereen de beeltenis wilde zien en bijzondere noden aan de Middelares van genaden aanbevelen.
De Madonna bij de Porta Cavallegeri werd na korte tijd te Rome wijd en zijd bekend. Faraldi's kamer werd een druk bezochte kapel, waar weldra vele ex-voto's van verkregen gebedsverhoringen getuigden en de gevulde offerbussen van de grote dankbaarheid der gelovigen.
Toen meende de pastoor van de parochie van San Angelo, op wiens terrein de Mariakapel gelegen was, tussenbeide te moeten komen. Zelf onmachtig om tegen de ijverige en zeer geziene Don Faraldi op te treden riep hij de hulp in van het Eerbiedwaardig Kapittel van Sint-Pieter, waarvan zijn gehele parochie afhankelijk was, en wist te bewerken, dat het Kapittel „van wege schending der pastoorsrechten van San Angelo" de kapel tijdelijk sloot en aan Don Faraldi verbood het bij de Porta Cavallegeri begonnen werk voort te zetten.
Waren deze pastoorsrechten werkelijk geschonden?
— Ja, zei de pastoor; gij doet met uw nieuwe Madonna concurrentie aan mijn van oudsher vereerde Madonna di Barbona.
— Neen, zeide Don Faraldi; want gij viert uw Madonna slechts eens in het jaar met een grootse processie in de maand Augustus; gedurende 't gehele jaar komt bijna geen volk naar uw Madonna kijken.
— Gij houdt de jongens bij mij uit de katechismus, zei de pastoor.
— Onmogelijk, antwoordde Don Faraldi; want op de uren, waarop ik met de kinderen naar buiten trok, hebt ge nooit katechismusonderricht gegeven.
— Gij hoort biecht zonder verlof van de pastoor der parochie, zei de naijverige priester.
— Niet waar, zei Don Faraldi; ik heb dit slechts ééns gedaan, toen men mij bij een stervende riep, en zoals u weet, heeft dan iedere priester de volmacht om biecht te horen.
— Uw kapelletje daar bij de steenovens is een onwaardig gedoe; armoe troef.
— Integendeel, zei Don Faraldi; de aalmoezen vloeien zo rijkelijk toe, dat ik eraan denk spoedig daar een grote kerk te bouwen.

Don Faraldi weerlegde schitterend alle moeilijkheden van de pastoor in een uitvoerig schrijven aan het Kapittel van Sint-Pieter, waarin hij tevens op het geestelijk nut wees van zijn werk: het Romeinse volk kwam zo gaarne naar zijn kapelletje, niet zozeer om de bekoorlijkheid der plaats als wel uit devotie, om er een opwekkend woord te horen en te bidden tot Maria, die hier als Middelares van genaden niet weinige tijdelijke en geestelijke gunsten van God voor de mensen verkreeg. Was het bovendien niet reeds van groot geestelijk belang, dat het volk op Zon- en Feestdagen aan vele gevaarlijke gelegenheden tot zonde werd onttrokken?

Hij zond ook een verdedigingsschrijven aan de Kardinaal-Vicaris van Rome, Z. Em. Carpegna, die hem beloofde de zaak ter harte te zullen nemen en met het Kapittel van Sint-Pieter bij te leggen. Hetgeen ook werkelijk geschiedde. Toen de kardinaal er bovendien nog met paus Innocentius XI over gesproken had, en de Paus het sedert Pasen onderbroken werk in sterke bewoordingen prees en bij rescript van 9 Juni 1686 de voortzetting ervan wenste, was voor goed alle tegenstand gebroken, en begon Don Faraldi op Drievuldigheidszondag opnieuw het volk in en bij zijn kapelletje te verzamelen en met een predicatie te stichten. Ook hier had de tegenwerking als reclame gewerkt.

Rondom het Mariakapelletje, dat ondertussen met stucwerk en marmerreliëfs was versierd, werd volgens tekening van architect Francescantonio Bufalino in 1689 een achthoekige houten kerk gebouwd. Maar nauwelijks was deze kerk klaar, of men dacht er reeds over, het grondstuk door aankoop als eigendom te verwerven en er een stenen kerk op te bouwen.

Don Faraldi zou dit echter niet meer beleven: in de buurt van San Carlo ai Cardinari viel ongelukkigerwijze een steigerbalk op zijn rug; welk ongeval zulke ernstige gevolgen had, dat hij einde 1692 in het hospitaal van S. Maria della Consolazione overleed. Zijn onverwachte dood werd zeer betreurd; vooral omdat zijn opvolgers bij de Mariakapel, ofschoon het brave priesters waren, die met liefde het werk voortzetten, het initiatief en de durf van Don Faraldi misten.

Eerst in 1713 begon men met de bouw van de stenen kerk en wel in Griekse kruisvorm, en zocht men een reguliere Orde, die genegen zou zijn de geestelijke bediening ervan op zich te nemen.
De Trinitariërs boden zich aan, de Orde van de Heilige Drievuldigheid tot vrijkoping van slaven, zoals haar officiële naam luidt. Deze strenge religieuze Orde werd door de beide heiligen Johannes van Matha (gestorven in 1213) en Felix van Valois (gestorven in 1212) te Cerfroid in het bisdom Meaux in Frankrijk gesticht, en 28 Januari 1198 (de Regel 17 December 1198) door paus Innocentius III goedgekeurd. Op hun wit kloosterhabijt dragen de paters een rood-blauw kruis, zoals aan de stichters in een hemels visioen getoond was. Behalve aan de bevrijding van Christenslaven uit de handen der ongelovigen wijdden zij zich ook aan ziekenverpleging, zielzorg en missiewerk. In het begin der 18e eeuw werkten zij, niet alleen in Spanje en Italië, maar ook in Oostenrijk, Hongarije, Bohemië, Servië, Polen, Litauen, Rusland en Portugal, zodat het wenselijk scheen, dat voor al deze naties een gemeenschappelijk studentencollege te Rome werd opgericht. De kerk en het terrein bij de steenovens, alle Fornaci, leken voor dit doel geschikt. Daarom dienden de paters een verzoekschrift bij de Paus in, om het bezit ervan te verwerven. Dit verzoek werd 24 Mei 1720 door paus Clemens XI ingewilligd, en de Statuten van het Trinitarische Missiecollege werden 4 Augustus 1721 onder paus Innocentius XIII goedgekeurd: er mochten niet minder dan zes priesterstudenten uit verschillende naties zijn, die er minstens drie jaren wijsbegeerte en godgeleerdheid moesten studeren en zich dan ter beschikking van de Heilige Congregatie der Propaganda stellen.
Met de bouw van het huis werd terstond begonnen, waarvoor de Orde zich grote offers moest getroosten en zelfs haar bezittingen te Milaan en Livorno verhypothekeren. In 1725 kon men reeds met zeven studenten van verschillende nationaliteit het college openen, dat in de loop van zijn geschiedenis tijden van verval en tijden van hoge bloei heeft beleefd; hetgeen gewoonlijk met de politiek van de Kerkelijke Staat samenhing. Zoals bijvoorbeeld in 1744, toen Spanje

en Napels tegen Hongarije ten oorlog trokken en sterke troepenmachten samentrokken rondom Rome, waarvan de stadspoorten gesloten werden. S. Maria alle Fornaci lag buiten de stadspoort van Cavallegeri, zodat slechts met grote moeite aan de collegebewoners levensmiddelen konden worden verschaft. Erger ging het er toe bij de inval der Fransen op het einde der 18e eeuw en in het begin der 19e eeuw, toen de bewoners uit hun huis werden verdreven, de kerkschatten geroofd en de onroerende goederen verkocht, zowel in 1798 als in 1812.

Toen paus Pius VII in 1815 kerk en klooster aan de Trinitariërs teruggaf, woonde in Rome nog slechts één Trinitariër, een lekebroeder van 93 jaren. De goederen kwamen in 1827 en 1828 weer in het bezit der Orde terug, en een nieuwe opbloei begon, toen in 1850 de kerk tot parochiekerk verheven werd. In 1893 richtte men daar een Vrome Vereniging op om de verering van het Heilig Sacrament te bevorderen, aan wier invloed het wel te danken is, dat in dat jaar wederom voor het eerst na 1870 een openbare Sacramentsprocessie door de straten van Rome trok.

Het ruime plein vóór de kerk wordt geheel door de hoge gevel beheerst, een goed stuk barokwerk uit het jaar 1735. In de kerk vallen vooral op, behalve de Sint-Johannes-de-Doper-kapel van de familie Asnaghi met haar kostbare marmersoorten, als portasanta, en goede schilderingen van Chiari, Bianchi en Marco Benefiale, de beide grote altaren in de zijarmen van het Griekse kruis, aan de Heilige Drievuldigheid en aan Jesus Nazarenus toegewijd; ze werden vóór enkele jaren geheel gerestaureerd en opnieuw geconsecreerd, zoals een marmeren tafel getuigt.

Vóór in de kerk staat onder een keurige overhuiving een klein tempeltje, van binnen en van buiten rijk met marmer bekleed. Het omsluit de oude, aan Don Faraldi zo dierbare beeltenis van Maria, Middelares van genaden. Vroomheid en kunst werkten hier op gelukkige wijze samen om voor de Moeder Gods een waardige troon te vervaardigen, waarop de Middelares van genaden zetelt in haar smekende almacht.

VIII. GEWIJDE GEWELVEN

WAAR IGNATIUS GEHUISVEST WAS

OP de Piazza di Gesù, waar de voorname en rijk versierde hoofdkerk der paters Jezuïeten toegewijd is aan de Heilige Naam van Jesus, lagen eens de huisjes, door de Heilige Ignatius met zijn eerste leerlingen bewoond, en lag ook het kerkje S. Maria della Strada, waarvan paus Paulus III hun de zorg toevertrouwde." Aldus las ik in de uitstekende gids „Naar Rome", onmisbaar voor ieder Nederlandse katholieke pelgrim naar de Eeuwige Stad.

Het bericht is juist, maar men moet daaruit niet afleiden, dat deze huisjes de eerste woning van de Heilige Ignatius te Rome zouden geweest zijn. Hij had met zijn gezellen reeds op drie andere plaatsen gewoond, voordat hij zich een vaste verblijfplaats koos en het eerste eigen Jezuïetenklooster bouwde naast S. Maria della Strada.

Waar de Heilige Ignatius bij zijn eerste bezoek aan Rome verblijf nam, toen hij in 1523 van Manresa over Rome naar Palestina pelgrimeerde, kan niet met zekerheid worden aangegeven. Op Palmzondag kwam hij te Rome aan, bezocht de heilige plaatsen met veel devotie, ontving een zegen van de Utrechtse paus Adriaan VI en vertrok reeds op Beloken Pasen te voet naar Venetië. Gedurende deze veertien of vijftien dagen heeft hij naar alle waarschijnlijkheid in het Spaanse pelgrimshuis Sint Jacobus op de Piazza Navona gewoond, waar thans de Missionarissen van het Heilig Hart kerk en woonhuis hebben en een centrum van vruchtbare actie onder de Universiteitsstudenten.

Toen de Heilige veertien jaren later, in October 1537 met twee gezellen, de Z. Petrus Faber en pater Jacobus Lainez naar Rome terugkeerde, woonden ze „in een huis met tuin op de Monte Pincio", zoals pater Rodriguez ons meldt, niet ver van het klooster der Minimi, namelijk bij Trinità ai Monti, waar thans de Zusters van Sacré Coeur een internationaal meisjespension houden. Hun kloostertje lag waarschijnlijk tegen de Pincio-helling aan, ofwel links achter de Via S. Sebastianello ofwel rechts op de plaats, waar paus Innocentius XIII later de prachtige monumentale trap liet bouwen, die met haar veelkleurige bloemenstalletjes steeds zulk een schilderachtige aanblik biedt.

In dit huis, dat de edelman Quirino Gazzoni aan de paters kosteloos in bruikleen afstond, kregen ook die paters woning, die langzamerhand uit de andere steden van Italië naar Rome werden geroepen om onder de studenten te werken of in verschillende kerken het predikambt uit te oefenen. Op verzoek van de Paus doceerde pater Faber bovendien de Heilige Schrift en pater Lainez de scholastieke theologie aan de Universiteit, de Sapienza. Ze verbleven in dit huis op de Pincio ongeveer zes maanden, van October 1537 tot 21 April 1538.

Het huis werd veel te klein. Daarom huurden enige goede vrienden voor hen een ruimer huis, meer in het centrum der stad gelegen, waarvan de plaats niet nauwkeurig kan worden bepaald, waarschijnlijk in de Rione dei Monti tussen Colosseum en Maria Maggiore, en waar de paters overigens ook niet langer dan enkele maanden gebleven zijn, tot de herfst van datzelfde jaar 1538.

Toen verhuisden ze naar een huis, voor een kloostercommuniteit meer geschikt, in de nabijheid van de Torre del Melangolo bij de Piazza Margana (bijna zeker geïdentificeerd met Via de' Delfini, tussen de Via Aracoeli en de Piazza Campitelli), waar zij bleven tot de 1ste Februari 1541. In dit huis kreeg de Jezuietenorde haar vast bestaan: 3 December 1539 keurde paus Paulus III te Tivoli mondeling de Regels van het Instituut der Societeit goed en officieel 27 September 1540 door de pauselijke bulle „Regimini militantis

Ecclesiae", waarbij de Societeit geconstitueerd en bevestigd werd als een ware religieuze Orde. Tijdens het verblijf alhier las de Heilige Ignatius in de Kerstnacht van 1538 zijn eerste Heilige Mis in de Kribbekapel van S. Maria Maggiore, en nam 16 Maart 1540 de Heilige Franciscus Xaverius afscheid van de Heilige Ignatius en zijn gezellen, uitgezonden om Indië en het verre Oosten voor Christus te gaan winnen. Hier in dit klooster offerden zij zich op voor hun medemensen, zoals pater Tacchi-Venturi verhaalt: „Gedurende de verschrikkelijke hongersnood in de winter van 1538–1539, toen niet weinig arme mensen doodgevroren lagen langs de straten en op de pleinen, en velen gedurende de nacht geheel verlaten en zonder hulp stierven, terwijl niemand voor hen zorgde, niemand hun een onderdak bezorgde of zich bekommerde om hun droevig bestaan, trok Ignatius met zijn negen gezellen zich het lot dezer ongelukkigen aan, ging voor hen brood bedelen en dekking en slaagde er eindelijk in aan de hongerige menigte levensmiddelen te verstrekken en een warme legerstede in het huis van Antonius Frangipane nabij de Torre del Melangolo."

De belofte van Jesus aan Ignatius op weg naar Rome gegeven: „te Rome zal ik met u zijn" ging wel op wonderbare wijze in vervulling. Aan dit liefdewerk voegde zich spoedig de zorg voor de verlaten jeugd, voor wie Ignatius in 1541 een weeshuis kon stichten bij Santa Maria in Aquiro. Daarna richtte hij een huis op voor bekeerlingen in San Giovanni del Mercatello, nu San Venanzio dei Camerinesi; spoedig daarna een huis voor gevallen meisjes in Santa Maria op de hoek van de Via Pie' di Marmo; dit doorgangshuis werd door een voorname Broederschap bestuurd, waarvoor Ignatius enige prelaten van het pauselijk hof en enige leden van de hoogste Romeinse adel als leden kon winnen. Kort nadien richtte hij een kindertehuis op bij S. Caterina dei Funari. Tegelijkertijd werd bij S. Maria della Strada een genootschap gesticht van twaalf voorname Romeinen, die op discrete wijze de zorg voor de stille armen op zich wilden nemen. Toen volgde de oprichting van het Collegium Germanicum, waar jonge mannen uit het Noorden tot degelijke en geleerde priesters

De Gesù Kerk met het professen-huis, waarin zich nog ongerept de kamers bevinden die de Heilige Ignatius bewoonde.

De Gesù van binnen, bij feestverlichting.

werden opgeleid. En sedert 1551 ijverde hij voor de stichting van kosteloze scholen, waaruit zich later de Gregoriaanse Universiteit met het Collegium Romanum ontwikkeld heeft.
Geen wonder, dat de paters spoedig de bijzondere bescherming van de Paus genoten en zich in de voorliefde van het Romeinse volk mochten verheugen. Men duidde hen gewoonlijk aan met de bijnaam van „de reformerende priesters" of „de wandelende apostelen" of „de predikers van Jesus' naam" of „de paters van de zondaars", evenzovele eretitels, gelijk ook de benaming „verloren infanterist, fanti perduti", waarmede men hen gedoopt had wegens hun vaste voornemen (later regel geworden) om in het soldatenleger van de strijdende Kerk van Christus steeds de moeilijkste en minste posten uit te kiezen en gewoon soldaat te willen blijven zonder naar hogere rang of een bijzondere eretitel te streven.
In Februari 1541 veranderden de paters wederom van woning.
Aanleiding was, dat Don Pietro Codacio, gewezen hofmaarschalk van twee Pausen, in 1539 in de Societeit van Jesus was getreden en 18 November 1540 van zijn pauselijke gunner het beneficie van de parochiekerk S. Maria della Strada gekregen had, terwijl het de bedoeling van de Paus was de kerk door middel van Codacio te geven aan de Jezuïeten. Ze werd dan ook van dat ogenblik af als zodanig beschouwd en officieel aan de Societeit geschonken door de pauselijke bulle van 24 Juni 1541.
Deze kerk van S. Maria della Strada was in een der volkrijkste en belangrijkste gedeelten der stad gelegen en wegens de algemeen vereerde Madonnabeeltenis bijzonder dierbaar aan Ignatius, die deze plek dan ook zeer geschikt oordeelde om hier een eigen huis voor de Societeit te stichten met een eigen kerk. Daarom sloot hij begin 1541 een huurcontract af over een wel tamelijk ongeriefelijk en te klein huis voor een communiteit van vijftien personen (Ignatius, Salmeron, Codacio en twaalf novicen), maar dat het grote voordeel had vlak tegenover de kerk van S. Maria della Strada te liggen. In dit huis werd 9 April 1541 Sint Ignatius met algemene stemmen tot Overste der Societeit gekozen en 13 April herkozen, niettegenstaande

zijn sterk verweer, bij welke keuze hij zich eindelijk 19 April op bevel van zijn biechtvader in alle ootmoed neerlegde. [1]) Van hieruit trokken de gezellen gezamenlijk Vrijdags in de Paasweek naar Sint Paulus buiten de muren om in de kapel del Crossifisso onder de Heilige Mis van Ignatius hun plechtige geloften af te leggen en vandaar een bedetocht te ondernemen langs de zeven hoofdkerken van Rome. [2]) Ze bleven in dit huis wonen tot September 1544, toen bij de bouw van kerk en klooster del Gesù het huis werd afgebroken en in de nieuwbouw opging.

De vijfde en laatste residentie van Ignatius te Rome was dan in het eigen huis der Jezuïeten, dat Ignatius naast de kerk van S. Maria della Strada bouwen liet. Daarvoor had hij reeds 19 Augustus 1540 in eeuwigdurende erfpacht een aangrenzende tuin overgenomen en 6 April 1541 een ander stuk terrein gekocht, dat weer naast deze tuin gelegen was. Op 24 Juni daarna ontving de Societeit, zoals gezegd, van de Paus in blijvend eigendom de kerk S. Maria della Strada met daaraan verbonden bezittingen, een pastorie en een tuin. Door bemiddeling van de Vicaris van Rome kreeg Ignatius bovendien nog van de Paus een oud kerkje met parochiehuis, dat ook aan S. Maria della Strada grensde en onder de naam van S. Andrea della Fracta bekend stond.
Zo had Ignatius een tamelijk groot grondstuk te zijner beschikking gekregen en begon in 1543 met de bouw van het nieuwe huis, dat gedeeltelijk nieuwbouw werd, gedeeltelijk ombouw van de pastorie van S. Maria della Strada. De bouwmiddelen werden grotendeels door de Vicaris van Rome en vele kardinalen en bisschoppen verstrekt en ook door de Koning van Portugal, zoals uit een brief van de Heilige Franciscus Xaverius uit Lissabon blijkt.
De 22 Augustus 1544 was de bouw zover gevorderd, dat een gedeelte ervan in gebruik kon worden genomen. Ignatius met zijn gezellen be-

---

[1]) Ave Roma I 53.
[2]) Ave Roma I 19.

trokken dan in September 1544 dit eerste eigen huis van de Societeit, waarvan men stijl en inrichting het best uit de inrichting van de kamers kan afleiden, die de Heilige Ignatius hier bewoonde en die – hoe ook de rest van het huis verbouwd en gedeeltelijk omvergehaald werd – vol piëteit bewaard zijn gebleven in dezelfde staat, waarin ze waren ten tijde van Ignatius, die in dit huis een zalige dood stierf 31 Juli 1556.

De bouw was echter nog niet voleindigd; vele jaren werd er nog aan verbouwd en verbeterd. Ongeveer 40 jaren na de dood van Ignatius werd zelfs de absolute noodzakelijkheid gevoeld een geheel nieuw generalaatshuis aldaar te bouwen, enigszins in stijl overeenstemmend met de grootse nieuwe Jesuskerk, die met de edelmoedige steun van kardinaal Alexander Farnese, neef van paus Paulus III, gebouwd was op de plaats van S. Maria della Strada en aangrenzende woningen, door de Heilige Franciscus Borgias daartoe aangekocht.

In 1568 ten tijde van de Heilige paus Pius V waren reeds de fundamenten van deze kerk gelegd; en de Paus had er toen bij de Jezuïeten sterk op aangedrongen, dat zij hun hoofdkerk als een voorbeeld voor anderen moesten maken en toch vooral streng en sober houden. Moest een kerk niet op de eerste plaats een Huis des Gebeds zijn, waarvoor een ruim en breed middenschip en smal transept en ondiep priesterkoor het meest geëigend waren, zodat alle gelovigen dicht bij het altaar konden neerknielen? Men gaf in den beginne ook gewillig aan de wens van de Paus gehoor en aan de kerk noch marmer- noch travertijnbekleding. De tekeningen waren door de Florentijnse architect Giovanni Lippi, bijgenaamd Nanni di Baccio Bigio, geleverd, zoals de jongste onderzoekingen hebben bewezen, en werden door Vignola uitgevoerd. Maar mode en kunstopvatting – het was de overgangstijd van renaissance naar barok – waren ten slotte sterker dan de leer. Na de dood van de Paus in 1572 en de benoeming van Giacomo della Porta tot hoofdarchitect in plaats van Vignola werden belangrijke wijzigingen in de tekeningen aangebracht, vooral van de gevel. Deze kreeg een eigen betekenis in de bouw, sloot niet slechts de kerk af, maar ging iets voor zich zelf zijn, werd in twee ver-

diepingen opgetrokken, terwijl ingang en vensters en nissen insprongen en door pilasters werden gemarkeerd. De inwendige versiering werd het tegendeel van sober, werd zelfs overdadig rijk en pompeus door het ruime gebruik van kostbare marmersoorten en van verguld stuckwerk en van kunstig beeldhouwwerk en van prachtige beschilderingen, o.a. op het uitgestrekte kerkplafond door de veelgeroemde leerling van Bernini, Giovanni Battista Gaulli, bijgenaamd Baciccio, die in deze Jesuskerk op meesterlijke wijze vol leven en beweging uitbeeldde: de uiteindelijke verheerlijking van Jesus' heilige Naam. In deze kerk werd Ignatius begraven en ontving in Maart 1622, tegelijk met Franciscus Xaverius, de eer der altaren, een eer die de Kerk alleen aan bijzonder grote vrienden van God toekent.
Van dat ogenblik af is de Gesù met het Generalaatshuis ernaast (nu overgeplaatst naar de Borgo San Spirito 5) geworden en steeds gebleven een van de felst brandende haarden en een van de meest vruchtbare centra van religieus leven en katholieke actie, niet alleen voor Rome en Italië, maar voor de gehele wereld.

BIJ HET GRAF VAN JAN ROOTHAAN

NU moeten we nog gaan neerknielen bij het graf van de Dienaar Gods Jan Roothaan, die te Amsterdam 23 November 1785 geboren werd, te Rome als Generaal der Jezuïeten 8 Mei 1853 overleed en wiens zaligverklaring wij wel binnenkort kunnen verwachten."
De versteldheid van de bezoekers was echter groot, toen ik de ruime sacristie van de Gesù, hoofdkerk der paters Jezuïeten te Rome, binnenging, geheel ten einde liep, vriendelijk toegelacht door de nijvere broeder-koster, die mij al meermalen dezelfde vertoning had zien maken en eenzelfde teleurstelling gezien had op de gezichten van vrome pelgrims. Bij een eenvoudig altaar, achter in de sacristie, waarop gewoonlijk de paramenten worden neergelegd, als een kardinaal of bisschop in de Gesù de Heilige Mis leest of functionneert, bleef ik staan en wees links op een houten paneel tegen de muur en

zeide: „Hierachter rust in een zinken kist wat enige jaren geleden nog over was van de beenderen van het zeer vergane lichaam van pater Roothaan".
Ongelovige ogen keken me aan, maar geloofden me ten laatste toch, vooral toen mijn getuigenis door een hoofdknikje van de glunderende koster werd bevestigd. We knielden neer en baden om pater Roothaan's voorbede voor onze eigen belangen en voor Nederland, en smeekten God, dat Hij het in zijn goddelijke Voorzienigheid zo mag leiden, dat we spoedig onze heilige landgenoot op de altaren zien verheven en officieel door de Kerk in het boek der Zaligen ingeschreven.
De Gesù zelf, die in het midden der 19e eeuw geheel gerestaureerd is en door de aristocratische familie Torlonia rijk met marmer versierd, imponeerde mijn pelgrims geweldig, vervulde hen zelfs met een bijzondere eerbied. Want niet alleen is ze toegewijd aan de Zoete Naam Jesus, wiens triomph over aarde, hel en hemel Baciccio zo wonderbaar levendig op het onmetelijke oppervlak van het kerkplafond heeft voorgesteld, maar ook konden we bij de miraculeuze beeltenis van S. Maria della Strada neerknielen, reeds in de middeleeuwen algemeen door de Romeinen vereerd en waarvoor de Heilige Ignatius en de Heilige Franciscus Borgia meermalen de Heilige Mis lazen. Pater Roothaan kwam bij grote bestuursmoeilijkheden zijn hart vol zorgen hier bij Maria uitstorten, en op verzoek van pater Roothaan heeft paus Pius IX zelfs met aflaten enige gebedjes verrijkt, die op de keerzijde van de prentjes van S. Maria della Strada staan afgedrukt.
Vooral had mijn landgenoten goed gedaan, dat we zo dicht hadden kunnen naderen bij de reliquieën van de beide grote kampioenen van de Kerk, de Heilige Ignatius van Loyola en de Heilige Franciscus Xaverius. Prachtvolle altaren zijn in de beide transsepten voor hen opgericht, als voor erewachters naast de troon van de grote Koning, wiens gezaghebbende herauten zij waren.
Terecht vond men de Gesù, door de architecten Vignola en Giacomo della Porta gebouwd, een ideale kerk voor de prediking van het

Godswoord: één machtige brede ruimte, waar het naar waarheid dorstende Christenvolk zich gemakkelijk rondom de gewijde redenaar kan scharen (zoals dat in Rome gewoonte is), hetzij hij op de kostbaar bewerkte marmeren preekstoel staat midden tegen de linkerpijler geplaatst, hetzij hij zijn hoorders vanaf de trappen van het altaar toespreekt. Hierboven stelt een groot doek de Besnijdenis van Christus voor (toen aan het Kind de naam Jesus werd gegeven), en rond het altaar heffen bronzen engelenbeelden de rechterarm ten hemel en dragen als evenzovele erefakkels brandende devotielampen. De grootste redenaars van de Societeit hebben hier hun stem laten weerklinken en onderrichtende of bezielende woorden tot de talrijke hoorders gesproken, zowel uit de zogenaamd betere en meer intellectuele stand der maatschappij als uit de minder ontwikkelde volksklasse. Het volk komt vooral in groten getale opdagen in de Octobermaand, als de bekende „dialogen" worden gehouden en twee predikanten tegelijk de aandacht van de hoorders geboeid houden, de „domme" met zijn dwaze, soms ook up-to-date moeilijkheden en de „wijze" met zijn rake en praktische antwoorden, waarin tegelijk de waarheid duidelijk wordt belicht en de moeilijkheid glansrijk weerlegd.

In de linkertranssept bewonderden we de rijke kapel van de Heilige Ignatius, welke volgens tekening van de Jezuïetenbroeder Andreas Pozzi is gebouwd; hoe zuilen met stukken lapislazuli ingelegd zijn en met verguld brons omlijst; hoe een marmeren beeldengroep van de Heilige Drievuldigheid rust op een aardglobe, die het grootste stuk lapislazuli is, dat bestaat. Op het grote schilderstuk van Br. Pozzi was de heilige Ignatius voorgesteld, geknield voor zijn Verlosser. Dit schilderij kon mechanisch verdwijnen. In een nis stond een kolossaal beeld van Ignatius, gemaakt door de bekeerling P. Le Gros. De heilige is gekleed met een zilveren kazuifel, dat met edelstenen is bezet; het vroegere massief zilveren beeld werd gesmolten om paus Pius VI in de gelegenheid te stellen aan Napoleon de oorlogsschuld te voldoen, die aan de Paus bij het vredesverdrag van Tolentino was opgelegd.

Zo is hier de glorie van Ignatius' persoon verzinnebeeld, terwijl zijn werk vooral in de symbolieke beeldengroepen en reliëfs wordt uitgebeeld: de marmeren groep links stelt het Geloof voor, dat de barbaarse volkeren overwint; rechts de Godsdienst, die de ketterij vertreedt. Onder het altaar rust in een prachtige urn van verguld kristal en bedekt met kostbaar edelgesteente, maar gewoonlijk achter een gedreven zilveren plaat verborgen, het gebeente van de Heilige Ordestichter.
Geheel symmetrisch maar minder rijk is in het rechtertranssept volgens tekening van Pietro da Cortona en met een schilderstuk van Carlo Maratti, dat de dood van Franciscus Xaverius in 1552 voorstelt, een altaar gebouwd ter ere van deze grote missionaris, de apostel van Indië en Japan. De onverteerde arm wordt in een zilververguld medaillon midden op het altaar bewaard, de arm, die duizenden malen werd opgeheven om te dopen en te zegenen, en die rondgedragen over stad en land steeds opnieuw wonderen verrichtte in lichaam en in ziel. Hier baden we natuurlijk voor de bloei der missieactie in Nederland en vroegen Gods zegen over het zware zwoegen der missionarissen in den vreemde.

In de onmiddellijke nabijheid ligt de kapel van het Heilig Hart, die de Italiaanse leden van het Apostolaat des Gebeds blijkbaar niet zonder grote geldelijke offers hebben ingericht. Deze kapel is het nationale centrum van de Toewijding van de huisgezinnen aan het Heilig Hart van Jesus. Daarom worden hier de „Gulden Boeken" met de namen der Italiaanse families bewaard, die zich aan het Heilig Hart van Jesus hebben togewijd. De Gulden Boeken uit andere landen worden naar Paray-le-Monial opgezonden en neergelegd in de kamer van de Heilige Margaretha Maria Alacoque.
Meer dan de stapels dikke boeken trok het prachtige Heilig Hartschilderij boven het altaar onze bijzondere belangstelling. Het is de over de gehele wereld bekende voorstelling, waarop Jesus zijn Hart in de linkerhand houdt (eigenlijk de enige officieel goedgekeurde voorstelling). Dit schilderij is een kunstwerk van Pompeo Batoni, een

vermaard schilder, die in 1708 te Lucca geboren is, voor verschillende hoven van Europa gewerkt heeft, als colorist geroemd wordt en door zijn tijdgenoten zelfs als de hersteller der kunst in Europa betiteld werd. In opdracht van pater Domenico Calvi, de apostel van de godsvrucht tot het Heilig Hart in Italië, vervaardigde hij dit schilderstuk, terwijl nog verschillende andere Heilig Hart-afbeeldingen van zijn hand in Europa worden aangetroffen.

Aangaande dit Heilig Hart-schilderij vertelde ons de koster het volgende:

Batoni had de opdracht van pater Calvi gekregen en aangenomen. Maar hoe hij ook zocht en peinsde en bad, de inspiratie wilde niet komen. Zo begon hij ernstig te twijfelen, of hij de opgenomen taak wel met goed gevolg ten uitvoer zou kunnen brengen en een oplossing vinden voor het moeilijke probleem van een Heilig Hart-voorstelling.

Doch op zekere dag wandelde hij door een eenzame straat van Rome en klampte hem een bedelaar aan, die om een aalmoes vroeg. Batoni haalde werktuigelijk zijn beurs te voorschijn en zocht erin naar een geldstuk. Toen hij de blik weer opsloeg, zag hij echter geen bedelaar maar Christus zelf vóór zich staan, met een liefderijke uitdrukking op het gelaat, het hoofd omgeven door een aureool van schitterende stralen; vlammen sloegen uit zijn borst; de linkerhand droeg het goddelijk Hart, terwijl de rechterhand er op wees; het Hart zelf was beplant met een kruis en omwonden met een doornenkroon; de geopende wonde bloedde, en rondom het Hart laaide een hoogopslaande vlam.

De vrome kunstenaar was door dit gezicht evenzeer verrast als getroost. De inspiratie was hem door de hemel gegeven. Thuisgekomen zette hij zich terstond aan de arbeid. En het resultaat was het kunststuk, dat sinds anderhalve eeuw in de Gesù wordt vereerd.

DE HEILIGE CAPUCIJNEN FELIX EN CRISPINUS

ZACHT ruisen de platanen bij het zuchten van de wind. Geheel groen ligt de Via Vittorio Veneto in het morgenzonlicht te dromen, als ik langzaam stijgend opga naar de plek, waar de oude Romeinen gewoon waren de Lente te vereren onder de naam van Godin Flora.

Als zich rechts van de weg de lommerrijke plataanbomen verdunnen, sta ik voor de kerk der paters Capucijnen, S. Maria della Concezione. Het ijzeren hek is op zij geslagen en beide trappen rechts en links voeren naar een platvorm, tot boven de plataanbomen uit, waar het kerkportaal open staat.

Wie deze trappen opgaat, schijnt op te stijgen naar een oase van vrede; diens hart wordt als van zelf met een verlangen naar nog hogere regionen vervuld, naar de lichtende hemel, die de geheimen van onze toekomstige eeuwigheid in zich verborgen houdt, en van de ongeschapen schoonheid Gods.

Binnengegaan op een niet al te vroeg morgenuur vond ik de kerk leeg: op enige altaren lag nog het missaal op de lessenaar opengeslagen en brandden kaarsen tussen groene palmtakken. Een pater Capucijn, op wiens magere gelaatstrekken serene zielevrede te lezen stond, was in beschouwend gebed vóór een der altaren neergezeten, en een andere pater, rijp in jaren en ascese, slofte zwijgend rond, ordende wat aan stoelen, communiebank en altaren en trok zich daarna achter de koorgordijnen van het hoofdaltaar terug. Ook de andere volgde dit voorbeeld. Een regelmatig gemompel drong toen vandaar in de kerk door.

In stilte naderde ook ik het hoofdaltaar en hoorde dat enige Minderbroeders-capucijnen tezamen een deel van het Kerkelijk Officie baden.

Toen trok een naakte grafsteen mijn aandacht, nog meer het opschrift: „Hic jacet pulvis, cinis et nihil; hier ligt stof en as en verder niets." Het is het graf van een Kardinaal, van kardinaal Antonio Barberini, broeder van paus Urbanus VIII, aan wie twee kleine bijen

(het familiewapen der Barberini's), verborgen onder het wijwatersvat, bij de ingangsdeur mij reeds herinnerd hadden.

Deze kardinaal Antonio Barberini was Capucijn en liet in 1624 de kerk met aangrenzend klooster voor de paters zijner orde bouwen, opdat zij hier – wat verder van het stadsrumoer verwijderd dan in hun kloostertje bij het Quirinaal – in armoede en zelfinkeer God konden eren en dienen, hun eigen ziel zalig maken en zielen van anderen voor God winnen. De bescheidene, men zou haast zeggen, simpele architectuur van kerk en kerkgevel staat wel in schrille tegenstelling met de overdadige producten van de barokkunst uit die dagen. Maar zó had het paus Urbanus gewild, die persoonlijk de eerste steen van deze kerk legde. Armoedig van bouw moest de kerk zijn, maar rijk aan devote stemming, rijk aan reliquieën, rijk ook aan kunstwerken van grote meesters.
De devote stemming hebben we er gevonden. Ook de reliquieën. De koster, die we er naar vroegen, wilde ons rechts van het hoofdaltaar door de sacristie naar de ondergrondse begraafplaats brengen, waar wanden en plafonds van vijf onderaardse kapellen op wansmakelijke wijze met skeletten van ongeveer 4000 Capucijnen zijn „versierd". Uit doodsbeenderen heeft men kunstig rosetten en guirlandes en afhangende lampen in elkaar geknutseld. Op 2 November is er zelfs kunstmatige verlichting aangebracht om het akelige en onsmakelijke van het toneel nog te verhogen. Ons Noorderlingen staat zo iets tegen, al wijst deze „zorg" ook op een zekere vertrouwelijkheid met de dood en geringschatting van het lichaam, dat ons slechts hier op aarde moet dienen om er de hemel mede te winnen.
Toen wees ons de koster naar twee zijkapellen en begon te vertellen over de beide Capucijnen, die daar begraven waren.
De een, tweede kapel links, was de Heilige Felix, die te Cantalice, een gehucht in de Abruzzen, in 1513 geboren is, daar tot zijn dertigste levensjaar gewoon landbouwersknecht was geweest en toen bij de paters Capucijnen intrad. Hij kon niet lezen, maar zeide, zes letters te kennen en die waren hem genoeg: vijf rode letters, de

vijf wonden van Christus, en één witte letter, het Heilig Sacrament des Altaars.
Men zond hem naar Rome, waar hij eerst ernstig ziek werd, maar daarna gedurende 40 jaren het ambt van bedelbroeder waarnam. Men noemde hem Broeder Deo Gratias, omdat hij met grote letters deze dankwoorden op zijn bedelzak geschreven had.
In normale omstandigheden was hij de officiële aalmoezen-inzamelaar voor de communiteit; maar in tijden van besmettelijke ziekte was hij bedelaar voor de armen, die hij als Franciscus op bijzondere wijze beminde en ook navolgde. Hij ging steeds blootsvoets en zonder mantel en was met zeer weinig voedsel tevreden. Hij achtte de nederigheid en zelfverzaking, trouwe gezellin van de armoede, zeer hoog en verdroeg daarom met grote gelatenheid alle spotternijen en plagerijen, die men hem aandeed. Hij kreeg er zelf plezier in en was daarom steeds goed gehumeurd. Vandaar zijn zieleverwantschap en innige vriendschap met de Heilige Filippus Nerius, wiens onverstoorbare blijmoedigheid hij trachtte na te volgen, evenals diens onvervaardheid om aan rijken en armen onomwonden de waarheid te zeggen. In alle Romeinse kringen werd in zijn tijd besproken, hoe hij eens bij een ontmoeting met de originele Filippus Nerius midden op straat diens brede flambard op zijn kale Capucijnerkop gezet had en aan Filippus een dronk uit de fles rode wijn geboden, die een vrijgevige ziel hem juist geschonken had.
Men noemde hem ook wel de wandelende Franciscus, omdat hij Franciscus' testament zo nauwkeurig op zich toepaste. Vandaar ook bij Felix die grote verachting voor het eigen lichaam, dat hij gewoon was „zijn ezel" te noemen. Hij woonde gedurende die veertig Romeinse jaren in een kleine cel, uit riet en leem opgetrokken, die men na zijn dood op 18 Mei 1587 hierheen heeft overgebracht. We kunnen ons die grote asceet in deze kleine cel zo levendig voorstellen, als hij daar stervend op zijn legerstede ligt uitgestrekt, eerst hevig strijdt met de duivel, maar dan, zijn armen ten hemel opheffend, kreten uitstoot van blijdschap en bewondering, omdat Maria en de heiligen hem komen halen voor de eindzegepraal.

In de derde kapel rechts ligt een andere heilige Capucijnenbroeder begraven, de Zalige Crispinus van Viterbo. Hij werd in 1668 te Viterbo geboren en trad 25 jaren oud, niet zonder moeilijkheden, bij de Capucijnen in. Men vreesde voor zijn zwakke gezondheid (bloedspuwing), maar hij hield het bij de strenge Capucijnen toch nog meer dan 60 jaren uit. Door zijn gelofte van gehoorzaamheid had hij geen vaste woonplaats en was dan hier dan daar als kok of ziekenbroeder werkzaam, maar meestal toch te Viterbo of te Rome, waar hij in 1750 stierf.
Om zijn altijd opgeruimd gemoed noemde men hem „de vrolijke heilige". Hij vreesde de wereld niet, zeide hij „omdat hij er uit gegaan was", noch de duivel „omdat hij zich wierp in de armen van God en Maria", noch zijn eigen vlees „omdat hij het door kastijding in bedwang hield". Hij doorschouwde de geesten, doorgrondde harten en nieren der mensen en genas zieken. „We hebben liever de olijven en vruchten van Broeder Crispinus dan de medicijnen van de dokters," waren de zieken gewoon te zeggen.
Hij leefde hier in dit convent, of eigenlijk in een gedeelte dat later afgebroken is; maar men heeft zijn cel hier weer opgebouwd, die op zijn feestdag 21 Mei voor alle bezoekers open staat. We zagen zijn lichaam met wassen gelaatsmasker liggen onder het altaar, waarboven het schone schilderstuk van Domenichino hangt: Franciscus in extase.

STERFKAMER – HUISKAPEL

ER is grote toeloop van volk vandaag in het statige paleis der Massimi. De lakeiën, die zich heden in de oude familielivrei hebben gestoken – gespschoenen, rode kousen, korte broek, lange zwarte slipjas met veel zilver afgezet, witte bef, Napoleonsteek, zilveren maarschalkstaf met vergulde knop – geleiden de hoge bezoekers in deftige ernst naar de eerste verdieping, juist zoals het gewoonte was in de dagen van de wonderdoener.

Ieder jaar de 16e Maart toch gaan velen het imponerende 15de eeuwse gebouw bezoeken, dat met zijn ronde kolomfaçade zo waardig en ernstig aan een buiging in de Corso Vittorio Emmanuele ligt. Het is een meesterwerk van Balthasar Peruzzi en een van de weinige Romeinse paleizen, die in deze stijl gebouwd zijn en die bouwtrant zuiver en origineel hebben bewaard gedurende de volgende renaissance- en baroktijd.

Niet alleen de deftige bezoekers maar ook de minder gecultiveerde mensen uit het volk worden terstond door de onzegbare harmonie van het geheel gegrepen, door de deftigheid van de gevel, door de zuiverheid van lijn in de gehele bouwstijl.

De elegantie van het binnenhof schijnt nog groter belangstelling te trekken dan de kostbare versiering der nobele apartementen. Beide groepen van bezoekers, zowel die de trap op, als die haar afgaan, blijven een ogenblik in bewondering staan bij de marmeren Dorische en Jonische zuilen en zien op naar het gouden tongewelf en de beschilderde en met stucreliëfs versierde zoldering. Vanaf de loggia kijkt iedereen naar beneden, ook het verlegen collegemeisje, en de bescheiden kloosterzuster even goed als de Romeinse barones of de Vaticaanse prelaat, om een blik te slaan op de cortile, waar de nymphenfontein al eeuwen lang haar water omhoogspuit, dat plassend neervalt in het groen verweerde waterbekken, – nu evenals in de tijd van Paolo.

En beneden gekomen gaat men even verder door de poort de tweede cortile binnen, waar oude kolommen van Egyptisch marmer de sierlijke arcade ondersteunen. Hier waren de lokalen gelegen, waar door de zorg van prins Pietro Massimo in de tweede helft der vijftiende eeuw een drukpers werd opgericht en Arnold Pannartz en Koenraad Schweynheim, reeds bekend door hun werkzaamheid in de abdij van Subiaco, gasten waren van deze patricische familie, en de eerste drukken van de klassieke Romeinse schrijvers deden verschijnen. Ze worden nog in de bibliotheek bewaard.

Maar hiervoor interesseert zich heden de bezoeker niet. De belangstelling is geconcentreerd op de kamer, nu tot kapel ingericht, waar

de Heilige Filippus Nerius het wonder wrochtte. Don Pietro Massimo versierde ze in 1700 met de fijnste marmersoorten; en het werd een wedstrijd tussen patriciërs en pausen om deze kapel met kostbaarheden te verrijken; paus Gregorius XVI gaf er zelfs de titel van „kerk" aan. Tot 1870 was het gewoonte, dat de Paus zelf er zich op 16 Maart heen begaf om in de sterfkamer de Heilige Mis op te dragen. Pius IX kwam er meerdere malen. Thans komen nog verschillende kardinalen, bisschoppen en prelaten hier op deze herinneringsdag de Heilige Mis lezen of bijwonen en staan een ogenblik in bewondering voor het grote gobelin, waarop het wonderbare gebeuren in kleurige draden geweven is: hoe namelijk 16 Maart 1583 de Heilige Filippus Nerius, de volksheilige en door de Romeinen van die dagen „de goede Pappa" genoemd, voor korte tijd zijn biechteling, de veertienjarige Paolo in het leven terugriep, zoon van prins Fabricius Massimo en Lavinia Rustici.

Tijdens zijn ziekte van 65 dagen, waarin hevige koortsen hem kwelden, kreeg de jongeling iedere dag bezoek van Filippus. „De heilige pater", zoals ze hem in die familie pleegden te noemen, had gevraagd, dat men hem zou laten roepen, als het ogenblik van sterven was gekomen. En zo wilde ook gaarne de familie. Maar toen stervensgevaar dreigde en men zich spoedde om Filippus te halen, las de heilige juist de Heilige Mis in de kerk van S. Girolamo della Carità en kon dus niet gestoord worden. De jonge Massimo stierf in tegenwoordigheid van de pastoor der parochie, die hem het heilig Oliesel had toegediend, nog enige tijd nabad, maar zich toen verwijderde, omdat andere plichten hem elders riepen. Men begon het lijk te wassen en de gewaden uit te zoeken, waarmede men het zou bekleden. Een half uur na de dood kwam Filippus de kamer binnen, en na een kort gebed sprenkelde hij wijwater over het lijk, goot enige druppels ervan in de mond, ademde over het gelaat, legde de hand op het voorhoofd en riep met luide stem tweemaal: Paolo, Paolo! „Pater," antwoordde de jongeling als uit een droom ontwakend en de ogen openend, „ik zou nog graag willen biechten; want ik heb nog een zonde op mijn geweten."

Filippus plaatste een kruisbeeldje in de hand van de jongen, hoorde diens biecht, nadat allen de kamer waren uitgegaan, en gaf hem de absolutie. Toen de familie naderhand terugkeerde, voerde Filippus met de jongeling een intiem gesprek, dat ongeveer een half uur duurde en waarvan vooral de overledene moeder en zuster het onderwerp waren. Paolo had wederom een gezonde lichaamskleur gekregen en alle sporen van de dood schenen uitgewist, totdat Filippus hem vroeg, of hij nu gerust kon sterven en gaarne wilde sterven. En Paolo antwoordde: „Ja, pater, vooral om mijn moeder en zuster te gaan groeten in het hemelse paradijs." En Filippus zeide: „Ga dan en wees gezegend en bid God voor mij". En de jongeling stierf daarop wederom, geheel gelaten en overgegeven aan Gods wil in de armen van Filippus, in tegenwoordigheid van zijn vader, twee zusters en zijn peettante Francesca, die hem gedurende heel de tijd van zijn ziekte liefdevol had verpleegd.

Het wonderbaar gebeuren is in de bulle van paus Urbanus VIII opgenomen onder de wonderen, die voor de heiligverklaring van Filippus Nerius werden vereist. Telkenjare wordt het dankbaar en feestvol herdacht.

Nu echter op ernstiger wijze dan vroeger, toen men in ware feestvreugde het paleis binnentrad, aangemoedigd door de theatrale stemming, die de muzikanten schiepen. Door blijde zegemarsen wilden zij de triumfale intocht van Paolo Massimo in de hemel weergeven en in de gedachtenis der bezoekers terugroepen.

Thans is men wat serieuzer gestemd, bewondert wel de rijkdom van geslepen marmer en fijn bewerkt ivoor en de kostbare schoonheid van reliquieschrijnen, waarvan enkele ware kunstschatten zijn, maar knielt toch ook in de kapel devotelijk neer en bidt ootmoedig, om door de voorspraak van de Heilige Filippus Nerius ook een zuiver geweten in het stervensuur te hebben, gelijk hij door zijn wonderbaar ingrijpen aan Paolo Massimo gegeven had.

IX. WAAR HEILIGEN VERBLEVEN

DE KAMERS VAN DE HEILIGE IGNATIUS

WAT een poëzie ligt er in deze titel; wat een mystiek hangt er over deze woonvertrekken, die wel geschikt zijn onze nieuwsgierigheid te prikkelen! De kamers, waar heiligen leefden en streden en leden; waar zij werkten en sliepen en baden; waar zij spraken met God en God soms met hen; waar zij grootse plannen uitdachten niet alleen voor grotere eigenvolmaking, maar ook voor de heiliging van anderen, voor de uitbreiding van het Godsrijk in de zielen en over de wereld; waar zij brieven schreven en wetenschappelijke boeken; waar zij gewichtige bestuursbeslissingen namen; waar zij bezoek ontvingen van ondergeschikten en superieuren, van raad- en troostzoekers of van gelijkgezinden en medeveroveraars van de wereld voor God.

Kamers van heiligen! Het zijn meestal gewone vertrekken, die ons het dagelijks leven van de heilige duidelijk voor ogen stellen: een voorkamer of wachtkamer, waar vroeger ook wel eens een grote geduldsproef zal zijn afgelegd, evenals nog in de Romeinse wachtkamers van heden; en de eigenlijke cel van de heilige, waaraan de verering van het nageslacht gewoonlijk wel veel veranderd heeft — door de armzalige naakte wanden met zijden behangsel te bekleden, en door een altaar neer te zetten op de plaats, waar de sterveling de hemel moeizaam verdiende — maar waar toch ook nog zovele kleine herinneringen ons een duidelijk beeld geven van het leven en

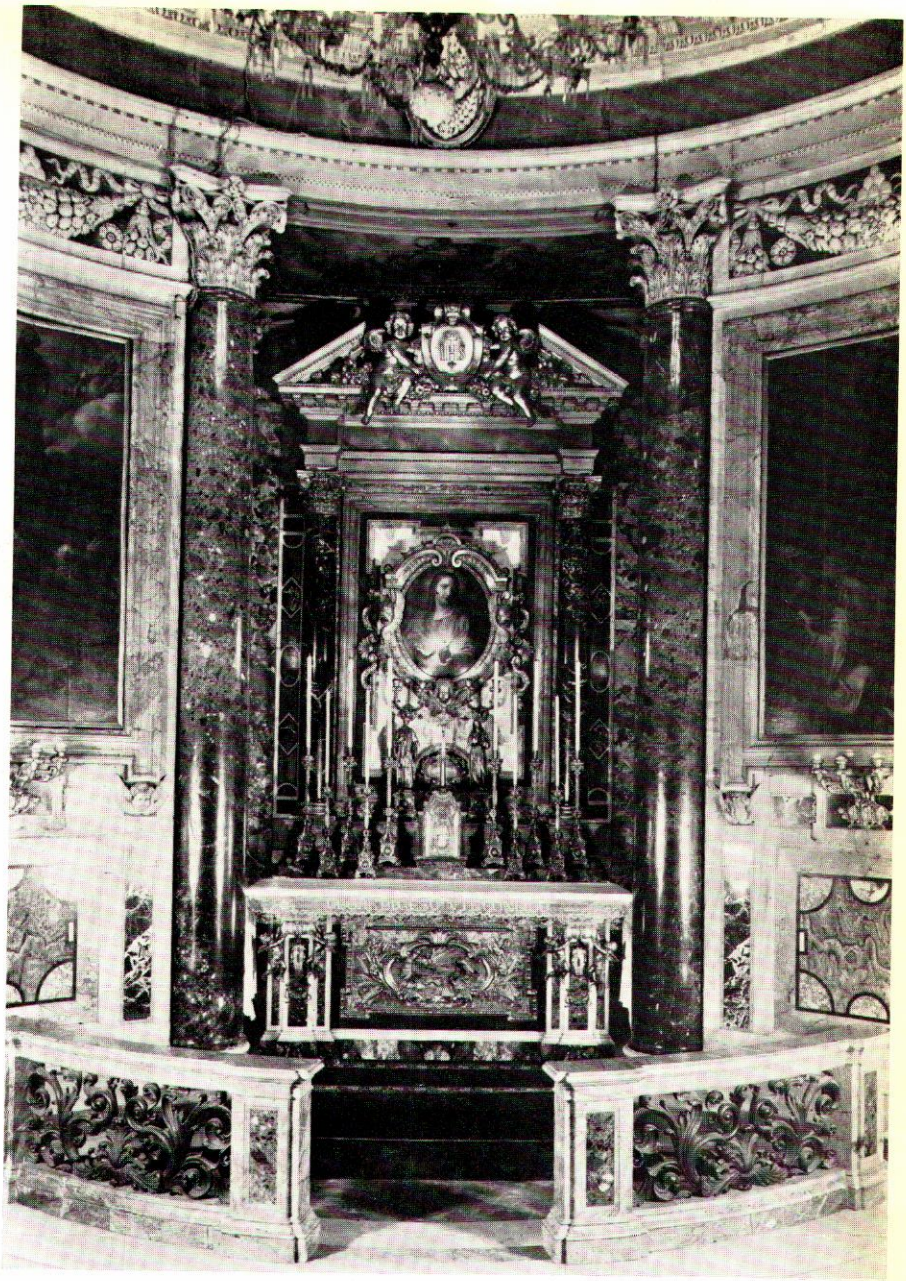

In de „Gulden Boeken", in deze Heilig Hart-Kapel bewaard, staan de namen opgeteekend van de duizenden Italiaanse families die hun huisgezin aan het Heilig Hart van Jesus toewijdden.
Het Heilig Hart, van Pompeo Batoni (1708–87), de enige officieel goedgekeurde voorstelling waarop Jesus zijn Heilig Hart in de hand houdt.

De triomfale intocht van de Heilige Ignatius in de hemel. Meesterwerk van perspectief, geschilderd door de Jezuïtenbroeder Andreas Pozzi op het plafond van de kerk San Ignazio.

werken van de heilige, die hier eens woonde: de kleren waarmede hij zich kleedde, de brieven die hij schreef, het huisraad dat hij dagelijks gebruikte, het bed waarin hij sliep en stierf, de deuren en vensters die hij zo menigmaal per dag opende en sloot, de lijkkist dikwijls, waarin hij het eerst begraven werd. Die doodkist is nu leeg, als op de dag toen ze op een menselijk lichaam wachtte dat aan de levende schepping zou worden ontnomen. Maar nu is ze niet meer een voorwerp van bedreiging en ontzetting; want de heilige relieken zijn uit de kist genomen en verheven op de altaren.
De kamers van heiligen! Ze staan niet altijd voor bezoek open, zijn soms zelfs moeilijk te bezichtigen, omdat ze ofwel achter streng kloosterslot verborgen liggen ofwel in een meer intiem gedeelte van een aristocratisch paleis. Doch minstens eens per jaar, op de feestdag van de heilige, en soms ook op de jaarlijkse herinneringsdag van een of ander betekenisvol feit uit het leven van de heilige worden de slot- of paleispoorten wagenwijd geopend voor de vrome aandacht der toestromende menigte, waaronder prelaten en ordensgeestelijken, hoge adel en eenvoudige landbewoners, die met bloemen in de hand en blijde gezichten hun van harte gemeende opwachting komen maken bij de jubilerende heilige: hij schijnt heden ontvangdag te houden en recipieert al zijn goede vrienden en kan als het ware ieder ogenblik terug worden verwacht te midden van zijn huisgenoten [1]) Van sommige heiligen, bijvoorbeeld van Ignatius, Aloysius, Johannes Berchmans, Stanislaus Kostka en enige anderen, zijn de kamers gemakkelijker bereikbaar. Door vele gelovigen worden ze met devotie en niet zonder geestelijke vrucht bezocht.

„Camere di Sant' Ignazio" staat naast de belknop in Via Aracoeli 6 aangeslagen, bij de hoge dubbele poort, die u het grote Jezuïetenhuis binnenvoert: „Zich te vervoegen hiernaast: Piazza di Gesù 45". Dit generalaatshuis kon door de milddadigheid van kardinaal Odoardo Farnese in het begin der 17e eeuw gebouwd worden op de

---

[1]) Vgl. Edmond Joly, La chambre des Saints à Rome (Paris 1933).

plaats, waar de Heilige Ignatius in het midden der 16e eeuw het eerste eigen professenhuis had ingericht. Maar in 1873 werd het praktische gebouw door de Italiaanse regering in beslag genomen en slechts voor een klein gedeelte aan de Jezuïeten overgelaten; grotendeels werd het huis eerst als bureau voor het oppercommando der Genietroepen ingericht, later als Staatsarchief.
Omdat aldus het grootste gedeelte van het huis voor vreemde bezoekers werd afgesloten, heeft men in 1873 een nieuwe ingang in de Via Aracoeli gemaakt, vanwaar ongestoord langs een smalle en steile trap de zogenaamde Capellette konden worden bereikt: vier kleine en armoedige kamertjes, waarvan een bijkamer de Spaanse lekebroeder Gian Paolo Morell, die Ignatius ter beschikking stond, tot woning diende, en de andere drie kamers het bescheiden appartement van de heilige vormden: een als wachtkamer dienst deed, een tweede Ignatius' studeer- en slaapkamer was en een derde als privaatkapel en ontvangstkamer gebruikt werd, in welke kamer Ignatius ook gestorven is, evenals de Heilige Franciscus Borgia.
Het is zeker, dat deze kamers nog een oorspronkelijk deel uitmaken van het oude professenhuis van Ignatius; dat zij intact gebleven zijn, toen het nieuwe generalaatshuis werd gebouwd, en dat hier na de dood van Ignatius nog de vier Algemene Oversten, pater Jacobus Lainez (van 1558–1565), de Heilige Franciscus Borgia (van 1565–1572), pater Everardus Mercuriano (van 1573–1580) en pater Claudius Acquaviva (van 1581–1615) hebben gewoond. De kamers zijn steeds met grote piëteit in dezelfde toestand gelaten, waarin zij zich bij de dood van de Heilige Ignatius 31 Juli 1556 bevonden, zodat naakte muren, stenen vloerbedekking, houten zoldering, deuren, raamkozijnen, blinden en kasten nog dezelfde zijn als in de tijd van de heilige.
Alleen zijn enige kleine veranderingen aangebracht, toen de kamers in 1602 in kapellen werden omgeschapen. Maar deze wijzigingen zijn niet van grote betekenis: zoals breken van een nieuwe doorgang van de eerste naar de derde kamer; een paar decimeter hoger leggen van het plafond boven het altaar in de derde kamer; bekleden van de

naakte wanden der kapellen met rood damast, en het hier en daar aanbrengen van wat goudversiering.
We verwonderen ons dan ook niet, dat de bezoeker, zodra hij zijn voet in deze kamers gezet heeft, tot het diepst in zijn ziel geroerd wordt bij de overweging, dat in deze lage kamers, die er zo armzalig uitzien en slechts zeer spaarzaam zijn verlicht, de grote heilige leefde en stierf, die door Gods liefde ontvlamd zo ontzettend veel voor de meerdere eer van God en voor de verdediging en uitbreiding der Kerk heeft gewerkt.

De benauwde toegang tot Ignatius' kamers met de steile trap, die de bezoeker deed duizelen, verdween gelukkig in 1921, toen eerbied, men kan zeggen verering voor de heilige plaatsen van Rome langzamerhand ook in regeringskringen de overhand gekregen had boven politieke hartstocht en anticlericale knevelarijen van vroeger dagen. De president van de ministerraad Giolitti verordende toen, dat het plan van zijn onmiddellijke voorganger Nitti terstond moest worden uitgevoerd: de deuropening in Via Aracoeli moest worden verbreed en tot een waardig entree gemaakt, en aan de bezoekers van het Ignatiaanse heiligdom moesten de beide eerste vleugels van de brede trap in het oude generalaatshuis ter beschikking worden gesteld, opdat zij, evenals het in vroegere dagen was, door de ruime vestibule van Pozzo de kamers van Ignatius zouden kunnen betreden. Thans is het gehele paleis wederom eigendom der paters Jezuïeten geworden.
Dit regeringsbesluit vond blijde instemming in de gehele wereld. De Mariacongregaties van Cuba stelden er zelfs een eer in, de toegang nog waardiger te maken, door de hal bij de deur met marmerplaten te plaveiën en de treden van de trap met wit Carrarisch marmer te bekleden. 23 November 1923 werd de hernieuwde trap het eerst door koning Alphonsus XIII en koningin Victoria beklommen, die als nederige pelgrims vol eerbied de kamers gingen bezoeken, door jarenlang verblijf en zalig afsterven van twee grote Spanjaarden, Ignatius van Loyola en Franciscus Borgia, geheiligd.
Bij de eerste trapomgang komt de bezoeker reeds in vereiste stem-

ming en brengt een groet aan een geschilderd kruisbeeld, in kruisvorm ingelijst, waaraan paus Pius IX in 1851 een aflaat verleende, indien de vrome voorbijganger een schietgebed opzendt tot de gekruisigde Zaligmaker.

De tweede trapomgang loopt uit in een ruime vestibule, waarin rechts een doorgang gemaakt is naar het Rectoraatshuis der paters Jezuïeten, in plaats van de vroegere toegang tot het generalaatshuis geheel links. Vandaar leidt links een deur de bezoeker een grootse voorhal binnen, de zogenaamde corridor van schilder Pozzo S.J., die als dertigjarige lekebroeder door de Generaal pater Gian Paolo Oliva, een grote maecenas van de Schone Kunsten, uit Milaan naar Rome werd geroepen om als hulpkok in de keuken werkzaam te zijn en tegelijk de kunstwerken van Rome te bestuderen en het generalaatshuis hier en daar wat op te schilderen. Hij ontpopte zich spoedig als een meester in het schildervak en heeft dit o.a. bewezen door de prachtige gewelfversiering in de kerk San Ignazio, waar hij met wonderbaar perspectief de zegetocht van de Heilige Ignatius in de hemel uitbeeldde. Hij kreeg van de Generaal ook opdracht wanden en zoldering van de voorhal tot de kamers van Ignatius met toepasselijke taferelen te beschilderen, en koos daarvoor niet zozeer tonelen uit het aardse leven van Sint Ignatius als wel wonderen, van de hemel uit door Ignatius gewrocht, om zo bij de vrome bezoeker reeds een levendig vertrouwen op Ignatius' machtige voorbede op te wekken.

Tegen het plafond beeldde hij de glorie van Ignatius in de hemel uit: bevallige groepen van hemelse geesten betuigen in diepe verering hun hoogachting voor de heilige, wiens graf roemrijk zou zijn, of openbaren hun vreugde door een hemels muzikaal samenspel. In een ander vak zien we Ignatius afgebeeld, genietend van de hemelse gelukzaligheid: de heilige is geheel in extatische verrukking bij het aanschouwen van Gods oneindigheid; een schaar van engelen, vol kracht en bevalligheid in hun bewegingen, omgeven en schragen de vergeestelijkte, stralende persoonlijkheid van de heilige, die met de priestergewaden is bekleed; enige engelen staan vol bewondering

deze zaligheid aan te zien en lofprijzen de algoede Schepper; andere maken zich zelf tot schabel voor Ignatius' voeten of ondersteunen de armen van de verheerlijkte en gezaligde priester, die tezamen met de hemelingen God lofzingt en dankt en Maria's woorden schijnt te herhalen: Fecit mihi magna qui potens est; Hij die machtig is, heeft grote dingen aan mij gedaan.

„In deze kamers heeft de Heilige Ignatius onder Gods leiding de Constituties van de Societeit geschreven; hier heeft hij gewoond en is hij heilig afgestorven." Zo luidt het bondige opschrift bij het trapje in de voorhal.
We gaan de paar treden op en het heiligdom binnen, het armoedige appartement van de Generaal der Jezuïeten, van Ignatius en zijn opvolgers Lainez, Borgia, Mercuriano en Acquaviva.
Eerst komen we in een ruimte, die in Ignatius' dagen als voorkamer of wachtkamer heeft gediend: 5.50 meter lang, 3.50 meter breed en 2.60 hoog. De deur, sterk door nagels en messen van vrome bezoekers mishandeld en daarom tegen nieuwe wandaden afdoende met metaalgaas beschermd, heeft volgens opschrift Ignatius herhaaldelijk geopend en gesloten, niet echter hier bij de corridor van Pozzo (welke ingang eerst op het einde der 17e eeuw is gemaakt), maar rechts naast het nog behouden venster, waardoor Ignatius in de vroegere kloostertuin zien kon. Hier bevindt zich nu een kast, waarin reliquieën van de Heilige Robertus Bellarminus worden bewaard: gebruiksvoorwerpen waarvan hij zich bediende en klederen die hij droeg. Tegen de binnenmuur zien we twee lage houten kasten staan, door Ignatius gebruikt, en waarop onder glas de dodenmaskers zijn opgesteld van de Heilige Franciscus Borgia en van de Z. Pignatelli, wiens kelk hier ook bewaard wordt, onderkleed, geselkoord enz. Daarnaast tegen de zijmuur staat (wederom achter gaas) een deur uit Ignatius' tijd, nu echter buiten gebruik gesteld. Aan de corridorwand zien we de lage schoorsteen en kachel, met houten luiken gesloten, waarin de heilige ongelezen de brieven van zijn bloedverwanten verbrandde om aldus gewelddadig alle banden te verbreken, die hem

aan de wereld gebonden hielden, een heldhaftige daad van onthechting aan het aardse, door de Heilige Filippus Nerius nagevolgd. De daartegenover liggende oude deur, eveneens met metalen hekwerk tegen geestelijke diefstal beschermd, geeft toegang tot de werkkamer en slaapkamer van Ignatius (ook sterfkamer van de tweede Generaal der Societeit, pater Jacobus Lainez). De kamer heeft dezelfde afmetingen als de voorkamer; maar hier zijn de naakte muren met rood damast bekleed, toen de kamer in een kapel veranderd werd. Wegens het boven het altaar hangend goed gelijkend portret van Ignatius met de Ordensregel in zijn handen, die hij hier samenstelde en waaraan Maria in een verschijning haar goedkeuring gaf, wordt de kamer gewoonlijk de Capella di Sant Ignazio genoemd. Deze naam kan overigens terecht aan haar worden gegeven omwille van het achter glas geborgen beeld van de heilige, (niet meer met misgewaden bekleed, zoals de foto's gewoonlijk weergeven, maar nu in een eenvoudige zwarte priestertoog gehuld), dat kort na zijn dood door de dienstdoende broeder Gian Paolo Morell vervaardigd werd. Tegen de buitenmuur staat het simpele bed van de Heilige Franciscus Borgia opgeslagen naast de deur naar het balcon, waar Ignatius op een zomeravond het wijde firmament met de flikkerende sterrenhemel bewonderde en uitriep: „Wat walgt me toch de aarde, als ik de hemel aanschouw!" In deze kamer daalde tijdens een vurig gebed de Heilige Geest in vlammengedaante op Ignatius neer en verlichtte hem de Heilige Drievuldigheid bij het opstellen van de Ordensregel, hem lerende, hoe hij zijn Societeit moest inrichten om de leden te vormen tot heilige priesters en ijverige werkers voor het heil der Kerk.

Door de voorkamer komen we dan in het Oratorium van de heilige en zijn ontvangkamer, die dezelfde breedte en hoogte heeft als de beide andere kamers, maar aanmerkelijk groter is, hoewel onregelmatig, aan de ene hoek 6.15 meter lang, aan de andere kant meer dan 8 meter. Hier was Ignatius gewoon te bidden en de Heilige Mis te lezen – waaronder hij enige malen een verschijning had van de drie goddelijke personen – of om de Heilige Mis bij te wonen, vooral toen

zijn wankele gezondheid hem in de laatste levensjaren niet meer toestond elke dag het Heilig Misoffer op te dragen.
In het midden tegen de wand rechts bij het binnenkomen staat het altaar, hier in 1605 opgericht, toen de kamer in kapel veranderd werd. Ze wordt gewoonlijk Capella della Madonna genoemd om wille van het grote schilderstuk (80 bij 70 cm) boven het altaar, dat de Heilige Familie voorstelt, zoals na de jongste restauratie door professor Venturini-Papari weer duidelijk te zien is, en waarvan de Madonna en het Kind 19 Maart 1676 plechtig door het Vaticaanse Kapittel werden gekroond.
In deze kamer ontving Ignatius gewoonlijk zijn goede vrienden Felix van Cantalizio en de Heilige Filippus Nerius, die dikwijls het gelaat van Ignatius door een lichtschijn zag omstraald en wie Ignatius de wonderlijke brieven voorlas van Franciscus Xaverius uit Indië. Hier gaf Ignatius passende instructies aan de paters Lainez en Salmeron, die als pauselijke theologen geroepen werden naar het Concilie van Trente in 1546. Hier ontving hij de zieke pater Petrus Faber in 1546 en gaf in 1550 blijde het eerste welkom aan pater Franciscus Borgia. Van hier zond hij Petrus Canisius naar Sicilie en beraamde plannen met hem over zijn apostolische werkzaamheid in Duitsland. Hier richtte Ignatius 31 Juli 1556 zijn stervende blikken op zijn „Moeder Gods met het Kind", evenals Franciscus Borgia 30 September 1572. Hier werd twee jaren na de dood van Ignatius in 1558 het eerste Algemene Kapittel der Societeit gehouden en pater Jacobus Lainez tot tweede Generaal der Orde gekozen. Hier werden de Heilige Stanislaus Kostka en de Zalige Rudolphus Acquaviva door de Heilige Franciscus Borgia in de Societeit opgenomen, en de Heilige Aloysius door de vijfde Generaal pater Claudius Acquaviva. Hier hebben de Heilige Carolus Borromeus en de Heilige Franciscus van Sales, wier portretten naast die van Ignatius en Filippus Nerius hangen, de Heilige Mis gelezen, alsook de pausen Benedictus XIII, Pius XI en Pius XII als jong priester, en kwamen paus Gregorius XVI en paus Pius IX bidden.
Een vluchtige blik moge nog geworpen worden in de kamer ernaast,

waarvan de oude deur wederom met een ijzeren roosterwerk tegen indiscrete vroomheid van pelgrims is beschermd. De kamer, nu sacristie, werd indertijd door Br. Gian Paolo bewoond, die van grote deugdbeoefening en van vele wonderbare feiten in het leven van Ignatius getuige is geweest. [1]) Aan de wand kan men de aflaten en voorrechten lezen, aan de gelovigen verleend, die hier op sommige dagen communiceren (Innocentius XI in 1681) en de gunsten en voorrechten aan de priesters gegeven, die hier de Heilige Mis komen lezen (Benedictus XIII in 1727 en Pius IX in 1862: Votiefmis van de Heilige Ignatius; Geprivilegieerd altaar).

Vandaar gaan we nog door een later aangebrachte deuropening (ten tijde van Ignatius was hier de buitenmuur van het huis, grenzend aan de tuin) een onregelmatig gebouwde vestibule binnen en zien boven de steile, smalle trap de rijk beschilderde purperen Japanse parasol hangen, die boven de Heilige Franciscus Xaverius gehouden werd, toen hij als Apostolisch Nuntius een officieel bezoek bracht aan de Koning van Bungo. Deze nieuwe wenteltrap was van 1873 tot 1921 de enige toegang tot het Ignatiaanse heiligdom. De pelgrims verdrongen zich op levensgevaarlijke wijze bij het opgaan en neerdalen van de steile trap, en ongelukken kwamen niet zelden voor.

---

[1]) „Deze goede Broeder wordt ten onrechte door verschillende levensbeschrijvers van Sint Ignatius als een onovertroffen kampioen van onoplettendheid voorgesteld in het vervullen van zijn delicate plicht van ziekenverpleger," zegt p. Tacchi Venturi S.J., die br. Gian Paolo Morell zuivert van een beschuldiging, waarmede sommige oude schrijvers hem belasteren. „Deze vertellen namelijk – steunende op een volksverhaal, opgenomen in het Zaligverklaringsproces van Ignatius – dat, toen de Broeder eens een verband moest vastnaaien om de hals van de zieke Pater, die aan een keelontsteking leed, hij in zijn onbedachtzaamheid ook het oor van de heilige doorprikte en aan het verband vastnaaide, zonder dat Ignatius op andere wijze zijn misnoegen uitte dan door rustig op kalme toon heel gelaten te zeggen: Broeder Gian Paolo, zijt ge van plan ook mijn oor vast te naaien? In werkelijkheid was de goede Broeder helemaal niet van plan het oor van de Heilige Ignatius te doorsteken en nog veel minder om het aan het verband vast te naaien; per ongeluk prikte hij slechts met de naald in het kraakbeen van de oorschelp, zoals ik mij herinner eens bij een tijdgenoot van Ignatius gelezen te hebben, wiens verhaal mijns inziens absoluut geloof verdient."

Thans geeft een brede trap op waardige wijze gemakkelijk toegang tot de kamers van Ignatius, waardoor het aantal bezoekers op Zondag, Maandag en Woensdag van 9 tot 11 uur en op Maandag en Vrijdag van 14 tot 17 uur en vooral op sommige feestdagen aanzienlijk is gestegen.

Zo zijn deze kamers, waaraan zovele kostbare herinneringen verbonden blijven aan de Heilige Ignatius en aan vele andere heilige mannen, die hier hebben geleefd of met Ignatius kwamen beraadslagen of in deze kapellen kwamen bidden, weer een der dierbaarste heiligdommen van Rome geworden. Een kracht uit de hemel schijnt door de muren heen te stralen, een geur van heiligheid nog steeds in deze kamers te hangen. Ge voelt u als het ware in de levende nabijheid van de heiligen, die hier woonden en werkten en baden, en door wier krachtige bemiddeling bij God zo talrijke gebedsverhoringen verkregen zijn en verkregen worden, ook nog in onze dagen.

BIJ DE TOMBE VAN ALOYSIUS

VANDAAG gewerd me een aangename uitnodiging. Men vroeg mij, of ik naar de kerk van S. Ignazio wilde komen, om er het Heilig Vormsel toe te dienen; eigenlijk niet in de kerk, maar in de Scaletta. Of ik wist, wat en waar de Scaletta was?
Het antwoord luidde bevestigend. Want ik had me al enige malen dood geërgerd, dat men de hoge wenteltrap van 123, zegge honderd drie en twintig treden, welke van de Ignatiuskerk naar de Congregatiekapel en dan naar de kamers leidt, die de Heilige Aloysius en de Heilige Johannes Berchmans bewoond hebben, een Scaletta, een trapje, noemde. Toen ik mijn verkropt gemoed met hijgende borst eens luchtte tegenover een bescheiden Jezuïetenbroeder, antwoordde deze mij, dat de naam Scaletta wel zou te danken zijn aan de smalte van de draaiende torentrap, waar twee mensen nauwelijks elkaar kunnen passeren. Hij kende ten minste ook hele korte trappen, die

echter zeer breed waren en soms Scalone werden genoemd, ofschoon ze maar een tiental treden telden!
We gingen dus naar S. Ignazio, en waren een half uur te vroeg. Dit kwam goed uit, want gaarne wilden we de kerk nog eens in ogenschouw nemen. Ik ben namelijk nog al een vriend van de barokstijl en zie gaarne in de bouwstijl van een kerk ook de vreugde uitgedrukt, die evengoed christelijk is als de smart. Is in de katholieke Kerk niet bijna iedere dag een feestdag? Zag Fra Angelico niet engelen huppelen rond het tabernakel? Danste David niet zelf vóór de Ark van het Verbond? En voerden in Spanje niet op Sacramentsdag kinderen een dans uit voor het Allerheiligste? Waarom moet in de kerkstijl alleen de triomf van Christus worden uitgebeeld, zoals in de byzantijnse stijl, of de devote vroomheid en het opstreven van de ziel naar God worden uitgedrukt zoals in de gotiek! Waarom dulden sommigen niet, dat in de kerk de pompeuze, soms wel wat dartele barokstijl wordt gebezigd, die ons zo heerlijk de vreugden des hemels voor ogen tovert – naast het offeraltaar, dat ons toch de hemel opent! „Men kan de aarde zien geheven naar de hemel langs de slanke lijnen van een gotische kathedraal; men kan de hemelen zien neerdalen over de aarde in de ruimten der barokkerken. En in beide kan men een heimwee naar de hemel krijgen; beide zetten in haar taal en voor haar tijd Christus' gebed tot de Vader voort: Adveniat regnum tuum!" [1])

Kardinaal Ludovisi, neef van paus Gregorius XV, die in 1621 de stichter der Societeit, Ignatius van Loyola, heilig had verklaard, stelde zijn vermogen en familiegoederen met vorstelijke vrijgevigheid beschikbaar en wilde alle onkosten dragen voor de bouw van een kerk, die de grote stichter van de Societeit van Jesus waardig zou zijn. De gevel van deze Ignatiuskerk is van Agliarti, leerling van Bernini, en de verdere bouw werd opgetrokken volgens tekening van Domeni-

---

[1]) Dr B. Knipling O.F.M., De Iconografie van de Contra-reformatie in Nederland I (Hilversum 1940) 84.

chino, die hier een bouwwerk geschapen heeft, dat, niettegenstaande zijn immense grootte, in de verhoudingen buitengewoon edel en voornaam is gehouden, en niet ten onrechte steeds als een der mooiste architectonische werken der 17e eeuw gegolden heeft.
De decoratie van het plafond is werk van de Jezuïetenbroeder Andreas Pozzi en wordt als een meesterwerk van perspectief geroemd: het stelt de triomf van Sint Ignatius voor, zijn zegepralende intocht in het hemels paradijs. We stonden al spoedig met het hoofd achterover, tot de nekspieren ons pijn deden. En we zagen werkelijk, hoe schuin liggende zuilen en pijlers zich allengs opheffen en een feestzaal vormen, waar het gehele hemelhof de Heilige Ignatius tegemoet schijnt te komen, om hem in de eeuwige zaligheid binnen te leiden. In de zijschepen rechts en links bezochten we de rijke altaren, die de reliquieën bevatten van de Heilige Aloysius de Gonzaga – geboren in 1568 in Castiglione, gestorven te Rome 21 Juni 1591 – en van de Heilige Johannes Berchmans – geboren te Diest in België in 1599 en gestorven te Rome 13 Augustus 1621. Het graf van de derde jeugdheilige der Societeit, de Heilige Stanislaus Kostka – gestorven 15 Augustus 1568 op 18-jarige leeftijd – moet men in S. Andrea al Quirinale zoeken. Aloysius van hoge aristocratische geboorte, Stanislaus behorend tot de oorlogzuchtige Poolse ridderschap, Johannes Berchmans uit een door en door Roomse Vlaamse burgerfamilie: alle drie werden ze gegrepen door Ignatius' geweldige veroveringsmethode, en brachten het in een paar jaren, in een paar maanden tot een bovenmenselijke heiligheid. Toen de sterke gloed van deze Godminnende zielen hun jeugdig lichaam had verteerd en een kerkelijke beslissing hen op de altaren had geplaatst, heeft de Societeit hun lichamen in volkomen gelijke urnen van prachtig lapislazuli-marmer neergelegd, in sarcophagen van azuur.

Eens knielde ik op de feestdag van de Heilige Aloysius, 21 Juni, neer bij het graf van deze Heilige. En rondom mij knielden zeer vele jongelieden, die zichzelf aan de voorspraak van deze heilige dringend aanbevalen. Sommigen hadden het schriftelijk gedaan; de brieven

werden door een gleuf in een gesloten urn bij het graf neergelegd en zouden na het feestoctaaf ongeopend worden verbrand. Bij het graf hielden enige pages in Spaanse ridderdracht de wacht; anderen schikten de witte bloemen, die in veelheid en rijkdom door bezorgde moeders werden geofferd. Bijzonder heeft me toen de moedige houding van een dame getroffen, die zonder enig menselijk opzicht met twee jongetjes aan de hand nader trad, en ze een voor een vlak voor de tombe bracht van de Heilige Aloysius en aan deze patroonheilige der jeugd aanbeval. Het geschiedde op een wijze, die alle omstanders ontroerde. Luidop vertelde zij aan de Heilige Aloysius, hoe gevaarlijk deze tijden waren voor de jeugd en hoe moeilijk het voor haar kinderen zou zijn hun ziel en lichaam zuiver en kuis te bewaren. De Heilige mocht helpen en hen onder bijzondere bescherming nemen. Gelijk hij steeds lelierein gebleven was ondanks alle gevaren van het hof, zo mocht zijn voorspraak verwerven, dat ook het hart van haar kinderen onbesmet zou blijven.

Juist wilde ik deze episode aan mijn tochtgenoten vertellen, toen een jeugdige religieus zich tot onze dispositie stelde met een beschaafde gratie, die aan de leden der Societeit eigen schijnt te zijn en zo geheel verschilt van de franciscaanse hartelijkheid en benedictijnse deftigheid. Hij nodigde ons met een sierlijke handbeweging uit hem te volgen en .... we gingen de bewuste 123 treden van de Scaletta op Terwijl we niet zonder moeite de hoge, nauwe, steile wenteltrap opklommen om op het terras van het Collegium Romanum te komen, vertelde ik onderwijl aan mijn trouwe begeleider enige data uit het leven van deze heiligen: dat de Heilige Aloysius op 9 Maart 1568 als zoon van de Markgraaf Ferdinand Gonzaga in Castiglione in Noord-Italië bij het Gardameer geboren was, in 1577 te Florence op school ging en daar reeds aan God eeuwige kuisheid beloofde, in 1580 in de slotkapel van Castiglione uit de handen van de Heilige Carolus Borromeus de eerste Heilige Communie ontving, in 1583 als page dienst deed aan het koninklijk hof van Madrid, in 1585 na veel strijd eindelijk van zijn vader verlof kreeg zich bij de Societeit van Jesus aan te sluiten, en 25 November van dat jaar in het Noviciaat

bij San Andrea al Quirinale te Rome is ingetreden; hoe hij vanaf 1587 hier in het Collegium Romanum gewoond heeft, in de „Kapel van de Geloften" op 25 November 1587 zijn eerste Heilige Geloften aflegde, en van 1587–1591 aan de Gregoriaanse Universiteit der Jezuïeten philosophie en theologie studeerde. In de ziekenkamer van het college stierf hij in de nacht van 20 op 21 Juni 1591 een heilige dood, nadat hij in het hospitaal „della Consolazione" met grote zelfverloochening pestlijders verpleegd had en zelf daarbij door de vreselijke ziekte aangestoken was. Reeds 14 jaren later in 1605 werd hij door paus Paulus V zalig en op 31 December 1726 door paus Benedictus XIII heilig verklaard.

Over de Heilige Johannes Berchmans deelde ik hem mede, dat hij 13 Maart 1599 in Diest in België uit eenvoudige ouders geboren werd, in 1616 te Mechelen in het Noviciaat der Jezuïeten getreden was, in 1618 zijn eerste Heilige Geloften had afgelegd en te voet naar Rome was gepelgrimeerd, waar hij in dit Collegium Romanum leefde en wijsbegeerte studeerde en een voorbeeld was van nederigheid, goedheid en eenvoud des harten. Hier stierf hij de 13e Augustus 1621 in de ouderdom van 22 jaren een stichtelijke dood met kruis, rozenkrans en regelboekje in de gevouwen handen. Op 9 Mei 1865 werd hij door paus Pius IX zalig verklaard en op 15 Januari 1888 door paus Leo XIII onder de heiligen der katholieke Kerk opgenomen. Vóór enkele jaren heeft men in geheel België, vooral te Diest, het gouden jubilé der Heiligverklaring van deze Vlaamse Heilige plechtig gevierd.

Ondertussen waren we de Congregatiekapellen gepasseerd, de „Prima Primaria", de kapel van de allereerste Mariacongregatie, en de „Scaletta", de kapel voor de Congreganisten onder de leerlingen der Romeinse staatsscholen. En ik liet de gelegenheid niet voorbij gaan aan mijn toehoorders mede te delen, dat de Mariacongregaties eigenlijk haar ontstaan te danken hebben aan de Vlaamse Jezuïet Jan Leunis, die in 1563 eerst in de Annuntiatakapel en later in de „Prima Primaria" studenten van gymnasium en universiteit bijeenbracht om

tezamen godsdienstoefeningen te houden ter ere van Maria. Dit werd ons door een opschrift verzekerd, dat onder een prachtige Mariafiguur (een gedeelte van een oud fresco uit de Annuntiatakapel) boven de ingang was aangebracht van de wenteltrap, die naar de kamers van de Heiligen voert.

Deze Mariacongregatie verbreidde zich spoedig met de colleges van de Jezuïeten over de gehele wereld. Ze werd in 1584 door paus Gregorius XIII plechtig goedgekeurd en met geestelijke gunsten verrijkt. Latere pausen, vooral Sixtus V, Clemens VIII, Gregorius XV, Benedictus XIV, Leo XII, Pius IX en Leo XIII hebben deze privilegies bekrachtigd en vermeerderd en hiermede wel een openbaar en krachtig bewijs willen geven van hun bijzondere hoogachting en innige dank voor het vele goede werk, dat door de Mariacongregaties, vooral bij de opgroeiende jeugd, wordt verricht. Pius XII vaardigde zelfs een Apostolische Constitutie „Bis Saeculari" uit, waarin o.a. benadrukt wordt, dat aan de Maria-Congregatie geen enkele van de karakteristieke eigenschappen van de Katholieke Actie kan worden ontzegd, omdat zij geheel beantwoordt aan de definitie die Pius XI van de Katholieke Actie gegeven heeft.[1])

Eindelijk waren we dan op het terras, het platte dak van het Collegium Romanum, aangeland, schuin tegenover de vensters van de kamers van de Heilige Aloysius en de Heilige Johannes Berchmans. We moesten even uitblazen na deze vermoeiende stijging, en sloegen vanaf het terras een blik op de door de Heilige Ignatius gestichte Universiteit, die naar haar pauselijke begunstiger, Gregorius XIII, gewoonlijk de Gregoriana genoemd wordt. Aan deze universiteit doceerden eens, — en doceren nog — beroemde mannen, zoals de Heilige Bellarminus, Suarez, de Lugo, a Lapide, Kircher, Franzelin, Ballerini, Secchi, Palmieri, Billot, Hoeben, Tromp en anderen; hebben vijf heiligen gestudeerd: Aloysius, Johannes Berchmans, Camillus, de Rossi, Leonardus di Porto Maurizio; dertien pausen, o.a. paus Pius XI en Pius XII, en ook onze kardinaal-aartsbisschop Johannes de Jong.

---

[1]) Acta Apostolicae Sedis 40 (1948) 393–402.

Na de inname van Rome in 1870 verdreef de toenmalige anticlericale Italiaanse regering de Jezuïeten uit eigen school en huis, en nam bibliotheek, museum en laboratoria in beslag. Recht voor ons zagen we de toren van de sterrenwacht, waar de beroemde pater Secchi als baanbreker zijn zonnewaarnemingen deed. De Jezuïeten verhuisden toen naar het nabije Palazzo Borromeo, dat wel groot, maar te ouderwets was en mettertijd lang niet ruim genoeg bleek om plaats te bieden aan de ruim twee duizend priesters en priestercandidaten, die hier Philosophie, Theologie en Kerkelijk Recht studeren. Ze ontvingen daarom van de oud-leerling, paus Pius XI, een modern universiteitsgebouw ten geschenke, of beter gezegd: in bruikleen. De nieuwe Gregoriana is op de Piazza Pilotta gelegen en kreeg ook een faculteit voor Kerkelijke Geschiedenis en voor Missiewetenschap en werd door de Paus met het Bijbelinstituut en het Oosterse Instituut tot één grote Pauselijke Hogeschool voor kerkelijke wetenschappen verenigd.

Van het terras kwamen we langs een kleine trap in de brede gang, waaraan de kamers der Heiligen gelegen zijn. Hier worden niet alleen in glazen kasten de prachtbanden met millioenen opdrachten en handtekeningen bewaard, die door de leerlingen der Jezuïetencolleges uit de gehele wereld naar Rome zijn gezonden op 21 Juni 1891, toen het derde eeuwgetij van Aloysius' zalig afsterven feestelijk werd herdacht, maar zijn ook van verschillende heilige en eerbiedwaardige personen herinneringen en gebruiksvoorwerpen ten toon gesteld, bijvoorbeeld een brief en een bonnet van de eerbiedwaardige Dienaar Gods Vincent Palotti, die ongeveer honderd jaar geleden te Rome het feestoctaaf van Driekoningen begon te vieren met liturgische plechtigheden in verschillende ritussen en predicaties in verschillende talen.

De laatste kamer in de gang (nu als kapel ingericht) werd indertijd bewoond door de Eerbiedwaardige pater Abraham Giorgi, een Maronitische Jezuïet, wiens zaligverklaringsproces is ingeleid. 30 April 1595 werd hij op reis naar Abessinië te Massava gruwzaam door de Mohammedanen vermoord. Hij had samen met de Heilige Aloysius

op 25 Februari 1588 in de kerk van Sint-Jan van Lateranen de Tonsuur ontvangen.
In deze kamer worden ook een kleed en een paar schoenen van de Heilige Ignatius bewaard en een bonnet en enige handschriften van de Heilige Robertus Bellarminus, en hangt een oud portret van de Heilige Franciscus Borgia.
Meerdere reliquieën echter van deze en andere heiligen zagen we in de sacristie en in de beide kamers rechts en links, waar eens de Heilige Aloysius en de Heilige Johannes Berchmans woonden.

WAAR DE JEUGDHEILIGE LEEFDE

OP 21 October 1861 betrad de markgraaf van Castiglione uit het geslacht Gonzaga de kamer, waar de Heilige Aloysius te Rome gewoond had; diep bewogen knielde hij neer op de grond en barstte in tranen uit. Na enige ogenblikken van gebed leidde hij zijn beide zoontjes naar het altaar en wijdde hen aan de Heilige Aloysius toe met de innige bede, dat de jeugdheilige deze kinderen in bijzondere hoede mocht nemen en hen beschermen tegen alle gevaar, dat hun deugd zou kunnen bedreigen.
Wie wordt niet ten zeerste ontroerd, als hij de kamer binnentreedt van hem, die op aarde meer als een engel dan als een mens geleefd heeft en zijn ziel tot het einde van zijn leven in vlekkeloze onschuld wist te bewaren, alsof hij geen gevallen menselijke natuur had noch deel aan de gevolgen der erfzonde!
Hier, in deze kamer had hij gewerkt en gebeden en een streng verstorven leven geleid. De Heilige Maria Magdalena van Pazzi had 4 April 1600 te Florence een verschijning van de Heilige Aloysius in zijn hemelse heerlijkheid. Als verblind door zoveel glorie riep ze uit: „O, wat is de verheerlijking van Aloysius, de zoon van de Heilige Ignatius, toch groot. Nooit zou ik het geloofd hebben als Jesus het mij niet had getoond. Ik zou de gehele wereld wel willen doorrennen om aan iedereen mede te delen: Aloysius, Ignatius' zoon, is een grote

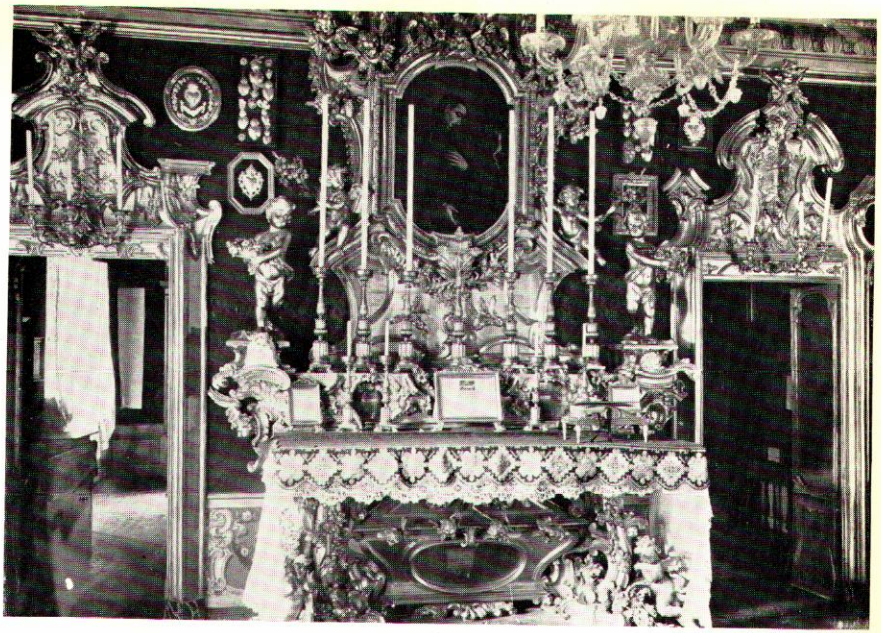

Onder het rijkelijk vergulde altaar in de Aloysius-kamer van het Collegio Romano staat de houten kist, waarin zijn heilige overblijfselen lange tijd hebben gerust.

De kamer die Aloysius de Gonzaga van 1588 tot November 1590 bewoonde, met de oude deur, waarboven een wonderbare afbeelding van de Moeder Gods.

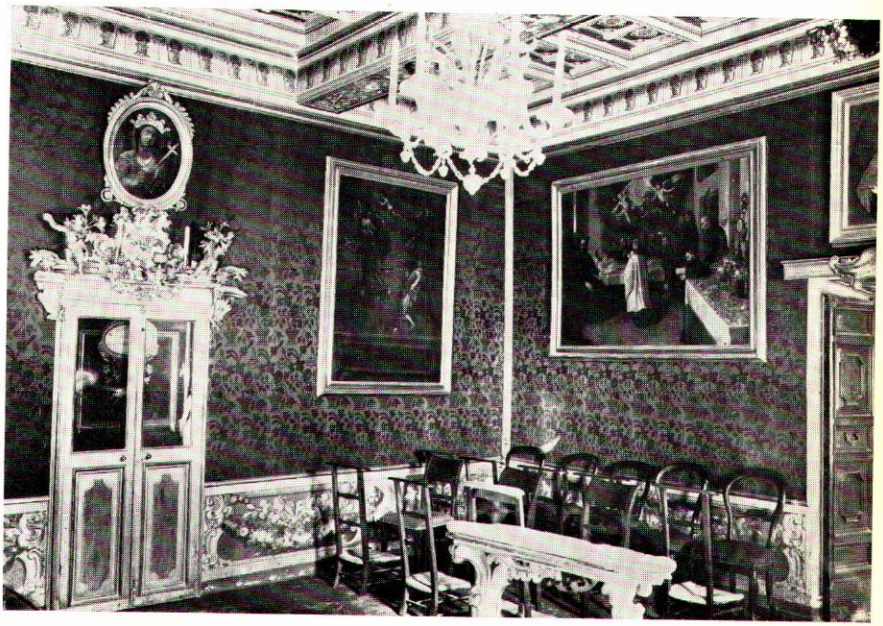

De kamer van de Heilige Jan Berchmans; boven het altaar een goed gelijkend portret en rechts de oude kamerdeur.

De Heilige Stanislaus Kostka op zijn sterfbed (marmeren beeld van de protestantse beeldhouwer le Gros), gesterkt door een verschijning van Maria (schilderstuk van Minardi).

heilige in de hemel; hier op aarde was hij een verborgen martelaar". Die verborgen martelaar leefde in deze kamer gedurende de jaren 1588, 1589 tot November 1590.

Zoals toentertijd gewoonte was bij de Scholastieken der Societeit, deelde hij naar alle waarschijnlijkheid de tamelijk grote kamer met een medestudent. Het zag er echter zeer eenvoudig uit: de bodem was met rode bakstenen bevloerd en de gehele inrichting bestond uit een armzalig bed, een houten stoel en een kleine tafel met een kruisbeeld en enige boeken.

Van deze gang uit kwam hij de kamer binnen; de smalle deur, die hij zo dikwijls opende en sloot, is nog aanwezig, maar nu met een glasplaat bedekt (evenals de oude beschilderde vensterluiken), om vrome pelgrims niet in de verleiding te brengen het slechte voorbeeld van vroegere bezoekers na te volgen en een reliquie uit deur of venster te snijden en als kostbare herinnering mede te nemen naar huis. Boven de deur hangt een wonderbare afbeelding van de Moeder Gods, die tot 1831 op de hoek van een paleis gestaan heeft links naast de kerk S. Andrea della Valle. Het is een van de 60 Madonnavoorstellingen, waarvan zich in 1796 de ogen openden en sloten, zoals meer dan 40 personen onder ede voor de pauselijke onderzoekingscommissie hebben betuigd.

Toen de kamer van Aloysius in een kapel werd omgeschapen (eerst in 1790, zoals een opschrift getuigt), heeft men in de muren nieuwe doorgangen gebroken, die de kamer verbinden met de sacristie rechts en de grote recreatiezaal links. Waar eens het armoedige bed stond, staat nu een kostbaar, in hout uitgesneden, rijkelijk verguld altaar, waarboven een schilderij hangt, dat de heilige jongeling, reeds vermagerd door de strenge boetedoeningen, als in gebed verzonken voorstelt. Onder het altaar staat de houten kist, waarin lange tijd de heilige overblijfselen hebben gerust, vóórdat ze 20 December 1699 in een kostbare sarcophaag van verguld brons en lapislazuli geborgen werden en neergezet onder het prachtvolle Aloysiusaltaar in het rechte zijschip van de kerk S. Ignazio.

Toen Aloysius in November 1590 het vierde jaar theologie zou in-

gaan, meenden zijn oversten het gewenst, hem een kamer alleen te geven. Hij koos toen een onooglijk hok – betere naam verdient het niet – boven aan de trap, donker, laag en verwaarloosd, met een klein dakvenster. Het was zo klein, dat zijn smal bed, een houten stoel en een bidstoel, die ook als lessenaar gebruikt werd, er nauwelijks konden staan. Het was meer een gevangeniskot dan een kamer, en dan ook nooit aan een scholastiek tot woning aangeboden. Maar Aloysius wilde er gaarne heen en voelde zich in deze armzalige kooi gelukkiger dan menige rijke in het prachtigste paleis. Schertsend zeide hem de rector van het huis: „Aloysius, ge lijkt wel op de Heilige Alexius, die ook in armoede onder de trap wilde leven".

Hij heeft in dit kamertje echter niet lang gewoond; want 3 Maart 1591 liep hij bij het verplegen van pestlijders in het hospitaal „della Consolazione" deze vreselijke besmettelijke ziekte op en kwam toen in de Infermeria van het Collegium Romanum, in de ziekenkamer te liggen, waar hij 20 Juni 1591 's nachts om 11.15 uur stierf.

Na de zaligverklaring van Aloysius door paus Paulus V op 19 October 1605 liet kardinaal Bellarminus deze ziekenkamer tot kapel inrichten en met verschillende schilderijen versieren, waarop merkwaardige gebeurtenissen uit het leven van Aloysius zijn voorgesteld; bijvoorbeeld, hoe de jeugdige Aloysius met ontblote schouders neerknielt om zich te gaan geselen; hoe hij in het hospitaal knielend de voeten van een pestlijder wast; hoe hij te midden van zijn Ordebroeders in blijde overgeving aan Gods heilige wil sterft enz. De schilderstukken hangen nu in de kamer door Aloysius eens bewoond. Want het gedeelte van het Collegium Romanum, waar de ziekenkamer lag, is niet lang na 1626 afgebroken, toen met de bouw van de Ignatiuskerk begonnen werd. De koepel van de tweede kapel rechts in deze kerk, de zogenaamde Sint-Josephkapel, beslaat juist de plaats, waar zich eens de Infermeria bevond. Een muurschildering rechts boven in de kapel stelt ons Aloysius voor, die op zijn ziekbed als in extase de Heilige Teerspijze voor de laatste maal ontvangt, terwijl het onderschrift luidt: „Hier was eens de kamer van de Heilige Aloysius en zijn graf; hic olim Beati Aloysii cubiculum fuit et sepulcrum".

Meerdere reliquieën van de Heilige Aloysius en van andere heiligen vindt men tentoongesteld in de beide met glazen deuren afgesloten kasten in de sacristie (vroeger kamer van een scholastiek), die tussen de kamers der heiligen inligt. In de kast links: vier eigenhandig geschreven brieven van de Heilige Aloysius (twee toen hij 13 jaren oud was en twee uit zijn laatste levensjaar), aantekeningen van Aloysius tijdens zijn theologische studiën, de kruisvoorstelling, waarvoor Aloysius gewoon was te bidden, ook op zijn reizen enz. In de kast rechts: brieven van verschillende heiligen (o.a. van de Heilige Alphonsus di Liguorio, van de Heilige Joannes Baptista di Rossi), een lessenaar door de Heilige Ignatius gebruikt en de schriften met aantekeningen over philosophie en theologie van de Heilige Johannes Berchmans. Voorwaar een keurcollectie: voor een nieuwsgierige om veel tijd zoek te brengen, en voor een liefhebber van graphologie om karakterstudies te maken.

Door een deur in de corridor of in de Aloysiuskamer tegenover het altaar komt men in de ruime hal, die vroeger de scholastieken als recreatiezaal diende en waar langs de wanden schilderijen zijn opgehangen, die ons verschillende tonelen uit het jonge leven van Aloysius voorstellen: o.a. zijn eerste biecht bij pater de la Torre S.J. te Florence in 1577; zijn eerste Heilige Communie in 1580 uit de handen van de Heilige Carolus Borromeus in de slotkapel te Castiglione; zijn eerste gelofte van kuisheid, die hij reeds op 10-jarige leeftijd voor het Moeder-Godsaltaar in de Annuntiatakerk te Florence aflegde enz. Aloysius hernieuwde deze gelofte op 25 November 1587, toen hij in de huiskapel van het scholasticaat, gewoonlijk de Kapel van de Geloften genoemd, rechts van de recreatiezaal, zich geheel aan God door de drie religieuze geloften toewijdde. In deze kapel kwam Aloysius meermalen per dag bidden, evenals later Johannes Berchmans. Herhaaldelijk hebben zij de Heilige Mis gediend aan het altaar, waarop een Mariaschilderij stond en staat (toegeschreven aan Sassoferrato), die wonderbaar aan de vernieling van het vuur ontkwam, toen een groep revolutionairen in 1849 de kapel in brand staken.

Geruime tijd hebben we in dit heiligdom doorgebracht en stelden het geduld van de goede Jezuïetenbroeder, die ons zo vriendelijk rondgeleidde en met zoveel tedere godsvrucht alles toonde en verklaarde, wel op een harde proef, vooral omdat hij ons nog wilde brengen naar de links achter de recreatiezaal gelegen kamer, nu in kapel veranderd, van de Zalige Antonio Baldinucci.
Deze volksmissionaris werd 19 Juni 1665 te Florence geboren, voelde zich als kind bijzonder tot de Societeit van Jesus getrokken (men zegt, dat de naam Jesus wonderbaar op zijn borst geschreven stond), en werd op de jeugdige leeftijd van 16 jaren reeds als novice bij de Jezuïeten aangenomen. Gedurende zijn studietijd woonde hij in deze kamer. Priester geworden trok hij als boetpredikant geheel Italië rond en bracht vele zondaars tot God terug, vooral omdat zijn geestdriftig woord ondersteund werd door een heerlijk voorbeeld van vurig gebedsleven en van strenge boetvaardigheid. Hij stierf in 1709, plotseling onder het preken van een missie te Posi in de Romeinse Campagna, en werd in 1893 door paus Leo XIII zalig verklaard. Wat nog overig is van zijn gebeente rust te Florence in de kerk van Onze Lieve Vrouw van Goede Raad, maar zijn hart wordt onverteerd heden nog in de Gesù te Rome bewaard.
Hier zagen wij in een glazen kast behalve brieven verschillende voorwerpen die hij had gebruikt: kledingstukken, schoenen, hoed.... en ook een doornenkroon, ja een echte doornenkroon, die hij op zijn hoofd zette, soms indrukte in zijn hoofd, als tijdens een door hem gepreekte missie ter voldoening van alle publieke ergernissen een openbare boetprocessie trok door de straten der stad.
„Mirabilis Deus in sanctis suis." Waarlijk, God is soms wonderbaar in zijn heiligen.

DE HUISKNECHT VERTELT

IN 1938 heeft Monseigneur Pio Cenci, ambtenaar aan het Geheime Vaticaanse Archief, in de Bibliotheca Innocentiana een authentieke copie van het Canonizatieproces van Aloysius Gonzaga ge-

vonden, waarvoor 31 Augustus 1607 door paus Paulus V een kardinaalscommissie was benoemd. Dat was slechts zestien jaar na het zalig afsterven van Aloysius te Rome.
De acten van zulk een proces zijn gewoonlijk hoogst interessant. De Commissie stelt een vragenlijst op, waarin in het kort het leven, de deugdbeoefening en de beweerde wonderen worden samengevat, en ondervraagt daarover de getuigen. Dit getuigenverhoor heeft niet alleen te Rome plaats, waar men eigenlijk meer de afgelegde verklaringen verzamelt en ordent, maar wordt vooral door gedelegeerde rechters op de plaatsen afgenomen, waar de Eerbiedwaardige Dienaar Gods is geboren en heeft geleefd of wonderen gewrocht. Zo hadden er omtrent Aloysius zowel ondervragingen plaats te Castiglione delle Stiviëre, waar hij geboren werd en zijn jeugd heeft doorgebracht (processus Castellionensis), als te Rome, waar hij in de orde der Jezuïeten trad en stierf (processus Romanus), en te Florence en in Valle Tellina, waar de voor de heiligverklaring vereiste wonderen op Aloysius' voorspraak zouden zijn geschied (processus Florentinus en processus remissorialis Miraculorum in Valle Tellina).
Deze opgeroepen getuigen hebben onder ede hoogst belangrijke verklaringen omtrent Aloysius' leven en deugdbeoefening en heilig afsterven afgelegd. Ik moge volstaan met u het getuigenis mede te delen van Aloysius' kamerdienaar. De goede man spreekt wel zijn eigen taal, maar zijn betoog is er des te belangrijker door.

„De eerste zoon van de Markies was Aloysius Gonzaga, die te Rocca di Castiglione op 9 Maart 1568 geboren werd; en ik heb gehoord, dat men nog, vóórdat de geboorte helemaal ten einde was, omdat men bang was, dat het schepseltje of de moeder in levensgevaar zou komen, aan Aloysius thuis reeds het Doopsel heeft toegediend. Ik was er echter zelf bij, toen men in de kerk van de Heilige Nazarius de Doopplechtigheden deed; toen hield Heer Prospero Gonzaga als plaatsvervanger van Don Guglielmo Gonzaga hem ten doop en ze gaven hem de naam Aloysius; en ik weet, dat hij samen met zijn broer Rodolfo is gevormd. Ik weet dat alles zo goed, omdat ik hem

begon te bedienen van zijn zevende levensjaar af, en hem altijd gediend heb, zolang hij in de wereld is geweest, totdat hij in het klooster is getreden. Overal en op alle plaatsen waar hij geweest is. En ik zeg het nu, omdat ik de dingen met mijn eigen ogen gezien heb en ze uit eigen ondervinding ken.

„Ik weet, dat Aloysius altijd volgens het Heilig Geloof geleefd heeft; dat hij, toen hij tot de jaren van verstand gekomen was, een engelachtig zuiver leven heeft geleid in onschuld en in bijzondere deugdzaamheid, zodat hij een Engel scheen in zijn levensgewoonten; en altijd nam hij nog toe in grotere godsvrucht. Iedere dag woonde hij de Mis bij, bad het dagelijkse Officie, de zeven Boetpsalmen, het Officie met devotie, en trok zich van alles terug om te gaan bidden. Dit weet ik, omdat ik het zelf gezien heb.

„Ik weet ook, dat hij door de Markies, zijn vader, in het jaar 1577 naar Florence is gebracht, waar hij gedurende 33 of 34 maanden onder de hoede van de groothertog Francesco verbleef om de Toscaanse taal te leren, en ik was toen zijn kamerdienaar en Don Giulio Bresciano uit Cremona zijn leermeester. Hij leidde er een zuiver, heilig, onschuldig leven, had helemaal geen plezier in dansen en spelen, alhoewel zijn vader hem ertoe wilde dwingen. Hij ging dikwijls in de kerk van de paters Jezuïeten biechten, ging in de kerk van de Annunziata (Maria Boodschap) te Communie, was allergehoorzaamst aan zijn overheden en berispte zijn jongere broer, als die aan hen niet gehoorzaam wilde zijn. Hij gebood aan het dienstpersoneel steeds met grote bescheidenheid en nederigheid, eigenlijk meer hen vragend. Dat alles heb ik gezien, en ik liet hem nooit alleen noch over dag noch 's nachts.

„Ik herinner me, dat hij van Mantua weer naar Castiglione ging, waar hij ongeveer zes maanden verbleef. In die tijd had hij zijn gedachten op God gezet en vermeed de spelen, het schouwtoneel, de tijdverdrijven der andere prinsen zoveel hij maar kon; hij bleef thuis om te bidden of ging naar een of ander klooster van paters en sprak altijd over godsdienstige dingen. Hij berispte ook de knechts, als hij enig ongepast woord van hen hoorde; met bescheidenheid evenwel.

„Als men hem zei, dat hij toch een Prins was, antwoordde hij: het is beter God te dienen, dan heer te zijn over de gehele wereld."
„Ik herinner me, dat in Castiglione kardinaal Carolus Borromeus op bezoek kwam; die onderrichtte hem, hoe hij de Communie moest ontvangen en die gaf hem ook met eigen hand voor de eerste keer de Heilige Communie, hij spoorde hem aan goed de Catechismus te leren, waarvan hij heel veel ging houden en waarin hij dikwijls las; en hij spoorde ook anderen aan daarin te gaan lezen. En hij nam altijd nog toe in de geest van gebed, van vasten, van onthouding en ging dikwijls te Communie met grote stichting van allen die het zagen.
„Hij was een vijand van meisjes, wilde haar bijzijn niet, noch feestjes noch schouwtonelen noch bals noch gezelschap van vrouwen; maar zijn lust was het, om thuis te bidden of om naar de Capucijnen te gaan.
„Toen hij 13 jaar oud was, ging hij, samen met de ouders, naar Spanje in gezelschap van de Keizerin in het jaar 1579–1580; we bleven daar 33 maanden, en hij gaf daar een voorbeeld van grote heiligheid, en Prins Don Diego, de eerstgeborene van koning Filips (II), bij wie hij edelknaap was, hield veel van hem.
„Eens zei de Prins, staande bij het raam en door een windvlaag gehinderd: „wind, ik beveel je, dat ge me geen last bezorgt"; maar Aloysius, die naast hem stond, zeide: „Uwe Hoogheid kan commanderen aan de mensen, dat ze gehoorzamen; maar het bevelen geven aan de winden behoort enkel aan God, aan wie ook Uwe Hoogheid verplicht is te gehoorzamen"; welk antwoord ten zeerste bij de gehele hofhouding, de Koning inbegrepen, in de smaak viel.
„Ik weet, dat Aloysius vele kwellingen en onaangenaamheden, vervolgingen en beproevingen heeft moeten verduren, welke alle erop gericht waren, hem van zijn heilig voornemen om God te dienen af te brengen.
„De vader wilde daarom ook, dat hij samen met de andere Prinsen van Italië, met die van Ferrara, Savoia, Parma zijn studies zou voortzetten: maar hij gaf altijd een voorbeeld van deugd en liet zich niet

van de wijs brengen. Te Milaan studeerde hij in de school der paters Jezuïeten, en ik herinner me, hoe best hij zijn lessen der rekenkunde in zijn geheugen hield, en dat hij ze later, thuis gekomen, aan mij dicteerde en door mij alles liet opschrijven. Ik ken die geschriften nu nog van buiten en heb er groot pleizier in.

„Dan herinner ik me nog, dat de vader hem met tranen in de ogen verlof gaf (om afstand van zijn eerstgeboorterecht te doen), en dat het volk, toen Aloysius van Castiglione naar Mantua vertrok om afstand te doen, weende als ze hem zagen vertrekken, en dat zijn vader weende, toen hij te Mantua afstand deed in het paleis nabij de kerk van San Sebastiano. Na afstand gedaan te hebben ging hij zijn kamer binnen en liet zich door Don Ludovico Catanei een clericaal habijt zegenen en kwam als Clericus gekleed in de zaal terug. Eindelijk, na de zegen van zijn vader en zijn moeder gevraagd te hebben, vertrok hij naar Rome, maar ook onderweg, zoals zijn reisgenoten me verteld hebben, deed hij veel verstervingen en gebeden."

Nog eens kwam Aloysius van Rome naar Mantua terug om enige familiegeschillen bij te leggen. Hierover geeft zijn kamerdienaar Clemens Glison het volgende getuigenis:

„Toen hij te Castiglione aankwam, liep heel het volk achter hem aan als achter een Heilige, en liet men feestelijk de klokken luiden en ontving men hem met eerbied, en ik kuste hem de hand, en zijn moeder behandelde hem met grote verering en noemde hem haar Engeltje. Aan het hof bewoog hij zich met de grootste bescheidenheid als een vreemdeling die ter liefde Gods was opgenomen; hij vroeg nooit iets en gaf aan niemand bevelen, en aan tafel genodigd at hij heel weinig en bijna alleen maar groente.

„Ik herinner me ook nog, dat hij in de kapel der Boetelingen een mooie toespraak hield en het volk aanspoorde op Carnavalszondag de Heilige Communie te ontvangen; hetgeen aanleiding was, dat er 900 personen te Communie gingen; en hij wilde daarbij zelf de Mis dienen voor eigen pleizier en devotie, maar ook tot stichting van allen die hem toen zagen.

„Van alles wat ik hier gezegd heb, sta ik getuige; want ik heb hem

van zijn kindsheid af totdat hij in het klooster ging, bediend zonder hem ooit te verlaten noch overdag noch 's nachts."

De Latijnen hadden reeds het spreekwoord: „Quod familiare vile est, wat gemeenzaam wordt, verliest zijn waarde"; hetgeen de Fransen vertaalden met: „Personne n'est grand pour son valet de chambre, niemand is groot voor zijn kamerdienaar". Maar op Aloysius kan dit gevleugelde woord moeilijk worden toegepast.

WAAR JOHANNES BERCHMANS EN STANISLAUS KOSTKA STIERVEN

HET was in de hete Augustusdagen 1621. In een schamel kamertje van het Collegio Romano der Jezuïeten achter de San Ignazio te Rome lag een jonge man te sterven, de Nederlander Johannes Berchmans. Hij was 23 jaar oud, maar hij had al veel in zijn jonge jaren meegemaakt. Alles had hij voor zijn roeping overgehad, had zelfs als huisknechtje gediend om zijn studie te bekostigen. Toen was hij Jezuïet geworden, en door zijn overheid naar Rome gezonden. De cursus van Philosophie had hij schitterend voltooid .... het priesterschap kwam al dichter bij en .... hij was ziek geworden en het einde naderde.

De stervende lag met zijn kruisbeeld, rozenkrans en regelboekje in de handen. „Dat zijn mijn wapenen! Wat schittert mijn kruis! Helemaal van goud! En mijn rozenkrans! Mijn God! Waar ben ik? Alles schittert! ...." Toen bladerde hij in zijn regelboekje en bad nog eens de formule: „Ik beloof eeuwige zuiverheid, armoede en gehoorzaamheid in de Societeit van Jesus!"

Ten laatste vroeg hij: „Laten wij de Litanie van Onze Lieve Vrouw bidden". De Pater, die voorbad, was zo ontroerd, dat hij enige aanroepingen oversloeg, maar Jan Berchmans vulde zelf met heldere stem de aanroepingen aan.

Zijn laatste woorden waren: „Jesus! Maria!"

Jan Berchmans was een heilige, wel de meest karakteristieke heilige van onze lage landen aan de zee. Niets buitengewoons in zijn uitwendig leven, tenzij zijn stiptheid in het vervullen van zijn plicht. Plichtsbetrachting, blij en opgewekt, maar met onverzettelijke wilskracht. Voor ieder, die zijn eigen leven kent met alle wispelturigheden, zwakheden en uivluchten, is dat heldhaftigheid. Altijd recht door zee! Recht op het doel af! Consequent zijn, ook in de dingen van het dagelijks leven!

Zou voor onze Nederlandse jongens, wars van dikdoen en van alles wat opvalt, de Heilige Johannes Berchmans niet de meest geschikte jeugdpatroon zijn, juist omdat hij Nederlander is en zo uitschittert in de karakteristieke Nederlandse eigenschap van vastberaden plichtsvervulling?

Volgens een overlevering die nog steeds in het Collegio Romano voortleeft en in vele levensbeschrijvingen vermeld wordt, zou Johan Berchmans op 13 Augustus 1621 in de thans verdwenen ziekenkamer gestorven zijn, waar ook de Heilige Aloysius „zijn dood en graf" gevonden had. Maar de Jezuïetenbroeder die ons gidste, verzette zich hiertegen en beweerde met grote beslistheid, dat Johannes Berchmans op de kamer gestorven was, die hij in het scholasticaat had bewoond.

Na zijn aankomst te Rome op 2 Januari 1619 schijnt hij eerst korte tijd de Aloysiuskamer betrokken te hebben, maar moest spoedig verhuizen, en heeft in de jaren 1620 en 1621 zeker de kleine kamer bewoond, die, na zijn zaligverklaring door paus Pius IX op 28 Mei 1865, in een kapel veranderd en rijk uitgedost werd met zijden gordijnen, roodviolet damast, smaakvol aangebracht verguldsel en een altaar, keurig van tekening en lijn en rijkelijk met goud belegd. Boven het altaar hangt zijn beeltenis, een copie van het portret, dat in het Benedictinessenklooster op Campo Marzio hangt en waaraan, naar men zegt, op verzoek van een vrome maar nieuwsgierige zuster de heilige zelf enige verbeteringen zou hebben aangebracht. Onder het altaar staat de houten kist, waarin het lichaam van de heilige meer dan een eeuw gerust heeft, van 1752 tot 1856.

Rechts van het altaar bevindt zich de door Johannes Berchmans steeds gebruikte, maar nu achter glas verborgen toegangsdeur naar de corridor. Boven de deur hangt zijn bonnet en het ordenskleed, dat hij tijdens zijn leven droeg: bijvoorbeeld, op 15 Juni 1620, bij de plechtige overbrenging van het lichaam van de Heilige Aloysius naar de eigen Aloysiuskapel in de Annunziatakerk (later opgenomen in de San Ignazio, waar het marmeren altaar nog in de sacristie staat). Johannes Berchmans schreed als acolyth aan het hoofd der feestelijke processie. Bescheidenheid en vroomheid straalden van hem uit en maakten grote indruk op allen die de jonge clericus zagen. De eerwaardige, hoogbejaarde pater Croce, Assistent voor Italië, die Aloysius te Milaan en te Rome goed gekend had, moet bij het zien van de vrome geestelijke uitgeroepen hebben: „Deze jonge man lijkt me een tweede Aloysius te zijn".
De beide jonge helden schijnen de bezoeker in deze eenvoudige kamers vermanend toe te spreken en ernstig te wijzen op de ijdelheid van alle wereldse roem en al het aards bezit. Zij hadden het veracht, hadden hun vlees gekruisigd, in korte tijd de lange weg naar de hemel voorspoedig afgelegd en zegevierend het gewenste einddoel bereikt. Wat geeft al het andere? Quid hoc ad aeternitatem? Wat baat het voor de eeuwigheid!

* * *

In S. Andrea al Quirinale luidden de feestklokken de plechtige Eerste Vespers in van de jaarlijkse feestdag. In de kerk is de jonge Jezuïetenheilige Stanislaus Kostka begraven; in het ernaast liggende noviciaatshuis leefde en stierf hij.

In de Jezuïetische barokkerken, vooral in de Romeinse, kan zo heerlijk worden feestgevierd. De gehele omgeving stemt tot feestvreugde. Dit geldt bijzonder van het sierlijke kerkje, dat de grootmeester van de barokstijl Bernini op kosten van kardinaal Pamphili in elliptische, langwerpig ronde vorm bouwde, en de kunstenaar zelf „het meesterwerk van zijn ongebreideld genie" noemde. De wonderlijke ovale

ruimte, waar marmer glanst en goud schittert, gelijkt enigszins op een moderne bal- of theaterzaal, door een kostbare diadeem van veelkleurig-marmeren altaren omgeven. De witdooraderde rood-marmeren kolommen ondersteunen een gouden kroonlijst, waarboven spelende engelen gouden draperieën met gouden franjes uitspreiden. De hoge slanke koepel voert de ziel in blijde feeststemming op ten hemel.
Links van het hoofdaltaar ligt een koning begraven, koning Karel Emmanuel IV van Sardinië, die in 1802 de pracht en praal van het koninklijk hof vaarwel zegde en de koningsmantel met een eenvoudige Jezuïetentoog verruilde. Hij stierf als nederig kloosterling in 1819, en is niet de enigste geweest, van wie getuigd kan worden, dat Ignatius koningen aan Jesus gaf en Jesus aan koningskinderen.
Tot die categorie behoort ook de Poolse ridderknaap Stanislaus uit de adellijke familie der Kostka's. Zijn lichaam rust in de tweede kapel links in een lapislazuli-urn, evenals zijn beide jeugdige Ordesgenoten Aloysius en Johannes Berchmans in San Ignazio. Deze kostbare steensoort schijnt met opzet voor deze drie monumenten gekozen te zijn, als een symbool van het hemels leven op aarde van deze drie jeugdheiligen en van hun hemelse verheerlijking. Want een stuk hemelsteen schijnt tot sarcophaag omgewerkt te zijn; het zware gewicht van steen verdwijnt om op te gaan in iets aetherisch.

Het korte leven van Stanislaus had ook zijn vele kruisen. Hij werd in 1550 te Rastkow geboren en in 1563 met zijn broer Paul naar Wenen gezonden om aan het Jezuïetencollege te studeren. Veel had hij te verduren van de plagerijen der Lutheranen, waarbij zijn broer zich aangesloten had. Hij liep er een ernstige ziekte van op, tijdens welke hij uit de handen van een Engel de Heilige Communie mocht ontvangen, – een wonder dat ook in de feestmis van Stanislaus wordt herdacht. Hij besloot in te treden in de Societeit van Jesus. Maar de Oostenrijkse Jezuïeten durfden hem wegens politieke moeilijkheden niet goed aannemen. Hij vluchtte toen uit Wenen weg en ging te voet naar Dillingen in Beieren, waar hij in Augustus 1567 aankwam,

en vanwaar hij een maand later door Petrus Canisius naar Rome werd gezonden met een aanbevelingsschrijven aan de Generaal der Societeit. Stanislaus liep te voet van Beieren naar de Eeuwige Stad, en werd door de Heilige Franciscus Borgia op 28 October 1567 in het noviciaat der Jezuïeten bij S. Andrea al Quirinale opgenomen. Welk een schitterend voorbeeld van uithoudingsvermogen bij het volgen van Gods roeping! Tijdens het noviciaatsjaar muntte hij uit in reinheid en onschuld van levenswandel, en stierf reeds, zoals hij voorzegd had, op Maria-ten-hemel-opneming 1568, ziende hoe Maria met een engelenkoor hem tegemoet kwam en de hemel binnenleidde.

Na de pontificale Vespers volgden wij de mensenstroom, die een smalle trap opging in het vroegere noviciaatshuis, thans bijna geheel door een der Ministeries in beslag genomen. We wilden gaarne op de bovenverdieping de kamer bezoeken, waar Stanislaus gestorven was. Eerst kwamen we in enige voorkamers, waar tekeningen van de Jezuïetenbroeder Andreas Pozzi scènes uit het leven van de heilige afbeelden: hoe een groep van smekende mensen de jonge Stanislaus omringen, die een verdronken kind ten leven terugroept; hoe hij te Wenen vele gewelddaden van zijn broer verdragen moest; hoe hem op het ziekbed de Heilige Communie door Engelen wordt gebracht; hoe hij straalde van geluk, toen de generaal der Societeit hem vriendelijk ontving en opnam in de Orde. In de tweede voorkamer worden vele reliquieën van martelaren uit de catacomben bewaard. In de derde, die als sacristie dient, zagen wij de brief, waarmede de Heilige Petrus Canisius de jonge Stanislaus voor opneming in het noviciaat aanbeveelt.
De vierde kamer is de sterfkamer van Stanislaus. Nu is zij wel in een mooie kapel herschapen, maar de zoldering is nog de oude.
Op een marmeren bed ligt de stervende Stanislaus in de houding die hij tijdens zijn doodstrijd had aangenomen: met de handen houdt hij het kruisbeeld omkneld en een medaille van de goede hemelse moeder die hem wilde sterken in zijn laatste ogenblikken. Het beeldhouwwerk in natuurlijke grootte is uit vier verschillende marmer-

soorten samengesteld: rood-geel voor ledikant en matras, grijs-wit voor bed en lakens, zwart voor de toog van de heilige, krijt-wit voor hoofd en handen. De protestantse beeldhouwer Le Gros verkreeg spoedig van God, nadat hij dit beeld voltooid had, de genade van bekering tot het katholieke geloof.

Zeer velen kwamen op die dag de kapel bezoeken, om enige ogenblikken te verwijlen op de plaats, waarheen de Heilige Maagd Maria zelf uit de hemel was neergedaald, om de stervende Stanislaus bij te staan en daarna binnen te leiden in de eeuwige vreugden des hemels.

X. 'S ZOMERS IN DE BERGEN

NAAR HET OUDE TUSCULUM

WE bevonden ons bij een bescheiden huis in de sterk oplopende straat links van de Villa Aldobrandini. Een opschrift vermeldt dat kardinaal Caesar Baronius (1538–1607) hier in Frascati 's zomers aan zijn groot historisch werk Annales Ecclesiastici gewerkt heeft. Toen vertelde een der gasten, dat kardinaal Pietro Aldobrandini, neef van paus Clemens VIII (1592–1605), voor wie Giacomo Della Porta omstreeks 1600 het ernaast liggende weelderige zomerpaleis bouwde, waar de kardinaal slechts enkele maanden van het jaar placht door te brengen, helemaal niet tevreden was over de eenvoudige behuizing van zijn kardinaal-collega, en hem meerdere malen in zachte en harde bewoordingen zou hebben aangespoord, toch een meer waardige, meer met zijn stand overeenkomende kardinaalswoning te huren; waarop Baronius de volgende dag antwoord zou geven. Toen kardinaal Aldobrandini echter de volgende morgen in zijn vergulde koets langs het lage en vervallen huis van Baronius reed, zag hij tot zijn grote verbazing en vernedering een lange witte plank tegen de voorgevel gespijkerd, waarop in sprekende lettertekens de weinige, maar veelzeggende woorden te lezen stonden: „Morituro satis; Voor een die sterven moet, goed genoeg". De historie vertelt ons niet, of kardinaal Aldobrandini nog verder aangedrongen heeft. Wel werd daardoor onze nieuwsgierigheid geprikkeld om het huis met uitgestrekt park te bezichtigen, dat kardinaal Aldobrandini eens

bewoonde en de familie Aldobrandini nog steeds in bezit heeft. Een gunstige gelegenheid bood zich daarvoor aan, omdat de zijgebouwen aan de paters Redemptoristen als zomerverblijf verhuurd waren, zodat we vrij toegang kregen in de tuinen en zelfs in enige zalen van het paleis.

De Villa Aldobrandini wordt ook wel Villa Belvedere genoemd. En te recht! Het wijde terras bij de hoofdingang van de brede voorgevel biedt een wonderbaar vergezicht: de sterk hellende tuinen schijnen met de Piazza del Municipio, waar het Monument voor de gevallen soldaten staat, één geheel te vormen; ja zelfs met de machtige siertrap, die vandaar in verschillende wendingen naar het in de diepte, maar altijd nog 300 meter boven de zeespiegel liggende spoorwegterrein steil afdaalt. Links, over de groene Albanobergen heen, doemen de grauwe Volskerbergen op en rechts heft over het kale Sabinagebergte heen de Soracte zijn hoekige kruin. De benevelde Campagna ligt in de diepte en in de verte Rome, waar enige koepels en torens, vooral Michelangelo's reuzenkoepel, uit de eentonige huizenmassa, als schepen op een bewogen zee wazig opdagen.

Vlug werden in het paleis enige zalen bezocht met muurschilderingen van de Gebroeders Zuccari en van Giuseppe Cesari, leerlingen uit de school van Domenichino, die er de Orpheus- en Vulcanusmythe schilderden; daarna de ruime barokkapel met de graven der Aldobrandini en een groot parelmoeren kruis alsook een ingelijst perkament, dat door ons eerst voor een ledenlijst van een of andere vrome vereniging werd aangezien, maar later een reliquieënverzameling bleek te zijn voor iedere dag van het jaar.

Toen werden de wandelstokken uitgedeeld en gingen we de bossen in; want deze uitgestrekte wandelplaats kan men toch eigenlijk niet meer tuin of park noemen. Eerst stegen we langzaam langs brede paden tussen grasvelden, heesteraanplantingen en kreupelhout omhoog, maar bevonden ons dra in een dicht kastanje-, plataan-, beuk- en steeneikenbos. Telkens werden we door springend water verrast, dat zich van boven van de berg af langs kanalen, terrassen, buizen en

Frascati. Panorama Scalea e Villa Aldobrandini.

Het Capucijnenklooster te Frascati.

Tussen de bossen ligt het internationale college Mondragone.

De Villa Mondragone door Jan van Santen uit Utrecht gebouwd.

spiralen naar beneden stort en een onnoemelijk aantal watervalletjes vormt, waar het zonlicht in speelt.
Toen we een paar honderd meter gestegen waren en onze benen zich langzamer gingen voortbewegen en onze togen en habijten duidelijke sporen droegen van steeds toenemende transpiratie, kwamen we bij de „Pineta", een bos van hoge, breedgekroonde pijnbomen. De wijde boomkruinen, als zonneschermen in de lucht, en het zachte naaldendek, als een gespreid bed op de grond, nodigden tot welverdiende rust.

Reeds vroeg waren we die dag uit de veren geweest, om van Rome uit tijdig per tram Frascati te kunnen bereiken; we hadden bovendien reeds een lange wandeling door het zwaarbeschadigde stadje gemaakt, waar de Duitsers tijdens de oorlog hun hoofdkwartier hadden opgeslagen. Herhaalde bombardementen kostten aan vele inwoners het leven en verwoestten ongeveer de helft van de gebouwen, o.a. de mooie kathedraal die aan Sint Petrus is toegewijd en door architect Fontana gebouwd, de grillige barokfontein op de Piazza, waarvan we de zonderlinge resten meer verwonderd dan bewonderend aanstaarden, en het Jezuïetenkerkje dat door Pietro da Cortona gebouwd zou zijn en door Broeder Pozzo of een zijner leerlingen beschilderd.
Terwijl wij picknickten deed een onzer een praehistorische vondst. Aan zijn wandelstok puntte hij iets roods met gouden strepen dat tussen de donkere naalden der sparrebomen oplichtte. Het was een doodgewoon bandje van een goede Nederlandse de Leeuw-sigaar, hetgeen ons echter duidelijk bewees, dat hier vroeger reeds welgestelde Hollanders van het mannelijke geslacht gelopen hadden. Het sigarenbandje werd niet alleen aanleiding tot allerlei gissingen van de voormalige bezitter, waarbij zelfs kloosterlingen, die in de nabije villa's hun zomerverblijf hebben niet werden uitgesloten, maar verwekte ook een zwaar dispuut: over het roken als zodanig; over de verkieslijkheid van het roken van een sigaar boven het smoren van een pijp en het inhaleren van sigaretten; over de verschillende

Nederlandse fabrieksmerken en de onovertrefbare hoedanigheid van haar geurige producten, tenminste vóór de oorlog. Ook hier bleek, dat het objectieve oordeel door vriendschapsbetrekkingen of stads- en dorpsrelaties niet zelden beïnvloed wordt. Hoe moeilijk is het toch voor de mens geheel onbevooroordeeld te zijn!
De rust deed ons goed en nog meer de verrassende inhoud van de bolstaande schooltassen. Daardoor gesterkt, voelden we ons krachtig genoeg onze tocht, zelfs over zonnige weidepaden, met versnelde pas voort te zetten, om zo mogelijk nog het oude Tusculum te bereiken en een groet te brengen aan het kruis dat hoog op de berg zich in het felle zonlicht scherp tegen de blauwe hemel aftekende.
De naam is de lezer wel bekend; maar hij weet misschien niet, dat Tusculum, zo niet reeds van Etruskische oorsprong, dan toch een der oudste Latijnse steden is en door de zoon van Ulyssus gesticht. Later werd het een Romeinse gemeente en wieg en woonplaats van verschillende adellijke families, die op de omliggende heuvelen hun prachtige villa's bouwden, bijvoorbeeld Cicero, Cato enz.; drie en veertig worden er door Romeinse schrijvers vermeld. In de achtste en negende eeuw breidelde de Heer van Tusculum, Theophilactus en diens heerszuchtig geslacht, zelfs Rome, en drong aan de Eeuwige Stad verschillende goede en minder goede Pausen op. Nog in 1167 werden de Romeinen door de Tusculaners bij Monte Porzio verslagen, maar namen in 1172 wraak en verwoestten de stad, die in 1191 geheel vernietigd werd. Toen verhuisden de weinige overgebleven inwoners naar het nabije Frascati, Tusculum is sindsdien een mooie puinhoop geworden, op wiens afgebrokkelde muurresten het onkruid welig tiert.

Met frisse moed werd dus de tocht verder voortgezet. Enigen van ons verstoutten zich zelfs nog een zijpad in te slaan en verdwenen in de diepte om met eigen ogen te aanschouwen, wat er van het oude amphitheater, dat 3000 toeschouwers kon bevatten, nog overgebleven was. Zij vonden niets anders dan hopen puin, stukken muur en onderaardse galerijen, die zich tot Rome en Ostia zelfs uit-

strekken: prachtige schuilkelders bij luchtalarm: 2000 jaren oud, maar up-to-date.
Langs de ruïnen van de uitgestrekte villa, die Cicero hier bouwde, en van het oude forum kwamen we bij een klein modern kapelletje, waar een kopie van de Byzantijnse Madonna is tentoongesteld, die vroeger in Tusculum haar heiligdom had en thans te Grottaferrata in de kerk der paters Basilianen druk wordt vereerd.
We baden er een Ave Maria en kwamen daarna over een weide, die door de zon fel beschenen werd, maar waar prachtige koningskaarsen, klaprozen en andere wilde bloemen groeiden, bij het nog goed behouden theater, vanwaar we een heerlijk uitzicht genoten op de Albaanse vallei en het verafgelegen Rome.
Door het struikgewas stegen we onvermoeid nog hoger, tot het plateau op de top van de heuvel (760 meter hoog), waar vroeger een heidense tempel, later een burcht stond, en nu een hoog metalen kruis in het scherpe zonlicht helder schittert en het mooie opschrift draagt:

Hic ubi diis gentium exstitere delubra
Crux Christi refulget

Waar eens voor heidense goden een verzoeningsaltaar stond
Straalt heden Christus' Kruis.

TE GAST BIJ DE CAPUCIJNEN

WE waren op weg om het tweede programmapunt van de dag af te werken en een bezoek te brengen aan de hermitage van Tusculum oftewel de kluizenaars van Camaldoli.
Het eerste punt had er enigszins mede in tegenstelling gestaan: we hadden bij de paters Capucijnen aangezeten aan een feestmaal. Maar dat was onze schuld niet. Aan Rector pater Vitus van Bussum was met nadruk verzocht voor ons geen drukte te maken, maar te ge-

dogen, dat wij gewoonweg aan de simpele middagdis van het convent aanzaten; we zouden het juist enig gevonden hebben op een door-de-weekse dag de keukenproducten te proeven van een Italiaans Capucijnenklooster. Maar hij, die de titel voerde van „president" in dit zomerverblijf, pater Guiseppe van Immola, had bij het horen van onze komst van de gelegenheid gebruik gemaakt om voor die dag ook de hoogwaardige Generaal der Jezuïeten ten eten uit te nodigen, die de vriendelijke invitatie had aanvaard voor zichzelf, voor zijn vicaris en voor zijn Italiaanse assistent. Ook deze gasten, hoe voornaam ook, hadden eigenlijk nog niet op een feestmaal mogen rekenen. Maar omdat de buurheren, – Rufinella en S. Francesco liggen vlak naast elkaar – slechts éénmaal in het jaar werden uitgenodigd, en vooral omdat – zoals pater president in zijn welkomstspeechje met welgekozen bewoordingen ons mededeelde – dit buurmaal viel bij het begin van het vierde eeuwfeest der glorieuze Compagnie, had hij enige dagen te voren aan broeder kok opdracht gegeven de boer op te gaan om enige jonge kippen te bemachtigen en te slachten en ze mals gebraden ons die dag als feestgerecht voor te zetten. Zo werd ons eten bij de ongeschoeide maar langgebaarde volgelingen van Franciscus die dag een heel gezellig jubelfeestje. Na tafel waren we de tuin ingegaan en hadden onder een breedgekruinde steeneikenboom met de studenten van het internationale college gemoedelijk samengezeten. Daarna had pater Generaal afscheid genomen. En wij maakten ons gereed voor ons uitstapje naar Camaldoli.

Pater President zag glimlachend toe en schudde meewarig het hoofd. Hij kon als Italiaan maar niet begrijpen, dat wij, reeds zó spoedig na het middagmaal, op het midden van de dag, in deze hete zomertijd lust en kracht hadden, om een moeizame wandeling van een paar uur te maken over heuvelachtig terrein, wel voor het grootste gedeelte bebost, maar toch ook met kale plekken en brede weidevelden, waarover de brandende middagzon haar gloeiende stralen uitgoot. Dat doet geen Italiaan; hij gaat eerst een uurtje rusten en genieten van een volgens zijn mening hoognodige en onvermijdelijke siësta. Er

bestaat zelfs een Italiaans spreekwoord, waarin spottend wordt gezegd, dat men in de Romeinse straten op het heetst van de dag slechts „cani e forestieri, honden en vreemdelingen" tegenkomt. Maar wij lieten vandaag deze eretitels gaarne op ons toepassen en stapten welgemoed en hoogstvoldaan het gastvrije huis uit, waar we enige aangename uren van Franciscaanse eenvoud en gulle gastvrijheid hadden doorgebracht.

Het stille convent San Francesco, waarin geen andere kloosterlingen dan Capucijnen, voor wie het overigens ook in 1675 gebouwd is, zouden kunnen wonen, ligt vredig en rustig tussen eeuwenoude kastanje- en eikenbomen op de ruïnen van een oude Romeinse villa. Als ge de sterk oplopende steeneikenlaan langzaam opwandelt, ruist u van verre de Franciscaanse Gods- en wereldvrede reeds toe. Geen wonder, dat de Capucijn kardinaal Massaia na zijn veelbewogen missionarisleven in Ethiopië zich in deze ongestoorde eenzaamheid terugtrok en hier wilde begraven zijn. In de kerk zagen we de graftombe met het marmeren beeld van de kardinaal, waaruit de geweldige zielsenergie en taaie arbeidskracht van de onvermoeide missionaris duidelijk spreekt. In die kloosterkerk waren overigens ook schilderstukken, die als bezienswaardig geboekt mogen worden: een Madonna met heiligen van Giulio Romano, leerling van Raphaël; een Kruisiging van Muziano; en vooraan links een gestigmatiseerde Heilige Franciscus van de Nederlander Paulus Bril (1554–1626). Van deze schilder zijn ook te Rome goede stukken te bewonderen, zowel in verschillende openbare en particuliere schilderijenverzamelingen als in de kerken Maria Maggiore, S. Maria degli Angeli en Santa Cecilia. Zelfs hebben de gebroeders Matthijs en Paul Bril in enige zalen en kamers van het Vaticaan op de wanden en friesen veel geprezen landschapsfresco's geschilderd, zoals in de door Bernini omgebouwde Sala Ducale, waar Z.H. de Paus gewoon is op Woensdagmorgen de pelgrims te ontvangen.

We gunden dus volgaarne aan de Italiaanse confraters hun onmisbaar middagdutje, maar gingen zelf cordaat op stap, om de kostbare tijd van de éne vacantiedag zo practisch mogelijk uit te buiten.

Na enige honderden meters waren we reeds bij de Villa Rufinella, die vele jaren het vacantieoord was van het Generalaatshuis der Eerwaarde paters Jezuïeten. Deze „Villa Tusculana" met bossen, fonteinen en siertuinen was ongeveer 200 jaar geleden reeds in het bezit der Jezuïeten, die er in 1741 door Luigi Vanvitelli, zoon van de architect Gaspar van Wittel uit Amersfoort, een geschikt zomerverblijf lieten bouwen. In 1804 kwam het terrein in eigendom aan Luciaan Bonaparte, die er zich persoonlijk niet meer veilig voelde, toen een bende gangsters in 1817 geprobeerd had hem 's nachts van zijn bed te lichten en gevankelijk weg te voeren. Daarna kwam de villa achtereenvolgens in bezit van de Franse hertogin de la Chiablesse, van koningin Maria Christina van Sardinië, van koning Victor Emmanuel II van Italië. Victor Emmanuel deed het eigendom over aan de Aldobrandini's, de Aldobrandini's aan de Lancelotti's en de Lancelotti's verhuurden het aan de Jezuïeten. En de paters maakten er druk gebruik van en betrokken telkens het huis, als 's zomers de lucht in Rome te warm en te zwaar werd om met opgewektheid te kunnen werken. Hier in de dichtbegroeide bossen op ongeveer 500 meter boven de zeespiegel is de lucht heerlijk fris en rein en drijft de longen tot hernieuwde werkzaamheid en het bloed tot sneller stromen in de kloppende aderen.
We voelden het zelf ook, toen we diep ademhalend eerst over een brede laan van donkergroene steeneiken flink doorstapten, daarna wat langzamer over een sterk stijgend bospad voortschreden, waar we soms, als in een oerwoud, ons een weg moesten banen door met forse slag de kastanjetakken voor onze ogen weg te slaan. Toen voerde de weg over een schuin oplopende, door de zon fel beschenen weide, die met een muurtje was omheind, – welke hindernis echter zonder veel moeite door ons allen werd „genomen". Vervolgens ging het omlaag en kwamen wij bij een waterbron, die onze bezwete handen en armen heerlijk verfriste en onze smachtende dorst prachtig leste; daarna weer omhoog door een bos met veelsoortig hout, waar ons de onderscheidene schakeringen van het aan bomen en struiken hangende groen bijzonder opvielen: het geelgroen der jonge,

kastanjespruiten, het bruingroen der beuken, het dofgroen der steeneiken, het blauwiggroen der dennen, het grijsgroen van de olijfboom, het donkergroen der coniferen, het zwartgroen der hoge cypressen en pijnbomen en het smaragdgroen van het grastapijt op de grond; en bereikten eindelijk op een open bosplek de hoog opgeschoten kerseboom, waarvan het bestaan ons reeds was aangekondigd en blijde had gemaakt, maar waarvan de kersenoogst vroegtijdig, te vroegtijdig volgens ons, was binnengehaald. En steeds stegen we hoger en hoger....

— Hoe hoog zijn we hier wel, pater?

— Ik denk ongeveer 600 à 700 meter boven de zeespiegel, antwoordde onze geestelijke leidsman, die om gezondheidsredenen herhaaldelijk, ook in de wintertijd, naar Frascati komt en dan niets liever doet dan met brevier en rozenkrans, studie- of leesboek door de bossen te dwalen en nieuwe wegen te verkennen. Hij wist dan ook verbazend goed bescheid langs allerhande schaduwrijke wandeldreven en geheime kronkelpaden, die naar het beoogde doel leidden en waarover hij ons veilig gidste met ijver en beleid, waardig volgeling van vader Alphonsus, de Doctor Zelantissimus en Doctor Prudentiae.

— Is het nog ver?

— Spoedig zijn we bij de Madonna en kunt u Camaldoli zien liggen. Het duurde dan ook nog slechts tien minuten, dat we op de heuvelkam bij een zeer primitief Madonnaheiligdommetje aanlandden, waaromheen enige planken, op afgezaagde boomstammen vastgespijkerd, een geschikte rustplaats boden.

Oh passeggier, che passa per la via,
Non ti scordar di salutar Maria.

Gij wandelaar, die omdoolt door deez' streken,
Vergeet niet hier een Wees gegroet te spreken.

Ook wij baden in stilte een Wees-gegroet, maar genoten verder van de welverdiende rust en van het heerlijke panorama, dat het uitgestrekte dal vóór ons met in de verte de bergstadjes Monte Porzio en

Monte Cómpatri ons bood. Dichter bij ons lag de uitgestrekte Villa Mondragone, het bekende internationale Jezuïetencollege, dat het best met „De Breul" in Driebergen kan vergeleken worden. Het heeft alleen interne leerlingen van de beste families uit Italië en het buitenland. Midden in een lommerrijk bos van oude steeneiken verheft zich statig het machtige paleis, dat op kosten van kardinaal Altemps ten tijde van paus Gregorius XIII (1572–1585) door de architect Giovanni Vasanzio (Jan van Santen uit Utrecht) gebouwd werd. De grandioze loggia van Vignola aan de achtergevel is architectonisch een beroemdheid, van waar twee wegen uitgaan die in een dreef van hoogopstrevende cypressen nabij de hoofdingang samenlopen.
Wat hoger op de berg schitterde in het sterke zonlicht te midden van grauwe kluizenaarshutten de helder witte gevel van de Sint-Romualduskerk, het hart van de hermitage Camaldoli.

KLUIZENAAR BRUNO SPREEKT

MOET ik wat over ons kluizenaarsleven vertellen? antwoordde pater Bruno glimlachend, terwijl hij zijn kale schedel diep voorovergebogen op zijn linkerhand liet rusten en met zijn rechter in de lange brede grauwe baard bleef plukken.
– Heel graag, pater; maar niet overdrijven!
– Overdrijven? Onmogelijk te overdrijven; ik denk juist, dat mijn verhaal u zal tegenvallen. Want ik moet beginnen met u te zeggen, dat we eigenlijk helemaal geen kluizenaars zijn, al woont ieder van ons in zijn eigen huisje. Ook zijn we geen Kartuizers, zoals het volk ons gewoonlijk betitelt, maar Camaldolenzen!
– Leg uit, pater; want zó is het ons te geleerd.
– Kluizenaars of Anachoreten zijn mensen, die zich persoonlijk geheel afzonderen; die niet alleen afgescheiden van de wereld, maar ook van de medebroeders gaan leven; die zich ergens in de absolute eenzaamheid terugtrekken, waar zij zich ongestoord aan de bevredi-

ging van hun religieuze behoeften kunnen overgeven, zoals Paulus van Thebe, Antonius de Kluizenaar enz.
Daartegenover staan de monniken, die in gemeenschap met elkander in een convent leven, en daarom coenobiten of kloosterlingen worden genoemd. Tussen beiden in staan de Kartuizers en wij, Camaldolenzen.
De Kartuizers werden door de Heilige Bruno uit Keulen omstreeks 1084 in Chartreuse (ongeveer vier uur ten noorden van Grenoble) gesticht. Zij hadden eigenlijk geen geschreven levensregel, maar leefden volgens de gewoonten, die Bruno met zijn zes eerste volgelingen aangenomen had. De vijfde prior van Chartreuse, Guigo de Chastel, vriend van de Heilige Bernardus, schreef in 1127 deze mondelinge overleveringen op; en deze aantekeningen zijn ongeveer de kloosterregel geworden, die de Kartuizers steeds trouw onderhouden hebben en nu nog onderhouden. Want u kent het mooie woord van paus Innocentius XI: „Cartusia numquam reformata quia numquam deformata; de Kartuizers zijn nooit gereformeerd, omdat zij nooit gedeformeerd waren".
Hun hermitage bestaat, evenals de onze, uit een kerk, een hoofdgebouw met kapittelzaal, eetzaal en bibliotheek, en uit daaromheen liggende zogenaamde cellen, namelijk kleine huisjes, die niet met elkander verbonden zijn, maar op zich zelf staan en door een tuintje zijn omgeven. Daar leeft de monnik zijn kluizenaarsleven, maar heeft in de kerk de Conventsmis bij te wonen, heeft bij de algemene oefeningen in de kapittelzaal van het hoofdgebouw te verschijnen, en op sommige feestdagen ook in de eetzaal de gemeenschappelijke maaltijd te gebruiken.
Zo is ongeveer ook ons leven. Maar wij zijn Benedictijnen, leven volgens de geest van de Heilige Benedictus en hebben daarom meer familiegeest, leven meer samen in kerk en koor en vinden in het waardig reciteren van het Heilig Officie een der hoofdopgaven van onze dagorde.
Onze Orde is ouder dan de Kartuizers. Zij werd in 1012 door de Heilige Romualdus op de Campus Maldolo — vandaar Camaldoli

— bij Arezzo gesticht, waar de Heilige Franciscus hem van Alverna uit kwam bezoeken. In deze Orde der Camaldolenzen ontstonden mettertijd, evenals bij de Benedictijnen, volgens plaatselijke gewoonten en nevendoeleinden, verschillende Congregaties, waarvan er nog twee bestaan. De onze is de Congregatie van Monte Corona, die door de Zalige Paulus Giustiniani in 1523 nabij Perugia werd opgericht en behalve kloosters in Italië ook hermitages in Polen (6), Duitsland (2) en Oostenrijk had. Nu zijn er nog slechts in Gnesen-Posen en Italië; behalve ons klooster hier, ook te Napels, Nola, Rua, waar het algemeen noviciaat is, bij het Comomeer en bij het Gardameer.

Dit huis hier, het Camaldoli van Tusculum bij Frascati, werd in 1607 door de Borghesepaus Paulus V gesticht, die het terrein kocht, de kerk en de cellen bouwde en de kostelijke waterbron aanboorde. Wij hebben heerlijk drinkwater! Verschillende adellijke families, de Aldobrandini's, Gonzaga's en anderen, stelden er een eer in stichter van zo'n kluizenaarscel te zijn, zodat er hier eens 32 huisjes rond de kerk geschaard stonden.

— En hoeveel nu, pater?

— Nu nog 14. En dit is op het ogenblik juist genoeg. Want alleen de paters bewonen een eigen kluis. De fraters en broeders hebben een meer gemeenschappelijk leven in een eigen kloostergebouw. Op het ogenblik zijn we hier met 30 man, waarvan er 20 Koristen zijn, maar nog niet allen priester: Italianen, Spanjaarden, Polen en een Nederlander. Sommigen van ons behoorden tot de eerste families van Italië en de vroegere burgemeester van Frascati is nog een der onzen.

— Zouden we zo'n huisje mogen zien, pater?

— Straks, als pater Generaal het goed vindt, zal ik u naar mijn cel geleiden. U kunt niet geloven, hoe gelukkig ik me hier voel. Het is toch zo'n heerlijk leven en een vroeger ongekend genot, zich in ongestoorde rust helemaal aan het geestelijk leven te kunnen wijden.

— Die rust zijn wij vandaag lelijk komen verstoren!

— Toch niet; uw bezoek is me een aangename afleiding. Die rust is

vroeger wel eens op andere wijze verstoord. Maar ik weet niet, of ik dat alles wel vertellen kan.

— Gerust, pater; het blijft onder ons!

— En u schrijft het op?

— Het is voor een boek, waarvan de lezers ontwikkelde katholieken zijn. Courage, pater!

— In het midden der 18e eeuw, — vervolgde pater Bruno met geheimzinnig fluisterende stem; we schoven allen wat nader bij — hadden we als kardinaal-protector kardinaal Passionei, die zijn beschermende handen wat al te intiem op het klooster drukte en zich op het kloosterterrein een luxe-villa bouwde, waar het misschien wel eens al te weelderig toeging. Want de monniken moesten vele beelden, volgens Griekse modellen vervaardigd, met gesloten ogen voorbijgelopen en nog meer de levende beelden van mannelijk en vrouwelijk geslacht, die op de kardinaalsvilla kwamen verblijven en feestvieren. Er werd sterk en luidruchtig geleefd, zodat er van stille kloosterafzondering geen sprake meer was en het woord „hermitage" een spottende glimlach bracht op de lippen van hen, die met de feitelijke toestand op de hoogte waren.

— Foei, pater!, viel een van ons uit.

— Ja, foei! zeiden toen ook de paters, die na de dood van de „Protector" aan deze wantoestand afdoend een einde hebben gemaakt. De villa werd tot de grond toe afgebroken, en de monniken maakten het vaste besluit, nooit meer in Rome een kardinaal-protector aan te vragen. Non tali auxilio! Liever geen hulp, dan geholpen worden en tevens in de heilige roeping van het kluizenaarsleven onrustbarend gestoord. Sindsdien hebben de Camaldolenzen geen kardinaal-protector meer gehad, wel goede vrienden in het Vaticaan, zoals paus Gregorius XVI (Maurus Cappellari, 1831–1846), die vroeger Generaal van onze Orde geweest was en ieder jaar enige tijd hier kwam doorbrengen: zijn cappa magna, hoed, pantoffels en zijn Brevier zijn nog in de sacristie te bezichtigen. Hij bouwde voor zich langs de kerk een eigen appartement, dat na die tijd als conclave bij de generaalskeuze wordt gebruikt en aan hoge kerkelijke be-

zoekers als verblijfplaats ter beschikking gesteld, bijvoorbeeld aan de vroegere Staatssecretaris kardinaal Pietro Gasparri, die herhaaldelijk hier kwam uitrusten, en aan de tegenwoordige kardinaal-bibliothecaris kardinaal Giovanni Mercati, die zich hier in de hermitage ieder jaar in de zomertijd een maand komt afzonderen.
Een andere onaangename rustverstoring was in 1830 de onverwachte overval van een sterke roversbende, waarbij de heilige vaten en gewaden werden gestolen, de kelders en voorraadschuren leeggeplunderd, de monniken uit het koor weggesleept en geboeid naar een onveilige plaats in de bergen gebracht. Ze werden er op grove wijze mishandeld, leden honger en dorst, werden herhaaldelijk verhoord en uitgehoord en gepijnigd omtrent „verborgen kloosterschatten" en kwamen niet eerder vrij, dan nadat door goede vrienden een hoge losprijs aan het bendehoofd was betaald. Nog lange tijd leefden de paters in voortdurende angst, dat zich een herhaling van zulk een strooptocht mocht voordoen.
De derde rustverstoring duurde wat langer, zelfs jaren. In 1860 werd door de anticlericale regering van die dagen het klooster opgeheven: de eigendommen werden geconfiskeerd, de kostbare bibliotheek werd weggesleept en is later in de staatsbibliotheek Vittorio Emanuele te Rome ondergebracht, en de monniken werden naar alle kanten heen verspreid. Zo bleef de hermitage enige jaren verlaten, tot in 1870 verlof gegeven werd het klooster weer te betrekken en het kluizenaarsleven volgens de vroegere levensregel te hervatten.
— Is de regel erg streng, pater?
— Streng? Niet veel strenger dan bij Trappisten en Trinitariërs. We eten geen vlees, op Vrijdag ook geen eieren en melkspijzen, en krijgen tijdens de grote Ordensvasten, dat is van 14 September tot Pasen, slechts eens per dag een maaltijd en dan Vrijdags alleen water en brood. Maar och, daar went men aan. Niet echter aan het opstaan 's nachts. Om middernacht komen we in de kerk samen om de Metten en Lauden te reciteren. Daarna gaan we weer naar bed. Maar dat opstaan 's nachts blijft altijd een offer. Niet zozeer de eenzaamheid. We hebben een heel groot terrein, waar we binnen

moeten blijven; zo zijn we van de wereld afgescheiden. En we hebben altijd stilzwijgen, – slechts op de wandelingen, als men wil, op Donderdag en feestdagen onderbroken –; zo zijn we enigszins van elkander afgescheiden. Maar we zien en horen elkaar voortdurend in kerk en koor. Vergeet niet, dat wij een Benedictijnse contemplatieve orde zijn en daarom ongeveer zeven uren per dag in gebed en geestelijke oefeningen in de kerk doorbrengen. Na zeven uren slaap en het bidden in eigen cel van het Officie van Onze Lieve Vrouw schiet er weinig tijd over en is de dag druk bezet. Maar daardoor wordt het leven nag al monotoon. Ik geloof, dat de eentonigheid voor de meesten het grootste offer is. Maar ik voel me er best bij.

Toen kwam pater Generaal de spreekkamer binnen; en na kennis gemaakt te hebben, herhaalden we ons verzoek, gaarne een kluizenaarscel te bezichtigen. Ons werd volop verlof gegeven, zodat we pater Bruno's eigen cel van binnen en van buiten nauwkeurig konden bekijken.

Het op zich zelf staande, één-verdiepingshuisje ziet er allereenvoudigst, maar schoon en zindelijk uit. Bezijden de cel ligt een tuintje, dat iedere monnik naar eigen smaak kan inrichten en zelf onderhouden moet: pater Bruno heeft er enige keurige planten gekweekt, wat zaaibloemen goed verzorgd en een paar dennebomen geplant, in wier schaduw hij kan zitten lezen.

De cel bestaat uit een kleine voorhal waar de kok om de paar dagen een vers brood brengt en eens per dag een stenen pot met warm eten neerzet. Rechts van de gang is een zit-slaapkamer en ernaast een klein kantoortje. Men kon goed zien, dat de houten meubelen, grof afgewerkt, ter plaatse zelf vervaardigd werden. Op het bed zag ik een strozak liggen met drie paardedekens.

Links van de gang is een klein devoot kapelletje waar de Heilige Mis kan worden gelezen; maar bijna alle paters geven er de voorkeur aan in de gemeenschappelijke kerk te celebreren. Daarnaast ligt een opslagplaats van hout en tuingereedschappen die de pater zijn „atelier" noemde, waar hij om „fit" te blijven zijn stramme,

stijve ledematen met hout-hakken weer smijdig en lenig maakt. In de hoek stonden een paar reserve-schoenen, houten sandalen met een leerriempje over de wreef; hetgeen aanleiding werd tot een geleerd dispuut over de definitie van schoen. De verstorven en van de wereld afgesloten kloosterling begreep er niets van, toen we hem vertelden, dat de moderne mode en grondstoffennood ook in het wezen „schoen" wijziging had gebracht.

De goede pater glimlachte. En de glimlach van voldoening over ons onverwachte bezoek lag nog op zijn gezicht, toen hij ons uit de verte toewuifde en broeder portier de zware kloosterpoort liet dichtvallen met een harde smak.

De hermitage was aan onze ogen onttrokken. Maar in onze harten zal ze blijven voortleven als een voortreffelijk oord, waar volgens hoge idealen wordt geleefd, waar in vrede met God, met de mensen en zich zelf de levensbaan wordt afgelegd, en in gebed en boetedoen voor anderen de zo hevig verlangde wereldvrede wordt afgesmeekt.

XI. DE PAUSSTAD VITERBO

DOOR DE ROMEINSE CAMPAGNA

HIJ schreeuwt werkelijk als een mager varken" – zeide een der tochtgenoten, toen we op het schilderachtige plein van het hooggelegen dorpje Isola Farnese geduldig stonden te wachten op de gids, die ons de opgravingen van de Etruskische stad Veji tonen zou. Uit een of ander huis in de nabijheid klonk het benauwend geschreeuw van een varken.

Op eens stoven we uit elkaar. Want er kwam werkelijk in onze richting een groot varken aangehold dat de kans gezien en waargenomen had zich uit de handen van zijn wrede moordenaars los te wringen en nu uit een zijstraatje het plein op kwam lopen, en zo snel als het de korte benen van een zwijn veroorloven, de hoofdweg naar beneden de berg af holde, haastig achtervolgd door de woedende slager en de beangstigde blauwgekielde eigenaar en een paar opgeschoten jongens met stokken en touwen en een aantal gichelende vrouwspersonen van tien tot tachtig jaar. Gelukkig werd het varken in zijn dolle vaart naar verlossing en vrijheid door enige van het veld terugkerende mannen gestuit en tegengehouden en weer de weg naar het dorp opgedreven, zodat eigenaar en slager zich na enige moeite wederom van het weggelopen bezit en slachtoffer konden meester maken. Ze grepen hem plots bij de lange varkensoren stevig vast, terwijl een derde de gekrulde staart in zijn gebalde vuist vastsnoerde. Ook de vrouwen kwamen met bezems toegelopen en hielpen door schreeuwen, duwen, stoten en schoppen het on-

willige beest weer de heuvel op te drijven. Niet zonder langdurig gehaspel gelukte dit ten leste. En toen men met de welkome buit eindelijk bij het slachthuis was aangeland, werd behendig en onverwacht een stevig touw om de achterpoten van het tegenstribbelende dier geslagen en de zwaarlijvige krulstaart behoedzaam op een schuinliggende plank gehesen. Meer wilden we niet zien. Maar uit het benauwde geschreeuw dat hard begon en langzaam zacht uitstierf, en uit de volle schalen rood schuim die door de vrouwen voorzichtig naar huis werden gedragen, trokken we de gerechtigde gevolgtrekking, dat die avond door de gehele dorpsgemeente verse bloedworst zou worden gegeten en over enige dagen warme erwtensoep met varkenskluiven.

Ondertussen had Vincenzo Angelucci tijd gevonden zijn boerenpakje uit te trekken en zich te dossen in een keurig zittend uniform. Met de hoge dienstpet op zijn zwarte kroeskop stelde hij zich voor als de officieel aangestelde gids, aan wie de Italiaanse regering de zorg voor de uitgravingen van Veji had toevertrouwd. Wij salueerden en noemden hem van dat ogenblik Commendatore. We moesten hem maar volgen, zeide hij.

Toen de Commendatore ons echter vertelde, dat we minstens een half uur over een modderige landweg hadden te kuieren, wilden we liever ons benzinevoertuig weer bestijgen om daarvan gebruik te maken, zolang de terreingesteltenis het zou gedogen. We kwamen ook een heel eind, al was het klotsend en botsend door plassen en kuilen en diepe wagensporen langs beangstigend stijle ravijnen, tot we de watermolen genaderd waren. Hier stegen we uit en wapenden ons met overschoenen en veel goede moed. Eerst gingen we een gedeelte van de oude Romeinse straatweg op, met grote basaltstenen geplaveid, en daarna over een ongelijke, glibberige modderweg, terwijl we nu eens moesten springen over uitstekende steenpunten, dan weer voorzichtig moesten voortschuiven over gladde, half verweerde planken.

Het heldere water van een snel vlietend bergstroompje viel bij de watermolen met grote kracht op de brede planken van een reus-

De prachtige gevel van de Dom van Orviëto, van boven tot beneden met beeldwerk en reliëfs versierd.

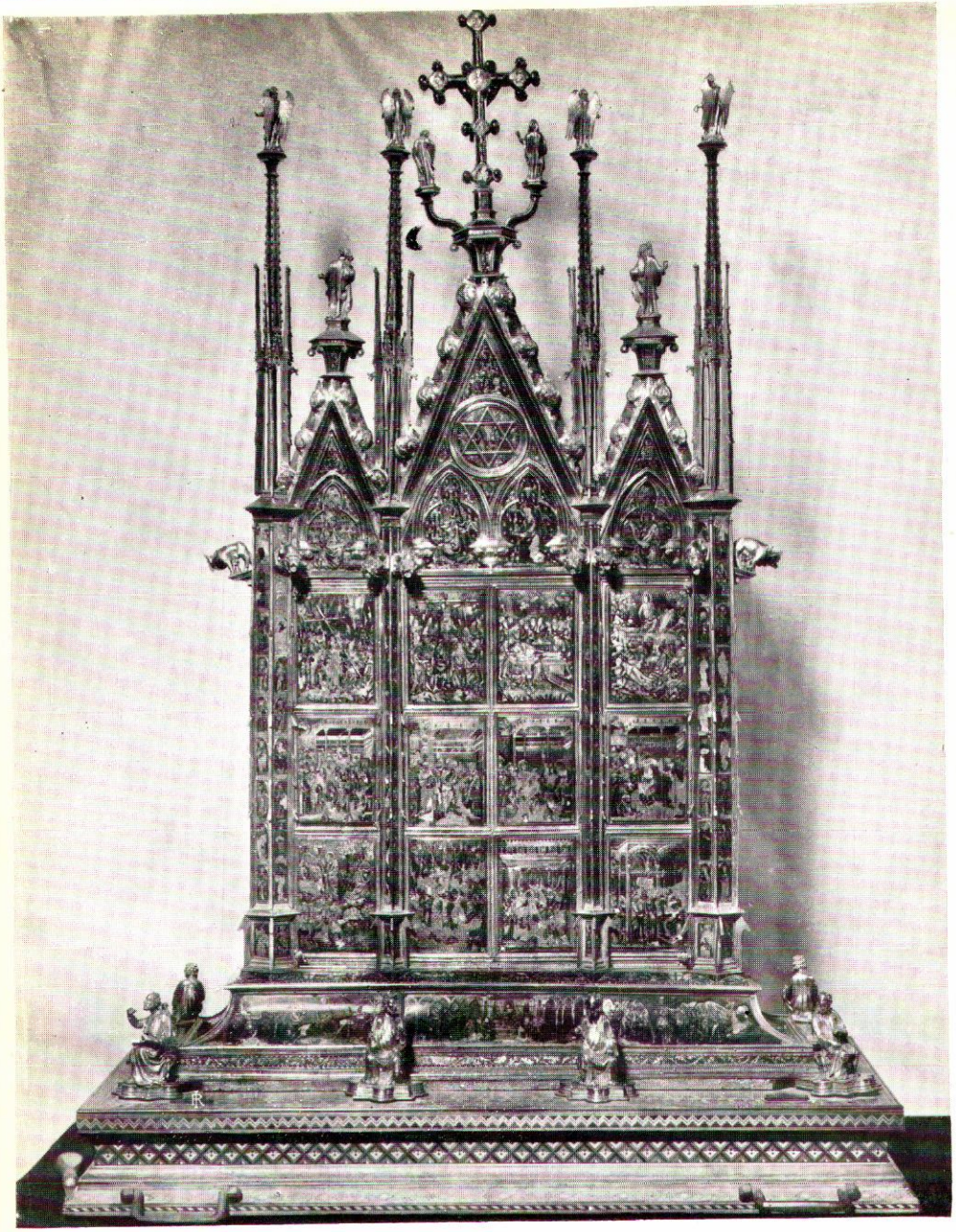

De kostbare, massief zilveren reliekhouder, met fijn emaillewerk versierd door de Siënese kunstenaar Ugolino di Vieri, waarin de bebloede Corporaal bewaard wordt.

achtig, vlug draaiend rad neer, stroomde dan door een onderaards kanaal verder en vormde daarna een bruisende waterval die zich met groot geweld neerstortte in de vijftig meter dieper liggende bergkloof.

Vanzelf werd toen onze aandacht bijzonder getrokken door het heerlijke natuurpanorama dat zich voor onze ogen ontrolde. Vóór ons lag het diepe dal, waar een mistlaag een licht doorschijnende sluier spreidde over het tot rust gekomen riviertje dat zachtjes voortkabbelde tussen bemoste puinhopen en wildopgroeiend groen in honderd verschillende kleurschakeringen. Rondom ons klommen terrasvormig tamelijk hoge heuvels omhoog, wier hellingen met gele wijnstokken en zilveren olijven waren beplant; op een der gekantelde heuveltoppen zagen we het schilderachtige stadje Isola Farnese liggen met een kerk uit de vijftiende eeuw en het sterke kasteel Ferraioli uit de vroegere middeleeuwen. Boven ons strekte zich de blauwe hemel uit vanwaar de helder schijnende najaarszon het gehele landschap met gouden stralen overgoot.

Vincenzo wekte ons uit het bewonderend schouwen en dromen en peinzen en genieten, en wees met nuchtere zakenkennis op enige resten van kanalen en goten en buizen waardoor het „heilbrengende" water vroeger naar verschillende fonteinen gestroomd had en eindelijk naar de langwerpige tempelvijver. Hij toonde er ons de fundamenten van, evenals van het heiligdom van de grote Apollo, aan wie de tempel was toegewijd en wiens beeltenis, tegelijk met de zogenaamde „Troon van Venus", de voornaamste kunstschatten vormen van het Etruskische museum te Rome.

Nadat hij ons nog op de sterke vestingmuur rondom de tempel had gewezen, stelde de Commendatore voor in de diep liggende vallei af te dalen waar de zoele en vochtige warmte uit de drassige bodem een exotische plantengroei tovert; ofwel de vijf en zeventig meter lange gaanderij te gaan bezichtigen die de Etruskers reeds door het rotsgebergte geboord hadden en waardoor vroeger het rivierwater zijn uitweg vond; ofwel enige graftomben uit de zesde en zevende eeuw vóór Christus te bezoeken.

Maar toen we hoorden, dat niet alleen alle kostbaarheden uit de graven waren weggenomen en naar het Etruskische museum te Rome overgebracht, maar dat we bovendien een moerassige modderpoel moesten doorwaden waar het water op sommige plaatsen twintig centimeter hoog stond, dankten we hem voor zijn vriendelijk aanbod en gaven er de voorkeur aan naar onze auto terug te keren, om na dit aangename en belangrijke intermezzo de tocht naar Bracciano en Viterbo, het eigenlijke doel van ons uitstapje, in snel tempo voort te zetten.

Welk een verschil met de Campagna nabij Rome! Hier overal wijngaarden en moestuinen, terwijl in de nabijheid van Rome ons het land tamelijk schraal ofwel verwaarloosd toegeschenen had. Slechts kleine gedeelten zijn voor tuin- en akkerbouw in gebruik genomen. De rest was: Campagna. Men kan het moeilijk weiland noemen, al groeit er ook wel gras tussen het onkruid en de heide. Kleine boerderijtjes liggen verspreid tussen grote vlakten van onbebouwd land, dat wel niet aan de mensen te eten geeft, maar toch aan vele kudden van schapen, die we op het heuvelachtig terrein rustig hadden zien grazen. We waren zeker wel ongeveer twintig kudden, elk van een paar honderd schapen, voorbijgetuft, die veel minder notitie namen van ons en onze clacksons-signaals, dan wij van hen.

Ruïnen van oude Romeinse waterleidingen maken echter de eenzame Campagna altijd schilderachtig. Telkens zagen we weer de grote, thans nog gebruikte leiding van de Acqua Paola, door paus Paulus V in 1612 gebouwd. Het water uit het Bracciano-meer wordt hierdoor naar Rome geleid en spuit op het Sint-Pietersplein uit de beide fonteinen van Carlo Maderna tot dertien meter hoogte op, om dan opgevangen te worden in kostbare schalen van Oosters graniet.

Met gematigde vaart reden we steeds verder langs en door oude stadjes die als roversnesten op de bergen liggen of tegen de bergen aanhangen; oude vestingen uit de Etruskische tijd die in de geschiedenis een rol hebben gespeeld, ofwel in de Middeleeuwen, zoals bijvoorbeeld Sutri, waar in 1046 een Kerkvergadering werd ge-

houden; ofwel in de Romeinse Keizertijd, zoals Vicarello, reeds in de oudheid aan de Romeinen bekend om de geneeskrachtige warme baden, en Galera met resten van oude Romeinse villa's en van keizerpaleizen; ofwel reeds in de tijd der Etruskers, ongeveer 6 à 700 jaar vóór Christus, zoals Veji, Cervetri en Trevignano.
Na ongeveer vijf kwartier reden we Bracciano binnen, een klein stadje, dat plus minus 300 meter boven de zeespiegel ligt. Daar hebben we de mooie burcht, door de Orsini's in vroeg-renaissance stijl gebouwd en nu in bezit van de Odescalchi's, slechts van buiten bewonderd: een vijfhoekig, massief bouwwerk met vijf gelijk hoge, ronde torens op de hoeken. Vanaf het open terras, waar de scherpe Noordenwind ons door de kleren heenwoei, genoten we van het prachtige uitzicht op het 120 meter dieper liggende Bracciano-meer, een oude krater, waaromheen de Sabijnse vulkaangroep golvend ligt, terwijl in de verte een rode kalksteenmassa, de Soracte, alleen zich hoog ten hemel verheft.
We bleven er slechts kort en reden spoedig verder; maar eerst verwarmden we ons in het enige cafétje van deze plaats (wijnhuizen waren er wel meer) met een kopje „caffé espresso" voor zes hele Hollandse centen.
We reden toen door dichte bossen en voorbij diepe ravijnen, waarlangs de weg kronkelde en de chauffeur zijn rijkunst toonde; passeerden oude burchten en kwamen ten laatste bij een tweesprong, waar geen wegwijzer te vinden was. Op goed geluk af namen we de weg rechts, totdat ons duidelijk werd, dat we links hadden moeten houden. We waren zo verstandig op onze schreden terug te keren en kwamen na twee en een half uur rijden welgemoed te Viterbo aan.

WAAR HET CONCLAAF ONTSTOND

NA een lange, maar hoogst interessante tocht, zowel wat natuurschoon als historische herinneringen betreft, waren we te Viterbo aangekomen, een merkwaardig oud stadje van grote be-

tekenis voor allen die in kunst en kerkgeschiedenis en oudheidkunde belang stellen. Viterbo is namelijk van Etruskische oorsprong en in de middeleeuwen het middelpunt geweest van het zogenaamde Patrimonium Petri, de grote schenking van de Markgravin Mathilde van Toscane aan de Apostolische Stoel.

Het tegenwoordige Viterbo telt ongeveer 20.000 inwoners en bestaat uit twee van elkaar geheel onderscheiden delen, het drukke nieuwe stadsdeel met huizenblokken van gewapend beton, gladde asphaltbestrating, grote winkelruiten en bioscoopreclame in schreeuwende kleuren, en het doodse oude gedeelte, dat voor ons zeer bezienswaardig was om zijn middeleeuws voorkomen en de vele oude bouwwerken die ons de grootse historie van Viterbo voor de geest riepen. De inwoners hebben in de loop der tijden meerdere malen met glans op Romeinse huurtroepen een schitterende overwinning bevochten, zodat dan ook de stad zich met recht het roemrijke wapen mocht kiezen van een krachtige leeuw, de zegepalm trots tussen de voorpoten dragend.

Merkwaardig zijn vooral het Municipio of Raadhuis met het wapen van paus Sixtus IV aan de massale voorgevel, het sierlijk bewerkte portaal van het dertiende-eeuwse kerkje S. Maria della Salute, en het gehele stadsgedeelte van S. Pellegrino met gotische gebouwen, poorten, bogen en trappen langs de woonhuizen.

Het Domplein roept op bijzondere wijze historische herinneringen wakker. Daar ligt namelijk de Domkerk, een mooie zuilenbasiliek uit de twaalfde eeuw met gotische klokketoren, bij wier ingang paus Adrianus IV in 1155 keizer Frederik I Barbarossa beleefd maar krachtig uitnodigde de stijgbeugel van zijn paard te willen vasthouden. Naast de Dom ligt het pauselijk paleis waar vele Pausen tijdelijk hebben geresideerd en meerdere Pausen zijn gekozen. Van de aan dit paleis aangebouwde open loggia gaven zij dan hun eerste pauselijke zegen Urbi et Orbi, aan Stad en Wereld. Nu is het gebouw reeds meer dan vijfhonderd jaren als woning voor de plaatselijke bisschop ingericht en als bisschoppelijke kanselarij; maar het heeft eens een gewichtige rol gespeeld in de geschiedenis van het pausdom.

Men moet namelijk wel weten, dat de wijze, waarop de persoon wordt aangewezen, die te Rome Opvolger zal wezen op de Stoel van Petrus, niet altijd dezelfde is geweest in de loop der tijden. De kiesmethoden zijn aan vele ingrijpende veranderingen onderhevig geweest, en menselijke partijschappen hebben soms gestreden om de plaats, die voor iedere katholiek heilig en onaantastbaar is.
In het begin zal ook te Rome de regel wel toegepast zijn, die in andere bisdommen gold, en de bisschop benoemd zijn door de naburige bisschoppen in vereniging met de geestelijkheid en de gelovigen van Rome.
Maar de gelovigen kwamen wel eens onder de invloed van sommige partijen, die gaarne een lid van een bepaalde familie op de pauselijke troon zagen. En over bisschoppen en geestelijken liet niet zelden de keizerlijke macht haar invloed gelden, die omwille van de vrede of om eigen invloed te versterken bijvoorbeeld voorschreef, dat aan geen nieuwgekozen Paus de bisschopswijding mocht worden toegediend, dan nadat een keizerlijke bevestiging was ontvangen, ofwel door de pauscandidaat een eed van trouw gezworen was in tegenwoordigheid van een afgezant van de keizer. Daardoor leed niet weinig de vrijheid der pauskeuze.
Om deze vrijheid te verzekeren bepaalde de Synode van Lateranen onder paus Nicolaas II in 1059, dat de kardinaal-bisschoppen de eigenlijke keuze zouden doen en daarna zich de goedkeuring verzekeren van de kardinaal-priesters en kardinaal-diakens, terwijl de overige clerus en het volk slechts met de gedane keuze had in te stemmen, en dat aan de keizer niet meer dan een mededeling van de volbrachte keuze zou worden gezonden. Het tweede Algemene Concilie van Lateranen besliste in 1139, dat de keuze tot alle kardinalen zou worden uitgestrekt, maar ook tot hen zou blijven beperkt. Het derde Concilie van Lateranen stelde in 1179 vast, dat voor een wettige pauskeuze tweederde van de stemmen der aanwezige kardinalen nodig is.
Men had echter niet voorzien, dat het wel eens lang kon duren, vóórdat bij stemming een der candidaten de vereiste meerderheid

van tweederde behaald had. Zo kwam na de dood van paus Clemens IV in 1268 het kiescollege van kardinalen te Viterbo maar niet tot overeenstemming en bleef de pauselijke zetel tot groot onheil van de Kerk bijna drie jaar onbezet.

Vooral toen de achtste Kruistocht op een mislukking was uitgelopen en de Heilige Koning Lodewijk op het strand van Tunis was gestorven, wist de Christenheid geen raad meer, en werden van alle kanten smeekbeden gezonden naar de zeventien kardinalen, die te Viterbo vergaderd waren, om spoedig weer een Hoofd aan de verweesde Christenen te geven. Maar de kardinalen schenen maar niet tot overeenstemming te kunnen komen.

Toen grepen de inwoners van Viterbo zelf energiek in. Zij metselden eenvoudig de poorten en buitenvensters van het pauselijk paleis, waar de kardinalen hun zittingen hielden, dicht. Twee kardinalen stierven in deze „gevangenis"; en nog konden de vijftien overigen niet tot een minnelijke schikking komen. Een krachtiger middel moest worden gevonden en beproefd. Geen ander voedsel dan water en brood werd hun verstrekt, en de bedreiging erbij gevoegd, dat men spoedig het dak van het huis zou weg halen om hen van de ongure weersgesteldheid te laten lijden.

Zulke drastische maatregelen en bedreigingen hielpen. Na twee jaar, negen maanden en twee dagen — de langste vacature, die de Heilige Stoel ooit gekend heeft — sloten eindelijk de kardinalen een compromis en droegen de pauskeuze aan zes kardinalen over, die op 1 September 1271 de aartsdiaken van Luik, Theobald Visconti, toentertijd Legaat bij de Kruisridders, tot de waardigheid van Paus verkozen.

Deze nam de naam aan van Gregorius X en vaardigde op het Concilie van Lyon in 1274 een belangrijk decreet uit, waarbij, om de pauskeuze te bespoedigen en een te lang openstaan van de Heilige Stoel te voorkomen, de afzondering der kiesgerechtigde kardinalen werd ingevoerd van de buitenwereld. Men noemt dit het Conclaaf: cum clavi, met sleutel, omdat de ruimte waar de kardinalen voor de pauskeuze bijeenkomen met een sleutel wordt afgesloten, — een

heilzaam kiessysteem, dat met kortstondige onderbreking, waaronder zich in 1277 het geval Viterbo nog eens herhaalde, en met de nodige wijzigingen tot op de huidige dag gebruikelijk is gebleven en zegenrijk heeft gewerkt.
Op de Stoel van Rome volgden twintig eeuwen lang zonder onderbreking de bisschoppen elkander op en zijn als zodanig Opvolgers van de Heilige Petrus en Pausen van de Rooms-Katholieke Kerk. De mensen gaan voorbij, maar het eeuwenoude instituut blijft: de Rots van Petrus staat!

DE MADONNA DELLA QUERCIA

IN 1906 werd te Oirschot groot feest gevierd. Men herdacht het vijfde eeuwfeest van de vinding van het miraculeuze Mariabeeldje, dat in het begin der vijftiende eeuw door enige herders in het drijfzand van het riviertje de Aa gevonden was en aan een in de nabijheid staande eik bevestigd werd. De inwoners van Beers zouden eens het beeldje uit de eik hebben genomen en naar de parochiekerk gebracht; maar de volgende morgen werd het beeldje wederom in de eik aangetroffen. Dit was het begin van de devotie tot Onze Lieve Vrouw ten heilige Eik in de nabijheid van Oirschot. Later is daar een kapelletje gebouwd, dat ten tijde van de Hervorming verwoest werd. Toen werd ook de eik, waarin het beeldje gestaan had, gerooid. Maar het beeldje zelf kon nog bijtijds naar de Sint-Pieterskerk te Oirschot worden overgebracht, waar het tot op heden een buitengewone verering geniet.

Een Maria ten heilige Eik bestaat ook in Italië, in de nabijheid van Viterbo, de middeleeuwse stad die in de kerkgeschiedenis zo bekend is als residentiestad van verschillende Pausen.

Vóór het station van Viterbo ligt een lange en brede olmenlaan, die de naam draagt van „Viale alla Madonna della Quercia, Laan naar

Onze Lieve Vrouw ten Eik", een prachtlaan zoals de Middachterallee vroeger eens was; zij lijkt een langgestrekte triomfboog te zijn, die naar het heiligdom voert, waar sedert de vijftiende eeuw een wonderbare Mariabeeltenis op bijzondere wijze wordt vereerd.
Eens strekte zich hier een dichtbegroeid bos uit, waar rovers de reizigers die van Viterbo naar Siëna en het Noorden togen, onverwachts overvielen, uitplunderden en niet zelden doodden.

In 1407 vatte een vroom werkman uit Viterbo, een zekere Battista Juzzante die in de nabijheid een kleine wijngaard bezat, het plan op, het bos onder de bescherming van Maria te stellen en daar een beeltenis te plaatsen van de Moeder Gods. Hij sprak er met meester Martello over, die op een oude dakpan spoedig een Madonna met het kindje Jesus geschilderd had. Samen plaatsten zij het schilderstuk tussen de takken van een machtige eik aan de kant van de rijksweg. Met de jaren slingerde zich een wijnstok langs de eikenstam omhoog en maakte met zijn vele en lange bladenrijke ranken een groen koepeldak over de heilige beeltenis van Maria. Dagelijks – zo heet het in de kroniek van Viterbo – gaf Maria van deze plaats uit haar bijzondere bescherming niet alleen aan de inwoners van het nabije Viterbo, maar ook aan de vele pelgrims, die haar hier kwamen vereren. Niet eens, maar zelfs meermalen, verhaalt de legende, heeft men met de beste bedoelingen gepoogd de Mariabeeltenis uit de bevoorrechte eik naar een heiligdom in Viterbo over te brengen; maar wonderbaar werd de beeltenis telkens weer teruggevonden op de plaats, waar de vrome Juzzante haar had neergezet. Wel een bewijs, dat het Maria's wil was van deze plaats uit haar vele gunsten en genaden uit te delen, in het bijzonder haar bescherming te geven aan de reizigers, die zich bij hun levensgevaarlijke tochten door de onveilige bossen onder de schutse van hun hemelse Moeder hadden gesteld.
Een schilderij achter het altaar in de Kerk geeft ons hiervan een kleine voorstelling. In 1467 werd een inwoner van Viterbo in dit bos door rovers aangevallen. Hij zag nog juist kans om weg te

vluchten, werd echter door de rovers achtervolgd en kwam bij de Maria-eik, waar hij zich allerdringendst aan de bescherming der Moeder Gods aanbeval. De rovers kwamen dichtbij, naderden de eik, zochten hem, maar zagen hem niet, ofschoon hij vlak voor hen stond. Woedend en tierend gingen zij eindelijk huns weegs.
Deze merkwaardige bevrijding zal wel de aanleiding geweest zijn, dat in dat jaar bij de inwoners van Viterbo een geldinzameling werd gehouden om ter plaatse een kapel ter ere van Maria te bouwen. In plechtige processie, waarin nieuwe vaandels werden meegedragen, die door fra Beato Angelico geschilderd waren, trok men naar de plaats in het bos; de Bisschop wijdde deze plek grond aan Maria toe, de Magistraat van Viterbo stelde de stad onder de bescherming van Maria en beloofde zijn krachtige medewerking voor de bouw van een kapel, zo mogelijk van een kerk. De kapel kwam weldra tot stand, maar bleek spoedig veel, veel te klein te zijn. Men moest een grote bedevaartskerk ter plaatse hebben, en de pausen Paulus II en Urbanus V zegden hun geestelijke en geldelijke hulp toe.
In 1470 begon men met de bouw van het heiligdom van de Madonna della Quercia. De beroemde architect Giuliano di S. Gallo, die in Florence en Rome zovele prachtige bouwwerken heeft neergezet, gaf aan dit werk zijn beste krachten.
We stonden vol verbazing te kijken naar dit heerlijke bouwwerk, waarvan reeds de massieve klokketoren het genie van de bouwheer verraadt. We bewonderden niet weinig de gebeeldhouwde portalen, maar nog meer de drie terracottalunetten van Andrea della Robbia, die niet ten onrechte worden geprezen als „kostbare parelen gezet in keurige marmer-omlijsting". Vooral het middenreliëf is fraai: de zegepraal van de Madonna della Quercia tussen Sint Dominicus en Sint Laurentius, vanouds de patroon van Viterbo.
We gingen binnen en werden getroffen door de grootsheid en majesteit van dit heerlijke bouwwerk. De kerk is in Romeins-Byzantijnse stijl opgetrokken en door twee zuilenrijen van twaalf monolithen in drie schepen verdeeld. Een gebeeldhouwde fries loopt langs de zijwanden van het middenschip en breekt de hoge muurvlakken, zoals

ook in S. Maria Maggiore te Rome zo meesterlijk is geschied. Door deze fries worden vanzelf uw blikken naar omhoog getrokken, naar het rijk-bewerkte, eikenhouten plafond, dat volgens tekening van S. Gallo door diens leerlingen is uitgesneden en met zwaar verguldsel door paus Paulus III versierd. Met de zoldering van deze kerk kan alleen het plafond van de Consistoriezaal in het Vaticaan vergeleken worden, dat de grote renaissancepaus Leo X liet aanbrengen.

Als het kostbaarste kleinood van deze kerk wordt echter het witmarmeren tempeltje of de Custodia geroemd. Deze omvat de heilige beeltenis van de Madonna, nog rustend op de stam en tussen de takken van dezelfde eik, waarop de goede Battista Juzzante het vóór vijf eeuwen plaatste. Men betwijfelt, of onder alle meesterwerken van de Renaissancetijd wel een werk te vinden is, dat zuiverder van stijl, edeler van lijn en toch gelijk zo eenvoudig in vorm is, dan dit tabernakel van de Madonna della Quercia: Ghirlandaio werkte mede aan de rijke decoratie.

Als nuchtere Hollanders gingen we de beeltenis eens wat nader beschouwen. Achter het altaar klommen we een wat ongemakkelijk trapje op en konden met eigen ogen de beeltenis van nabij zien en met eigen hand de eikenstam betasten. Alles, wat de kleine, vriendelijke koster ons met geestdrift had verteld, was volkomen waar: de Madonnabeeltenis is op een grote, platte dakpan geschilderd en rust nu nog op een dikke eikenstam tussen twee takken, die uit die stam opgroeiden.

Het type van de Madonnabeeltenis zou men het vijftiende eeuwse kunnen noemen; het ronde hoofd, licht naar rechts geneigd, is bedekt met een hoofddoek, die in bevallige plooien tot over de schouders afhangt. Het kindje Jesus schijnt in geestverrukking te zijn en staart recht voor zich uit; het legt de linkerarm tegen moeders borst en houdt in de rechterhand een klein vogeltje vast. Voor enige jaren heeft men om de beeltenis een brede, zwaar vergulde lijst gezet die op zichzelf wel heel mooi kan zijn, maar toch enigszins misstaat: het fonkelnieuwe steekt te scherp af tegen het eeuwen-

oude, de overdadigheid van de lijst tegen de eenvoud der schildering.

Historisch staat vast, dat de Moeder Gods bij deze eenvoudige beeltenis haar genadeschatten heeft willen uitdelen aan hen, die hier haar gunstbewijzen vroegen. Kon het anders, dan dat ook wij een ogenblik onze gedachten en onze harten ten hemel richtten en op deze bevoorrechte plaats ons lichaam en onze ziel aan Maria's moederlijke bescherming aanbevalen?

XII. OP ETRUSKISCHE BODEM

URBS VETUS ORVIËTO

IN de sneltrein, die tegen elf uur Rome in noordelijke richting verlaat, studeerden we vlijtig in het Italiaanse spoorboekje en een Gids van Midden-Italië.

Verschillende voorstellen werden gedaan. „Hedennacht in Florence blijven en morgenvroeg verder." Maar wat hadden wij eraan bij donkerte in de Bloemen- en Kunststad aan te komen en eruit te vertrekken, vóórdat de musea geopend zijn! Bovendien waren wij er beiden geweest. — „In Terontola afstappen en met een zijlijntje naar Assisië gaan." Maar we zouden in Franciscus' stad dan veel te laat aankomen en een dag van onze reis versnoepen, als we ten minste enige heiligdommen aldaar met vrucht wilden bezoeken; hetgeen met het gemaakte reisplan niet overeenkwam. — „Orviëto! Ja, dat is wat! Stopt de trein er?" Het spoorboekje wees gelukkig uit, dat we binnen twee uur in Orviëto aankwamen en dat de sneltrein, die ons morgenvroeg verder noordwaarts zou brengen, er ook toevallig stopte. De een wilde Orviëto zeer gaarne zien en de ander niet ongaarne terugzien. Dus werd besloten in Orviëto onze reiskoffers aan het station in de bewaarplaats af te geven en in een actetas het noodzakelijke gerief voor één nacht logies mede te nemen.

Waarom we Orviëto kozen?

Omdat van alle kleinere Italiaanse steden, wier naam door kunstschatten onsterfelijk is gemaakt, Orviëto zeker er een is, die nog het best haar middeleeuws karakter heeft bewaard.

De ligging is reeds een bijzonderheid. De stad is als het ware op een massief voetstuk van geweldige afmetingen gebouwd, op een hoog rotsplateau van tufsteen met bijna loodrechte wanden, die steil en donker uit de wijde campagna met haar lichtgroene wijngaarden en zilvergroene olijfbomen de hoogte in streven.

Niet minder eigenaardig is haar algemeen aspect met de oude middeleeuwse huizen en adellijke vestingpaleizen, die tegen de azuren hemel schril hun sombere silhouetten aftekenen. Het schijnt, dat de hele stad zich opgemaakt heeft om beter het wonderwerk van Italiaanse kunst te laten uitkomen, dat de kathedraal van Orviëto is: een groot kostbaar schrijn, waarin Orviëto haar kunstschatten heeft opeengestapeld.

De oorsprong van de stad gaat terug in de legendarische oudheid. De Etruskers zouden de eerste bewoners van de hoogvlakte geweest zijn, waarop Orviëto thans ligt. De jongste onderzoekingen en opgravingen, waarbij Etruskische grafmonumenten gevonden zijn, maken zelfs waarschijnlijk, dat hier zowel het politiek als godsdienstige centrum gelegen heeft van het Etruskische volk.

In de Romeinse tijd heette de stad Urbs Vetus, de Oude Stad, waarvan etymologisch haar tegenwoordige naam Orviëto wordt afgeleid. Toen speelde zij echter geen rol, behalve bij de invallen der Goten, die op hun weg naar het Zuiden Orviëto meermalen veroverden, verloren, heroverden en verwoestten. De stad werd echter steeds weer opgebouwd en organiseerde zich in de twaalfde eeuw zelfs als een grote gemeente, die haar terreinen tot aan de Middellandse Zee uitstrekte. Maar toen kregen verschillende partijen onderling strijd, wie de sterkste was en over stad en land heersen zou. Het kwam tot bloedige gevechten, waarbij de adellijke families, die de campagna verlaten en in de stad hun versterkte woonhuizen gebouwd hadden, zich aan het hoofd der partijen plaatsten. Het moet er soms woest en wild zijn toegegaan, vooral toen de Manaldeschi en Filippeschi om de oppermacht streden, zoals Dante ons mededeelt. Het stadsbestuur wisselde dan ook herhaaldelijk, totdat eindelijk tegen het midden der vijftiende eeuw een periode van rust aanbrak: de stad

werd definitief bij de Kerkelijke Staat van de Paus ingelijfd. Gelijk dikwijls het geval is bij Italiaanse steden, als ze hoog op de berg zijn gebouwd, zo ligt ook hier bij Orviëto het station beneden in de vlakte. Maar een ongevaarlijke funiculaire ofwel kabelspoor — zo als Valkhoff het woord vertaalt — brengt de reiziger in vijf minuten op de hoogte der stad (350 meter) bij een middeleeuws fort, waarvan de dikgemuurde resten nog bewijzen, dat deze vesting strategisch een punt van groot belang was en als bijna onneembaar gold. We konden daar een blik slaan in de „Put van Sint Pratritius", die 62 meter diep en 13 meter breed is. Paus Clemens VII liet ze in 1528 graven, zoals een opschrift mededeelt, om de stad, ook in geval van langdurige belegering, steeds van water te voorzien. Antonio da Sangallo, die ook een tijd lang bouwheer van de Sint-Pieter te Rome was, is er de architect van geweest. Door middel van een gemakkelijke dubbele wenteltrap van 248 treden kan men het waterpeil bereiken. De ezels daalden hier langs af, om tonnen water te halen, waarmede het keurig aangelegde plantsoen eromheen gedrenkt werd. In de stad volgden we de Corso Cavour, die als een hoofdader de gehele plaats van Oost naar West doorsnijdt. Aan beide zijden liggen tamelijk sombere paleizen en gebouwen, die met hun arcaden en rondboogvensters aan de stad een oud voorkomen geven, zoals overigens ook de nauwe zijstraatjes doen, die de Corso kruisen en de gevolgtrekking wettigen dat de stad nog het stempel van de 13e, 14e en 15e eeuw bewaard heeft. Halfweg de Corso zagen we links op het uiteinde van een zijstraatje de zijgevel en de absis van de Dom liggen, zodat we ongemerkt onze pas versnelden om de Via del Duomo in te slaan.

Opeens stonden we op het stille Domplein en in stomme bewondering voor de prachtige voorgevel van de Dom, een reuzengroot gotisch triptiek, — 52 meter hoog en 40 meter breed — van boven tot beneden met beeldwerk en marmeren en bronzen reliëfs versierd. In de volle middagzon schitterde het bouwwerk van wit marmer en veelkleurige mozaïek. Niet ten onrechte wordt deze domkerk als een der heerlijkste kunstgewrochten der Italiaanse Gotiek geroemd.

EEN RELIEKSCHRIJN IN HET GROOT

WAT een pracht! Zonder een woord te spreken stonden we geruime tijd naast elkaar op het door de felle middagzon beschenen domplein van Orviëto. We waren diep geroerd door de ongekende schoonheid van het hemelse schouwspel, dat de kunstig bewerkte gevel der domkerk ons bood.

De met reliëfs verfraaide bronzen poorten liggen diep in de brede met kunstig gedraaide zuiltjes versierde deurportalen – het middelste Romaans, de beide andere Gotisch – waartussen en waarnaast op de voetstukken der hoog naar boven strevende pijlers, die de drie puntgevels scheiden, originele ivoorkleurige marmerreliëfs van Siënese meesters uit de vroegrenaissancetijd de toeschouwer levendig Bijbelse beelden, van de Schepping tot het Laatste Oordeel, voor de geest toveren. Een marmeren Madonna van Andreas Pisano boven het hoofdportaal strekt beschermend haar moederarmen over allen uit, die deze tempel binnengaan, terwijl de bronzen Evangelistensymbolen rechts en links getuigen voor de waarheid der prediking in deze domkerk. Naast de sierlijke vensterroos, die het gehele middenstuk van de bovengevel beslaat, staan twaalf Profeten het Godsvolk te vermanen en de komst van de Messias te voorspellen, en erboven staan twaalf Apostelen de vervulling der Schriften te bezweren, waarvan zij zelf de persoonlijke getuigen waren geweest. De overige grote muurvlakken zijn met kleurrijke mozaïeken op blinkend gouden achtergrond gesmukt, die taferelen uit het leven van Maria, van de Apostelen en enige Heiligen uitbeelden. Het meest sloeg ons met bewondering, dat de vele kunstwerken van deze gevelbekleding, de flikkering van het goudmozaïek, de kleurenpracht der voorstellingen en de betovering van het witte beeldhouwwerk zo heerlijk tot één wondervolle symphonie en harmonie samengroeien. Wie had zulk een prachtmonument in dit verlaten en half vergeten stadje van ongeveer 10.000 inwoners verwacht!

– Het lijkt wel een kostbare, fijnbewerkte reliekschrijn, duizenden malen vergroot en door God hier op de berg in het volle licht der

middagzon neergezet, zeide mijn reisgenoot in stille overpeinzing en bewondering.

Een reliekschrijn is het ook werkelijk. De Corporale van Bolsena wordt hier bewaard, een blijvende herinnering van het Heilig Bloedwonder in 1263. Een Boheems priester uit Praag op reis naar Rome celebreerde te Bolsena – een stadje dat hier een paar uur vandaan ligt – de Heilige Mis, maar twijfelde over de waarheid der transsubstantiatie. Bij het breken der Heilige Hostie sprong er bloed uit de Hostie en bevlekte de corporaal en de liturgische gewaden. Men bracht de doek naar Orviëto, waar paus Urbanus IV toen verblijf hield, die als blijvend aandenken aan dit wonderbaar gebeuren het Eucharistisch feest van Sacramentsdag instelde.

– U zeide 1263?

– Ja, toen moet het Bolsenawonder hebben plaats gehad. De Heilige Doek bleef volgens pauselijke verordening in Orviëto, waarvoor de inwoners zó dankbaar waren, dat zij het als hun ereplicht beschouwden voor deze heilige Reliquie een tempel te bouwen, die door zijn ongeëvenaarde schoonheid en rijkdom van kunstwerken een eeuwige getuigenis zou zijn van hun bijzondere erkentelijkheid jegens God en de Paus, en van hun diep geloof en grote liefde voor het Heilig Sacrament des Altaars.

Plannen werden beraamd en tekeningen gemaakt, maar zoals dat gewoonlijk gaat, eerst afgekeurd en daarna weer gedeeltelijk goedgekeurd, tot men eindelijk in 1285 onder leiding van architect Arnolfo di Cambio tot de uitvoering der plannen overging, en paus Nicolaas IV op 13 November 1290 de eerste steen van deze kerk legde in tegenwoordigheid van verschillende kardinalen, van vele bisschoppen, magistraatspersonen en edellieden en een grote menigte van Orviëtanen en toegestroomde pelgrims. In 1309 las bisschop Guido di Farnese een eerste Heilige Mis in de half afgebouwde kerk, waarvan de voltooiing eindelijk onder de Siënese bouwmeester Lorenzo Maitani in 1330 plaats had, indien men tenminste geen rekening wil houden met latere verbouwingen en versieringen onder Maderno (omstreeks 1600) en zelfs nog onder Valadier (1797–1806).

De portretten van Lucas Signorelli en Beato Angelico, door Signorelli geschilderd bij de „Prediking van de Antichrist" op een der zijmuren van de Dom van Orviëto.

Een gedeelte van het „Koor der Propheten" door Fra Angelico da Fiesole in 1447 in de Madonnakapel van de Dom van Orviëto geschilderd.

Tot 1580 hadden reeds 33 architecten en bouwheren, 152 beeldhouwers, 68 kunstschilders, 90 mozaïekbewerkers en 28 houtsnijders aan bouw en verfraaiing van deze kerk hun talenten besteed.
— Bekende schilders ook?
— Grote schilders met beroemde namen. Pinturicchio werkte hier in het priesterkoor en Fra Angelico da Fiesole in 1447 in de Madonnakapel. Maar zijn beschildering van het kruisgewelf moest onderbroken worden, toen hij naar Rome werd ontboden om de pauselijke huiskapel in het Vaticaan te beschilderen. Het „Koor der Propheten" verkondigt echter nog steeds de lof van de meester.
Na hem werkte hier, doch slechts korte tijd, in 1490 Perugino, de leermeester van Raphaël. In 1499 kwam Lucas Signorelli naar Orviëto en werkte tot 1504 aan de zes overige velden van het kruisgewelf, waar hij de koren der Engelen, Patriarchen, Apostelen, Martelaren, Maagden en Kerkvaders schilderde en op de zijmuren de Prediking van de Antichrist (met portretten van hem zelf en van Fra Angelico) en het Laatste Oordeel. Bij dit tafereel erkent men hem als voorganger en leermeester van Michelangelo Buonarroti, die bij de beschildering der Sixtijnse kapel zich zeer zeker door de fresco's van Signorelli in de Dom van Orviëto heeft laten inspireren. Niet ten onrechte wordt beweerd, dat Signorelli in tekening en compositie van zijn taferelen, in bewegelijkheid van zijn figuren en in oorspronkelijkheid van uitbeelding al zijn tijdgenoten verre overtreft. Alleen zijn werk te zien en te bewonderen is reeds een reis naar Orviëto waard.

HET BLOEDWONDER

ACHTER in de domkerk van Orviëto heeft de bebloede Corporaal een eigen kapel.
We zagen het kostbare, massief zilveren reliquiarium, dat 1.40 meter hoog en 95 centimeter breed is en met fijn emaillewerk door de Siënese kunstenaar Ugolino di Vieri (1537) versierd.
De Corporaal zelf kregen we niet te zien. Op Paasdag en Sacraments-

dag wordt ze ter verering uitgesteld; op andere dagen wordt ze niet vertoond. Op onze vraag, de bebloede Corporaal met eigen ogen te mogen aanschouwen, werd ons geantwoord:
– U zoudt naar de Burgemeester en naar de Bisschop moeten gaan om de sleutels te vragen, die ze u dan nog niet mogen afgeven; want alleen in hun beider tegenwoordigheid mag het dubbele slot geopend worden.
We wilden Burgemeester en Bisschop niet lastig vallen en stelden ons tevreden met de schildering van het bloedwonder van Bolsena, van Ugolino di Prete Ilario in 1361, te bewonderen en het lange opschrift op een marmeren plaat te lezen, dat ons de gehele geschiedenis van het Bloedwonder lang en breed verhaalt:

„Toen de volheid der tijden gekomen was, waarin God zijn Eengeboren Zoon in deze wereld zond, geboren uit een Maagd, geboren onder de Wet om allen los te kopen, die staan onder de Wet, en ons het kindschap Gods te doen beërven; toen de Zoon Gods zelf, om ons deelgenoten te maken van zijn goddelijke natuur, onze menselijke natuur aannam, ten einde mens geworden de mensen goddelijk te kunnen maken; en toen Hij dan besloot het menselijk geslacht met eigen bloed te herwinnen, niet door hun werken van gerechtigheid maar door zijn allerhoogste goedheid en goddelijke barmhartigheid; toen heeft Hij in het laatste avondmaal – als het lijden reeds zeer nabij was en de tijd gekomen dat Hij van deze wereld zou heengaan tot de Vader, ons willende achterlaten een eeuwige herinnering aan zijn lijden en in vervulling willende doen gaan de oud-testamentische voorafbeeldingen, zijnde priester in eeuwigheid volgens de orde van Melchisedech – heeft Hij brood en wijn opgeofferd en het brood veranderd in zijn lichaam en de wijn in zijn bloed en gaf met eigen hand aan zijn leerlingen ervan te eten en te drinken, hun uitdrukkelijk bevelende, dat zij zó in de toekomst moesten doen te zijner gedachtenis, zoals de Evangelische geschriften ons getuigen en de Propheten, die vol geloof de barmhartigheid Gods bezongen, van een God, die zich zelf als spijs zoude geven aan

allen die Hem vrezen, hun schenkende het brood des hemels, zijn volk verzadigende met het vet van tarwe.
Deze zelfde Zoon Gods – gaat de tekst verder – Onze Heer Jesus Christus, Heer der heerscharen en Koning der koningen, heeft na zijn allerheiligst lijden en glorieuze opstanding en hemelvaart – om ons in het geloof aan dit Sacrament te bevestigen en alle ongelovigheid en hardheid des harten bij velen weg te nemen en aan geen enkel van ons in de toekomst een gelegenheid te laten op een of ander punt te kunnen twijfelen in dit Sacrament, opdat wij dus niet ongelovig zouden zijn maar gelovig – heeft in zijn onmetelijke goedheid en liefde ons bijzondere tekenen laten zien en vele wonderen gewrocht, die volstrekt geloofwaardig zijn en aan geen twijfel onderhevig, waaronder ook het volgende wonderverhaal, dat wij u thans, na nauwkeurige inlichtingen ingewonnen te hebben, gaan beschrijven.

Ten tijde, dat Urbanus IV, roemrijker gedachtenis (de Paus is gestorven in 1264) met zijn broeders de kardinalen en zijn hofhouding in Orviëto resideerde, had een Duits priester (de tekst zegt eigenlijk: Allemannisch; andere teksten zeggen: Boheems priester, komende uit Praag), die overigens een man van buitengewone scherpzinnigheid was en van zeer vrome zeden, nog al eens last van twijfelingen in het geloof aan dit Heilig Sacrament, namelijk hoe het toch goed mogelijk was, dat bij het uitspreken door de priester van de woorden „Dit is Mijn Lichaam" het brood werkelijk veranderde in het Vlees en Bloed van Jesus Christus en bij het uitspreken van de andere woorden „Dit is Mijn Bloed" de wijn veranderde in Jesus' kostbaar Lichaam en Bloed, niettegenstaande hij iedere dag God dringend in zijn gebed smeekte, dat God zich toch zou gewaardigen hem door een of ander teken te verlossen van die zielstwijfelingen.
De almachtige en barmhartige God, die de dood van de zondaar niet wil maar dat hij zich bekere en leve en niemand verlaat die op Hem hoopt, beschikte het te zijner tijd – om die priester van deze dwaling te verlossen en te sterken in zijn geloof – aldus, dat deze

priester, ten einde vergiffenis van zijn zonden te verkrijgen, het voornemen maakte een pelgrimsreis naar het graf van de Heilige Apostelen Petrus en Paulus en andere heilige plaatsen te ondernemen.

Zo had hij zich dan op weg begeven naar Rome en was in het stadje Bolsena van het bisdom Orviëto gekomen, waar hij besloot de Heilige Mis te lezen in de kerk van de Heilige Christina Maagd en wel op de plaats gewoonlijk Pedate (voetstappen) genoemd, omdat daar nog altijd wonderbaarlijk de voetindrukken van deze maagd te zien zijn. Toen hij dan bezig was de Heilige Mis te lezen en de Hostie in zijn handen boven de kelk hield, gebeurde er iets zeer wonderbaars, dat in verbazing zal brengen zowel de oude als de nieuwe tijden. Want opeens bleek de Hostie op zichtbare wijze werkelijk vlees te zijn en met bloed overgoten, uitgezonderd alleen het stukje, dat de priester tussen zijn vingers hield; hetgeen niet zozeer geschiedde, omdat de priester niet geloofde, als wel om allen goed duidelijk te maken, dat het werkelijk een stuk van dezelfde hostie was die de celebrerende priester boven de kelk in de handen droeg. Bovendien was een gedeelte der Coporale, waarop onder de Heilige Mis de kelk staat, door deze bloeduitstorting geheel met bloed besprenkeld.

Bij het zien van dit wonder werd de priester, die eerst twijfelde maar nu geheel en al van de waarheid van het geloof verzekerd was, ten zeerste met verbazing geslagen en trachtte het wonder verborgen te houden en tegelijk de Corporale te bedekken; maar hoe meer hij probeerde het wonder te verheimelijken, des te duidelijker en in ruimer kring werd het gezien en bekend; ook al omdat door de hand van God nog andere wonderbare dingen plaats vonden. Zo scheen het de priester toe, dat iedere bloeddruppel, die uit de Hostie neervloeide en de heilige Corporale aanraakte, daarop een menselijke afbeelding afdrukte.

Geheel ontzet van verbazing hield de priester met celebreren op en durfde niet verder te gaan. Door diep berouw aangegrepen en gedreven, plaatste hij eerst met de grootst mogelijke devotie het

eerbiedwaardig Sacrament in het tabernakel der kerk en kwam toen in grote haast neerknielen voor de Paus zelf (Urbanus IV) om aan de Opperpriester alles te vertellen wat geschied was en vergiffenis te vragen en begenadiging voor zijn vroegere hardheid des harten en twijfelingen in het geloof. Toen de Paus dit alles gehoord had, was hij ten hoogste verwonderd en werd ten zeerste bewogen. Maar wijl hij op aarde de plaatsbekleder is van Hem, die een berouwvol en vermorzeld hart niet versmaadt, gaf hij aan die priester de absolutie en legde hem een heilzame penitentie op.

Maar opdat het licht op de kandelaar geplaatst nog op meer heldere wijze zou lichten voor allen, die in het huis des Heren zijn, bepaalde hij, dat het eerbiedwaardig Lichaam van Christus naar de kerk van Orviëto zou worden overgebracht, die de naam droeg van Gods Moeder, en beval uitdrukkelijk aan de bisschop van Orviëto om zich naar de kerk van de heilige Christina in Bolsena te begeven en het Heilig Sacrament vandaar over te brengen naar deze stad. Gehoorzamend aan de bevelen van de Paus begaf zich de bisschop naar de plaats, waar het Heilig Sacrament was; en het met grote eerbied opnemend droeg hij het, begeleid door geestelijken (o.a. de Heilige Thomas en de Heilige Bonaventura) en vele anderen, naar een plek dicht bij de stad, genaamd naar een riviertje Riochiaro, waar de Paus zelf, begeleid door zijn kardinalen en geestelijken en religieuzen en een talrijke menigte van Orviëtanen, hem met de allergrootste devotie te gemoet kwam, terwijl bij velen de tranen rijkelijk vloeiden; want evenals op de dag der Palmen de kinderen der Hebreeën, zo kwamen nu de kinderen en de jeugd van Orviëto zingend Christus te gemoet met wuivende twijgen van olijven. En op de grond neergeknield nam de Paus het eerbiedwaardig Sacrament in zijn handen en droeg het daarna naar de kerk van Orviëto onder hymnen en lofgezang, onder vreugdebetuigingen en blijde toejuichingen van het volk en plaatste het vol eerbied in het tabernakel van deze kerk.

En hij ontbood de gelukzalige Thomas van Aquino, een buitengewoon leraar, bij zich (Thomas leefde van 1225–1274, doceerde

toentertijd in Orviëto en werd gecanoniseerd in 1323) en droeg hem op, het Officie van Corpus Domini, Sacramentsdag, te vervaardigen, dat is de Mis en de kanonieke Uurgebeden, en vaardigde het vrome decreet uit, dat het feest van dit Heilig Sacrament door alle gelovigen op de eerste Donderdag na het octaaf van Pinksteren zou gevierd worden, opdat wij, die gedurende het gehele jaar dit Sacrament ter eigen heiliging ons ten nutte maken, een bijzondere feestdag voor Jesus in de Eucharistie zouden vieren, en wel in de tijd, dat de Heilige Geest de harten der gelovigen op bijzondere wijze verlicht, zodat wij daardoor dus ook beter de geheimen van dit Heilig Sacrament zullen leren kennen en waarderen.
Als zeer gehoorzame zoon heeft de grote leraar Thomas het Officie van het Heilig Sacrament vervaardigd, dat op Sacramentsdag gezongen wordt of gebeden in alle kerken der aarde."

Lauda, Sion, Salvatorem
Lauda ducem et pastorem
In hymnis et canticis.

Quantum potes, tantum aude:
Quia major omni laude,
Nec laudare sufficis.

Loof, o Sion, uw Bevrijder,
Loof uw Herder, uw Geleider,
In gezang en jubellied.

Durf, zoveel gij kunt, Hem loven:
Alle lof gaat Hij te boven,
Hem volprijzen kunt gij niet.

Amen. Alleluia!

BIJ DE TITELPLAAT

TWEEMAAL per jaar, op Petrus- en Paulusdag 29 Juni en op Kerkwijding 18 November, wordt volgens oude gewoonte in de Confessio van Sint-Pieter een oude ikoon tentoongesteld, 74 × 49 centimeter groot. Als hoofdfiguren worden erop de beide Apostelvorsten Petrus en Paulus voorgesteld: Petrus houdt een verzegelde rol in zijn linkerhand en zegent met de rechter, terwijl Paulus in zijn linkerhand een gesloten boek houdt en met zijn opgeheven rechterhand eveneens zegent ofwel het gesproken woord onderstreept. Beiden zijn in een wijde mantel gehuld, die rijk geplooid over de schouders afhangt, terwijl hun hoofd met een aureool is omkranst. Boven staat tussen de namen Petrus en Paulus (in oud-slavische lettertekens) in een halfrond de Pantocrator Jesus afgebeeld, zegenend met uitgestrekte armen. Onder de apostelfiguren ziet men aan beide zijden een persoon in gebedshouding voorgesteld, die als een Oostersc koning is gekleed en gekroond, terwijl tussen hen in onder een boog een bisschop met pallium, mijter en staf, zegenend zijn handen uitstrekt over een vrouw, die als kloostervrouw gekleed zich eerbiedig voor de bisschop neerbuigt.

De waardevolle ikoon is op kosten van het Vaticaanse Kapittel onlangs door de bekende Oosterse ikonenschilder Pimen Sovronof gerestaureerd en heeft haar oude frisheid herkregen. Nu kunnen met grotere waarschijnlijkheid de voorgestelde personen worden vereenzelvigd.

Door vergelijking met in Servië en Bulgarije bestaande Petrus- en Paulus-ikonen zijn de geleerden het eens geworden, dat de Vaticaanse ikoon van Servische oorsprong moet zijn en wel uit het einde der twaalfde eeuw of het begin der dertiende eeuw (W. F. Volbach in „Orientalia Christiana Periodica" 1941 en G. Anchini in „Rivista di Archeologia Christiana" 1941). De kerkgeschiedenis van het Servische volk bestuderend en de betrekkingen van het koningshuis der Neminiaden, dat in 1114 de onafhankelijkheidsbeweging begon en de Serviërs van het Griekse juk bevrijdde, met de Heilige Stoel, komen zij tot de gevolgtrekking dat

de beide als vorsten geklede personen de gebroeders Dragutin en Milutin moeten zijn die te zamen van 1276 tot 1283 regeerden, en dat de vrouwenfiguur in het midden hun moeder is, de weduwe van koning Uros I, de vrome Helena, dochter van een regerend vorst uit het Westen; sommigen zeggen: van de koning van Frankrijk, anderen: van Bela IV van Hongarije, weer anderen: van de Byzantijnse keizer Boudewijn. De koningin Helena bouwde in 1269 te Stagno voor Basiliaanse monniken een klooster en wijdde dit aan de Heilige Nicolaas toe. Daarom staat zij daar als kloostervrouw afgebeeld en ontvangt de zegen van de heilige wonderdoener van Bari, zo algemeen en vurig in het rijk der Serviërs vereerd.
De Vaticaanse ikoon is waarschijnlijk door haar als geschenk naar Rome gezonden tijdens het pausschap van Nicolaas IV (1288–1292). Geschiedkundig staat vast, dat paus Nicolaas in 1288 twee paters Franciscanen als zijn bijzondere gezanten naar koningin Helena en haar beide vorstelijke zonen zond met (nog bestaande) pauselijke brieven die het karakter dragen van een antwoord en een heerlijk getuigenis afleggen zowel van de diepe vroomheid der koningin als van de apostolische ijver van de Paus. Zeer bijzonder wordt in dit schrijven aan de koningin aanbevolen, haar zonen zorgzaam te behoeden voor elke invloed van het Griekse schisma en hen steeds in nauwe verbinding te bewaren met de Apostolische Stoel van Rome.